

R U S K I P R I P O V J E D A Č I

UREDNIK JOSIP BADALIĆ

KNJIGA 1

JOS. ČAKLOVIĆ K.D.

BORIS GORBATOV

NA ARKTIKU

ZAGREB 1945

S U V R E M E N A N A K L A D A

PREVEO STJEPAN KRANJČEVIC

NASLOV ORIGINALA

ОБЫКНОВЕННАЯ АРКТИКА

OPREMA VLADIMIR ŽEDRINSKI

TISKARA DRAGUTIN BEKER, ZAGREB, GUNDULIĆEVA ULICA BR. 18

Na Krastavčevoj Zemlji dogodila se nesreća. To je dalek, osamljen otočić u Polarnom moru, koji ćete uzalud tražiti na karti pod tim imenom. Na karti ima ta sićušna točka svoje, posvema zvučno, pače pjesničko ime. No polarni radisti*) zovu je uporno Krastavčevom Zemljom, i pokušajte ih samo razuvjeriti! To su takvi ljudi, ti radisti. Podrugljivci. Dosadno im je u njihovim izbicama, što li.

Uostalom, čudan taj naziv ima svoju povijest. Otočić je otkriven nedavno, posvema nedavno, a starješina skupine, izvedeći hitnu snimku novo otkrivene zemlje (požurivao ga led, koji se uvjerljivo stiskao oko ledolomca) sastavio je odmah izvještaj, u kojemu je pisao: »Novo otkriveni otok ima oblik krastavca.« Tako su radisti — a kroz njihove ruke prolazi sve — okrstili novoga građanina obitelji polarnih otoka — Krastavčeva Zemlja.

Otočić je ubrzo stekao veliko značenje — bio je tako daleko! Pronalazači su trljali ruke: sad ćemo se primaknuti bliže mnogim tajnama Ledenoga oceana. Sinoptici**) uzdahnu s olakšanjem: pojavila se još jedna peč u kuhinji vremena. Mladi polarnici sanjarili su o Krastavčevoj Zemlji kao o zaručnici. Priviđale im se neizrecive njezine dražesti, pa nije bilo poteškoća, na koje ne bi pristali, samo da je mogu osvojiti. S prezirom su govorili: »Što je Dickson, Tiksi i Čeljuskin? To je već osvojeno. To je kao kod kuće. Ali ondje...« I uzbuđenim su glasom dodavali: »Nije šala! Sedamdeset i osmi stupanj...«

Tako je zemlja, koja je imala oblik krastavca, dobila stanovnike. Na netaknutom snijegu pojavili se pored velikih i poput čaše okruglih medvjedih tragova oštri, žestoki tragovi ljudski. Nikle su zgrade. Među ledenim grebenima zazvonio je smijeh, muški i ženski glasovi. I već su ljudi imali svoju svagdašnjicu, pa je u mjedenom očišćenom loncu kipjela kava; imali

*) Radiotelegrafist

**) Sinoptik — sastavljač meteoroloških karata.

su i svoje radosti i večernje časove za šahovskom daskom te svoje brige i uzbuđenja... A, evo, došla je već i nesreća. Ili prije — sreća. No da, sreća!... Uostalom, još se ništa nije znalo — kako će se okrenuti. Stvar je u tom, što je žena vikala strašnim, neljudskim glasom, a blijedi, debeli muškarac stajao je nad njom, ruke su se njegove nemoćno tresle, a po čelu mu se kotrljale teške, okrugle kapi znoja.

Vara se onaj, tko misli, da u našem Arktiku, na dalekim otocima, ljudi žive osamljeno ne znajući ništa o svojim susjedima. Istina, od susjeda do susjeda, od jednog otoka do drugoga ima katkad po tisuću kilometara — i kakvih kilometara! Ali radisti! I zahvaljujući njima znao je sav Arktik, da na dalekoj Krastavčevoj Zemlji žena u mukama rađa novoga građanina. I sav je Arktik pritajivši dah pratio kraj toga poroda, kao da su svi oni, ti tmurni i hrabri ljudi, rudari Nordvika, učenjaci Čeljuskina, radisti Dicksona, graditelji luke Tiksi, ljudi na zimovanju u Bijelome, nastojali da ne zakašljaju, da se ne maknu kraj kreveta porodilje i čekali, kad će se pojaviti na svijetlo danje sićušni svjetski građanin, da čuju njegov prvi, zahtijevajući krik i da se nježno, očinski nasmiješe.

— No, kako je? No, kako je? — pitali su i ujutro, i u podne, i u večer sa svih zimovališta.

Ali žena je vikala, pa se činilo, da se njezino stenjanje čuje po čitavom Arktiku, a muž je njezin, nemoćan poput svih muževa u takvim slučajevima, samo nad njom plakao, jer liječnik nije mogao ništa učiniti, vrtio se i uzrujavao. Jadnik, nije bio stručnjak za porode, a slučaj je bio izuzetan — poprečan položaj djeteta.

Očajan brzjav s Krastavčeve Zemlje primljen je toga dana u radiočvorištu.

»Spasite! Spasite!« — brzjavljao je porodiljin muž. »Učinite što se može tčk Spasite majku i dijete«.

Što se moglo učiniti? Radist se brižno smrknuo, kad je primio radiogram, skinuo slušalice i pošao k starješini. Što se može učiniti? Ta žena je... ta dijete je...

Starješina i njegov zamjenik zamisle se. Kako da pomognu roditelji? Odletjeti onamo nije bilo na čemu. Na zimovalištu ni jednog aviona. Zima. Polarna noć. Zar bi stigao? Zamjenik se zamislio i pošao u bolnicu liječniku.

Liječnik se zvao Sergjej Matvjejić. Što da se kaže o njemu? Bio je to običan liječnik, kakvih ima na tisuće, jedan

od onih starih bolničkih liječnika, koji se više ničemu čistoća. ništa ih ne dira i ne plaši. Ravnodušno pipaju oni vaše žene. ravnodušno pritom klimaju glavom, a kad vas počnu rezati — šaliti će se kopkajući nožem svojim staračkim šalama, kao da i nisu pri operaciji, nego tako, za ugodnim razgovorom uz šalicu čaja. I vanjština Sergjeja Matvjejića bila je obična: umjeren trbuščić, ruke crvene, velike, prave ruke rezača-kirurga; glas — topao, dobrodušan; ćelica — lijepa, pokrivena porijetkom predom; naočari u crnu futralu; odjeća, ruke — sve zaudara po karbolu, lijekovima i bolnici — jednom riječi, naročita vanjština liječnika. Zato, kad susretneš Sergjeja Matvjejića u oficirskoj sobi u službenoj bluzi sa sidrima, pitaš nehotice: »Što se dogodilo? Zašto nije u bijeloj halji?«

Samo jedno je bilo neobično kod liječnika: suviše je običan bio za arktičkoga liječnika. Ipak je arktički liječnik, kako bilo da bilo, lik romantičan. Pogledajte na kartu. Među imenima polarnih istraživača — spomen na koje nam čuva rječita karta — naći ćete imena liječnika: otok doktora Starokadimskog, rt liječnika Isačenka. Na Dicksonu će vam pokazati grob felčera*) Vladimirova, skromnoga sjevernoga junaka, pa ćete odati poštu znaku na grobu iz sivoga naplavca (drvo, koje voda donese). Na Vrangelovu otoku sami ćete u prvom redu potražiti grob doktora Wulfsona, junaka, koji je poginuo u požrtvovnoj borbi s narodnim neprijateljem, što je prodro na Arktik.

No Sergjej Matvjejić nije imao na sebi upravo ništa romantična. Najobičniji prozaični liječnik. Nije nalikovao ni na valjane brodske liječnike, vikle ledu i olujama, ljuljanju palube, konzerviranom obroku i mirisu oceanske soli. No možda je bio liječnik-istraživač, liječnik-učenjak?

Posljednje vrijeme rado putuju na Arktik učeni liječnici. Oni su i biolozi, i ponešto zoolozi i botanici. Jedni sabiru račiće, zanimljive vodozemce, guštore, i odvoze te trofeje u špiritu na kopno; drugi šire na listovima herbarija patuljastu vrbu, koja se čitava — s korijenom i krošnjom — može smjestiti na dlanu; treći proučavaju oboljenja pod arktičkim uvjetima, vladanje ljudi, psihi, utjecaj klime, mogućnosti zaraze, djelovanje polarne noći i polarnoga dana na čovjeka...

No Sergjej Matvjejić nije stavljao u špirit rake, nije sušio lišajevе, pa nije, čini se, čak ni bilježio u dnevnik »zanimljive činjenice iz liječničke prakse«. Koješta je, uostalom, po-

*) Liječnički pomoćnik, vračar.

su i svjetliti, ali vremena... vremena nije bilo. Bolesti, brige. svojica. Po svemu se vidjelo, da njegovo zimovanje ne će nauku pogoditi novima otkrićima.

Još na brodu, dok su plovili na Arktik, prišao je k liječniku mladi magnetolog Modorov, jedan od onih nekorisnih zanesenjaka nauke, koji se osobito toplo otkrivaju upravo na zimovalištima, i rekao mu veselo se smiješeći:

— A ja vas razumijem. I vaše mišljenje o svima nama, zimovaocima, shvaćam. Ta vi na nas gledate kao na kuniće. Proučavat ćete nas, zar ne? Pipati bilo prije i poslije nesreće, slušati srce za vrijeme polarne noći i iza nje. A onda ćete naravno napisati naučno djelo. Ne? Zar ne? Rado ću vam, doktore, poslužiti kao kunić.

Sergjej Matvjejić ga uplašeno pogleda, smete se i odgovori, da je tako, da je on, naravno, braco, koješta takva zamislio, ali je pritom tako neodređeno pucnuo prstima, da ni Modorov, ni ostali »kunići« nisu više ispitivali Sergjeja Matvjejića o znanstvenom radu. Činilo se, kao da je on doputovao ovamo s jedinom zadaćom: liječiti ljude, ako obole, primati djecu porodiljama, čupati zube i izrezivati crevuljke.

Za sve to bila mu je potrebna bolnica, jer liječnik bez bolnice — to je, brajko, Kolumbo bez broda. A bolnica mu je trebala ne kakvogod, nego potpunoma uređena, jer bio Arktik ili ne, ako čovjek oboli, potrebno ga je pravo liječiti.

Zato je pri iskrcavanju barke sam na svojim leđima vukao sanduke s uređajem, a ako mu je tko pomagao, vikao je srdito:

— Opreznije, opreznije! Nemojte razbiti! Ne tresite!

Sam je blanjao i pilio, izrađivao nekakve police, vrtio se oko tesara, sam je bijelom uljenom bojom bojadisao zidove i pokrio linolejem pod. Ljudi je bilo malo i svi su imali mnogo posla. Kraj bolnice gradila se radio-centrala, u luci su odzvanjale eksplozije: gradilo se ugljeno uporište. Bila je to tisuću devet stotina trideset i četvrta godina — povijesna za Arktik, kad su kao čarolijom na pustim obalama Ledenog oceana usred dijabazovih stijena nicale zgrade, luke, radionice, naseobine i rudnici.

Nikla je i bolnica. Bila je malena, s pet kreveta, ali to je bilo posvema dosta. I sve je u njoj bilo kao i u pravim bolnicama, u kojima je posijedio, oćelavio i prožeo se mirisom joda i karbola Sergjej Matvjejić. Isto su tako od ulja svjetlucali bijeli zidovi, isto je tako sunce poigravalo na poniklovanim spr-

vama, isti stakleni ormar s etiketima na staklenkama. I čistoća. I tišina. I miris karbola. Pojavili se i bolesnici. Većinom žene. Iz udaljenih lovačkih kolibica, preko stotinu kilometara, dovezile bi se one ovamo na psima za vremena, mjesec dana, dva mjeseca prije roka i živjele u zimovalištu, okružene općom pažnjom žena zimovalaca, koje nisu bile ravnodušne prema takvome slučaju, kakav je porod. Dovožili se i muškarci — s proljevom, crevuljkom (apendicitom), odmrzlim prstom, ozljedama i bolesnim zubima. Liječio je i zube, pače ih je i plombirao; i tako su mnogi, koji nisu dospjeli popraviti svoje zube na kopnu, učinili to kod Sergjeja Matvjejića. Ali ponajviše je govorio:

— Eh, brajko! Ta čemu vam taj pišljivi zub? Dajderte, mi ćemo njega... onako...

Za hrabrost pak davao je bolesniku prije vađenja zuba trideset grama špirita. To je bila tradicija. No kasnije je Sergjej Matvjejić opazio, da su ga počeli varati. Špirit ispiju, a zub ne daju čupati. »Znate — vele — doktore, zubu mi je malo bolje. Vadit ćemo ga drugi put«. Od tada je špirit davao tek nakon operacije.

Kao kirurg po zvanju, temperamentu i duševnom ustroju davao je svagda prednost kirurškim mjerama, pa bi pače, kako su se podrugivali na zimovalištu, znao živahnuti, ako je bilo što za »rezanje«.

— Sad ćemo vas, brajko, malo rezucnuti, pa će vam biti lakše. No, dakle. Isparali smo. Eto vam vaše bolesti.

Prema nutarnjim bolestima držao se sumnjičavo. »To su vam svakojake terapije, gospodsko bolovanje. Čemu od toga bolujete, brajko? Takva trica«. Pa je tješio:

— Prepustite to prirodi... Priroda — ona je pametnija. Sve će se rasisati. Klima je ovdje izvanredna... Zdrava klima!

I već se bilo uobičajilo, da je svakoga dana za vrijeme objeda tkogod glasno, preko stola, govorio:

— Doktore, danas me boli glava. Hoće li se rasisati?

— Rasisat će se, brajko, rasisati — odgovarao je uvjerljivo on.

Takav je bio on, naš najobičniji liječnik. A ako je u njemu bilo što neshvatljivo, onda jedino to, zašto je došao u Arktik.

Zapravo, Arktika on nije ni vidio. Bolnica, oficirska soba, stanovi zimovalaca, bolnica... Spremao se u lov, ali se nije spremio. Namislio je bio običi lovačke kolibice, ali nije imao kome ostaviti bolnicu — sami porodi (izvanredno mnogo počeli

su rađati u Arktiku), pa je kolibice obišao felčer. Samo jednom, u jeseni, kad su prolazili bijeli dupini, utrpao se liječnik s mladeži u lov, ali je svima samo smetao, namočio se, umalo nije mrežu ispustio, pa je moka, ali veoma zadovoljan, ispuzao na obalu. No zato je, kad su dupini već bili na obali, stao nožem — okružen gotovo čitavim stanovništvom zimovališta — raščinjati morskog divljača (»gledati, nema li dupin crevuljka« — rugala se mladež). Vještom rukom otvarao je nutrinu i pokazivao sabranima pluća životinje, želudac: »Sve, da znate, dosta slično, brajko, na ljudske organe«.

Svi su ga slušali veoma pažljivo i sa zanimanjem, iako je na rijetkost bio spora jezika, pa se kod javnih istupanja pleo i gubio.

Jednom, poslije večernje kave, kad je u oficirskoj sobi bilo osobito toplo i ugodno, sjedne magnetolog Modorov k liječniku.

— Ne ćete se uvrijediti, Sergjeje Matvjejiću. Recite, zašto ste došli u Arktik?

Sergjej Matvjejić se smeo i raširio ruke:

— Kako da vam kažem, brajko? — progundā on. — Sve unaokolo govori: Arktik, Arktik. Mislim: hajde, da i ja. Ta nisam star. Kako bilo: još nisam star! — pa mladački zafrkne brkove. Onda se u našoj bolnici, znate, pojavio liječnik. Ravno sa sjevera. Zanesenjaka neki. Veliko polje, veli. Zanimljivi slučajevi... Zašto da ne služim malo? Bio sam i na fronti... Svašta je bilo... A onda — digao je prema subesjedniku svoje čestite modrikaste oči i dodao jednostavno: — A onda — materijalni uslovi veoma su dobri. Dvije godine prezimim — ta to je, brajko, kapital. Namjeravam kupiti kućicu pod Moskvom. Znaite, onako vrtić... mrežu za ležanje... gređice s cvijećem. Obožavam dragoljube. A još — ljubicu noćnu pod prozorom...

Nakon ovoga razgovora činio se liječnik svima još dosadnijim i prozaičnijim.

No kakav bio da bio, svakidašnji i prozaičan, ovakav, kakav jest — s velikima, crvenim rukama, s trbušićem pod haljom, s mirisom karbola i joda — bio je on ipak jedini čovjek na zimovalištu, koji bi mogao pomoći ženi, koja je rađala na Krastavčevoj Zemlji, iako nije bilo jasno, kako bi on to mogao učiniti.

Pomoćnik starješine, čiča Vasja, dođe k liječniku u bolnicu i povuče se s njim nasamo u kabinet.

— Treba pomoći — reče on dižući prema liječniku umorne oči.

— Dopustite, dopustite, brajko! — začudio se Sergjej Matvjejić. — Velite, pomoći. Dajderete ovamo svoju bolesnicu. Molim. Ta ne mogu ja pomagati kod poroda, koji se, oprostite... nalazi e-e-e... negdje u prostranstvu.

— Ali treba pomoći, doktore — ponovi uporno pomoćnik.

— Ne. To je divno, zaista! — nasmije se liječnik, pa čak pljesne rukama. — Dajte mi ruke duge tisuću kilometara, da ih mogu pružiti... e... do bolesničkoga ležaja. Dajte mi, brajko, oči-dalekozore... e... da mogu vidjeti na tisuću kilometara, pa sam spreman, spreman.

— Dat ćemo vam takve ruke i takve oči, doktore — reče pomoćnik. — A onda?...

— Ne razumijem vas, brajko... Kakve ruke? Kakve oči?

— Radio. Govorit će vam o stanju bolesnice i to, kako ono, o položaju djeteta, a vi ćete, no, kako ono, rukovoditi.

Zaprepašteni Sergjej Matvjejić dugo je i šuteći gledao pomoćnika.

— Šta vi to... ozbiljno? — priupita on šapćući.

— Potpunoma. Drugog izlaza nema.

Sergjej Matvjejić ustane, obuče bijelu halju i uputi se odlučnim korakom k vratima.

— Idemo k bolesnici — reče. Onda stane. — Uostalom, čemu halja? No, svejedno. Kakve su to čudne stvari na svijetu, brajko. Prvi slučaj u mojoj praksi... e... porod na daljinu. Porod preko radija. Zamišljam, kako će se začuditi moji kolege. Uostalom, svejedno. Idemo.

Krastavčeva Zemlja bude pozvana k aparatu. Posrednik javi svima polarnim stanicama: »Budući da će čvorište čitavo vrijeme raditi s Krastavčevom Zemljom, prekida se privremeno veza s ostalim stanicama do... svršetka poroda«.

Svi zamru. U eteru zavlada mir. Zadržavši dah pratio je Arktik porod na dalekoj Krastavčevoj Zemlji. Sergjej Matvjejić priđe k aparatu.

— No — izusti on, turivši ruke za pojas i smete se.

Umalo nije upitao po navici: »No, kako se osjećate, bolesnice? — ali se sjetio, da zapravo nikakve bolesnice pred njim nema. Praznina. Eter. Na neki način... e... prostranstvo.

Na njemu se vidjelo, da se ne snalazi u toj situaciji. Nije bilo obične, radne okoline, one, koja bi mu davala potreban mir.

Morao je vidjeti porodilju, čuti njezino stenjanje, molbe, po običaju sačuvstvovati s njezinim mukama, vidjeti krv u zdjeli, opipati svojim rukama dijete — to maleno, sklisko, nemoćno tjelešće.

Ničega od toga u taj čas nije bilo. Radi toga se osjećao kao stari vojnik, koji je miran kad fijuču puščana zrna, ali se boji zlokobne, teške tišine zasjede; kao mlinar, koji može mirno drijemati pri buci žrvnjeva, ali se budi od tišine.

Ovdje, u raciji*) bio je kao dupin na obali. Mirno su gorjele svjetiljke. U reproduktoru je nešto pucketalo. I tišina. Ni bolesnice, ni stenjanja, ni mukâ.

Ni mukâ? Ali ona se mučila ondje, u prostranstvu... Veoma mučila... i čekala pomoć. I svi unaokolo čekaju. Što je, dakle, Sergjeju Matvjejiću, dederte!

Nagnuo se radistu i rekao:

— ... brajko ... upitajte doktora: u kakvom se položaju nalazi plod.

Sa zanimanjem je pogledao, kako su se njegove riječi, poput graha, razasule u točkama i crticama i pojurile u eter. Za nekoliko časaka stigao je već i odgovor.

Sergjej Matvjejić pročitao ga i namrštio čelo. Tako je počeo neobičan porod na daljinu.

— Plod je u poprečnom položaju — razmišljao je glasno liječnik. — Da-da... Slučaj! Upitajteder — obrati se on radistu — moga kolegu, znađe li on makar po čuvenju za okretanje ploda po metodi Brakston-Higstona.

»E, ta otkud da to znađe? Mladić. A k tome još terapeut« — razmišljao je u sebi. Terapeut! Poput svih kirurga odnosio se prema njima s lakim nepovjerenjem.

Odgovor je došao, kakav je Sergjej Matvjejić i očekivao. »Čuo sam, ali molim u svemu bez ustručavanja sa mnom rukovoditi«.

— Operite ruke špiritom i jodom. Sve prste namažite jodom. Desetak časaka perite, brajko — izdiktirao je liječnik, a radist je poslušno i kao sveti obred predao sve, i »brajka« među ostalim. Tko može znati, možda je i u »brajku« poseban medicinski smisao?

Liječnik Krastavčeve Zemlje s poštovanjem saopći, da su ruke oprane.

*) Racija prema ruskoj riječi radio stancija, hrv. radiostanica.

— Tako! — zadovoljno kimne glavom liječnik. — Sada asepsu žene. Napisao je potanku uputu na papiriću i predao telegrafistu. I opet je zanimajući se i čudeći gledao, kako se njegove riječi, misli, one, koje su se još prije jednoga časa nalazile samo u njegovu mozgu, sada čudotvornom silom prenose kroz tisuću kilometara. I prvi put pogleda s poštivanjem radista.

Osjećajući važnost časa telegrafista se čak naprezao sav i pocrvenjeo od napora. Jasno je udarao svako slovo bojeći se pogrješke. Primajući odgovor sa Krastavčeve Zemlje zapisivao ga polagano, bez one okretnosti radistove, kojom se svagda hvalisao. Zamolio je: »Davaj polaganije. Ta tu slovo promijeniš, a dijete i porodilju možeš ozlijediti«.

— No — rekao je liječnik — sada počnite unutarnje pretraživanje. Turite lijevu ruku...

Evo ga, sad se približuje odlučan čas. »Što ako vrat maternice nije dovoljno otvoren? — mislio je zabrinuto liječnik. — Ah, što ja nisam ondje?! Ta što je to... Ta ne mogu ja odgovarati, brajko, za ono, što čak i ne vidim«.

Čekajući odgovor i uzbuđujući se protiv svoga običaja, otišao je, da se umiri, do prozora i stao gledati na ulicu. Na ulicu? Da li je tu bila ulica? Gomila snijega pod prozorom. Dalje hambar, zaljev, a još dalje — snijeg, snijeg, samo snijeg. Na krovovima skladišta snijeg, u zaljevu snijeg, u tundri snijeg. Zelenkasti. Mjesec?

»Ah, podaleko si ti otišao, Sergjej Matvjejiću — pomisli on najednom, začudi se čak, što je tako daleko otišao, kao da mu se ta misao prvi put javila, kao da ne zimuje tu drugu godinu, nego tek prvi dan.

— Sergjej Matvjejiću! — pozove ga netko šapatom.

Ogleda se. Pred njim su stajale dvije žene: radistova i geofizikova žena.

— Golubiću, Sergjej Matvjejiću, no kako je? — upita uzbuđeno smjelija radistova žena.

— Što — kako je? — rasrdi se liječnik. — Muža pitajte, Marija Iljinjišna. To on kod radija čara. On znađe bolje od mene. A ja ne vidim... ništa ne vidim... Snijeg je.

— Htjele smo samo — smela se geofizikova žena. — Vidite, imala sam drugaricu. I ona je, znate, rađala, a isti slučaj. Sve potankosti znadem... možda će vam dobro doći. Ispričat ću vam...

— Ah, golubice! — namršti se liječnik. — Što se vi brinete? Ta ne rađa vaša drugarica. Što vi to?

— Kako — što? — začudi se žena. — Gotovo uvredljivo, Sergjej Matvjejiću.

No radist donese u taj čas odgovor sa Krastavčeve Zemlje. Da li je taj odgovor bio dobar ili loš, on nije znao. Ništa nije razumio od medicinskih termina, ali se već unapred uzbuđivao, kao da je znao, da je odgovor loš.

— Aha! — pročitao je liječnik i nasmiješio se. — Otvor je dva i pol prsta.

No, pa što, golubice? Izvest ćemo okret prema metodi Brakson-Higstona.

Prišao je k aparatu. Užurbano su mu primakli stolac. Svi su nekako odmah shvatili, da je evo, konačno, došao odlučan čas. Radist probljedi. Pomoćnik propišti: »Tiše«, iako je i bez toga bilo tiho, začudno tiho u sobi, u kojoj se natrpalo toliko ljudi. Svi zamru. Svi su s nadom, s nemirom i uzbuđenjem gledali liječnika.

Sjevne mu misao: »Odakle mi takva smjelost? I takva vlast? Ovoga ću časa reći, a on će ondje sve načiniti... I možda će sve biti dobro. A to sam ja... ja«.

Onda reče:

— Turite dva prsta desne ruke i nastojte uhvatiti nožicu djeteta.

Tipkalo stane udarati, po eteru se razaspu točke i crtice, a liječnik više nije mislio ni na što drugo. Vidio je pred sobom porodilju. To je on turio dva prsta. I čuo stenjanje. I osjetio mekoću dječje nožice, tako nemoćne, tako...

— Ali ne prevarite se: — vikne on (radist je poslušno kucao). — Ne zamijenite nožicu rukom. Nađite petu. Peticu, brajko. I zafiksirajte. Jer bi mogli još za ruku povući. Dođa se.

Na Krastavčevoj su se Zemlji oko radista također nago-milali uznemireni ljudi. Porodiljin muž, znojan, razbarušen, trčao je od aparata k bolesničkom krevetu i obratno. Predavao je liječniku radiogram, saslušao odgovor i trčao natrag k aparatu šapćući liječnikove riječi, bojeći se, da ih ne zaboravi ili pobrka.

Liječnik je bio uzbuđen, ali pripomoć Sergjeja Matvjejića bodrila ga. Vidio je u sebe uperene, suzama i bolju nalivene porodiljine oči.

— Ništa, ništa! — mrmljao je. — Pomoći ćemo vam sa Sergjejem Matvjejićem... Ništa... Evo i petice... Kako je nježna...

»Uhvatio sam nožicu« — stigne radiogram Sergjeju Matvjejiću.

— Aha! — izusti on. — Uhvatio je nožicu. Junačina!

I po sobi je prošustalo prigušeno, radosno: »Uhvatio je nožicu! Uhvatio je nožicu!« Svi su se stali micati, smiješiti i bili su spremni čestitati jedno drugomu. No lice je Sergjeja Matvjejića već opet bilo smrknuto te svi umuknu.

— Tako — prozbori on. — Sada okrećite za nožicu, a vanjskom rukom...

Zaboravio je već na prostranstvo. Kao da je stajao kraj porodiljina kreveta i isprekidano dobacivao upute asistentu. »A on je junačina, junačina! — mislio je pritom o asistentu. — Mada je terapeut, ali vrijedi! Junak!« I u njemu je već raslo uvjerenje, da će sve biti dobro. I već mu se činilo, da je i prije bio uvjeren o potpunom uspjehu. To je došla, napokon, radna mirnoća. Bio je opet u običnoj situaciji.

Prolazili su časovi, koji su se svima pričinjali vječnošću. Cio sat sjedio je već Sergjej Matvjejić kraj aparata. Jesam li sve predvidio? Kakva iznenađenja mogu doći? Hoće li terapeut svladati poteškoće? Ah, što ja nisam ondje? Jesam li sve pitao?«

Upro je pogled na reproduktor, kao da bi od njega mogao čuti odgovor. A čuo je: točke, crtice, točke, crtice... kitajsko pismo. Zagledao je preko ramena radistova u tiskanicu.

— O — kret — čitao je prateći kvake — iz-vr-šen je us-pje-šno...

— Uspješno! — viknuo je, ne izdržavši, radist.

— Uspješno, uspješno! — uskomešali se svi u sobi. — Doktore! Sergjej Matvjejiću. Golubiću!

— Pazite na kucanje dječjega srca! — viknuo je liječnik srdito. To se on rasrdio na sebe poradi toga, što se obradovao radiogramu, kao sveučilištarac prve godine, kao kurator kod prve operacije. »Sramota! Sramota, doktore! Stidi se!«

— Pazite na kucanje dječjega srca! — viknuo je opet radistu, a ovaj, sabravši se, stane poslušno kuckati.

— Još nije rodila. Da-a. Rano, brajko, rano — izusti Sergjej Matvjejić okrećući se svima. A u sobi ponovo zavlada

tišina. — Rano je — progunđa sad već tiše i upilji se u reproduktor.

A najednom osjeti, da strastveno, do boli, do bjesnila želi, da bi se dijete rodilo živo. Živo, živo i — da bude dječak! Koprčav onako... Sanjario je o njemu, kao da mu je bio otac... Žena je spasena, ali dijete, dijete...

— Pazite na kucanje srca mladoga čovjeka. Pažljivije pratite kucanje srca!

— Srce udara odmjereno, jasno — začuje on radistove riječi. Ne, ne, nisu to bile riječi radistove. To je on čuo kucanje dječjega srca, koje se još nalazilo u majčinoj utrobi. To je kucalo srce čovjeka, koji se još nije pojavio na svijet. Ali čovjek će se odmah pojaviti i slavno zavikati utvrđujući svoja prava, prava svjetskoga građanina. Kakvo će biti njegovo srce? Srce čovjeka, koji će sam svoj život imati zahvaliti domovini — evo ovim radistima, ovom pomoćniku s lulom, tomu liječniku terapeutu (nego, to je junačina, junačina!) i... i... da i njemu, Sergjeju Matvjejiću. Najednom se stao smijati. Stao se smijati, kako se još nikad nije smijao. A u tom smijehu bilo je i slavlje i ponos i zadovoljstvo. Bilo je nešto, što ni sam još nije shvaćao.

Počeli su trudovi. Sa Krastavčeve Zemlje letjeli su sada radiogrami jedan za drugim. Liječnik je ukratko javljao o porođiljinom stanju, o tom, kako su prolazili trudovi, a muž njezin dodavao je sa svoje strane: »Strašno se muči... ah, kako je to užasno! Viče iz svega glasa... što da se radi, doktore? Kako se pati, jadnica! Učinite nešto. Ne ću moći podnijeti to vikanje!«

I činilo se, da se ovdje kraj reproduktora čuju nečovječni vapaji žene, koja rađa. Sergjej Matvjejić se obazre i opazi blijedo lice pomoćnikovo, koji je među zubima stisnuo svoju lulu.

— No, a što je vama? Što je s vama, brajko? Što je to? Ta ne rađa vaša žena.

— To je istina — nasmiješio se slabo pomoćnik — nije moja. No, ta i žena i dijete su, kako bih vam rekao... naši.

Sergjej Matvjejić se smeo i rasrdio na sebe radi svoga glupoga pitanja, radi toga, što nije shvatio pomoćnikove osjećaje i što ih je, možda, povrijedio. No vremena, vremena nije bilo za razmišljanje o tom. Pazite na kucanje dječjega srca!

... Već su prošla tri sata. Prije tri sata sjeo je on k aparatu, pa se sada osjećao neobično umornim, izmučenim, kao

izmlaćenim. Hoće li se brzo, brzo sve to svršiti, taj neobični porod preko radija?

I najednom začuje, kako je radist viknuo, radosno, slavo-dobitno, kako se sve uskomešalo naokolo i okružilo ga.

— Sin, sin! — vikao je radist mašući brzojavkom. — Evo, sin! — Pružio je Sergjeju Matvjejiću radiogram, a ovaj je pročitao: »Doktore, drugovi, rođaci! Rodio mi se sin, sin, dječak. Hvala, hvala vam svima za sve! Sergjej Matvjejiću! Hvala vam, drag ste vi čovjek. Hvala!«

Sa sviju strana pružale su se Sergjeju Matvjejiću ruke. Tople, prijateljske, uzbuđene. To su mu čestitali, zanosili se njime, hvalili mu. Pomoćnik mu je dugo tresao ruku i smiješio se izgovarajući:

— Ah, Sergjeju Matvjejiću!.. Eo i čovječina ste vi! No, kako divno!.. I čestitam... Radili ste kao... kao... kao ljudina, Sergjeju Matvjejiću!

I on je sjedio smućen i odjedamput klonuo; gledao je bez razumijevanja; čitao radiogram bez razumijevanja; slušao čestitanja bez razumijevanja. Smeo se. Kirurg, pa izgubio mir.

Najednom mu se u novoj, neočekivanoj svjetlosti ukazao cio njegov život, on sâm, njegovo školovanje, studentska sanjarenja i sve, što je učinio i što može učiniti.

Zar je to on jučer sanjario o mirnoj starosti, o kućici — kako ono, brajko: s dragoljubom i noćnom ljubicom pod prozorom?

Kad su svi brodovi otplovili, svi avioni odletjeli, a na luku, okovanu ledom, pao prvi zimski, pahuljasti snijeg, nastupila je u arktičkom eteru tišina i red, radisti su olakšano uzdahnuli, a Stjepan se Timofjejić prvi put nakon tri mjeseca pogledao u ogledalo.

I ukočio se.

Riđa je... — promrmlja začuđeno i primakne ogledalce k samom nosu.

Nesumnjivo — brada je bila riđa.

Za vrelih dana arktičke navigacije nije Stjepan Timofjejić imao vremena da se brije, niti da se gleda u ogledalo. Poput svih radista čvora boravio je danju i noću u radiostanici, a među službenim satovima spavao je, stisnuvši se na uskoj klupici u akumulatorskoj sobici, metnuvši pod glavu službenu bluzu. Nakon nekoliko sati već su ga budili; turivši glavu u kacu s hladnom tundrovom vodom za slučaj požara, duvao je poput morža, brisao brkove i primao posao: sjedao k svojem stolu, navlačio slušalice i stavljao veliki, iskrenuti prst na ključ.

Imao je »teški« stol broj 3 — vezu s brodovima.

Po sjevernomu morskome putu prolazilo je toga ljeta mnoštvo brodova: ledolomci, parobrodi, brodovi s ogrjevom, brodovi s drvom, hidrografske ljuste, tegljenjaci s karavanama barki i pretovarača, lovački čunovi, škune i lađe s ekspedicijama.

Na užas Stjepana Timofjejića imali su svi oni radiostanice, kod svih se nakupilo dopisivanje, poslovno i privatno, svi su trebali meteorološke izvještaje i podatke o vremenu, svi su tražili neodgodivu vezu s kopnom, svi su se nervirali, žurili, srdili i srdžbu svoju iskaljivali na Stjepanu Timofjejiću, jedinome predstavniku onoga svijeta, s kojim su htjeli doći u vezu.

Svaki je brod dobio posebno kratko vrijeme, no ono nije bilo dovoljno po mišljenju brodskih radista, koji su se dosadi-

vali u svojim izbama, pa su se nastojali Stjepanu Timofjejiću prokriučariti i preko toga.

»Marusja, Marusja! — kucao je uporno radist s hidrografske broda žarku brzozavku drugoga pomoćnika. — Šaljem ti arktički pozdrav i vrući poljubac, kojega ne će ohladiti niti led, koji okružuje...«

Ta odlazi do vruga sa svojom Marusjom! — bunio se Stjepan Timofjejić. Imaš li službenih? Nemaš? Onda kuiriks*).

No brodski radisti nisu prestajali. Bili su to ljudi od značaja, tvrdoglavi, pa je Stjepan Timofjejić imao s njima mnogo muke. Osobito su bjesnjeli radisti inozemnih brodova s drvom. Neznatna santica, koja bi zabijeljela gdje god na obzorju, dovela je njihove kapetane u neopisivu paniku; tražili bi, da im se smjesta, žurno, ekspresno pošalje ledolomac, te bi slali brzozavku za brzozavkom.

S inozemcima je trebalo biti dvostruko uljudan — diplomacija, valuta, čast narodna, pa je Stjepan Timofjejić, stisnuvši zube, pokorno primao paničke radiogramе i od bijesa samo slijegao ramenima.

— Šta se tu može! Nisu Rusi, ne će rizika, ledu nisu vični.

A tu mu je iz etera opet prodiralo u uši... točka, crta, točka, crta... »Marusja sjećam te se ljubim te na sedamdesetom stupnju sjeverne širine«.

No posve posebnu buku, koja se nije dala ni s čim usporediti, dizali su brodovi, koji su stajali usidreni u blizini. Njihova »grlašca« bila su zaglušna, brodovi su prekidali jedni druge, svi su pozivali Stjepana Timofjejića, svi su mu nešto kucali i sva ta kakofonija, histerija zvukova, zavijanje, piskutanje, fijukanje, divlja zbrka, u kojoj nije bilo ni smisla, ni reda, provaljivala je u jedno uho Timofjejićevo.

U bjesnilu baci slušalice na stol i vikne dispetčeru:

— Ne mogu, Emeljaniću! Kako hoćete... prava uzbuna! Pobjesnjeli su, kako li? Daj im milicionara.

Neuzbudljivi Emeljanić uključi »radiomilicionara«. Ovaj je svojim snažnim zvukovima odmah i uljudno ušutkao sve aparate i korektno izricao podrugljivim glasom dispetčera:

— Halo! Držite se u eteru propisa uličnog prometa. Ne svi najednom. Ledolomac »Sadko«, vi imate riječ. Vas slušamo na valu... Jeste li svršili? Riječ ima »Kronometar«. Val...

*) Kuiriks (qrx) — svršavam posao.

No sad se sve to svršilo: svi su brodovi otplovili, avioni su odletjeli! A Stjepan Timofjejić je u ogledalu gledao svoju neočekivanu riđu bradu.

»No, razbojnik! No, pravi bandit brjanskih šuma! A što je glavno: riđa je. Zašto je riđa? Kakvoga to ima smisla? Eto ti zepete*!«

Dugo je gladio i uređivao neočekivani ukras svoga lica, pa je na kraju krajeva došao do zaključka, da nimalo nema razbojnički izgled, nego dapače naprotiv, onako, junački. Morski vuk. Stari polarnik. Ili dapače, ako hoćete, Stenjka Razin. Stjepan Timofjejić.

Umirivši se podbrijao je obraze, raščešljao bradu, zafrkao brkove, namignuo ogledalu i uputio se u zajedničku sobu.

Drugoga je dana bio već u novom poslu. Namjestili su ga na staru raciju — u »lječilište«, kako se našalio dispetčer.

Starica-racija, drevna, zaslužna, jedna od najstarijih u Arktiku, trajala je posljednje svoje dane. U njoj je već odavna bila izmijenjena sva aparatura; ništa tu zapravo staro nije ostalo osim pocrnjele zgrade i zidova prožetih češnjakom i benzinom.

A starica-racija još sveđer škripri, šalje bodro u eter svoje pozive, opslužuje trajuću posljednje dane cio kraj — malena bliza zimovališta, koja su se smjestila postrance od široka morskoga puta. Poput dadilje tetoši ona u starosti svojoj malenu dječicu.

Stjepan Timofjejić sjedne za stol, izvuče lulu, zapali je i obazre se. Bio je sad sam u staroj pustoj zgradi. Tu je bilo mirno, ponešto turobno i neobično samotno nakon nove racije. Tamo su se čitavo vrijeme motali ljudi — za stolovima, pod zelenim sjenilima, nagibali se nad papirom drugovi, kucali su ključevi, udarao je punšir, kvrckao stroj za pisanje, diktor je vikao u mikrofoni i svaki je čas zvonio telefon.

A ovdje je, u staroj zgradi, vladala nenarušiva tišina, onakva, kakva je vladala vjerojatno i prije deset godina. I Timofjejić nehotice pomisli, da će — pogleda li kroz prozor — vjerojatno ugledati još medvjeda, koji je bez bojazni dogegao na miris osamljena obitavališta.

Timofjejić baci pače nehotice pogled u prozor, ali je kroz lake ledene šare ugledao samo šupljikaste jarbole radiostanice

*) Zpt = zapeta, zarez.

i sive obrise kuća. Nasmijao se, odložio lulu, pogledao raspored, onda — zabrinuto sat i latio se ključa.

I odmah nestane tišine i osamljenosti. Svijet oživi. Progovori. Zakuca u slušalicama. Točke i crte stanu se užurbano slagati u slova, slova su se vrstala u riječi. To se zbivalo samo po sebi, bez ikakva napora Stjepana Timofjejića. Za nj je to bio davno navikli proces. Nije slušao točke i crte, nego gotovo riječi, pogađao svršetke dugih, predosjećao naredne, kao da je čuo glas i intonacije čovjekove.

Eter je bio pun prijateljskih, poznatih glasova. Timofjejić je prepoznavao prijatelje-radiste po udaranju ključa, kao što se čovjek prepoznaje po rukopisu, umjetnik — po kistu, majstor — po radu. Nije trebao pitati, tko je kod ključa. Smjesta je radista nazivao po imenu — bili su to davni znanci. Neke je poznavao osobno od zajedničkih zimovanja ili sa pijanki na obali; druge samo po ključu, po starim susretima u eteru.

Sada se s njima ponovo pozdravljao, dovikivao im i prijateljski ih grdio. Vodio je s njima bučne razgovore, primao meteorološke izvještaje, korespondenciju, a u sobi je kao i prije bilo tiho, a čulo se samo bojažljivo kvrckanje ključa, te škripanje olovke po papiru.

No ono, što se nije moglo čuti i shvatiti u zagonetnu kvrckanju, moglo se pročitati na licu Timofjejića. Njegovo se lice čas mrštilo, čas smješalo. Mijenjalo se čitavo vrijeme; zabrinutost, smijeh, saučešće, lukavo očekivanje, nemir — sve se to pokatkad odrazivalo na njegovu pokretnom, dobrom licu. Radost, rad, uspjesi zimovanja, ljubav, bolest, smrt, ozdravljenje, izvješće o uspješnu lov, o rođenomu sinu — sve je to prolazilo kroz Stjepana Timofjejića. Svijet je živio u njegovoj slušalici. Svijet je ljubio, patio, bolovao, rađao djecu, gradio postaje, borio se, pobjeđivao i sve tajne saopćivao Stjepanu Timofjejiću pridružujući ga svojim radostima i tugama.

»Marusja, Marusja, kako sin? Kako zdravije?« — primao je radiogram i nježno se smješkao. »Meteorolog postaje obolio je, brza pomoć«. — I on se zabrinuto mrštio. »Saopćite način, kako se konzervira meso bijelog medvjeda«. — I on se bezglasno smijao mašući zadimljenom lulom.

Toga su se dana sve stanice javile po rasporedu, sa svima je izmijenio korespondenciju, sa svima je obavio posao i svršio, osim s jednom.

Nije se javila stanica zaljeva Nada. Bila je to nova i beznčajna stanica. Sagrađena je, da se začepi neka rupa u meteorološkoj mreži. Negdje među dvjema važnim točkama ostala je bijela mrlja, koja je dovodila do očaja sinoptike. Oni su tvrdili, da se upravo ovdje, u zaljevu Nada, lome cikloni, tu se odlučuje o vremenu. Uostalom, oni su imali običaj govoriti tako o svakoj točki, gdje nije bilo meteorološke stanice. Stanica je bila podignuta. A evo nije se javila u određeno vrijeme u eter.

Timofjejić ju je dugo i uzalud zvao. »UKL! UKL!« — kucao je zlovoljno, no UKL je šutio. Timofjejić se rasrdio i zapisao u dnevnik: »UKL se nije javio.«

Uvečer je izvijestio dispetčeru:

— UKL-a danas nije bilo. Tamo je zacijelo radist — čizma.

Dispetčer prihvati:

— Pa da! Šalju »čizme« u Arktik. Zar im je ovdje mjesto? Odavna sam govorio... — To je bio omiljeni konjić dispetčerov, pa je o toj temi mogao dugo govoriti.

UKL se nije javio ni drugoga dana, pa ni tri naredna dana. Timofjejić je vikao, srdio se i mahao lulom.

Petoga se dana UKL »izvukao« u eter i sam pozvao čvor: Timofjejić odgovori bujicom grdnja.

Gdje si bio pet dana? Gdje je meteorološko izvješće? Ovakav-onakav! — Evo što je moralo značiti u prijevodu s brzogajavnoga jezika ono, što je Timofjejić ispalio radistu zaljeva Nada. Ovaj se bojažljivo opravdavao:

— Sâm sam... sâm... bio je kvar. Sâm sam popravljao. Oprostite, družo.

Govorio je uljudno, kao što i priliči radistu neznatne postaje u općenju s radistom svemoćne čvorišne stanice. Krotkost krivčeva ublaži Timofjejića.

On zakuca:

— Ha! (daj!) i nasmiješio se pri misli, koja mu je najjednom došla u glavu: »Deder da mu zapaprim za kazan!«

— Ha, brže! Još brže! Što daješ, kao da si lipsao? — otkuca i zakikoće. — Deder, dede, prijatelju!

I najjednom začuje jasno, brzo, najbrže kucanje.

— Oho! — problijedi on. — Tjera oko poldrug stotine — pa stane brzo zapisivati bojeći se, da ne zaostane.

Za polovicu vremena bila su predana sva meteorološka izvješća, koja su se skupila za pet dana. »Pa on je junačina!«

— pomisli nehotice Timofjejić, zadovoljan uostalom više sa sobom, što je sve dospio zapisati.

Sam nije imao ništa za zaljev Nadu. Odluči upotrijebiti preostalo vrijeme za upoznavanje s radistom.

— Jesi li nov? — upita. — Nešto ne poznajem tvoga ključa!

— Da. Zimujem prvu godinu.

— Kako se zoveš?

— Kolivanov.

— A mene sveder zovu Timofjejićem.

— Vrlo mi je drago... Timofjejiću!

— Bojim se, da će me sad prozvati Stjenkom Razinom... Narasla mi je, razumiješ li, brada. Riđa.

— Razin je imao crnu.

— A ja imam riđu.

— Bojadiši je!

— I hoću.

Vrlo zadovoljan novim poznanstvom, zaključio Timofjejić, da pristojnost zahtijeva, a vrijeme dopušta, da počasti novoga prijatelja glazbom, da mu pokaže svoju vještinu, kako je bilo uobičajeno među radistima Arktika. Timofjejić otkuca na ključu »Toreadora«, — svoju običnu točku, svojevrsnu lozinku, grb radista, svoje znakove za prepoznavanje. Svršivši, pričekao je časak — hoće li radist Nade umjeti odgovoriti istim! Nije svatko umio muzicirati na ključu. No evo začuje napjev, koji je kucao zaljev Nada. Bio je to Mozartova »Turska koračnica«. Radist je imao dobar ukus. I dobru ruku. Timofjejiću se pričini, da je nekoć čuo tu ruku. »Kolivanov? Ne, ne poznajem takvoga« — zaklima glavom zamislivši se.

Tako je počelo prijateljstvo. UKL se sad javljao točno, u određeno vrijeme, a radisti su srdačno pozdravljali jedan drugoga i među poslom dobacivali sebi prijateljske fraze. Ti razgovori, koji su sad postali svakidašnjima, nisu naravno bili nalik na one, što ih vode prijatelji uvečer u kavani za vrčem piva ili negdje kod kuće pušeći lule i pruživši noge pod stol. Razgovori radista bili su isprekidani, kratki, sažeti. Dijelilo ih je pet stotina kilometara. Raspored je oštro ograničivalo vrijeme za njihove razgovore. Imali su sad jednu, sad čitave tri minute, ali ni to nije malo za radiste, koji su umjeli kucati poldrugom stotinu znakova na minutu. Katkad im se razgovor prekida na pol riječi, isteklo je vrijeme (a posao iznad svega),

pa Timofjejić nije dospio odgovoriti na drugarsku šalu. Hodao je onda čitavu večer i smješкао se. Razmišljao je o sutrašnjoj šali, brusio je, jer muškome prijateljstvu nije potrebna teleća nježnost ni sentimentalno priznanje. Snažna, jedra šala sigurnija je i toplija. I ona je zaista ogrijala njihova srca.

Svakoga dana pitao je radist Nade:

— Kako brada?

A Timofjejić je stalno odgovarao:

— Dobro. Hvala vašim molitvama. Raste. Postaje crnom.

— Jeste li pokušali laštilom?

Korespondencije je za zaljev Nada bilo uvijek malo. Timofjejić je već znao, da ondje zimuju samo dvojica: njegov prijatelj, radist Kolivanov, i meteorolog Savincev. Savincev je počeo primao radiogramе — sad od majke, sad od Lide, u kojoj je Timofjejić naslućivao zaručnicu, sad opet od prijatelja. Radiogrami su bili bodri, šaljivi. A Savincev je na njih točno odgovarao, također svagda povišeno bodro, ponešto bombastično. Pa budući da je sve to dopisivanje prolazilo preko Timofjejića, mogao je on sebi smiono predočiti vanjski lik Savinceva, Kolivanova druga na zimovanju. Činilo mu se, da ga vidi pred sobom: takav mlad, vrlo mlad momak, lijep, snažan, čista, djevojačkoga lica, ponešto zanosan, otržit, koji je obožavao svoju pomorsku uniformu i gajtane na rukavu, jedan od onih divnih komsomolaca-romantika, koji smjesta požudno hrle na Arktik, koji za svakim ledom vide medvjeda, sanjare o doživljajima i junačkim djelima, pa su zlovoljni, kad doživljaja nema. Sve je to pročitao iskusni, mudri Timofjejić među oskudnim retcima radiograma Savinceva i njemu, pa nije sumnjao u istinitost portreta.

Ali nijedamput nije pod rubrikom UKL bilo u sanduku radiograma za Kolivanova, niti je Kolivanov sam slao radiogramе. To je začudilo i uznemirilo Timofjejića. Znao je po sebi, kako je važno, kako je neophodno potrebno primiti ovdje na vrijeme vijesticu od kuće.

Timofjejić je bio čovjek dobar i brižan. Smjesta je sebi predočio, kako se radi nestašice vijesti muči njegov prijatelj, kako velikim koracima hoda po izbi, kako nestrpljivo pogledava na sat, kako čeka određeno vrijeme, te se razočaran vara u svojem očekivanju, ali ponosno šuti i ne pita.

Da mu je poslati jedan radiogram! Makar kratak! To bi bilo divno! Mogao bi ga prije toga malo rasrditi, razbjesniti,

pomući. Plesati ga, naravno, ne možeš natjerati, kako se tjera da u zajedničkoj sobi plešu sretno primatelji radiograma. Ali »Tursku koračnicu« neka svakako otkuca. Za otkup. A onda ću mu i radiogram turiti, nešto kao ovo: »Vasja, dragi, ljubim te«.

No radiograma za Kolivanova nije bilo. Uzalud je Timofjejić išao u novu raciju, kopao po dnevniku, prebacivao hrpu radiograma na stolu, nije li se izgubila. Ničega nije bilo. A Timofjejić, uznemiren i potišten zbog toga, otkucao je Kolivanovu istoga dana umjesto pozdrava:

— Za tebe, prijateljino, nema danas ništa. Ali sutra...

— Pa ja i ne očekujem — odgovori radist Nade.

— Kako to?

— Nemam od koga.

— A mati?

— Umrila je.

— A žena?

Timofjejić je dugo čekao odgovora, no vrijeme se svršilo, pa je, poslavši u eter »kuiriks, do sutra«, stao pozivati drugu raciju.

U svakom slučaju je shvatio, da nije trebao Kolivanova pitati za ženu i kuću. I bude mu žao prijatelja, čijega lica nije nijednoć vidio, no koje je sebi sad zbog nečega predočivao blijedim, namrštenim, patničkim.

Iz razgovora po radiju znao je Timofjejić, da Kolivanov ostaje često sam, potpuno sam na zimovalištu. Savincev odlazi u lov, juri po kraju, traži junačka djela, doživljaje, sanjari o otkriću novoga zaljeva, ili barem kakva nepoznatoga, zabačenoga rtića. Kolivanov ostaje u brvnari sâm. Vrš i radio i meteorološku službu, kuha jelo i hrani pse. A ipak preostaje mnogo vremena, koje nema na što potrošiti. I Timofjejić je sebi zamišljao, kako radist čami u samoći, kako gleda kroz prozor, poluzatran snijegom, kako zijeva, pije čaj, koji je tu sâm skuha na primusu, pa zamišljeno siše zaslađeni, protuskorbutni limun. A pas se tare o njegovo koljeno i liže mu ruke... »Ta ima li uopće psa? Ne za uprezanje, nego svoga, sobnoga, kako li... prijatelja?«

Ta misao nije Timofjejiću davala mira, pa je, dočekavši određeno vrijeme, smjesta upitao:

— Imadeš li makar psa?

Kolivanov nije razumio:

— BK. Ponovi. Nisam shvatio — otkuca on, a Timofjejić se zbuni, dosjetivši se napokon, kako je njegovo pitanje neugodno.

— A ništa. Daj izvješće. Naprosto se tako, osobno zanimam, imaš li u zimovalištu psa.

— Kako ne! Imadem »Prišu«. Nježan pas. Prijatelj moj.

I Timofjejić se iznenada neizrecivo tomu obradovao. Vratio mu se obična šaljivost. Dao je pače kratak radiogram Priši pitajući uljudno za njegovo zdravlje. I od onda je često pitao za psa, slao mu pozdrave — sve za ona dva tri časka, kojima su u poslu raspolagali za prijateljske riječi, a koje se nisu bilježile u radnom dnevniku.

Kolivanov je katkad pitao:

— Kakvo je kod vas vrijeme?

— Vijavica, čini se — odgovarao je Timofjejić pogledajući nehotice kroz prozor. Zapravo nije imao vremena zanimati se za vrijeme.

— I kod nas je vijavica. Sipa. Osam jedinica.

— Hvata li te čama?

— Ne, nije mi ništa.

No Timofjejić nije vjerovao. Mećava? Ružno je, kad je mećava. Gledao je kroz prozor, osluškivao: vjetar je zavijao u žicama, udarao o krov, lupao vratima. No Timofjejić će nakon rada otići u toplu zajedničku sobu, gdje je elektrika, gdje su ljudi, gdje je glazba, udaranje domina o stol, i gdje će mu debeli, kicoški kuhar u bijelu kalpaku otmjenom kretnjom dati večeru i još začiniti kašu šalom. A onaj, u zaljevu Nada, sjedi sâm i sluša zavijanje snježne oluje, pa misli: isplati li mu se otići do spremišta po ugljen, ili će biti bolje, da se glavom zavuče u vreću za spavanje, pa da tako zaspi. Timofjejić je sâm živio na takvim zimovalištima — sve je to sâm iskusio. I još ga je snažnije privlačilo čovjeku iz zaljeva Nada, tako poznatu i nepoznatome, toliko osamljenom na zemlji.

— Kolivanov, Kolivanov — mrmljao je. — A nekoć sam, nekako, čuo to ime. — Ali gdje i kad, nije se mogao sjetiti.

Dođe 7. studenoga. Nad Arktikom zavlada oluja, oluja pozdravnih radiograma. Sipali su se na stolove radista u tolikom obilju, kao da je čitava zemlja toga dana mislila samo na polarnike.

Mnogo pozdrava primio je i Timofjejić. I od obitelji, i od rođaka, i od prijatelja. Jedan je radiogram — potpuno neoče-

kivano — bio iz Suhuma, od starih drugova, koje je Timofjejić već odavna zaboravio, no koji su se, eto, sjetili njega. »Sastali se u lječilištu sjetili se tebe starino zpt svoje mladosti na fronti tčk čestitamo blagdan pijemo tvoje zdravlje«.

Ganuti Timofjejić vrtio je smeteno u ruci listić.

— Vidider! — mrmljao je. — Iz Suhuma. Sad kod njih, možda, magnolije cvatu. Ili kakve breskve... A gledajder, sjetili se!

Tako se, s radiogramom u ruci, otputio na posao. Došlo je vrijeme za UKL. Timofjejić segne u kutijicu i izvuče tanak svežnjić radiograma.

»Savincevu«, »Zaljev Nada Savincevu«. Još Savincevu. I opet Savincevu.

— Stoj! A Kolivanovu? A kako, Kolivanovu ništa? — uznemirio se najednoć Timofjejić. — Za Kolivanova ništa?

Ponovo prelista svežnjić. Ne, nema ništa.

— Takvoga dana, pa ništa?! Eh ti, jadniče! Osamljeni ti čovječe na zemlji.

I najednom, zahvaćen iznenadnim porivom, poleti k stolu i u jednom dahu sastavi radiogram. »Zaljev Nada. Radistu Kolivanovu. Dragi družo! Srdačno ti čestitamo blagdan velike revolucije. Želimo bodrosti zdravlja«.

I potpisao: »Radisti čvora«.

Onda promisli i doda: »88«, što na jeziku svih radista svijeta znači — »najljepše želje«.

Uzbuđujući se preda taj radiogram Kolivanovu i smjesta primi odgovor: »Hvala, dragi drugovi tčk Vaše tople riječi okrepljuju uznose me tčk S uvjerenjem vršim svoj posao i vršit ću ga časno radist Kolivanov 88 svima«.

Toga blagdanskoga večera bio je Timofjejić veseo kao nikad. Ispričovijedao je momcima o Kolivanovu i o svojemu radiogramu njemu. I svi su ga odobrili, pa je čak i svagda mirni dispetčer rekao uzbuđujući se:

— A to si dobro učinio, Timofjejiću. Kad se samo pomisli, da preko nas, radista, sve prolazi, a zar se nama mnogo piše?

Timofjejić se čitavoga dana nije rastajao s radiogramima: s onim iz zaljeva Nada i s onim iz Suhuma. Jedan ga je podsjećao na današnji dan, na snježnu oluju pred prozorom, na osamljenoga radista u dalekom zaljevu, a drugi... drugi — na daleke dane... na mladost na fronti... na vojne pohode...

»Karjakin. Samojlov. Čubenko« — čitao je opet i opet potpise pod radiogramom i šaptao u sebi: — Karjakin, Samojlov, Čubenko. Radisti južne fronte... Momci!.. Poljski štab... A noć je... I unaokolo raž... Karjakin... Samojlov... Čubenko... Kolivanov...

I njemu se najednom učini, da se sjetio, da je naišao na trag. Namrštio je čelo i stisnuo sljepočice prstima.

— Karjakin, Samojlov...

Najprije se sjetio zbog nečega mirisa višnje... višnje u cvatu... I stepe i mednoga mirisa trava... Noći pune mjesecine... srebrne... I modrih zaselaka... I topovske pucnjave negdje... I sjetio se momčića u novoj vojničkoj uniformi, prćasta nosa, modrih očiju, mlada... Onda taj momčić još nije imao riđe brade. I nije se zvao Stjepan Timofjejić, nego Stjopka, jednostavno Stjopka. Momčić tek što je svršio tečajeve i prvi put počeo samostalno raditi... Bojažljivo je navukao slušalice. Karjakin... da, Karjakin... ga je sokolio, pomagao. Prigušivši uzbuđenje, ukočio se momčić Stjopka s olovkom u ruci nad tiskanicom. Najednom začuje poziv. Zvao je Skadovsk, štab. Drhtavom je rukom odgovorio. I najednom začuje u uhu brzo strojopuščano kuckanje. Obaspe ga cijela kaskada zvučnoga, slova, riječi. Lovio je samo odlomke, kao što su »pr«, »kl«, »bi«. Htio je viknuti: »Stanite! Ne stizavam. Molim vas! Ja sam novak«. Olovka je uzbuđeno skakala po papiru i bilježila Stjopinu nemoć: »pr«, »kl«, »bi«. Karjakin... Da, Karjakin... opazi to i smiluje se.

— Čekaj, sâm ću primiti.

Osramoćeni Stjopa nije sišao, nego je spuzao sa svoga mjesta. Osjećao se srmvljenim. Sjedio je, turivši glavu u kolijenu. A miris višnje — kroz prozor, višnje — u cvatu.

— To je Kolivanov — rekao mu je Karjakin. — Kolivanov je kod ključa. To je — vrag. Zar njega možeš stići? I meni je teško. A ti si prvi put.

Od onda je Kolivanov svaki put prethodno pitao prije primanja:

— Tko je kod ključa?

A Stjopa je, spoznavši neumoljivi ključ, silazio pokorno sa stolca i ustupao mjesto Karjakinu ili Čubunku. Sam je pak sjedao k drugomu ključu. Zar on može primiti Kolivanova?

I tada je postala sakrivenom, zavjetnom, vatrenom ma-

štom Stjopinom: postići takav rad na ključu, da potuče Kolivanova. Da, da ga potuče. Ništa manje.

Sve slobodno vrijeme trenirao se kod ključa. 80, 90, 100, 120 znakova za minutu. No to ga nije zadovoljavalo: 130, 140, 150.

Napokon jedamput, kad ga je Kolivanov pozvao, nije, kao svagda, napustio svoga mjesta, nego je, zarumenjevši se od naprezanja i stisnuvši zube, stao primati. Nakon nekoliko časaka ohrabrio se i zatražio:

— Ha, brže!

Nakon časka još:

— Ha, brže!

Slušao je sad neprekidno strojopuščano kuckanje u uhu. Olovka njegova nije jurila, nego je letjela po papiru. A on je sveder tražio: brže, brže! Drugovi su se nagnuli nad njim i šuteći pratili to natjecanje. A on je slavio slavlje. Napokon je potukao Kolivanova! Da, Kolivanov... Skadovsk... Južna fronta... Srebrne noći, pune mjesecine. I višnje u cvatu.

No je li to onaj Kolivanov? Kako, kojim se čudom našao ovdje? Upravo on? Stjepan Timofjejić nije Kolivanova osobno nikad vidio. Kolivanova je brzo nestalo iz racije štaba. Stjopa je s dijelovima crvene vojske prebačen dalje, dalje, kraj stepskih zaselaka, k moru, tragom bijele vojske, koja je uzimala. S Kolivanovim se više nije sastajao niti na zemlji, niti u eteru.

A što, ako je to on? To bi bilo zanimljivo!

Dočekavši teško drugoga dana određeno vrijeme, upita Timofjejić radista zaljeva Nada:

— Jesi li služio u Skladovci?

— Da. A zašto? — odgovori ovaj.

— Koje godine?

Pokazalo se, da je to upravo isti Kolivanov. Timofjejić se neizrecivo obradovao i uzbudio.

— Ne, to je čudesno, čudesno! — mrmljao je pušeci lulu.

— To je sastanak!

I zaista: čudesni su ti arktički sastanci! Čudesni su sastanci avijatičara u zraku, čudesan je običaj pozdravljati jednog drugoga mahanjem krila; čudesni su nenadani sastanci prijatelja na zračnim raskršćima, na malenim, neočekivanim aerodromima za crnom kavom u limenim šalicama kraj užarene peći, u škripavoj kućici slupanoj od dasaka; čudesna su poznanstva putnika kraj nomadskih vatara u tundri, kad su već ispripi-

jedane sve novosti, raspaljene već sve lule, a razgovor sve tinja i tinja poput vatre, topao, iskren, nad vatrom pak pišti meso, unaokolo škripi snijeg i psi njuše jedni druge. Ali najčudesniji su sastanci radista u eteru, kad se, probijajući se kroz kaos valova, kroz fijuk i zavijanje snježne oluje, nađu prijateljski glasovi.

»Eto sastali smo se nas dvojica, Vasja Kolivanove! — mislio je smiješeći se ganuto Timofjejić. — A gdje smo se sastali? Na Arktiku. U eteru. Jug — sjever. To je zemlja! To su ljudi! Kamo smo se zavukli, ja i ti, Vasja Kolivanove? Gdje smo se našli? A ja čak i ne znam, kakav si. Plav, smeđ? Visok ili nizak? Svakoga se dana razgovaram s tobom, Vasja Kolivanove. a čudno: ta ni glasa tvojega ne poznajem. Da li je bariton, alt ili bas? Da te sastanem na ulici, u tramvaju — prošao bih, ne poznajem te. A u eteru sam te prepoznao. No, zdravo, starče! No, kako je? kako živiš?

Sad su glavnom temom njihovih svakidašnjih razgovora među poslom postala sjećanja na frontu. Postalo im je kratko vrijeme, određeno rasporedom, pa su se izvještili u skraćivanju, u ugovorenim znakovima, nehotice su izumili vlastiti stegnuti kôd, samo da mogu jedan drugome više reći. Kazali su jedan drugomu putove, kojima su išli nakon vojske. Bili su to obični, svakidašnji putovi, a ipak su obojicu doveli u romantični kraj — na Arktik, koji je za Kolivanova bio nov i još nepoznat, a Timofjejiću je već odavna postao svakidašnjim. Nakon Skadovska plovio je Kolivanov na podmornici. Demobilizirao se. Ostao je u trgovačkoj mornarici. Plovidbe u inozemstvo. Baltik. Bijelo more. Onda je najednom odlučio ove jeseni da krene na polarnu stanicu.

Što ga je vuklo? O tom nije govorio. Timofjejić nije pitao. Ovo »najednom odlučio« govorilo je i onako mnogo, više nije ispitivao. Za sebe pak svezao je to »najednom odlučio« s potpunom odsutnošću radiograma za Kolivanova i više je osjetio, nego li shvatio, dramu u osobnom životu radista u zaljevu Nada. Odlučivši jednom za uvijek ne dirati je, postao je još brižnijim i nježnijim prema svojem dalekome prijatelju.

Počinjali su svoje razgovore neizbježivim:

— A sjećaš li se?

— A sjećaš li se Baribe, pisara? — spomene jedan od njih. I obojica zakikoću kraj svojih aparata, razdijeljeni s pet

stotina kilometara. Sjetili su se kicoša-pisara svijetle kose i svih anegdota povezanih s njim. Nisu davali jedan drugome potankosti svojih zapamćenja, davali su samo kostur; jednom rečenicom uskrisivali su zaboravljeno, a onda se već svaki u samoći sjećao svega svezanoga s tim i uživao i prevrtao na sve načine. Spominjali su se ljudi, što su ih obojica poznavali iz vojske, epizoda, koje su mogli shvatiti obojica, onih, o kojima se mnogo govorilo u svoje vrijeme u štabovima, na radiostanicama i u zapovjedničkim jedinicama. Katkad se ipak pokazalo, da je to poznato samo jednome od njih — ta služili su napokon u različitim mjestima i nisu pače nikad vidjeli jedan drugoga! Onda je drugi s tugom kucao, da se toga ne sjeća, i dan je za njih bio izgubljen. No zajedničkih su poznatih imala obojica tako mnogo, da se to događalo rijetko. Sad su živjeli u atmosferi, koju su stvorili sami za sebe: usred vrućih ukrajinskih stepa, u sivim platnenim šatorima; ležali su u mirisnoj djetelini kraj poljskih aparata; trčali su zvoneći kotlićima k putnoj kuhinji po obrok kaše bez maslaca, popravljali su kašu smijehom. Smijali su se i pjevali, kako se može smijati i pjevati samo bezbrižna mladost uz pratnju topovske pucnjave. A onda je nad ledom, nad santama Arktika, nad bijelom šutnjom ukočene tundre šumio za njih stepni vjetar, a frontna mladost, uskrsnula i preobražena, palila ih svojim vrelin dahom. Nestrpljivo su očekivali novi susret u eteru, da veselo šapnu jedan drugomu: »A sjećaš li se?«

Ako su za Timofjejića, koji je imao dovoljno dobrih prijatelja u eteru, koji je živio u bučnom i složnom zimovalištu, među veselim i razgovornim drugovima i koji je redovito primao od kuće vijesti, — ti razgovori bili velika radost, bili su oni za osamljenoga radista zaljeva Nada — sve.

Timofjejić se tome dosjetio. To dragocjenije bilo je za nj to prijateljstvo. Pripadao je onim ljudima, koji u prijateljstvu više daju, nego što primaju, za koje u prijateljstvu nema sebičnosti, pa kad drugu daju posljednji duhan iz duhankese, ne očekuju za uzvrat posljednje košulje drugareve. Zbog toga je Timofjejiću i bilo dragocjeno prijateljstvo s radistom zaljeva Nada, jer je u njemu davao više no što je primao. Pa kad mu je uspjelo napomenuti prijatelju nekoliko veselih skadovskih anegdota, bio je i sam veseo i sretan. Kao da je vidio smiješak, koji je rastegao blijede usne drugarove. Kao da je čuo njegov radosni smijeh. Znao je, da će se Kolivanov sad smješkatiti čitava

dana, da će ga mračne misli napustiti, a noć, polarna noć iza prozora, pokazat će mu se svijetlom i prijaznom.

No i evo, u radu, razgovoru i šalama svršila se napokon duga polarna noć, pa je Kolivanov prvi saopćio Timofjejiću:

— Danas se kod nas pokazalo sunce. A kod vas?

— Očekujemo ga sutra — odgovori Timofjejić i veselo čestita drugu.

Drugoga se dana Kolivanov prije svega osvjedočio, da li se kod njih pokazalo sunce, kao da se bojao, da će se sunce polijeniti ili da će se nebeski mehanizam pokvariti, pa će Timofjejić ostati bez sunca. Da li radi duge polarne navike, ili zbog toga, što je živio među drugovima, u kući, rasvijetljenoj jarkim električnim svjetiljkama, zanimao se Timofjejić malo, da li se danas za brežuljcima pojavio uski okrajak sunca ili nije.

Odgovorio je, da se sunce, čini se, pokazalo. No po intencijama, koje je naslućivao u pitanju Kolivanova, pače i ne čuvši njegova glasa, domislio se, što je sunce bilo za radista zaljeva Nada. Pa mu je ponovo čestitao sunčevo izlaženje.

Na zimovalištu su svi znali za Timofjejićevo prijateljstvo. Neznatno su mu se podrugivali, kao što se uopće rado podruguje zbog svega u zimovalištima, ali uopće su se vladali prema tome prijateljstvu dirljivo, obzirno i često su preko Timofjejića slali Kolivanovu srdačne pozdrave pitajući za nj.

A kad je jednom — bilo je to u ožujku — Timofjejić došao s posla mračan, oneraspoložen, shvatili su svi smjesta, da se Kolivanovu nešto dogodilo.

— UKL se nije javio — reče Timofjejić.

— To jest, kako — nije se javio — začudio se dispetčer.

— Zvao sam ga dvadeset časaka — slegnuo je ramenima Timofjejić. — Zvao sam ga i drugi i treći put. I ništa, ništa nisam čuo. Grob.

— No, možda je naprosto neki zastoj? — predloži netko.

— Ne. Sve stanice zapadnog odsjeka javile su se. Izvrsno se čulo. Ne razumijem. Ne razumijem, što je s njim.

Čitavog večera bio je Timofjejić oneraspoložen, a kako ni u noćno vrijeme niti u jutarnje nije UKL odgovarao na pozive, on nije više sumnjao, da se Kolivanovu nije dogodila nesreća.

Ali što? Što?

— Možda su se akumulatori istrošili — mirili su ga drugovi. — Možda se što pokvarilo.

— Ne. Kazao bi unapred. Prije dva dana govorili smo upravo o tom. Nedavno je svoju raciju u pogonu potpuno pregledao.

— No, onda se možda razbolio?.. Kakva gripica?

— I bolestan bi došao ključu — odmahivao je očajni Timofjejić. — Radist je on do srži u kostima. Dopuzao bi. A zar ti ne bi dopuzao? A ja? Ne, tu zaudara po nečem ozbiljnome. Tu... — no bojao se samome sebi reći, da je to katastrofa, pa je kao i prije u određeno vrijeme i izvan njega zvao UKL i nije, kao ni dosad, dobivao odgovora.

Učinilo mu se onda, da je zauvijek izgubio prijatelja, najboljega prijatelja. Nije mu pače poznavao lica, niti glasa. Čega se mogao sjetiti o njemu? Samo točaka i crtâ, kojima su se sporazumijevali. A kakav je on, Kolivanov, kakav je — da li je lijep, obrijan, bradat, kakve su mu oči, kako se smije, puši, šuti — toga nije znao. Nije znao onih potrebnih sitnica, koje nam čuvaju u pamćenju sliku nestala prijatelja, koje stvaraju iluziju, da je još živ, da je tu, kraj nas. No Timofjejić nije imao ni te iluzije. Točke i crte — bilo je sve, čega se mogao sjetiti o drugu.

Turobno je pušio svoju lulu, radio svoj posao, trudio se, ali je mislio na Kolivanova. Kad je dolazilo vrijeme, bunila se u njemu nada. Izvlačio je radiograme za zaljev Nada — skupio ih se već čitav svežanj — i počinjao uporno zvati UKL. Vrijeme je prolazilo — UKL se nije javio. Turobno je prebrao svežnjic radiograma, prije no što ih je metnuo natrag u ladicu.

A najednom opazi među radiogramima jedan, koji ga je prenerazio. »Zaljev Nada Kolivanovu« — pročitao ga je. Nije li se prevario? Ne, zaista: Kolivanovu. Prvi za cijelo to vrijeme. Baci brzi pogled na potpis. »Galja« — pročitao.

— Galja! — izusti on glasno. — Galja!

»Oprosti Vasja Bila sam budala Vрати se bez tebe ne mogu živjeti Galja«.

Poletio je ključu. Stao je ponovo zvati UKL.

— Vasja, vrati se! Vрати se! Odgovori! Vasja! — šaptao je udarajući očajno ključem. — Za tebe radiogram. Galja te ljubi. Vрати se, Vasja! UKL! UKL! Vasja!

No zaljev Nada je šutio. Zaustavljao se, čekao odgovor, zvao ponovo. Mijenjao je ugođaje. Pritiskao je slušalice k ušima, onda ih je bacao i pritiskao se k reproduktoru, ali je za odgovor čuo samo fijuk etera. Nije očajavao, nije gubio nade,

čvršće je pritiskao uho k reproduktoru, htio je čuti makar i slabe, nerazumljive, ali utješljive točke i crte, no čuo je samo fijuk, koji je ledenio dušu. Počelo mu se pričinjati, da se u tom fijuku čuje daleko, prigušeno stenjanje, poziv: »U pomoć! U pomoć!« — i šapat: »Prijatelju! Prijatelju!« Bio je spreman povjerovati tome, da sve to čuje, da čuje sve, što mu drago, samo ne točke i crte. Ne, toga nije čuo. Fino uho radista nije mu davalo, da se u tom prevari.

Razbijen, izmučen vraćao se kući nakon rada. Prevalio se na ležište. Šuteći je pušio. Duhanski je dim punio sobu. Modri dim...

Taj radiogram. On bi Vasju usrećio. Možda ga je očekivao čitave duge polarne noći. A evo, sad je ovdje, a Timofjejić ga ne može predati Vasji.

Ušli su drugovi. Sjeli do kreveta.

— Ništa? — pitali su saučesno.

Timofjejić je bijesno klimao glavom.

— Nedostatak vijesti — najbolje su vijesti, govore mudri — tješili su ga drugovi. — Ta nije Kolivanov sam u zimovalištu. Njegov drug već bi odavna saopćio.

— Kako? Kako bi saopćio? — planuo bi Timofjejić. Golubima? Svetim duhom? Ta on nije radist.

Tako je prošlo još pet mučnih dana — svega sedam od onda, otkako je ušutio UKL. Na zimovalištu je doletio avion, prvi proljetni avion-lastavica, koji je nagoviještao daleko proljeće. Modra ptica projurila je po ledu zaljeva dižući za sobom snježnu prašinu. Iz pilotske kabine izvuče se debeo, nespretn, u krzno umotan čovjek. Skinuo je vunenu krinku, koja mu je štitila lice od smrzavice, pa je Timofjejić vidio, da je pilot mlad, lijep i svjetlokos. U sobi, određenoj za odmor, oslobodio se pilot krzna, zbacio šalove, koji su mu omatali grlo i bili unakrst svezani za leđima, svukao zamrzone jelenske čizme, dlakave čarape od pasjega krzna, kombinezon, vunenu majicu, vatanne hlače, pa je Timofjejić vidio, da je pilot vitak, pomršav i mlad. Pun nade gledao je radist toga energičnoga momka vjetrom opaljena lica, prožetoga smrzavicom, benzinom i prostranstvom, pravoga letača dugoga lijeta, jednoga od onih momaka, koji lete po svakom vremenu u sjevernim širinama, koji preuzimlju da na svako mjesto dopreme svaki teret, pa se pritom još šale: »A koliko se danas plaća zob?«

— Druže! — rekao je umiljavajući se Timofjejić pilotu, koji je zajutarkovao u blagovaonici, u času, kad su se ostali povukli u sobe, da pregledaju dovezenu im poštu.

— Kako... jeste li silno ozebli?

— Nisam, nije ništa... — nasmiješio se pilot. — Imate dobru kavu.

— Da li se žurite? Ne?

— Kakvo bude vrijeme.

— A... biste li mogli, druže, spasti čovjeka?

Pilot ga u čudu pogleda sa strane, ali ništa ne odgovori. Onda mu Timofjejić ispriповjedi sve: o UKL-u, koji se ne javlja u određeno vrijeme, o Kolivanovu, osamljenom radistu u zaljevu Nada, o Galji, koja je napokon poslala radiogram, o...

— No zašto mislite — prekine ga saučesno pilot — da se vašemu prijatelju dogodila nevolja? Možda se naprosto racija pokvarila?

Timofjejić turobno zaklima glavom.

— Ne, nevolja je, znadem, da je nevolja. Da je vaš drug-pilot, pravi pilot, odletio, recimo, s Diksona na Dudinku, pa bi prošao dan, dva i tri, a njega nikako ne bi bilo ni na Diksonu, ni na Dudinci, ni na postajama putem, šta biste vi rekli? Da je pilot obolio? Poznato vam je: u lijetu se ne boluje... Rekli biste: nevolja se dogodila mojemu drugu. I odletjeli biste tražiti ga. Je li tako?

— Tako je, razumije se — nasmiješio se pilot.

— No evo, ja sam radist. Radist prvoga razreda, dopustite da vam kažem. A kad se moj drug osam dana ne javlja na vrijeme, ja vam velim: njemu se dogodila nesreća. I molim vas... veoma vas molim... zaklinjem: druže, spasite mojega prijatelja!

Pilot je ustao i šuteći zakoracao po sobi.

— Dobro! — rekao je napokon zaustavivši se pred Timofjejićem. — Zaljev Nada? Pravo kroz tundru, dva-tri sata lijeta. Benzin ćemo uzeti ovdje. Puna spremišta. Sa sobom liječnika. Naći ćemo vašega druga! Naći ćemo ga! Ali meni je potrebno dopuštenje iz Moskve.

— Moskva će dopustiti! — vikne Timofjejić. — Moskva ne može ne dopustiti. Radi se o čovjeku. Ako želite, smjesta ćemo upitati Moskvu — zabrinuto pogleda na sat. — Za petnaest časaka izravni vod s Moskvom, nakon jednoga sata tele-

fon s Moskvom. Hoćete li, sam ću sastaviti tekst pitanja? Napisat ćemo: »Čovjek je u nevolji. Potrebna je brza pomoć«.

Već noću dođe dopuštenje iz Moskve (Timofjejić je uznemireno čekao u raciji pušeći lulu za lulom i, primivši radiogram, poletio mašući pobjedonosno njime k pilotu), a u zoru je avion s liječnikom na palubi već letio uzevši smjer na zapad, u zaljev Nada. U kombinezonu pilotovu ležao je zapečaćen u omotu radiogram Galjin.

— To je lijek — rekao je Timofjejić dajući omot pilotu.
— Najbolji lijek na svijetu.

A sam Stjepan Timofjejić sjeo je u raciju, da drži vezu sa avionom. »Proletjeli smo Kamenu Gubu« — zapisivao je grozničavo u dnevnik. — »Letimo tundrom«, »snježni smetovi«, »slaba vidljivost«, »plovimo u magli«.

»Vratit će se — pomisli u očaju. — Zar će se vratiti?«

»... Probijamo se kroz maglu«.

»... Ništa se ne vidi«.

»... 4.40. Prolazimo kroz mećavu«.

»... 5.10. Probili smo se. Nalazimo se nad rtom Kamen«.

— Probili su se! Probili! — slavio je Timofjejić. — To su ljudi! To su momci!

Njegove misli, čuvstva, nade i bojazni — sve je bilo tamo, na modrim, rebrastim krilima aviona, s momcima, umotanim u krzna. Probijao se zajedno s njima kroz srježnu vijavicu, padao u maglu, uzlijetao, ponovo padao, rado se, očajavao, a ipak se probijao naprijed. Brže, brže! U pomoć! Budi jak, Vasja! Letimo. Već smo nad rtom Vražji Kamen... 5.40... nad zaljevom Kresta... 6.10... iznad Tihe Gube... 6.40... Vidimo zaljev Nada... 6.45... Spuštamo se. Zvat ću vas preko UKL.

Spuštaju se. Veza se prekida. Prolazi mučnih deset časaka. Jesu li sjeli? Nisu li? Da li je sve u redu? Još deset časaka neizvjesnosti. Što rade sad? Izišli su iz kabine. Idu po snijegu k zimovalištu... Možda su se spustili u strani... Još deset časaka, jednakih vječnosti. Što se dogodilo? Zašto šuti? UKL! UKL! Još deset časaka. Časovi padaju poput kaplje s krova, zvone i nestaju, isparuju se. UKL! UKL! Što se dogodilo?

A najednom: točke, crte, jasne, zvučne. — Ja — UKL. Ja — UKL. Čvor, čvor! Ja — UKL! Čujete li me?

Ok. Ok. Čujem — odgovara radosno Timofjejić. I čini mu se, da ga to, kao i prije nedjelju dana, doziva Vasja. Ništa

se nije dogodilo, sve se samo pričinilo... No on osluškuje kucanje dalekoga ključa. Ne, to nije Vasja. Nije njegova ruka. Nije njegov glas, nije njegov rukopis.

»Dajte smjesta vrijeme tčk Letimo natrag«.

— A radist? Radist Vasja? — kuca gušeći se Timofjejić.

— Veoma slabo. Uzimamo ga sa sobom.

— Živ je! Ipak je živ!

I evo avion je u zraku. Sad je u njemu Kolivanov. Sad lete ovamo.

— ... 9.10... Dolazimo Tihoj Gubi... 9.40. Prošli smo zaljev Kresta.

— Što je s Kolivanovim? — pita Timofjejić.

— Loše... Bio je u lovu... Sam... Snježna oluja... Očito je zalutao... Gora. Pao je... glavom o santu... Potres mozga... As (čekaj) časak... pogledat ću, gdje smo... Slušaš li? Prošli smo Vražji Kamen... Našao ga je Savincev... Junačina momak... Nije se smeo... Dovezao ga na zimovalište. Došao u vezu sa susjednim obitavalištem... Poslao odande glasnika s pisamcem u Bijeli zaljev po liječnika... No mi smo stigli prije... Sad je bez svijesti... Liječnik veli...

— Što? Što kaže liječnik?

— Liječnik veli loše, ali ima nade... A što je glavno... sveđer je bez svijesti... Prilazimo k otoku... Vidimo vaš krijes. Spuštamo se... Prekidam vezu.

Timofjejić istrči bez kape na ulaz racije i ugleda, gdje nad zaljevom kreće stroj; obasjan suncem, činilo se, da su njegova krila od rastaljene kovine, teško je bilo u njih gledati.

Kad je, obukavši se, pritrčao k avionu, već su se ondje vrpeljili živahni zimovatelji, krijes je dogorijevao, djeca su razvlačila glavnje. Timofjejić se progurao k stroju i opazio, kako iz kabine oprezno iznose čovjeka u krznima. Bacio se u pomoć, prepuste mu mjesto, koje mu je po pravu pripadalo, pa je zajedno s dvojicom radista brižno ponio Kolivanova u bolnicu. Timofjejić je prvi put ugledao lice svoga staroga prijatelja.

— A takav si ti... Takav si ti... — šaptao je on zagledajući se u oštre, kao isklesane crte bljedoga prijateljeva lica. Vidio je sjedinu na sljepočicama, duboke, jake nabore na obrazima, stisnute usne. Oči su mu bile zaklopljene. Htio ih je vidjeti, zaključivši zbog nečega, da su modre. Brađe i brkova nije Kolivanov imao, no na obrazima, na oštru podbratku modrjela se čekinja, koja je narasla za vrijeme bolesti. A onda je Ti-

mofjejić vidio ono, što nisu vidjeli drugi. Domislio se o snazi i volji toga čovjeka, koji je pred njim ležao bez svijesti. Shvatio je sve.

Tu je bilo sve, u tim modrim obrazima. Brijao se svakoga dana, brižno, uporno, bojeći se klonuti, smekšati, oslabiti. Vjerojatno je često sam i prao svoje košulje, mijenjao svakoga dana ovratnike za vojničku bluzu, pazio na puceta. Vjerojatno je za sebe propisao željezna pravila i strogo ih se držao. Borio se sam sa sobom, sa svojim mračnim mislima, sa svojom osamljenošću i izlazio kao pobjednik iz te bitke.

— Takav si dakle... Takav... — šaptao je Timofjejić i česao bradu.

Prosjedio je u bolnici cio dan. Samo je katkad izlazio na ulazište da ispuši lulu, da udahne svježega zraka. Onda se užurbano vraćao. Sjedio je, ružan i debeo, u bijeloj bolničkoj halji na vatnoj majici kraj bolesnikova kreveta bojeći se i maknuti. Mučio ga bolnički miris — karbola i kloroforma. Morao je kašljati, kihati, ali se svladavao bojeći se uznemiriti bolesnika, narušiti tajinstvenu i vjerojatno neophodno potrebnu bolničku tišinu. Sjedio je i uplašeno se obazirao. Kraj kreveta su nečujno prolazili liječnik i bolničarka. Dolazili su i odlazili, nečujno poput sjenâ, a on je sveđer sjedio skvrčivši se na svojem stolcu i gledao...

... Kad se Kolivanovu lagano povratila svijest, opazi, da leži u nepoznatoj sobi, u kojoj je napokon prepoznao bolnicu. Nije se mogao sjetiti niti što je bilo s njim, niti kako je dospio ovamo.

Nad njim se nagnulo nekakvo nepoznato, ali vrlo dobro lice. Ugledao je bradu. Riđu bradu. Sjetio se:

— Timofjejić! — šapnuo je i blijedo se nasmiješio.

1.

Evo pripovijesti o Kostji Lobasu, o momku, koji je sanjario, kako će postati junakom, a bio je pomoćnik integralne kooperacije u Hatangskoj tundri. Govorio je o sebi s gorčinom: »Kovač je od mene kovao oštricu za rat, a život je načinio nož za otvaranje konzerva.«

Na Arktik je dospio zbog očaja. Čitav život Kostje Lobasa slagao se škiljavo, vrag zna kako. Negdje krajem, posve blizu njega, vršila se junaštva, ali njegovi su drugovi stjecali slavu, a on samo nelijepe muke.

Šta više, kad se, utekavši od kuće, stao skitati bez nadzora, družiti se s lopovima, sanjariti o smionoj, znamenitoj krađi, da cio prljav svijet zadršće i ahne: »To da! To je majstor!« — pače ni onda nije ništa bilo. Gadno je i sjetiti se: sitne stvari, tričav posao, opkradanje staricâ s drhtavim torbicama i neizbježivi dolazak u miliciju, gdje su uljudni milicionari sastavljali redni zapisnik.

Onda se otputio na istok — tražiti — da traži uspjeha i slave u zlatu. Boravio je na Uralu, na Leni, pače i na potpuno nepoznatom Alah-junu. S odjelom izvidnika prolazio je po sitnim rječicama Jakutskim, spavao na zemlji, drhtao od studeni u platnenim šatorima, gladovao, zebao... Ljeti su ga žderali komarci, zimi — smrzavica. Kad je sve to podnio i nije skapao, znači da je Kostja Lobas ipak bio momak prave krvi! A zašto da onda ne bi imao uspjeha?

Ta zar se on nije trsio! Tu prokletu, zamrzlu zemlju mogao je rastaliti vatrom svojih želja. Krampao je tu vječnu ledenost dotle, dok mu se kramp nije ugrijao, no zemlju nije mogao ugrijati. Raspaljivao je gigantske krijesove, udešavao »paleže«, crveni plameni jezici lizali su vrške kedara, unaokolo je postajalo vruće kao u vražjoj peći — no mogao je spaliti sve

šume, potpaliti svu tajgu unaokolo, a ipak ne bi ugrijavao tu studenu, ravnodušnu zemlju.

Najvatreniji ljubavnik odustao bi od tako ledene ljepote. No Kostja je bio uporan. Bio je okretan i nepopustljiv kao vrag. Navalio bi na vatre golemo kamenje i metao ga preko noći u rudarsko okno, da se ruda otkravi. Ujutro bi se od zemlje dizala para; znojila se, cijedila, postajala mekanom i popustljivo. Navaljivao je na nju — i nailazio na led. Opet led! Opet one fine, ali nepopustljive, oštre žilice, nalik na grančice srebrnastoga kremenja. Kramp ih nije mogao svladati!

Da, to je bio vražji posao, a uspjeha nije bilo.

Sanjario je: »Jedamput će, u blatu i glini, među crnim varavim kristalima pirita iznenada mutno bljesnuti samorodno zlato u dva, tri, pet, deset funti«. Što duže nije bilo uspjeha, to je težim postalo samorodno zlato.

Predstavljao je sebi taj komad zlata tako jasno, kao da ga je već držao na vrelim dlanovima. Težak, prljav komad, nalik i bojom i oblikom na otpali jesenski list. Vidio je čak crne žilice u njemu.

Šta će učiniti sa zlatom? I to je već promislio. Nitko ne će pogoditi, šta će Lobas učiniti sa svojom srećom! Zamotat će ga u krpju, pravu krpju tražitelja zlata, pokidanu i glinom uprljanu, i donijet će ga u ćeliju. I baciti na stol. I tako veliku dušno reći: poklanjam za avion. Pa neka se taj avion zove »Sanjar Lobas«, da ime Kostje Lobasa ponosno sja na nebu!

Dječaćke sanjarije! Na čas mu je bilo žao bogatstva. Da tako ipak sve dađe? Kolebao se, ali ne dugo. Sve, sve dati, da se ni prašnica ne prilijepi za ruke.

Evo kakav je to bio momak, Kostja Lobas! Katkad se pače sam sebi svidio. A nitko nije u njemu ni naslućivao veliku dušu. Ljudi vjeruju sretnima. U džepnu nožiću ne ćeš naslutiti bodeža.

Jednom je taj život dosadio Kostji. Bacio je kramp i otišao na Lenu. Na Leni ljudi po zlatu hodaju, na zlatu spavaju, zlatom kuće pokrivaju.

Na Leni je bilo zlata, mnogo zlata. Zvali su ga prezirno »zlatašcem«. A zašto se nije dalo Kostji u ruke? Da li je on sebe štedio? Upitajte o tom Bodajba, koji će vam pripovijedati legende o Kostji Lobasu. On je prodirao u tako strašne pukotine, koje su se pričinjale gotovim grobom. Govori se, da se krov tresao nad njegovom glavom, kad je disao!

Starci su mu za pola litre pokazivali ona mjesta, gdje su nekoć bili »zlatni oltari« — izvanredno bogati slojevi.

— Samo je ulaz onamo zapečaćen. Sve je zarušeno.

No Kostja je tvrdoglavo potresao pramovima: — raspečatit ću ga!

I raspečatio ga je. U te mračne, uske rupe prodirao je puzeći, na trbuhu, po vodi i blatu. Njegovo se tijelo izudaralo o oštre izbočine, mokre su ga noge boljele, a on je puzao. Puzao je stisnuvši zube, stisnuvši uza se lopatu i kijaču, privezavši o vrat kutiju sa žigicama, pričvrstivši na leđa vreću s jelom i sa svijećama. A za njim se lupajući po kamenju vukla k nozi privezana »barka« — posuda s vodom.

U toj mokroj, smrdljivoj jami živio je i radio Kostja čitave nedjelje, dok je trajalo svijeća. Još nikad se nije ni pred kakvim oltarom u svijetu bacao ničice tako strastven i nestrljivi fanatik! No Kostja je Lobas uzalud palio svijeće, badava je pretresao gore zemlje. Uzalud se ponadao u »zlatni oltar«. Bog Uspjeha nije čak ni pogledao njegovih svijeća.

A krajem, odmah tu u nalazištu, na šljunčastu rušenju, gdje po blagdanima čeprkaju žene i djeca, našao je sveučilištarac-rudar, koji je došao na praksu, igrajući se — samorodno zlato od tri kilograma težine.

Tri kilograma. Toga Kostja nije mogao podnijeti. Bacio je psujući i plačući svoju prokletu lopatu, odbacio kijaču i barku i otišao s nalazišta. Počinjala je zima. Ali ni to nije Kostju zaustavilo. Dovraga! Ni dana ne će ostati ovdje, na toj slijepoj i varavoj zemlji.

Zavrnuo je noge u novinski papir, naturao u čizme sijena i pošao pješice kroz tajgu, u Kirensk. Išao je mnogo dana, a drugome bi čovjeku, ne Kostji, bilo samo toga hodanja kroz gorske vrške i tajgu dosta za cio život, da se ponosno smatra do grla zasićen doživljajima.

A Kostja je gundao:

— Zlosretan sam ja čovjek! Periš!

Tako je dospio do obitavališta, do Irkutska, negdje pješice, negdje kolima, negdje kirijašima, a od Verholenska pače avionom.

No bolje bi bilo, da i nije letio. Prišao je k avionu, onako nemarno ravnodušnim korakom, potapšao rukavicom po krilu: dobar strojić! Kao da je čitavoga života letio — zavirio u kabinu, a ondje je... trogodišnja djevojčica u dlakavoj kapici

— putnica! Tako je prošlo Kostjino zračno krštenje u malo junačkom društvu: djevojčica je čitavim putem bila nemirna, njezina je mama drijemala, a Kostji je bilo mučno.

U Irkutsku je Kostja dugo bio bez posla. U tri je nedjelje procerdao svu svoju gotovinu, preselio se na periferiju, objedovao u krčmama, jeo bilo šta, a po večerima se šetao po obali Angare s djevojkama — Jakutkama i Burjatkama iz narodne škole. Od besposlice stao je čitati. Na nesreću pao mu u ruke »Martin Eden«.

Tu vražju knjigu progutao je Kostja na dušak, za jednu noć, a ujutro je odlučio, da će i sâm napisati isto takvu o sebi.

Ispužio je mnogo lula i ispisao mnogo papira. Svakoga je dana vagao na ruci napisano: malo je! Sad je znao, da će postati znamenitim piscem, no zato je trebalo napisati mnogo.

Jednom je zaključio, da je napisao dosta. Uzeo je plahu, natrpao u nju sve napisano, svezao u zavežljaj i odvukao u uredništvo. Bilo mu je rečeno: dođi za dvije nedjelje. Te je dvije nedjelje proveo mirno kao čovjek, koji je svršio svoj posao, pa sad očekuje nagradu.

Nakon dvije nedjelje dođe u uredništvo. S pouzdanjem se uspeo po stubama. Šuteći je saslušao sve, što mu je rekao momak duge kose s naočarima. Onda je izvadio lulu iz usta i upitao:

— Gdje vam je peć?

Nakon toga stajao je dugo na ulici. Prolazile su poznate djevojke iz avijatičke škole i zovnule ga. Nije se odazvao. Stajao je šuteći, zabljudivši se u kolobran. Proljetni vjetar trzao je žuti komad novina. Nečije poznato lice gledalo je Kostju. Došao je bliže. Razvrnuo novine. Tako je, slika Vaske Hana!

— Zar su u novinama počeli tiskati slike znamenitih bandita? — nasmiješio se Kostja.

Pročitao je potpis: »Vasilij Hanov — najbolji radnik kod visoke peći br. 7.«

Nije povjerovao. Vaska Han — znameniti radnik visoke peći! Tu nešto nije u redu.

Kostja Lobas nije poznavao daljinâ. Golema mu se zemlja nije pričinjala većom od četvorinasta rupca dječjega nadglednika. Ne misleći dugo sjedne u vlak i krene tražiti visoku peć br. 7.

Našao ju je i našao je Vasku Hana.

U kratku kaputu i ispruganoj kapi stajao je Kostja kraj otvora visoke peći i gledao, kako pred rupom kijačom barata

Vaska Han, znameniti radnik. Crven plamen premetao se po licu Vaske Hana, azbestov se šepir pušio, a kijača je u njegovim rukama sjala kao vitežev mač. I sve je slušalo Vasku Hana — i peć, i kijača, i Broziusov top napunjen parom, i pomoćnici, koji su užurbano izvršivali otržite Vaskine naloge. Pače se i bujica, koja je bijesno navalila iz peći, smjesta pokorila Vaski i pokorno pojurila po žlijebu. Kao da i nije bilo željezo, nego svježe mlijeko.

A i Kostja Lobas je mogao postati znamenitim ljevačem, rudarom, kovačem. A zašto nije postao? No sad je već bilo kasno, a Kostja je nestrpljiv. Nije čak ni prišao k Vaski Hanu, nego je potajno, lopovski utekao od visoke peći, sjeo i odvezao se. Kamo? Toga ni sam nije znao. Kamo ga oči vode. Na kraj svijeta.

— Šta umijete raditi? — upitaju ga u poslovnici, kamo je došao »da se ponudi za Arktik«.

— Sve! — odgovori ponosno Kostja. No bude mu rečeno, da »sve — znači ništa«, pa mu ponude, da otputuje kao prodavač u tundru.

— Kao trgovački pomoćnik? — nasmiješio se gorko. — Pa dobro. Svejedno. Neka bude kao trgovački pomoćnik.

To je bila granica njegova pada. »Putujem na Arktik... zamatati sledeve — mislio je, a u gorčini te misli bila je podraživa slast. — Ah ti, Kostja Lobase, perišu moj!...«

2.

Strašna ukočenost ovlada njime. Sad već nije ni o čemu sanjario, ničega nije želio, ničemu se nije nadao.

»Svejedno je, svejedno je — mislio je polazeći na daleki put. — Samo da sam što dalje od ljudi!«

Ravnodušno je gledao, kako se pred njim šire modre obale Jeniseja. Unaokolo su stenjali ljudi: »Ah, tajga! Ah, medvjeda zabit!« On se prezirno smješkao: zar je samo to vidio! Tajga se svršila, počela je tundra. Opet su uzdisali ljudi: »Ah, tundra! Ah, prostranstva!« On je zijevao i odlazio spavati u tvindek.*)

Tako je stigao do mora, no more ga nije začudilo i nije ga uzbudilo. Beščutno je gledao, kako o rub udara hladan, sivi, karski val. Šta je njemu do njega? Nije on mornar, nego trgovački pomoćnik.

*) Tween-deck = potpalublje.

Onda je plovio po pustoj rijeci u dubinu Tajmira. Plovio je dugo, dok se na rijeci nije pojavilo »salo«, a karavana se požurila natrag. Kostji je bilo rečeno, da dalje može doprijeti na jelenima.

— Svejedno! — odgovori on lijeno.

Pridružio se jelenskom vozilu i pošao za njim.

— Svejedno je! — šaptao je liježući gdje bilo na počinak. — Svejedno je! — govorio je izjutra krećući na put.

Po prvome je snijegu dopro do faktorije. Kostja je očekivao, da će ugledati veću naseobinu s trgovinom u sredini poljane, nešto nalik na seosko sveučilište, ali je ugledao osamljenu brvnaru s bačvama na krovu umjesto dimnjaka.

»Pa što, u toliko bolje!« — pomisli Kostja i prvi se put za čitava putovanja nasmiješi.

Dočekao ga upravitelj faktorije, žustar čovječac sa zamršenom bradicom i nemirnim očima.

— Vrlo ugodno. Vr-rlo — rekao je Kostji pružajući mu znojnu ruku.

Krenuli su obalom prema kući. Ovdje ondje ležali su sanduci, bačve, hrpe vreća. Od vreća se širio zadah truleži.

— Gnjuje — opazi ravnodušno Kostja, a upravitelj baci na nj brz pogled.

Zadah truleži nije dugo progonio Kostju — zamijenio ga je zadah pseći. Po psima je zaudaralo i u trgovini i u skladištu i u kući. Čak ni sušena obješena štuka nije mirisala po ribi, nego zbog nečega po pisma.

— Zaudara — reče Kostja, a upravitelj zakikoće.

U vrućoj sobi bio je već prostrt stol. Užurbala se žena upraviteljeva, puna i mlohava dama, Tajsijsa Pavlova. Došao je mrk, šutljivi radist Ignjatijić. Sjeo je, metnuo lakte na stol i turio glavu u tanjur.

— Pijete li? — upita upravitelj Kostju i, ne dočekavši odgovora, nalije mu žeste u čašu. Čaša je smjesta pomodrljela.

— Čak i jelen pije — odgovori umjesto Kostje radist, pa se svi kucnu. Kostji se učini, da upravitelj pazi, kako on pije; pa kad je na stol metnuo praznu čašu, zakašlje upravitelj s odobravanjem.

Zalagali su losovinom i pitom od ribe.

— Po ordene ste doputovali? — upita upravitelj Kostju. Kostja nije shvatio, a upravitelj zakikoće.

— No po ordenima tu i ne zaudara. I ne sanjajte! Kom-somolac zacijelo? Ne?

Kostji se učini, da ga upravitelj i nadalje opipava.

»No, vrag s njim! — pomisli kucajući se opet. — Bude li dodijavao, nabit ću mu gubicu!«

Do večera su se međutim sprijateljili. Dobro su ispili. Upravitelj Tihon Petrović (žena ga je zvala Tiša) brbljao je bez prestanka, Ignatijić je marno jeo, Tajsijsa Pavlova je koketno uzdisala:

— Ah, zar je ovdje život? Ni kazališta, ni modistice. Nego dok je Tiša bio predsjednikom sovjetske vlasti u Tjumenji... — stiskala pod stolom Kostjina koljena. Ovaj se odmicao. Sve mu se činilo, da ta bujna i kisela dama također zaudara po psima.

Tri dana trajao je pir prigodom Kostjina dolaska, tri dana bjesnila je vani snježna oluja, a četvrtoga dana ispuzi Kostja njišući se na ulicu i opazi, da se svijet promijenio.

Sve unaokolo bilo je bijelo. I čamac na obali i sanduci i vreće — svega je nestalo, sve se sakrilo pod snijegom. Kostja pogleda natrag, na kućicu, iz koje je netom izišao, ali kućice nije vidio. Iz snijega je virila samo antena, zastavica na prutu i bačve, dvije za dim, a tri za ventilaciju. I Kostja shvati, da je zauvijek zakopan ovdje, pod snijegom. Da li mu je postalo strašno? Ni sam nije znao. Pogledao je, pogledao i promrmljao:

»Ah, svejedno!«

Nastanio se u malenoj sobici kraj skladišta. Da ne skapa od nerada, počeo je temeljito popravljati obitavalište. Očistio je sobicu od prljavštine, sastrugao plijesan sa zidova, oprao pod, no psećega zadaha nije mogao odstraniti (brzo se, uostalom, navikao na nj, pa ga nije više osjećao). Onda je za sebe slupao stol, stolce, izradio drveno sjenilo za svjetiljku. Pomislio je: »Što bih još načinio?« Zaključio je najednom, da mu je svakako potrebna njihaljka. Načinio je njihaljku, pomno je okružio ručice, prevukao ih jelenjim krznom. Njihaljka se sviđala Tajsijsi Pavlovoj, pa ju je bez razmišljanja poklonio njoj. Zato, jer zaista: koga će mu vruga njihaljka? Onda je umjesto saga pribio na zid siv gunj. Na »sag« je objesio pušku i noževe. Što bi još? Fotografije? No fotografija nije Kostja imao, jer nije imao ni srodnika, ni prijatelja, ni znanaca.

Dugo se i pomno bavio obitavalištem, ali ga jednom uplaši misao: »A čemu sve to? Zar ovdje kaniš umrijeti, Kostja?« —

I on baci na pod čekić, a da nije pribio na zid vješto načinjene police.

Ponovo mu postane dosadno. Ponovo nije znao, što da radi, kamo da se metne. Najednom smisli, da će se baviti športom. Od uzica stane plesti gimnastične kolute. Pleo je dugo i uporno, a kad ih je spleo i ušarafio u strop, već su mu dodijali.

Na polici u faktoriiji našao je slučajno fotografski aparat. Počeo se natezati s njim i natezao se dugo; no kad se naučio raditi s aparatom, nastane polarna noć, a s njom i kraj snimanju; kad se pak noć svršila, već je bio zaboravio na svoju sklonost, pa je aparat mirno u kutu pokrivala prašina. I puška se prašila na »sagu«, jer nije bila ni nijednom skinuta, a skije je u prisoblju pokrivalo inje, jer ni one nisu bile dodirnite; knjige su također ležale na hrpi u kutu, jer ih Kosta nije čitao.

A život se na faktoriiji nezavisno od njegovih želja i poriva oblikovao i potekao odmjereno i uobičajeno. Preostalo mu je samo, da pokorno pristane na njegov tok i da plovi bez misli, bez želja... Tak je i uradio. Danju — natezanje sa sanducima u skladištu, uvečer — preferans i alkohol.

A Kostja je već znao, da će Ignatijić piti šutke, i što će više piti, to će bivati mračnijim, dok ne vikne: »Svi ste vi gadovi! Svi! Tečeka!«*) što je bila granica Ignatijića. A Tiša će opijajući se bivati sve brbljaviji i brbljaviji, pa će početi pripovijedati, kako je bio predsjednik izvršnoga odbora u Tjumenji i kako su ga svi poštivali i bojali ga se, a onda su ga osumnjičili zbog »skretanja u desno« i izbacili »kao krp« — pa će zaplakati, i to će biti granica Tišina. A Tajisija Pavlovna počet će, opijajući se, stiskati Kostjina koljena, pa će se nadimati kao kvasno tijesto, a onda će se, dišući teško, poći ljubiti s Kostjom; a to će biti njezina granica, jer će se trgnuti pijani Tiša i početi s Kostjom tučnjavu, dok će Kostja udariti šakom po stolu i poslati sve... A to će već biti granica Kostjina, nakon čega će se naći na ležaju u svojoj sobici, gdje će plakati pijanim suzama i grditi sebe, da je periš i proklinjati neuspješan, škiljavo udešen život.

A narednoga će se dana uvečer svi naći ponovo za kartama i ponovo će početi piti i opet će se dogoditi sve to isto, mračno, gadno i neizbježivo.

*) To jest t. č. k. = točka.

Katkad su u faktoriiju dolazili Nenci i dovozili krzna. Njihovi su se jeleni kao tabor smjestili oko kolibe. Postajalo je bučno i živahno. Kostja je radoznalo motrio kosmate, nečešljane ljude.

— Divljaci! Samojedi! — vikao je prezirno Tiša. — No, što ste dovezli?

Oni su se klanjali i nazivali ga 'trgovas' — a i zaista je bio nalik na trgovca. Postajao je pače širim i plećima veličanstvenijim. Gadjljivo je vadio lisičje kožice iz ruku, tresao ih, gledao prema svijetlu, a onda ih je nemarno bacao na policu.

— Vojva! — vikao je Nencu. — Vojva nnoho... Slaba lisica... No što da ti dam za nju? Evo, uzmi... — i turao je Nencu u ruku sapun, ružičaste poramenice — sve, što mu je došlo pod ruku. Nenac je mrmljao, nije htio primiti nepotrebne stvari. Tiša se srdio:

— Uzmi, uzmi! Primi, što ti se daje... Jer inače uopće ništa ne dam.

I oni su uzimali. Primali su mrmljajući i bacajući gnjevne poglede ispod čela, no to je Tišu samo zabavljalo.

A ako je mrmljanje postajalo prijetnjom, namignuo bi Tiša Kostji, pa bi ovaj donosio modru bocu. Tiša je ponudio nezadovoljnome čašu vatrene tekućine. Nenac ju je lakomo gutao i smjesta se opio. I Kostja se smijao gledajući, kako tetura pijani Nenac, kako četveronoški puže po podu i izvikuje pijane pjesme.

Katkad su Nenci ostajali u gostima dva, tri dana. Tajisija Pavlovna nije ih puštala u sobe za stanovanje, vikala je, da su ušljivi i smrdljivi, pa su goste smještavali u prljavi zakutak, kraj pasje staje. Spavali su ondje dršćući od studeni. »A šta — mislio je Kostja — to je Arktik, prokleti kraj, medvjedi kut. Koga sam se vruga dovukao ovamo?«

Katkad je Tiša odlazio na nekoliko dana u tundru »po trgovačkom poslu«, a onda se noću na vratima Kostjine sobice čulo oprezno kucanje, ulazila je Tajisija Pavlovna u samoj halji i prikradala se Kostjinu krevetu. Žena je zaudarala po kiselu zadahu tijesta i znoja pod rukama, a Kostji su se gadile i njezine mokre usne i znojna leđa i ljepljive, požudne ruke. I svaki je put prateći je k vratima tmurno govorio:

— Ne dolazi više. Gadno je.

No ona bi onda samo kikotala i za odgovor dolazila naredne noći ponovo. A Kostja nije imao snage, da je istjera.

Osjećajući gađenje prema samome sebi milovao je znojno, mlahavo žensko tijelo, a kad je otišla, ležao je dugo, turivši lice u uzglavnicu: činilo mu se, da se i ona crveni radi njega.

Jednoć nije pustio k sebi Tajisiju Pavlovnu. Ona je dugo kucala, zvala ga i napokon otišla, zaplakavši. Slušao je njezino jecanje, stisnuvši zube. Onda mu se smili.

»No, čemu sam je uvrijedio? — pomisli. — Stara žena, tko će je požaljeti? Posljednje svoje noći proživljava. Možda me i zaista ljubi?

Bude mu gadno, uznemiri se, a u ušima mu je sve vrijeme zvonjelo povrijeđeno žensko jecanje. Ustao je i tiho otišao u njezinu sobu. Ondje nije bilo nikoga. Uplašio se: nije li se bacila od uvrede u noć, u tundru?

Stajao je uznemiren i osluškivao: turbno je škripio krov, vjetar je zavijao pred prozorima. Najednom mu se učini, da čuje smijeh. Smijalo se u sobi Ignatijića. Prepoznao je sito kikotanje Tajisijino, začuo natezanje... I onda se najednom nasmijao. Nasmijao se srdito i glasno. Izišao je na ulicu, stajao na vjetru bez kape i smijao se, podbočivši se rukama...

3.

Sad je nastojao da uopće ne izlazi iz svoje sobe. Ležao je cijele dane na krevetu i gledao strop.

— Čemu ti živiš na zemlji, Kostja? — pitao je sebe glasno, a škripanje mu je u kutu odgovaralo: »Uzalud!«

— »Uzalud?«

»Da, uzalud! Svako biće ima svoj smisao. Ovaj krevet opstoji zato, da spavam na njemu. Nije njegova krivnja, što na njemu spava badavadžija — on služi pošteno. Pas — vuče saonice, Ignatijić — triput na dan otkucava svoje meteorološke izvještaje. Tajisija — i ona znade svoj poziv — da peče pite s ribom. A ti Kostja? Šta radiš ti?

»A ipak ima — mislio je prevrćući se na krevetu — ima i uzvišenih predodređenja u životu. Nisu sve samo pite i izvješća. Ima stvari, za koje polaze ljudi i u smrt kao na svečanost.«

— I ja bih išao! — vikao je skačući na noge. — No, покажите mi, poći ću!

»Pokažite? Vidider, kako je spretan! Sam nađi!«

Tako se svađao sâm sa sobom dok nije, izmučen, zaspao.

I sne je sanjao strašne, bunovne. Budio se u hladnu znoju i dugo nije mogao shvatiti, gdje je i šta je s njim.

Sve češći su bili napadaji strašne čame. Onda mu se pričinjalo, da ga sa svih strana oblijeva ljepljiva, rastezljiva tmina. Drhtavim je rukama palio svjetiljku, no sjene nisu odlazile iz sobe, nego su se prijeteci gomilale po kutovima. I Kostji se činilo, da se noć ne će nikad svršiti, da u toj proklesoj rupi nikad ne će zasjati sunčana zraka; da se snijeg, koji je prigriječio njihovu kolibu — nikad ne će rastaliti; zauvijek je Kostji suđeno živjeti u ponoćnom mraku, pokopan pod smetovima. I postajalo mu je strašno. Zakopao se glavom u uzglavnicu i počinjao zavijati, vikati i gristi ruke... Onda se sam stidio tih suza. Shvatio je: to je polarna psihoza. No znao je, da protiv nje ima samo jedan lijek: alkohol.

I sad se stao svakoga večera opijati. Ali ni pijan nije mogao naći mira. Oštro je prezirao sebe i svoje pijano, nemoćno tijelo, htjelo mu se baciti to tijelo na smrzavicu, baciti tu mutnu glavu u omću, podmetnuti taj vrat pod nož.

Sve češće stale su mu se javljati misli o samoubijstvu. »Bolje je umrijeti, nego li ovako živjeti — mislio je. — Čemu živiš?«

»A zašto ćeš umrijeti?«

»Umire se ni za što... nego se... jednostavno umre. Nestaje se sa zemlje poput snijega u proljeću.«

»Lažeš, Kostja. I umire se, za nešto'. Kakvo je opravdanje tvojega života? Jedni ljudi opravdavaju svoj život tim, što su živjeli ispravno, drugi tim, što su umrli ispravno. A ti? Upitat će ljudi: što je učinio u životu Kostja Lobas? Žudio je za slavom — nije je postigao, tražio je zlato — nije ga našao. Igrao se preferansa s pasjim sinom Tišom i pio je špirit. I ne će biti opravdanja tvojemu životu.«

»Prema tome i izlazi: moram umrijeti.«

»A kakvo je opravdanje tvoje smrti? Umro je zato, što nije znao živjeti! Jao, loše će te spominjati ljudi, Kostjo Lobase!«

»Spominjati? Ma tko će spominjati! A to i jest gorko, što me se nitko ne će spomenuti. Osamljen sam ja čovjek na svijetu. Periš.«

A onda mu je do boli bilo žao sebe. Žalio je i svoje tijelo i nemirnu glavu, pa više nije mislio, da je baca u omću, ma da i nije znao, kamo da ju metne, gdje da joj nađe utočišta i mira.

Jednom je shvatio, da će ovdje propasti: »Propit ću se ili ću poludjeti«. Postalo mu je strašno. Zavrtio se po sobi. »Bježati! Bježati! Bježati odavde, od ovoga mraka, od tih ljudi, od svega toga prokletoga, nepotrebnoga života. Poletio je kalendaru: »Koliko je još ostalo.« Grozničavo je trgao listove. »Kolovoz, rujan, listopad, studeni, prosinac — odlazite, odlazite, odlazite... Koliko je još ostalo? Koji je danas dan?« Izgubio je račun. »Prokleta, vječna noć... No skoro će tome biti kraj. Otputovat će. Točka. Otputovat će odavde.«

I onda mu smjesta, od same misli, da će se bunčanje njegovo skoro svršiti, postane lakše. Stao je češće odlaziti u tundru. Dugo bi stajao na brežuljku, pogledajući nestrpljivo istočni kraj neba. Poput djeteta se obradovao prvoj sivoj sunčanoj zraci! »Ne odlazi!« bio je spreman viknuti, no sunce je otišlo, ne proboravivši s njim ni tri časka.

Htio je požuriti proljeće. Tražio je njegove znakove u svemu i posvuda. S uzbuđenjem je zapažao svaku novu pukotinu u ledu na rijeci, radovao se opažajući, kako se pomalo skuplja i crni snijeg, ogrijan suncem, kako se na površini ledene kore na snijegu pojavljuju mjehurići. Prva jugovina neznatno je otkrila zemlju, a ispod snijega su po brežuljcima izvirile crne mrlje zemlje bez snijega. Bio je to prvi komadić zemlje, koji je ovdje vidio za devet mjeseci. Zemlja je bila pokrivena mrkom mahovinom, jadnom, smežuranom, no ona se Kostji pričinila divnijom od prekovolških stepa. I dugo je stajao, nagnuvši se nad tim malenim crnim komadićem zemlje, udišući požudno njezin miris, najdivniji, najuzbudljiviji miris na svijetu.

A onda je nastalo ljeto, došao je i otišao kolovoz. Nastupio je rujan. Čitave je dane znao Kostja sad prosjedjeti na visokoj riječnoj obali očekujući karavanu. Karavane nije bilo.

Uzbuđljive je vijesti donosio k stolu Ignatijić:

— Karavana ne će doći — ponavljao je. — Tijesno Vilkickoga zatrpalo je ledom. U Karskom je moru led. U ušće Pagine unišila je karavana jedva prije dva dana. K nama ne će stići. Teška godina — i srčući čaj iz aluminijeve šalice pitao je mirno Tišu: — Šta ćemo raditi, upravitelju?

— Dođe li smrt, umirat ćemo — odgovorio je ovaj smijući se.

A Kostja je srdito bacao na stol žlicu i odlazio na obalu.

Napokon se konačno razjasnilo: karavane ne će biti. To je Kostji zlobno saopćio Tiša.

— Još ćete zimovati s nama, Konstantine Ivaniću, ne prezrite — kikota je.

— Zimovat ću! — odgovori kroz zube Kostja. A najednom mu dođe pred oči zima i noćne strave i škripanje u kutu. Htio je zaurlati, škrinuti zubima, ali se svladao. Ne će valjda klonuti na radost Tišinu!

Za stolom je toga dana vladala teška šutnja. Tajisija je Pavlova srdito bacala na stol tanjure, Ignatijić se mrgodio, Kostja je mračno kopao viljuškom po tanjuru. Samo se Tiša nečemu smješкао.

— Čemu se to radujete? — viknuo je na njega Kostja.

— A što, zar da plaćem? Nisam baba. Nisam pižon. Umi-jem gledati u lice poteškoćama.

— Hoćemo li poslati radiogram, što? — upita Ignatijić.

— Zbog čega?

— Pa evo... o teškom položaju. Znadete i sami...

— A vi mislite, da ondje, gore, ne znaju i sami, da ćemo ostati bez dovoza? Ne, radiogram ne će slati. Vlast nerado prima ogorčene radiograme.

— A šta ćemo žvakati? — vikne Tajisija.

— Žvakat ćemo, mačkiću, što ćeš nam skuhati — odgovori krotko Tiša. — Za mene i tebe bit će još dosta u skladištu. Proživjet ćemo.

— A tundra? — upita mračno Kostja.

— Tundra? Ona gladuje. Ne tajim. No tome, brate, nisam ja kriv. Ne ja — raširi on ruke. Vi se, dragi Kostja, ne brinite za tundru. Oni se tek u današnjem vremenu nazivaju Nencima, a donedavna zvali su se Samojadi. Sami sebe jedu. Ako bi se s njih nožem sastrugalo blato i mast, mogu se i tim preko zime hraniti. Ne će propasti! — i zakikoće radujući se svojoj šali.

A toga je časa njegovo od masti sjajno lice bilo tako nepodnošljivo odvratno, da Kostja nije izdržao i bacio u nj tanjur. Počne tučnjava, Tajisija stane vriskati, pa je samo Ignatijić mirno gledao, kako se po podu valjaju muškarci i sisao svoju lulu.

A uvečer su ponovo zajedno pili, a Kostja se, pripit, hvatao, da će otići iz toga prokletoga mjesta pješice kroz tundru, kako je prije otišao iz nalazišta zlata preko gorskih vrhunaca. Ali Kostja nije više bio onaj, pa nije imao ni kamo otići. Ponapivši se, stao je slagati pjesme:

Dosada, dosada buja...

Skoro će i noć, ta odvratna kuja.

— Vi ste pjesnik! — vikala je Tajisija Pavlovna zanosno.

— Kunem se životom, vi ste, Kostja, pjesnik!

No Kostjin uspjeh razbjesnio je Tišu.

— Pjesnik! — drekne on. — Ne dati mu sutra žderanja

— i nema pjesnika. Samo ja, ja sam pjesnik. Ja imam skladišta. Ja imam meso i slador. Ja imam brašno. Ja! Samo ja! Jedini za cijelu tundru. Ho! K meni će svi doći. Svi će se pokloniti — spasi! Ha! Krznom će se, kožicama klanjati... Ho-ho!.. Brda krzana... Lisice, rosomasi, zerdavi, vukovi — ha! Lisice plave, bijele, srebrnaste... Sve je pred mojim nogama. Nosite! Nosite! — zamahao je rukama zagrcavajući se. — Nosite! U mene je meso i kruh. Dat ću, dobar sam. Moćan sam. Moj je zakon nad tundrom. Ja sam — gospodar! Ho! Ja sam — vlast! Ja sam — pjesnik! Dok sam bio predsjednik u Tjumenji...

I opet poče prošlogodišnji uobičajeni život. Tiša je imao pravo: »žderila je bilo«. Kao i prije donosile su se na stol masne, zauljene pite i rumeni ostrušci. Ako je čega i nedostajalo, bio je to samo špirit. Njegovih je zaliha nestajalo začudno brzo. Tiša je samo slijegao ramenima:

— Koliku smo količinu ispili! No, ljudi! Orlovi!

Počeli su piti denaturirani špirit, ispili su svu kolonjsku vodu i sav parfum iz trgovine, pa nije bilo što piti. Onda je Ignatijić naučio Tajisiju peći rakiju. Kostja je natuknuo bio, da je zločinstvo za vrijeme gladi trošiti žito i slador za rakiju, ali Tiša vikne:

— Pij, veseli se! Jednom se živi! — pa je Kostja ušutio.

Došao je Tajisijin imendan. Tiša je priredio silnu slavu i pozvao goste.

— Što da poklonim svečarici? — mislio je Kostja. — »Cvijeće?« — Nasmiješio se. — »Parfuma?« Pregledao je police u trgovini — ničega nije našao, sve su ispili. Onda se sjetio, da u prizemlju stoji nenačeta bačva s kompotom od tri puda.*) Dokoturao bačvu u sobu i svečano predao svečarici.

Tajisija Pavlovna bila je dirnuta darom, a Tiša je melanholično zabilježio u glavnoj knjizi: »K. I. Lobas uzeo je iz trgovine: bačvu kompota, 3 puda.«

*) Pud = ruska mjera za težinu; 1 pud = nešto preko 16 kg.

Stigli su gosti: liječnički pomoćnik sa ženom, obrtnik s Istočne obale, lovac iz Belužije sa ženom. Bučno započne pirovanje. Zveknu čaše. A Kostja, u kojemu je čitavo vrijeme plesao vražić nemira, našao je u hrpi prašnih knjiga svezak Puškina i izjavio, da želi deklamirati.

— Molimo, molimo! — viknu gosti.

Sijevajući izazovno očima počeo je Kostja deklamirati »Pir za vrijeme kuge«, gledajući pritom čitavo vrijeme Tišu. No nitko nije shvatio njegove demonstracije, svi su bučno zapljeskali, kad je svršio; žena liječničkoga pomoćnika zavriskala je: »Bravo!«, a Tajisija je deklamatora nagradila vrelim pogledom. Bijesno je bacio Puškina u kut i stao smrknuto piti rakiju.

»Gadovi! Svi su gadovi! — mislio je. — I ja sam gad. Periš.«

Ljuljajući se ustao je od stola, prevrnuo šalicu, nešto je razbio, zapevši rukavom, nekoga je gurnuo, pa je pošao njišući se k vratima. Na zrak!

Bila je mirna, jasna, hladna noć. Na modru snijegu svjetlucale su se mjesечеve iskre, pa se činilo, da snijeg cvate, da će se rascvasti neviđenim uzorcima.

Kostja pogleda nebo — ondje je pokraj pravoga mjeseca sjalo sedam lažnih. No Kostja je to već vidio i nije se začudio. Nije bio filozof — šta da misli o lažnim mjesecima? Sve je lažno, čitav život Kostje Lobasa oblikovao se lažno, škiljavo, vrag zna kako. Htio je postati junakom, pa je postao gadom...

Prislonio se k do vratku i zamro. Velika je tišina vladala u svijetu — takva tišina biva samo na Sjeveru. Tišina tundre, okovane u snijeg. Tišina rijeke, okovane ledom. Tišina neba, okovana smrzavicom. Tišina groba. Modra sjena na svemu...

No jedan je zvuk ipak narušavao tu tišinu. Kostja osluhne: zvuk se ponavljao mehanički odmjereno: bili su to zvukovi udaranja nečim mekanim po nečemu mekanom. Okrenuo se i vidio: sagnuvši se i spustivši ruke, stajao je kraj putnih saonica visok, prispjeli Nenac, a oko njega je šuteći skakao, iskešivši se bijesno, maleni Tiša i udarao Nenca po glavi i po obrazima dlakavim lisičjim repom. Nenac je stajao nepomično ne uklanjajući glavu od udaraca, samo je uvlačio glavu u ramena. A Kostja je vidio, kako ta ramena sitno podrhtavaju, a po obrazima mu teku prljave suze i smrzavaju se.

A oko ljudi zbili se, sjevši na stražnje šape, psi slični na vukove. Oni nisu lajali, nisu se micali, nego su samo gledali, kako jedan čovjek bije drugoga. A Kostji se pričini, da u njihovim očima skaču iskre. I sve je unaokolo zaudaralo po psima. Taj zadah, na koji se Kostja bio već posve priučio, bio mu je toga časa nepodnošljiv. Nepodnošljiv je bio čitav taj šutljivi prizor — i suze, koje su se smrzavale na obrazima Nenčevima i nabrekle laloke Tiškine i sijevanje pasjih očiju i pasji, pasji zadah... Kostja se otrgne od dovratka i jednim skokom nađe se kraj Tiše.

— Ostavi! — viknuo je hvatajući njegovu ruku, pa sam nije prepoznao svoga glasa — tako je bio visok i napet poput žice.

— Odlazi! — zahripao je Tiša i odgurnuo ga.

A onda je Kostja, ne znajući za sebe, istrgnuo iz njegovih ruku lisičju kožu i počeo bijesno udarati upravitelja po glavi, po ramenima, po gubici... Komadi pokidana krzna polete u stranu, Tiša vrisne, padne u snijeg, a Kostja ga onda stane gaziti čizmama... A oko njih se sve tjesnije stezao prsten pasa sličnih vukovima, sve je nepodnošljivijim postajao zagušljivi, vreli zadah pasjega tijela. A od toga se Kostja prenuo. Učinilo mu se, da iz njega samoga, iz njegovih ruku izlazi taj trpki pasji zadah. Gadjivo baci lisicu u snijeg, nemarno trkne čizmom drhtavo tijelo Tišino i ode u svoju sobu. A za njim je poslušno doklimao Nenac, koji dosad još nije izustio nijedne riječi. Unišli su u Kostjinu sobicu, Kostja zakračuna vrata gredom i teretno se spusti na krevet. Nenac je čučnuo kraj praga i gledao Kostju ne skidajući oči.

— Kako se zoveš? — upita muklo Kostja, jer se nešto moralo reći.

Nenac nije dugo odgovorio, onda izusti tiho:

— Japtune... Vasilij...

— A što si šutio, Vasilije? — nastavi Kostja. — Što mu nisi uzvratio?

Nenac ne odgovori ništa.

— Ta jači si od njega, Vasilije. On malen, grintav. A vidi-der, koliki si ti!

Nenac je opet dugo šutio, klimao glavom, onda je rekao ne smiješeći se:

— Ipak je on jači.

— On?

— Trgovas je jači od Japtune. Trgovas ima mesa, brašna, petroleja...

— Lažeš! — vikne Kostja skačući s kreveta. — Ti si jači. Nije to njegovo brašno. Tvoje je brašno. Država ga je tebi poslala. A on, riđi vrag, peče od njega rakiju. I pije. — Najednom stane, sjetivši se, da je prije pol sata i sam pio tu rakiju. No, pa što! Pogleda pravo u lice Nenčevo i vikne:

— I ja pijem. I ja sam gad. No?...

No Japtune se nije micao s mjesta.. Sjedio je kraj praga njišući se čitavim tijelom i pušio. Onda je počeo govoriti tiho, odmjerenom, kao pjesmu ili molitvu.

— Loša... Jako loša... Goludno...*) Vrlo jako goludno tundre... Umire-e-emo... Svi umiremo ipak. Naboja nema — lova nema. Lova nema — mesa nema, lovine nema. Lovine nema — brašna nema, čaja nema. Čaja nema, duhana nema — jako teško Japtune. Umire on. Goludno, vrlo goludno.

U glasu njegovu nije bilo niti jadikovke, niti jauka, samo pokornost sudbini, no ta ravnodušnost osuđenoga bila je strašnja od vike. I Kostja se uzvrpolji po sobi.

— Vojva... — nastavi svoju pjesmu Japtune. — Loš trgovas Tiša. Nije dobar. Što da radiš? Uzeo Tiša Japtuneu lisicu, ništa nije dao Japtune. Jao, nije u redu! Jako loše. Prije bolji gospodar bio. Dobar je bio. Lekszej Ivanić se zvao. Ali bolševik bio. Dobro... Pravilno... Japtune za ruku primao, za lisicu novac davao, za novac je robu davao. Pravilno... Dobro... Pravilno.

— Koji Alekszej Ivanović?

— Upavitelj je bio... S nama je živio... Karavan je došao — otputovao je Lekszej Ivanić. Jao, šteta Leksjeja Ivanića!.. Plaču ljudi u Tundri... Tundra plače... Vjetar plače... Voda o obalu udara i plače... Nema Aleksjeja Ivanića... Jao, teško nama! Jako teško ipak...

Kostja osjeti najednom oštru zavist prema nepoznatu Aleksjeju Ivanoviću. Eto živio čovjek također ovdje, možda je na istom ležaju spavao, kroz ovaj prozor gledao, a kad je otputovao — govore o njemu pjesme u tundri. »A za mene će reći: lopov je bio, zajedno je s Tišom rakiju pio. O!...« Škrine zubima i još se bjesnije zavrti po sobi.

*) Gladno

U to vrijeme netko zakuca na vrata. Soba se napuni bučnim pijanim glasom, a slatki glas Tajisije Pavlovne izusti:

— Šta ste nas ostavili, Konstantine Ivanoviću. Ah, kako neuljudno!

Kostja zamre. Ne odgovori. Osluhne. Pred vratima nastaje šaputanje. Netko je rekao: »No, naravno!« A onda se začuje veseo Tišin glas:

— Kani se budalesanja, Kostja. Dosta je. Izlazi. Nabjesnio si se sutrusan i dosta je. Ja se ne srdim.

I svi veselo zaviknu:

— Mir! Mir! Mir!

»Mir? — Kostja se nasmjehne jednom stranom, pogleda Nenca, koji se stisnuo kraj praga, a onda u vrata. — Ne, braćo, nije mir!« Koraknuo je šuteći ka krevetu, strgao sa »saga« pušku, koju je prašina pokrivala dvije zime, i prišao k vratima.

— Usudi li se ma i jedan pas — izusti on mirno kroz vrata — prekoračiti moj prag, ucecat ću ga na mjestu. Amba! A da ih uvjeri škljocne kokotom.

Pred vratima se odmah sve umiri. Onda se začuju uplašeni glasovi: »Poludio je!« Zbunjeno udaranje nogu i opet tišina.

A Kostji je postalo veselo, od svega srca zakikotao. Stajao je s puškom u rukama pred vratima, gredom zasunutima, i kikotao čisto, lako i radosno. No, evo! Vrlo dobro. Rat.

4.

Čitavoga narednoga dana sjedio je u svojoj sobici i pisao. A dok je pisao, zvučalo mu u ušima jadikovanje Japtuneovo: »Goludno tundri, jako goludno«. A pošto je svršio, skupio je listiće i pošao k Ignatijiću.

— Evo — reče mrko radistu. — Otkucaj, molim te.

Ignatijić primakne šutke listiće k sebi, pročita ih — pritom mu na licu nijedna žilica nije zadrhtala — pa ih je isto tako šutke i mirno odgurnuo od sebe.

— Šta je? — nije shvatio Kostja.

— Uzmi.

— Kako — uzmi?

— Tako. Ne ide. Točka.

— Ma ti!.. — vikne Kostja. — Razumiješ li ti, što govoriš, Ignatijiću?

— Razumijem. Nisam malen. Ne ide. Donesi dopuštenje od upravitelja...

— Otkad se racija podvrgava upravitelju faktorije?

— Budući da tvoj radiogram govori o poslovima faktorije, ne mogu bez dopuštenja upraviteljeva. Točka. Odlazi. Ne smetaj.

Pa što? Kostja je pošao k upravitelju. Bacio je listiće na stol i šuteći stao čekati. Tiša se uzvrpoljio, nataknuo na nos naočari, prevrnuo listiće i problijedio. Počeo skakutati na svojem taburetu.

— Ah, Kostja!.. Ah, mahnita glavo! — promrmljao je. — No, čemu to? Ah, čemu... No, što si napisao? Ta gdje je tu istina? Ah, ah!.. Evo pišeš, da sam ja mračan, sumnjiv čovjek. A ja sam, brate, za revoluciju krv... Ili evo: trgovina bez novca, zamjena robe. Ta to ja činim, pa bude bolje Nencima... No, Nenac, no, divlji čovjek, pa šta se on razumije u novac? Ili evo... Jao-jao-jao! Stidi se, Kostja... Kao svojemu sam k tebi... I Tajisija... A ti... Ta šta ti tu pišeš? Pljačkanje, nasilje nad stanovništvom, izrabljivanje, protusovjetska praksa... To da sam ja, ja pljačkaš? Ta ni muhe... Ah, mahnita glavo...

Pročitao je do kraja i nemirno pogledao Kostju, a oči su mu bojažljivo jurile.

— Našalio si se, Kostja! — pokušao se nasmiješiti. — Zaigravaš! He-he-he... Duhovito. A sad mogu i pokidati? — šapne on zagledajući zamolno u Kostjine oči.

— Ja ću tebe rastrgati! — vikne Kostja i istrgne listiće iz žilavih Tišinih šapa. — Potpiši dopuštenje, da se preda preko radija.

— Što? — izusti tiho Tiša. — Što-o?

Ustao je s mjesta i dršćući čitavim tijelom koraknuo ka Kostji.

— Što? — upita ponovo i najednom u bjesnilu stane udarati nogama: — Ne ćeš, ne ćeš! Uništit ću te. Satrti. Ne ćeš!

Pjena mu se pokazala na ustima, poprskala brkove i bradiću, ali on ju je brzo otro rukavom, svladao se i nasmijao se pače:

— Šaljivčina... Šaljivčina si ti, Kostja... Pisac...

— Potpiši dopuštenje — zagrmi Kostja. — Brzo...

— Šaljivčina!.. — nastavi budalasti Tiša, pa se samo oči njegove srdite nisu smijale. — Ah, da je ljudima pripovijede

dati — zakikotat će se. Tasja, Tasenjka! — pozove on. — Kakvu je šalu Kostja izbacio!

— Ne ćeš dakle potpisati? — vikne Kostja nestrpljivo.

— Šališ se... Ah, artiste! Kakav je to artist!

Kostja stisne šake. A što, da ga tuče?... »A, udri, udri! — smijuljilo se nježno Tišino lice. — Udri, molim te, golubiću. Podnijet ću. I svjedoke ću pozvati. Ignatijića«.

Kostja bijesno mahne rukom i istrči. Što da radi sad? Pojuri opet Ignatijiću. Utrčao je, molio, prijetio, ali radist je samo pištao lulom i katkad gundao:

— Odlazi. Ne ide. Točka.

— Svađati se ne ćeš! — upita napokon prezirno Kostja.

— Bojiš se?

Ignatijić digne prema njemu oči i odgovori kratko:

— Bojim se.

A Kostja pomisli: pravo ima, valjada, Japtune: »Trgovas je jači — on ima špirit«.

Špirit! Samo da je smoći špirita. Ignatijić će predati radiogram. Otrčao je u trgovinu i stao tražiti po policama. U prašnu kutu nađe stari špiritni kompas. Obradovao se tome nalazu toliko, koliko se još nije radovao ničemu u životu. Izlije iz kompasa špirit i ode Ignatijiću. Sad je i on posjedovao silno oružje.

— Hoćeš li špirita, Ignatijiću?

— Rakije? — digne nepovjerljivo radist glavu.

— Ne, čistoga.

— Ne la-ažeš li?

— Evo! — pokaže Kostja modru bočicu. — Hoćeš li?

— Pirt tara — odgovori nenački Ignatijić, a oči mu postanu vlažne.

Kostja metne polagano bočicu na stol i gleda Ignatijića.

— Razumiješ li? — upita tiho.

Ignatijić baci pogled na Kostju, onda na bočicu, nakon toga opet na Kostju, počese obraze, polize suhim jezikom usne i namršti se.

— Razumijem.

— No?

— Dobro.

— Kad?

— Kad dođe noćno vrijeme... Onda ću ga predati...

— Istina? — vikne Kostja i dade od radosti radistu sav špirit. No kad je došlo noćno vrijeme, bio je Ignatijić već pijan,

pa nije mogao raditi, a kad se otriježnio, nije htio ni čuti za Kostjin radiogram.

Što je Kostja mogao raditi? Najednom je gorko osjetio svoju nemoć. Da poleti u tundru, da zavija, da viče? No nitko ne bi čak ni čuo njegovo vikanje. Da udara glavom o zidove, da se tuče, da na ćelavoj Tišinoj glavi razbija taburete? A u ušima mu je bez prestanka zvučalo: »Goludno tundre, ljuto goludno...«

Počeo strašan život, sav ispunjen muklom, pritajenom borbom. Poput vukova sastajali su se šuteći za zajedničkim stolom stanovnici faktorije, njušili jedni druge, grčili se. Ni na časak nije se sad Kostja rastajao s nožem, sve je vrijeme držao na njemu ruku. Onda je pomislio, da će Tiša možda otrovati njegovu hranu, jer mu je zaprijetio: »Uništiti ću te. Satrti« I Kostja prestane dolaziti k stolu; sâm je sebi kuhao, preko noći zatvarao vrata gredom, oprezno je spavao. A nije smrt bila Kostji strašna. Koliko li je put za svoga školjavoga života gledao prćastoj smrtni u oči! Strašna je bila misao: »Propast ću, a da nisam ništa uradio. I nitko ne će saznati, radi čega je poginuo Kostja Lobas, zburnjeni čovjek. Pače ni Japtune Vasilij ne će saznati. Još će ga nazvati kujinim sinom«.

Kako je sad žalio, da je otpustio Nenca ne uručivši mu pisamceta. Ono bi došlo »privatnom poštom« do središta i izvršilo svoj posao. A onda mu ne bi bilo krivo i poginuti. No nijednom nije Kostji došla misao, da se kani borbe, da se pomiri s Tišom, da živi, kako je prije živio. Ne, ta mu misao nije upuzala ni za vrijeme najgorčih, noćnih časova u njegovu tvrdo-glavu glavu. Do vruga! Neka bude, što mu drago, ali rat. Bez obzira na isto. Sad je disao punim grudima — prvi put u životu živio je ispravno.

No prolazilo je vrijeme, a sve je ostalo kao i prije. Kuću je potpuno zasuo snijeg. Nastupila je vječna noć. Nitko nije dolazio u faktoriju. Zakopani pod smetovima, motali su se u tijesnoj kući ljudi, koji su oštro, samrtno mrzili jedan drugoga.

A onda je Kostja odlučio bježati.

Bježati — bilo je jedino, što mu je još preostalo. Otići noću, doprijeti do okružnoga središta i sve ispričovijedati.

Počeo se grozničavo spremati na bijeg. Skupio je namirnice, oružje, krznenu odjeću, našao kompas, pa je jednoć noću, dok su svi spavali, sve to iznio iz kuće, složio u saonice, uzeo

je devet najboljih pasa, okrenuo se posljednji put k toj prokletoj kući, zaprijetio joj šakom i — odvezao se.

Pamtio je iz pripovijedanja Nenaca, da se do okružnoga središta treba dugo voziti po rijeci, onda prevaliti gore, izbiti opet na rijeku, doći do »raskršća«, gdje se rijeke slijevaju, a po novoj će rijeci već lako doći, kamo je potrebno.

No kad se Kostja našao sam u polarnoj magli, izgubio je brzo i rijeku i gore. Bijela pustinja prostrla se pred njim, jednolična i brežuljkasta. Što je to bilo. Ledene sante ili brežuljci! Kako da razlikuje smetovima pokrivenu rijeku od snježne tundre? Ničega toga nije znao. Bio je kao slijepo štene u tom ponoćnom svijetu.

Bacao se sad na jednu, sad na drugu stranu, dugo je lutao i napokon je potpuno zalutao. Psi su se zabušili u smet i stali. Prednjak je zabrinuto okrenuo gubicu prema Kostji.

»No? — govorio je njegov pogled. — Kamo sad?«

Ali Kostja nije ni sam znao, kamo. Tek sad je shvatio, na kakvu se stvar odlučio. Nemoćno se obazreo unaokolo, ali nije ugledao ništa utješno. Sve je bilo mrtvo i tiho.

Ali bilo je rano da se predaje. Sjetio se, da ima kompas. Kompas, do vraga! Ta šta će više?

I on odlunja sa svojim psima prema zapadu. Prelazio je preko nekakvih zaleđenih humaka, lunjao posrćući i propadajući po tundri u snijeg i najednom se našao usred divljega kaosa ledenih santa (i onda se dosjetio, da je naišao na rijeku). No preko santa je bilo teško vući saonice, pa se izvukao na obalu, lunjao obalom, dok nije izgubio i obale i sante... No to ga sad nije plašilo, jer mu je kompas, s kojega čitavo vrijeme nije skidao upaljenih očiju, pouzdano pokazivao put na zapad.

Tako je prošlo mnogo dana. Čudno, da dosad nije naišao niti na obitavalište, niti na nomade. Nije ni znao, da je tundra tako mrtva. No možda je prolazio postrance, možda su negdje na pet stotina metara južno ili sjeverno bili ljudi? Ništa nije znao, ali se čvrsto držao prihvaćena smjera: na zapad!

Katkad mu je uspjelo naći naplavak, a onda se kraj vatre ogrijao i on i njegovi psi. Kostja je u kotliću rastalio snijeg, kuhao od konzerva juhu, a psima je bacao sušenu ribu. Kraj vatre je bilo lakše sanjariti o uspjehu. Kraj vatre činila se tundra živom i razumljivom, put — lakim, a cilj — blizim.

No napuštao je vatre radi puta i ponovo je lunjao, smrztavao se i padao od umora i studeni; ponovo se dizao, i ponovo

je lunjao... Psi su oslabili, pa se i on uprezao s njima u omću i vukao. Vukao je pošteno, svom snagom. Bilo mu je žao pasa. Dobri prijatelji! Vjerno su vršili svoju službu.

Kad bi Kostju uhvatila mećava, iskopao bi u snijegu jamu i sakrivao se u nju zajedno sa psima. Tako je bilo toplije i njemu i njima. I spavao je, turivši glavu u njihovo dlakavo krzno. Sad ga nije razdraživao pseći zadah, pače mu se radovao, jer je to bio zadah života, zadah toplih, živih tjelesa.

No život je jedva tinjao u Kostjinu tijelu. Sve teže je bilo vući saonice. Stiskao je zube i vikao na sebe:

— No, kljuse jedno! Vuci! Još! Još malo! — A onda je iscrpljen padao na snijeg; dršćući od studeni zbijali se izmučeni i gladni psi i žalosno ga gledali. A on nije znao, koga oni žale — sebe ili njega, gospodara i prijatelja.

Ležao je na snijegu, teško je disao i razgovarao se s njima.

— No, ništa... Odmorit ćemo se malo... Onda ćemo na put... Sad ćemo brzo...

Činilo mu se, da ga razumiju, kao što on razumije njih.

A odmorivši se, uprezao se Kostja zajedno s psima u omću i kretao na put. Obrazi su mu se smrzli i boljeli ga. Noge, koje još nijednoć nisu bile suhe, pokrile se ranama, bilo je teško na njih stati. Ali on se još nikako nije htio predati, pa je uporno vukao saonice i gledao sad kazaljku kompasa, sad naprijed, put.

A sad su mu se često stali pred njim priviđati gradovi. Vidio je, kako dim suklja nad kućama, čuo ljudske glasove, pasji lavež... Naprezao je posljednje sile i veselo vikao:

— Ehej! No, evo! No evo i stigli smo!

Ali gradova je nestajalo isto tako brzo, kako su se i pojavljivali; kuće su se pokazale, da su oštre sante, a dim — snijeg, koji je vjetar skidao sa stijena. I Kostja se grčevito naprezao, da se ne rasplače od jada. Nakon fate morgane bilo je još teže ići i nadati se, da ćeš doći.

Odlučio je ne vjerovati više varavim prikazama. Tako je bilo lakše, mirnije. Pa kad je jednom na visoku brijevu ugledao kolibicu, nije ni njoj povjerovao.

No to je bilo pravo, realno obitavalište. Dovukao se do nje, istrošivši posljednje sile i pao na snijeg pred samim pragom.

Bilo je to preko zime napušteno ribarsko ljetovalište, gotovo do krova zasuto snijegom. Hoće li imati snage otkopati ulaz u kuću? Ima li u njoj hrane, drva i žigica?

No bilo ili ne bilo, trebalo je unići u kolibicu. Rekao je sebi:

— Kostjo Lobase, to je tvoja posljednja šansa da živiš... — i s naporom se digao na noge.

Lopata... Ta on je imao lopatu. Dobru, željeznu. Stao ju je tražiti na saonicama. Prevrtao je ukočenim rukama. Još i još jednom premetnuo je stvari. A napokon je shvatio: izgubio ju je.

Izgubio... Stajao je posve potišten tom novom nesrećom i čežnjom gledao kolibu. Najednom mu se pričinilo: u kolibi, na stolu, leže brda jela. Hljevovi mirisna kruha. Kule konzervi. Girlande kobasica. Ružičasti koluti sira. I meso, meso, meso, sočno, krvavo, masno... Osjetio je, kako mirisi hrane razdiru njegove nozdrve, kako mu slina izbija s pomodrdjelih usana. I onda je, ne znajući za sebe, poletio ka kolibi i stao rukama odbacivati snijeg. Turao je ruke do lakata u smetove, onda je pao na koljena i počeo pasji kopati po snijegu probijajući se do ulaza. Najednom ga obasja misao: psi! Poleti k upregu, strgne remenje i oslobodi pse. — Za mnom! — rikne on njima i pojuri zajedno sa psima ka kolibi. Sad su radili zajedno, on i psi, tijelo uz tijelo. Njegove su se ruke ukočile, odbacio je rukavice i počeo duhati na prste, ali njegov dah bio je jedva topao, pa ih nije mogao ugrijati. Onda je sakrio ruke na prsa, zakašljao i osjetio, kako se hladi njegovo tijelo, a jedva griju ruke. I ponovo je stao rovati po snijegu.

Rovao je dugo, ali smetovi nisu postajali manjima, još uvijek je bio dalek ulaz u kolibu. A snage više nije bilo. Posljednji put bacio je Kostja Lobas pogled, koji je postajao sve mutnijim, na svijet i ugledao, kako ravnodušno drijema unao-kolo ponoćna tundra. »Evo, gdje si našao grob, Kostja!« — pomislio je i spustio se nemoćno na brda razbacana snijega.

Posljednja njegova misao bila je: »...Kao tupi periš!«

5.

Prenuo se od toga, što mu je postalo vruće. Nos mu je draškao miris dima i mesa. Otklopio je oči i vidio, da leži na kožama u nomadskom šatoru. Nad njim su se nagnule nepo-

znate kosmate glave. Shvatio je, da je živ i spasen. Zastenjao je:

— A psi?

Rečeno mu je, da su psi čitavi. Nasmiješio se. Primaknu mu zdjelu s mesom, pa stane jesti. Njegove su čeljusti izvršno radile. Nije to takav momak, Kostja Lobas, da bi uzalud umro! Još će se malo boriti.

A najevši se, kazao je smjesta gospodaru šatora, da mora putovati.

No budući da ga nitko nije pitao, odakle, kamo i radi čega putuje, rekao je sam.

Od obitavališta do obitavališta poleti vijest, da Kostja Lobas putuje u okružno središte po namirnice za tundru i po pravdu. »Jelenski radio« prestizavao je Kostju i posvuda, kamo bi god stigao, već su ga čekali: vreo je gust čaj u vedrima, plivalo je meso u kotlovima, najbolja krzna bila su spremna da mu budu postelja.

Tako je lunjao velikim putem tundre, upoznavao ljude, i što ih je većma upoznavao, to ih je više volio, jer su svi bili čestiti i jednostavni ljudi, kao i on sâm. Sjedio je kraj njihovih vatara i slušao njihove razgovore i tužbe, katkad — ako mu je bilo usput — hodao je za njihovim stadima. Noćio je u zadimljenim šatorima, u brestovim, kožom obijenim kolibicama, u pokretnim izbicama. Osobito mu se svidjela izbica, ta laka kućica na salincima.

Upitao je:

— Zašto svi žive u prljavu šatoru, kad se može živjeti u izbici?

— Radi toga, ipak, trgovas — odgovoriše mu — što izbice nemaju gdje uzeti.

I Kostja pomisli, da bi, kad bi on bio upraviteljem fakto-rije, svi žitelji tundre imali izbice.

Rastajući se od gospodara prenoćišta pitao je:

— Što da ti donesem, domaćine, iz središta?

O! Što da donese? Lovac je molio novu pušku, žena — željezni kotao za kuhanje hrane, djeca — igračke. Velike su bile potrebe tundre, a da ih ne zaboravi, Kostja je počeo sve zapisivati. Ubrzo je imao dug popis. Tu je bilo sve: i debelo platno za šator, i podsalinci za saonice, i suđe i čelične igle, i sukno, i đinđuhe, i čaj, i duhan, i glazbeni sanduk lovcu Afanasiju Katangskome, i bakreni čajnik Fjodoru Jaru... Htio

Kostja toga ili ne htio, no morao je sve to dovesti ljudima tundre, da opravda njihovu gostoljubivost i nade.

Napokon je stigao do okružnoga središta. Jeleni su veselo utrčali u veliko selo nad usnulom rijekom, a Nenac-vodič upita Kostju:

— Kamo?

Kostja pomisli časak i mahne rukom:

— U NKVD.*)

No ondje nije bilo starješine.

— Odvezao se u tundru — reče dežurni. — Skoro će se vratiti. Tu je pomoćnik.

— No, pa što, dajte pomoćnika! — vikne Kostja, pa bude pušten k pomoćniku. Bio je to mlad momak sav u remenju. Remen za revolver, remen za torbe, remen oko pasa, pa su pače i jelenje čizme bile privezane za pojas remenima. Sve je remenje bilo novo, žuto, sve je škripalo, kad se pomoćnik vrtio na stolcu.

— Ja sam Lobas iz faktorije Triju Krstova — izjavi Kostja.

— A-a! — nasmijao se pomoćnik. — Upravo tebe i trebam.

— Pa sam evo i doputovao! — obradovao se Kostja.

Pomoćnik ga još jednom pažljivo pogleda, dozove dežurnoga i zapovjedi, da se Kostju Lobasa zatvori.

— Kako? — vikne Kostja. — Zašto?

— I sâm znaš, zašto! — vikne za njim pomoćnik, a Kostja se nađe za rešetkom.

Čudna je sudbina bila određena za Kostju Lobasa: ništa mu nije uspijevalo. Sad je napokon stigao na cilj. Pa zašto? Našao se u zatvoru. Nije ništa kriv, pa će, naravno, izići odavde, sve će se razjasniti — to su, razumije se, Tišine šale. No hoće li sad povjerovati njegovim riječima? A ne povjeruju li, za koga je vruga umirao, a nije umro putem.

Nakon tri dana bude pozvan k starješini, koji je već doputovao. U kabinetu se nalazio i pomoćnik u škriputavu remenju, samo je bio veoma smeten. Na svoje čudo ugledao je Kostja ovdje i Nenca-vodiča; ovaj mu radosno klimne glavom, a Kostja mu se za odgovor prijazno nasmiješi.

Starješina se digne u susret Kostji.

*) Narodni komesarijat unutarnjih poslova.

— Oprostite nam, družo Lobase — reče pružajući mu ruku. — Tu je nastala zabuna. — I on baci pogled na škriputava pomoćnika; ovaj se zarumenio. — Evo, pročitajte.

Kostja pogleda u list, koji mu je pružio starješina. Bio je to radiogram Tišin: »Utekao je, ugrabivši blagajnu, prodavač Lobas«.

— To je laž! — vikne Kostja.

— Znađem, — odgovori starješina i nasmije se. — Dobroga imate vodiča. Gdje ste takvoga našli? Tri je dana ovdje galamio: »Kamo ste s našim trgovsem?« I k meni se danas ravno u stan uvalio...

— Istina, istina — zaklima glavom Nenac. — Naš trgovas... Kostja... Svejedno kao da mi je brat... Drug... to je pravilno... Dobro...

— No, idemo! — reče starješina i povede Kostju i Nenca po hodniku u okružni odbor

Tu se u kabinetu skupilo mnogo starješina. Kostja nije nikoga poznavao, ali je nagađao, da su tu sve okružne vlasti.

— No, pripovijedajte, družo Lobase — obrati se k njemu predsjednik sastanka.

Ali Kostja još nije zaboravio uvredu radi zatvora, pa srdito drekne:

— A kakva ste vi vlast na mjestima, ako sami ne znate, što se u tundri radi!

Mnogi su se — to je Kostja opazio — namrštili, a jedan je pače progundao: — Tundra je velika... Vaš je kraj udaljen. Nije svuda tako.

No predsjednik ga prekine:

— Mi smo, dakle, loša vlast na mjestima. No pripovijedaj.

I Kostja stane pripovijedati. Saslušali su ga, ispitali, i obećavši, da će poduzeti potrebne mjere, otpuste ga.

I evo, slobodan je. Učinio je svoje. A što dalje? Izišao je iz okružnoga odbora na ulicu i polagano pošao po njoj. Što da dalje radi sa sobom? Nikome više nije potreban.

Da dočeka proljeće, parobrode i da se odveze na Veliku Zemlju, o kojoj je tako mahnito maštao u tijesnoj komorici faktorije? Može pače i ne dočekati proljeća, nego sjesti u linijski avion i odletjeti.

No odgađao je i odgađao svoj odlazak. Što ga je držalo ovdje? I sam nije toga znao. Pomislio je, da ga vjerojatno zadržavaju obećanja, koja je dao Nencima. Da, da. Vjerojatno to.

Izvukao je iz sare »žalobni list«, kako je nazivao popis potreba Nenaca i pročitao ga. Zadahnuo ga je dim vatara, obradovao se tome zadahu i ganuto se nasmiješio. Sa »žalobnim listom« pošao je u poslovnicu Integralnoga saveza, našao starješinu, predao mu popis, dugo tumačio, što je potrebno tundri, dobio obećanje, da će sve biti poslano, pa ipak nije odlazio. Vraćao se s praga. Zavirivao u oči starješinove: — Učinit ćete dakle? Aha!.. — I opet je odlazio i ponovo se vraćao:

— No shvatili ste, što je potrebno? Ako je čaj, onda tišteni, ako je sukno, onda žive boje, ako je puška, onda svakako s nabojima za nju!..

Napokon je otišao. No evo, i ovo je učinjeno. A što još? Da otputuje?

Ali misli su se njegove stalno obraćale prema tundri: njih se nije mogao osloboditi.

»Kod Fjodora s Krstova jedu sad posljednje brašno — mislio je za objedom. — Jednooki Japtune već je potrošio čaj, već je onda govorio, da ostaje s dvadeset obroka za ukuhanje«.

Znao je za zalihe i potrebe tundre, za sve, što se ondje kuha u kotlovima. Onda se brzo obukao i otišao u okružni odbor.

— Ta što oklijevate? — vikao je tajniku. — Ta ljudi tamo umiru.

U okružnom odboru poznavali su već Kostju. Tajnik ga je umorno gledao i odgovarao:

— Skoro ćemo, Kostja. Sad ćemo skoro. Pričekaj.

Čekati? Zašto da Kostja čeka? Zar je to njegova stvar? On je bio slobodna ptica. Mogao je sjesti u avion i odletjeti na magistralu, da se ponovo dade na traženje uspjeha i slave. Zašto da ostane?

Rekao je sebi: »Otputovat ću onoga dana, kad karavana s namirnicama ode u tundru«.

Jednoć su ga hitno pozvali u okružni odbor. Nije pošao, nego je otrčao. Tajnik ga je dočekao sjajeći, pa vikne:

— No, sve je u redu, Kostja! Došla je uputa iz središta.

— No?!

— Dopušteno nam je uzeti pet traktora s gradnje... Dopušteno je mobilizirati jelene... Dana su tri aviona.

— No, evo! — uzdahnuo je s olakšanjem Kostja. Sad može otputovati. A zašto se najednom snuždio?

— Sjedni, Kostja. Ta što stojiš. Naš je razgovor dug. Od-

lučili smo te postaviti za starješinu transporta, pa da, dopremivši tovar, primiš poslove u faktoriji i da staneš njome upravljati.

— Ja? — uplašio se Kostja.

Što ga je uplašilo? Ne, ne, nikako transport, nikako put!

— To znači — rekao je drhtavim glasom — da ste me konačno i nepovratno zapisali među trgovce!

— A zar ti toga ne ćeš? — začudi se tajnik.

Hoće li on? Vrag zna, on i sam ne zna, šta hoće! Znade jedino to, da ne želi otputovati odavde, iz te tundre, od tih ljudi. To znači, zbogom slavo, sanje i nade!..

No nije imao vremena misliti na to. Tajnik ga je požurivao. Udubio se u proračune, karte i obračune. Nakon jednoga sata izišao je odande kao starješina transporta i upravitelj faktorije.

6.

Transport krene na put.

Naprijed su krenuli avioni, a u glavnom — opunomoćeni NKVD, koji je imao neke poslove u faktoriji — Kostja je znao, kakve. Iza toga je krenuo na put laki upreg starješine, a za njim — dugi i bučni niz jelenskih vozila. A napokon je s tutnjavom i glomotom krenulo teško topništvo — traktori.

Sve to — što je letjelo, puzalo i trčalo — potčinjavalo se Kostji. Pred njim je ležao veliki put tundre, onaj put, kojim je prije tri mjeseca lunjao umirući s nemoćnim psima. Sad je išao njime kao pobjednik; saonice su njegove bile teške od tereta; snijeg je škripao pod željeznim gusjenicama strojeva: muklo su vikali mehanici, goniči jelena; i kakogod je put bio težak, Kostji se pričinjao lakim.

Bio je to prijelaz, o kojemu se još i sad govori kraj vatara u tundri.

Jeleni su padali na ledu. Traktori su propadali u vodu na ledu ili su zapinjali među santama. Bila je takva silna studen, da su čelične šipke pucale kao porculanske. Mehanici su mrmljali: vražji put! Ali Kostja nije poznavao umora.

Prvi je jurio izvlačiti jelene, prvi je podmetao rame pod traktorne saonice, pa je vodio transport kroz mećavu prokletim putem i nije opazio niti mećave, niti smrzavice.

Po čitavoj koloni orio se veseli njegov glas: »Naprijed! Naprijed, drugovi, naprijed!« Tko nije osjetio onoga, što je sad čuvstvovao Kostja Lobas, taj, prema tome, nije nikad bio na vrhuncu.

O, on je sad bio na vrhuncu, na najvišem valu svoga života! Po čitavoj je tundri letjela vijest o trgovcu Kostji; čitava naselja izlazila su na njegov put.

Prepoznavao je stare prijatelje:

— Ehe, Japtune Vasiliju! — vikao je sa saonica. — Molio si novu pušku. Evo, dovezao sam ti pušku. Sretan lov, Japtune Vasiliju! Očekujem te s lovinom u faktoriји.

— O, tko je to tamo? Fjodor Jar? Molio si bakreni čajnik, Fjodore. Evo čajnika! Pij u zdravlje, Fjodore Jare!

Postao je torbarem, prvim torbarem u tundri, taj veseli momak sa sivim očima. Već je sanjario, kako će juriti zimi po tundri sa svojom pokretnom trgovinom — s izbicom na saonici, a u svakom će ga šatoru primati kao željena gosta. Bit će takav trgovas, kakvoga ovdje još nisu vidjeli! A slava? Šta je slava! Slava je — dim. I on se branio od tih misli, kao od dima.

Nije ni znao, da tih dana ime Kostje Lobasa nije silazilo s novinskih stranica. Čitava je zemlja pratila kretanje njegova opskrbnoga transporta, pa kad je na Vučjem sedlu transport zasuo snijeg, znali su to svi u zemlji.

... Za svoju slavu saznat će tek nakon godine dana, kad u tundru stignu stare novine.

Ja i starješina zimovališta bili smo se nagnuli nad kartama, išaranim zastavicama, i nagađali, što se moglo dogoditi s avionom »SSSR N-2«, kad li odjekne oprezno kucanje u vrata, začuje se bojažljivo kašljanje, a na pragu se pojavi čovjek sa slabom bradicom.

Zacijelo je netom doputovao. Lice mu je bilo rumeno, opaljeno vjetrom, na čizmama mu je ležao snijeg, a na krznenoj bluzi se talile grude leda — bluza se činila da je staklena.

Bio je to čovjek s obale. Dovoljno ga je bilo pogledati, da se shvati: toga je čovjeka hranilo, odijevalo i grijalo more. Od njega se širio težak, sladunjav zadah ribljeg ulja. U sobi je smjesta zamirisalo po moru, ribi, tuljanovoj masti, krvi, strvini — po složenu pomorskom mirisu, koji je toliko neodvojiv od obalnoga lovca. Čovjek je bio odjeven u trošnu, olinjalu i porcnjelu bluzu od loše izrađena tuljanova krzna, žutoga s crnim pjegama i sivim izlizotinama, mjestimice uprljanoga krvlju. S tuljana je čovjek skinuo krzno i za šubaru i za čizme; uopće, čitav se pričinjao kao tuljan, koji je ovoga časa ispuzao iz vode na obalu, pa miče rijetkim brkovima.

Oči toga čovjeka bile su okrugle, izbuljene i prevučene mašću; poznavao sam te oči, koje su virkale postrance, živahne, čeznutljive oči alkoholika. Skinuo je šubaru, otkrio ćelu, slabo pokrivenu zamršenom, prljavo sijedom kosom, i stiskao se, kašljući delikatno u ruku, kođ praga. Lovački nož u koricama od morževe kosti njihao mu se na trbuhu.

— Primete li gosta, starješino? Ne? — upita oprezno, nagnuvši glavu i jureći očima po sobi. Starješinu je pogodio bez pogrješke, nekim osjećajem, ma da ga nikad nije vidio.

— Gost je na sjeveru — posvećena osoba — odgovori starješina svojom običnom frazom, ali običnih srdačnih nota nisam čuo u njegovu odgovoru. Očito mu se neznanac odmah nije svidio.

Čovjek korakne od praga, sa čizama mu se na pod stresu zvučne kapljice, pa svečano uzlane:

— Uspjeha u lovu i sretno zimovanje! — Bila je to, očevidno, tradicionalna fraza. Od toga čovjeka s obale zamirisalo je drevnom starinom, sjevernom, mračnom, neobičnom i već nerazumljivom drevnošću. Za svima njegovim riječima nagađao sam neka nejasna pravila sjeverne etikete, zakone tundre, običaje polarne gostoljubivosti.

— Ulazi, druže. Bit ćeš nam gost — progovori opet starješina.

— Na tom vam hvala. I ući ću. — Učini korak naprijed. — Psiće sam, starješino, k tvojima smjestio. Psetar tvoj obećao mi je, da će ih već nahraniti, psiće moje... Izmučili su se psići... A ništa... Nahranit će ih... psiće... Nije im ništa... Ništa... Dobro im je.

Sad se motao kraj stola ne usuđujući se sjesti. Da li je to bila bojažljivost, odvika od ljudi ili lukavština, meni ne-shvatljiva, ili isti zahtjev etikete, nisam još mogao odlučiti.

— No, to je smrzavica! — grakne on videći, da ga šuteći slušamo, pa s očekivanjem pogleda starješinu. Opazio sam, da se samo k njemu obraća, da samo njega gleda, na mene pak da baca oprezne poglede sa strane, kao da pita: »A tko li je ovo?«

— Smrzavica... smrzavičica... — govorio je međutim. — Pa i to da kažem, trista vrsta... kilometara po sadašnjemu. Mete, uf, strašno!

Starješina se nasmiješi i šutke povuče k sebi bocu, koja je stajala na stolu. Bila je to obična trbušasta posuda, onakva, kakva se meće na govornicu izvjestiteljima; no cijelo je zimovalište znalo za opstanak i svrhu te posude, koja se svagda nalazila tu na stolu. Nepisani zakon je glasio, da je čovjek, koji je promrzao na putu, na hidrološkoj postaji, u lovu ili u nezgodi, mogao prići k starješinstvu i reći: »Pripada mi, starješino«, pa bi dobio čašicu ognjene tekućine.

Pripadala je čaša i gostu s puta. Čovjek rijetke bradice užurbano primi čašu, a ja sam opazio, kako su njegove ruke, crvene, dlakave, išarane sitnim pukotinama, nestrpljivo zadrhtale.

Ali prije no što će ispiti, pogleda čašu prema svijetlu, trepne okom, ponovo nepovjerljivo pogleda — nešto ga je začudilo u boji tekućine — onda, umirivši se, izusti svečano.

— Ja sam Karpuhin. S Polinje. Da smo zdravi! — Načubio usne, iskrenuo čašu, hraknuo i najednom se namrštio. Začudeno obliže usne. Zažvače. I opet pogleda bocu.

— Ili sam ostario, ili je špirit svoju snagu izgubio u današnje vrijeme? Što?

Mi se nasmijasm.

— Razrijeđen? Zar je razrijeđen? — zaklima on prijekorno glavom. — Ah, starješino, starješino! Čemu dobro kvariš?

Radoznalo ga pogledam. A, to je dakle Karpuhin s Polinje? Mnogo sam o njemu čuo. A evo kakav je!

Sjedio je međutim, ponešto se stisnuvši, kraj stola i sve se obazirao.

— Lijepo živite — rekao je napokon, obišavši sve svojim nemirnim, nečistim pogledom: i zidove, obojene uljenom bojom, i prostirač na podu, i cvijeće na prozoru. A što, živi cvijeće, dobro? — zanimao se on.

— Zašto ne? Živi!

— Živi. Ta ne reci, molim te... A što je ovo? Očevi sveti!.. Ptičica! Stoj! Dajder da vidim... Zaboravio sam i kako se zove. Kanar, kako li?

— Da, kanarinac.

— Stotinu godina nisam ga vidio. Vidider, ka-na-ri-nac! — s očitim je zadovoljstvom izrekao tu riječ. — I živi?

Starješina slegne ramenima.

— Pa ja i velim: živi — iskesio se starac. Ptica, pa se također... prilagodila. Ali da pjeva, ne pjeva. Ne-e! -- i on se zlobno nasmije. — Da pjeva, ne pjeva!

— Ne, ne!

— Ne pjeva! Ne-e-e! Pjevati ne može. Zar ćeš tu (pa pokazuje prozor) zapjevati?

Nismo se s njim prepirali. Prišao je krletci i stao dražiti pticu dugim masnim prstom, na kojemu je bio otkinut nokat.

— Deder... ti... ptičice. Daj, zapjevaj! A? Ne će ti se? Ne će ti se u ropstvu pjevati? Nije slatko? Tako, tako... A skapat ćeš, ptičice, skapati... mrmljao je nježno. — Što? Nije istina, skapat ćeš. Ne ćeš prezimiti! Ne-e. Ta gdje bi mogla. Ti si ptičica nježna, delikatna, južna. Skapat ćeš, skapati, skapati. — Poglédao nas je sa strane i sve dražio kanarinca. Njegov dugi, tanki, bodljikavi prst plašio je pticu, koja je skakala po krletci, a on je kikotao. Povjerovao sam svemu, što sam čuo o Karpuhinu.

Zašto je doputovao? On nije govorio, mi nismo pitali. Nije bilo delikatno pitati gosta, zašto je došao. Znao sam, istina, da su na sjeveru česti i pohodi »u goste« bez svrhe, bez potrebe i povoda preko desetaka kilometara. Uhvati li tuga osamljena obrtnika u snijegom zasutoj kućici ili mu se učini, da ga bole zubi, pa je potrebno upitati liječnika, ili jednostavno želi doći među ljude, čuti novosti, glasove, smijeh ljudski — i već lunja na svojim psima po tundri, spava u snježnim jamama, smrzava se, podnosi glad i studen i sokoli sebe i pse: »Ništa, ništa! Kad stignemo — ogrijat ćemo se. S ljudima je toplije.«

Ne znam zašto, no bio sam uvjeren, da nije radi toga doputovao k nama Karpuhin s udaljene Polinje. Bila je u njegovu dolasku nekakva sakrivena svrha, koje još nisam dokučivao. I kretnje starčeve bile su neuvjerljive, oči su mu uplašeno jurile postrance, i prst je dražio pticu s nepojmljivom srdžbom i okrutnosti, pa mi se sve činilo, da se Karpuhin boji nekoga i nečega, iako nisam znao — čega. Stao sam ga promatrati.

U njegovu se vladanju čudnovato miješala drzovitost i bojažljivost. Sad se hvalisao, sad tužio, sad nas je poučavao, sad se pričinjao kao najveća budala; obraćao se isključivo samo starješini, moljakao, laskao i kikotaio.

— Tri godine nisam nikamo odlazio — mrmljao je. — Nisam odlazio, pa sam smislio: hajde, otputovat ću. Psi nemaju što da jedu. Tuljanine je nestalo. Nikako nema tuljanine, pa ma što radio. Zato sam smislio: ne ću li je dobiti kod vas? Kod vas su tuljani neplašeni, nestrijeljani. Vama je to nepotrebno — zabava. A starčić ne treba mnogo. Čunjić ćeš mi dati, starješino? A ja ću ti biti zahvalan. Nešto nabojića za puškicu... A? Istrošio sam se. Upravo nemam čim pucati.

Sve je nazivao deminutivima, najnemarnijim imenima, a ja sam se sjetio, da su ovako i kozaci, osvajači Sibirijske — Se-mejka Dežnev s drugovima ili Mihajlo Staduhin — pisali svoje molbenice nazivajući se »čovuljcima« i »kmetićima«. No ono je bila forma, a kod ovoga, kod Karpuhina, što je. Uvlačenje, navika ili prezir prema svemu — i prema sebi i prema stvarima i prema nama, ljudima u uniformama sa sidrima?

— Jesi li sam doputovao? — upita starješina Karpuhina.

— A ne, sa Sjomkom — odgovori nerado Karpuhin i najedamput uplašeno pogleda starješinu. — A zašto?

No sad se vrata najednom širom otvore, a u njima se pojavljuje golema, riđa momčina. To je vjerojatno i bio Sjomka, slu-

žitelj Karpuhinov na Polinji. U tom momku nije već bilo ništa od mora osim možda sladunjavo-masna mirisa ribljega ulja. Bio je u kožuhu, potpasanu tkanicom, u visokim sibirskim pustenim cipelama, u rukama je držao dlakavu kapu s naušnjacima, a u prisoblju je, vjerojatno, ostavio toplu medvjedu ili vučju bundu. Nečega je nedostajalo u njegovoj odjeći, a ja sam se dosjetio: knuta. Onda bi bio posve nalik na sibirskoga kočijaša, od onih, koji i sad voze kao kočijaši po zaleđenoj Leni i Vitimu. Upravo se činilo, da će ovoga časa izustiti niskim, nahlađenim basom: »Idemo li? Konji su se već nastajali, dobri drugovi«.

No on je odlučno koraknuo naprijed i izustio neočekivano sitnim, ženskim glasom:

— Starješino! — Gledao je u prostor između mene i starješine ne znajući, očevidno, tko je tu starješina. — Starješino, smiluj se, razvedi nas!

— Da vas razvedem? — začudio se starješina. — Kako da vas razvedem?

— Razvedi nas — ponovi uporno Sjomka pokazujući kapom Karpuhina. — Nemam više snage.

— Nisam ja ZAGS*) — nasmije se starješina, — a vi niste muž i žena.

Karpuhin se udvoravajući nasmije.

— Ah, a i budala si ti, Sjomka, kad te pogledam! — zakikoće on nježno. — Vidi, smislio je: razvedi! Budala-a!

— Razvedi! — ponovi opet Sjomka. — Nemam više snage!.. Ne ću izdržati! — zajecao je neočekivano i tako visoko, kao nožem po staklu.

— A što? — upitao sam saosjećajući nehotice s njim. — Vrijeđa li te?

— Bije me — otegne plašljivim šapatom momak, pa se, pokrivši lice, okrene.

Sad se mi, ne izdržavši, nasmijemo. Kikotaio je i Karpuhin.

— Bije? Zar tebe nije? — viknuo je starješina. — Zar tebe? — I on obuhvati pogledom golemu pojavu Sjomkinu i krhku, slabašnu Karpuhinovu.

— Bije me! Bolno — potvrdi šapatom momak. Htio sam te pitati, starješino, ima li me on pravo biti?

*) Ured za registraciju brakova i rastava.

— Vidiš li čudaka! Nitko takvoga prava nema. Ti si prije bio kolhoznik?

— Da.

— Pa što, jesu li te u kolhozu tukli?

— E, ono je kolhoz — uzdahne momak. — Ondje je i uprava i seosko vijeće. A ovdje na sjeveru nema ni-ko-ga...

Tako je bolno otegnuo to »ni-ko-ga«, da sam zadrhta. Strašnim mi se u tom času pokazao mirni Karpuhin. I neobično mi jasno dođe pred oči ta Polinja, osamljena kolibica, do prozorâ zatrpána snijegom, u kolibici dva čovjeka, koji oštro, zvjer-ski mrze jedan drugoga. Jedan — velik i snažan, koji za sad još ne poznaje svojih sila ni prava, zastrašen nerazumljivom mu sjevernom prirodom, pripovijestima staraca, samoćom, tim, što unaokolo nema »ni-ko-ga« — ni seoskoga cvijeća, ni uprave, ni zemljaka-kolhoznika. A drugi — star, slabunjav, ali vješt, koji se priučio sjeveru, pa je plašio momka svojim znanjem, svojim oštrim, bodljivim pogledom, usvojenom vlasti i koji je nemilosrdno iskorišćavao njegov strah, njegovu tupu, osamljenu bol, njegovu neprobuđenu snagu, tetive i mišice. A zašto su doputovali zajedno? Kako je Karpuhin pristao na taj »razvod«? Kakva se drama odigrala prije polaska? Kako su mogli da ne ubiju jedan drugoga, dok su lunjali sami po nenaseljenoj, snježnoj pustinji, kad su spasavajući se od vijavice ležali jedan kraj drugoga, tijelo uz tijelo, licem k licu u snježnoj jami, gdje im se dah miješao?

I kao da odgovara mojim mislima, progovori Sjomka. Ohrabrio se. Kao da se ogrijao u toj sobi, u kojoj je bilo cvijeće, kanarinac i ljudi. Njegovo lice nije više izražavalo tupoga straha, u očima mu je izbila misao, obrazi su mu drhtali, nabori se raširili, sve mu se lice smekšalo, udebljalo, kao da se raskravilo, postalo posve mladim, prijaznim i simpatičnim. Sad više nije bio nalik ni na obrtnika, ni na kočijaša. Sad je bio jednostavno mlad kolhozni momak na radu izvan zavičaja.

Izustio je zadovoljeno:

— Nema dakle nikakva prava da me tuče? Aha! I ja sam mu govorio. Ta nisam li ja govorio? — Okrenuo se Karpuhinu s takvom prijetnjom, da je ovaj zadrhta. — Odavna sam govorio: hajde da se odvezemo. Daj da ljude upitamo!

— Nije htio? — nasmiješim se.

— Nije htio — nasmijao se obradovano momak. — Onda sam uzeo pse i rekao: sam ću se odvesti. Počeo se opet tući.

No, onda sam ja... — Najednom je stao i digavši svoje goleme šake, odlučno koraknuo naprijed. — Druže starješino! Ne, daj nas razvedi. Ta lako je pasti u grijeh! Razvedi nas...

— Vidi ti budale, budale! — zakikotao je Karpuhin, ali je, ne čuvši odgovora, bojažljivo umukao — Ta samo sam tako... da ga poučim... Ta on je, kako i sami vidite, budala, prava budala... Nepriseban, neuredan!

— Ti si — pametan! — vikne Sjomka, ali se odmah trgne, pomislivši očevidno, da nije delikatno vikati u uglednu društvu. — To je istina — rekao je tiho. — Obećali su, to jest Panteljeju Ivanović, da će me naučiti obrtu. Bio sam tu prije dvije godine na ribarenju od kolhoza. I njega sam sastao. »Idemo, kaže, zimovati. Naučit ću te. Zlato ćeš grabiti. Eno, veli, koliko je zvjeradi. Lisica. Znadeš li, veli, koliko se plaća lisica? Stotina, a i dvije čistih«. Nisam povjerovao, ljude sam pitao. Istina je, kažu: dvije teško, ali stotina je sigurna. Stotinu rubalja?! Oho, mislim, tu stotine rubalja po zemlji trče. Zašto da ne ostanem? Ja sam svagda. Ja sam brižan. Za sve sam, što hoćeš. Nije li tako, Panteljeju Ivanoviću? Ta prema vama sam s potpunim poštovanjem! A ti se tučeš...

— Budala, budala-a — zakikotao je Karpuhin.

— Bio sam budala, ali više nisam — nastavi prijeteci Sjomka. — Nadničara je sebi našao, kako ne! Ta kako je među nama bilo, druže starješino? On na peći, a ja i u poslu i sa psima. A lova nikakva nema. Sam on ništa ne zna i meni ne pušta na volju. Uči-o-o me? Nedopuštenomu si me učio. Zar je to dopušteno, velim, da se lisice strihninom truju? Ja budala, pa sam i ja čuo. Kako ne bih, velim, zato odgovarao. A on će: ti si, kaže, budala, Sjomka, orač si ti. Nije ti ovdje kolhoz. Tu nisi sijao, ali žanji. Tko je ovdje smion, taj je dva pojeo, a tko je slab, taj je rob: u medvjedem kraju živi kao medvjed. Evo čemu si me učio, Panteljeju Ivanoviću.

— Je li to istina u pogledu strihnina? — upita, namrštivši se, starješina.

— Laže! Laže-e! Ah, koliko drzovito laže čovjek u srdžbi! Ah, ah! — zajauče Karpuhin. No oči mu stanu pune krivnje i straha juriti, pa sam već znao, da je o strihninu Sjomka govorio istinu. Štetan je dakle starac!

— Lažem? — zarumeni se Sjomka i umalo te se ne zagre, uplašivši se, da ćemo ga držati za lašca. — Ja da lažem? Ta odvezimo se, drugovi starješine, u tundru. Znadem mjesta,

gdje je strihnin bacao. Koliko je lisica utamario, strašno je i reći! Pođeš po lovu, pa jedino i vidiš: pahuljice poput perja leže, a lisicu su već zvijeri pojele. A šta imaš od pahuljica? Kakvu korist? Tako se samo lisice uništavaju. Mnogo je lisica pobio, drugovi.

— Nije strihnin, nikako nije strihnin! — vikne Karpuhin, zavrtjevši se oko nas. — A evo i nije strihnin! Bio je tu starčić neki, izvolite vidjeti. Od prognanih. A on je — kemik. I rekao mi tajnicu. A ne strihnin. Ja sam znanstveno, družu starješino. Nemojte sumnjati... Znanstveno sam, kako me kemik učio...

— No, dobro — presiječe mu starješina riječ ustajući. — Razmotrit ćemo vašu stvar, prosudit ćemo. A vi se dotle odmorite od puta. Smjestite se, a onda ćemo razmotriti.

— Od srca smo vam zahvalni! — nasmiješi se Karpuhin s Polinje slatko i stisne kapu k prsima. — Prosudite, budite toliko ljubezni. Zato, jer čega on nije napripovijedao, budalica... I sami vidite. Ta ni ljudi pametnih nije vidio. Skladne riječi ne umije kazati...

— No ne lažem — izusti čvrsto Sjomka i digne prema meni oči pune molbe.

— Budalica, budalica! — zakikoće Karpuhin. Ta idemo, idemo. Ah, nevoljo ti moja, panju uspravni... No, dobro... Dobro... A sve na lijep, miran način.

No u vratima se sudare, pa Karpuhin, odskočivši u stranu, ustupi bojažljivo Sjomki put.

— Budala-a — dopre do nas iza vrata.

— Jeste li vidjeli? Kakav je? — izusti starješina, pošto smo ostali sami.

— Da-a!.. Nikolaju Vasiljeviću, a što, poznajete li ga?

— Ne. Prvi ga put vidim. No čuo sam, čuo za njega. Vidite li, mi ovdje na sjeveru sve poznajemo. Jelenski radio. Privatna pošta. Novosti pješice hodaju, na jelenima jure. Čega se ne naslušaj!

— No pa kakav je on čovjek?

— Čudnovat čovjek. I da znate, izložbeni predmet. Ja bih ga izložio u muzeju Arktika. Za pouku kojekome — digne on značajno obrve.

— Da li je istina, što se o njemu govori?

— Vidite li, Sergjeju Nikolajeviču, kako da vam kažem? Na sjeveru ne ćeš svagda razlikovati, gdje je istina, a gdje legenda. Ovdje se laže... Artistički laže, i to često bez svrhe.

Pije se čaj i — laže; puši se duhan i — laže. Provjeri to onda? Karpuhin je, očito, u svoje vrijeme nalagao o sebi dovoljno, pa bi se sad i rado otresao, ali je kasno.

— Dakle ono, što se govori, da je kod bijelih bio?..

— Velim vam ponovo: ne znam. No mislim, da je bio. Ta to morate bolje od mene znati, Sergjeju Nikolajeviču. Vaš je trust tražio podatke o njemu!

— Tražimo. Ta poznato vam je, da se prije gotovo nitko nije u Tajmirtrustu time bavio.

— U tom i jest stvar, što se nije nitko bavio. Zato i ima na sjeveru svakakvih ljudi. Evo i ovaj Karpuhin. Ta prevejanac je...

— No, a čukotska pripovijest? Jeste li čuli?

— Čuo sam, naravno. Tu sam pripovijest čuo još na Čukotci. A opet ne znam, što je u njoj istina. Ali utekao je odande. To je činjenica. A sad ne smije onamo nosa pokazati. Prljava stvar. Anadirski Čukči prijete mu dosad, da će s njim obračunati.

— No, a žena njegova? Ona Čukčanka... Da li je istina, da ju je...

— U grob natjerao? — starješina se nasmiješi. — Znače, pogledavši ga danas, povjerovao sam tome.

— I ja.

Zašutjeli smo.

— Koliko se još svakovrsne gamadi vrze na sjeveru! — uzdahne najednom starješina. — Ta evo Karpuhin. Nije čak ni pustolov. On je nametnik — evo, što je on. Bili su, znate, pustolovi, ali što, ti su krvlju, pljačkom, stravom pokoravali sjever. Ili još tražitelji zlata, kopači, koji su navaljivali na nalazišta, ispirali obilno zlato i vukli vreće s lovinom kroz tajgu na saonicama, da propiju, proćerdaju sve u prvom većem gradu. Ili pustolovi politički, oni, koji su ovdje, na periferiji, počinjali urote, terorizirali mjesno stanovništvo i svršavali pred zidom, kako i treba. Evo dakle, Karpuhin nije čak ni pustolov. Ali s pustolovima je bio, s njima se družio. Kao nametnik. Svagdje, gdje je pustolovina, tražite — i naći ćete Karpuhina. On je tu — tu je zarada, tu hrane. Ništa ne zna i ne će da radi. Sađ se, evo, dovezao k meni A uvjeren je, znade: ja ću ga hraniti. Ne može se ništa: »Gost na sjeveru — posvećena je osoba«. No zašto sam dužan hraniti toga lijenčinu? Dopustite! A hranit ću ga. Jer kako drugačije? Novca on nema, pa i objede ne mogu

prodavati. Oh, odavna je, odavna trebalo uvesti novčano gospodarstvo i kod nas na sjeveru! Radi toga i ima mnogo prevejanaca i lijenčina. Samo lunjaju od zimovališta k zimovalištu i hrane se. A onda još vi, trust, predujmove darežljivom rukom sipate.

— Već sam mislio na to. Nikolaju Vasiljeviću. Porazgovorit ću se o tom u trustu.

— Govorite! Ja sam već nekoliko put govorio. Ali su me ušutkali. Kako ne! Ta — srdito se nasmiješio — ta ovaj je Karpuhin prije dvije godine bio ovdje znamenita osoba. Ne vjerujete? Stari mudri polarnik. Znamenitost! Nekakav dolutali novinar tiskao je o njemu pripovijest sa svima tuljanima... Tu su i legende Dalekoga Sjevera, i šutljive Tundre i užasi — kolorit! Šta zato, što Karpuhin nikad nije izvršio krznene osnove? Zato je — kolorit! Istina je, on umije govoriti. Sad se ponešto stisnuo. Osjeća novo, ma da ne zna svega. — Ušutio je na časak, a onda je opet navalio na mene, kao da sam ja svemu kriv. — A trust? Pogledajte stručnjake svoje u trustu! Evo onaj — »Željezna noga«, kako ga ovdje sveder nazivaju. A ja sam uvjeren, da je prevejanac. A i politički je natruo. Ali je »autoritet«. Ništa nije učio, ništa čestito ne zna, prošle je godine sve krzno pokvario putem. No zato je — kolorit! »Željezna noga!« U snježnoj je jami spavao. Sirovo meso jede! Kolike li mudrosti!

Nasmijao sam se.

— Ne, ne, ne smijte se — prihvati starješina. — To me boli. Ta ja ljubim Arktik. I nisam prvi dan ovdje. Pa mislim, da razumijem Arktik. Ali šta sam ja? Ja nisam »Željezna noga«, sirovo meso ne jedem i svakoga se dana brijem. Čak sam i britve sa sobom ponio. Stranka mi je rekla: graditi luke u Arktiku. Ja ih gradim. Za osnove odgovaram, za točnost nacрта, za rokove, za svaku kopejku. Nemamo se vremena baviti koloritom!

Izišao sam na ulazište da ispušim lulu. Vijavice više nije bilo. Projurila je nad otokom, nabučala, premetnula snijeg u zaljevu i odjurila isto tako neočekivano, kako je i došla. Posvuda je ostao njezin trag: ondje je smetove navaljala, tamo je u snijegu istrugala nove hirovite pukotine, kao da je blanjom prošla po snježnoj naslazi i, ne dovršivši posla, odjurila; ondje je pokidala žice, istrzala zastavicu nad racijom, preva-

lila stupove. Opazio sam meteorologa kraj njegovih izbica — meo je s njih snijeg.

Kao što svagda biva nakon oluje, bilo je u svemu smjesta nekakvo posebno umirenje. Sve se činilo jasnim, krotkim, sjajnim. Nepodnošljivo je blistao snijeg odrazujući svima kristalima sunce. Ljubičaste i žućkaste sjene ležale su na stijenama i u udubinama. Snijeg na luci pričinjao se ružičastim. Bio je divan travanjski dan — najljepše vrijeme u Arktiku — zvučan, jasan, studen.

Kraj pasje kućice opazim skupinu ljudi. Jedan je od njih živo mahao rukama. Prepoznao sam u njemu Karpuhina. Uostalom, ja sam i očekivao, da ću ovdje ugledati Karpuhina — sjevernoga čovjeka vuče nešto k psima isto onako, kao seljake kućnim potrepštinama, kao mehanika garaži. Prišao sam.

Pasji gonič, Dmitrij Pavlović — šutljiv, radin čovjek — radio je nešto na pasjim kućicama. Karpuhin ga je, očito, nečemu podučavao. Sjomka je ravnodušno stajao postrance.

— Slušaj ti mene, brate — vikao je Karpuhin. — Ja ti, brate, sve to skroz... U toj sam stvari profesor... Veterinari su se kod mene učili. — Opazio je, da sam se pojavio, pa je postao još rječitijim. — Slušaj ti mene! Slušaj momčiću! — vikao je sijedomu goniču i sa strane pogledao prema meni. — Ta vi tu ništa pravo ne znate. Učiti vas, učiti treba! Sjevera niste njušili. A ja sam ti, brate, tu vičan... Pas. Psa treba razumjeti. Nije ti to, momčiću, konj, nije krava, nije ovca.

No gonič je i dalje šuteći mirno radio sjekirom. Ta je šutnja vrijeđala Karpuhina više, negoli da se gonič prepirao ili da ga je grdio. On je i želio, da se gonič prepire, da uzvraća, nego evo: šuti i po svojem radi, kao da se s njim i ne razgovara čovjek, nego tako — muha zuji, komarac. Pa ni rukom ne mahne.

— Evo, jeste li ga vidjeli! — obratio se uvrijeđeno k meni Karpuhin. — Meni je — svejedno. Mogu i šutjeti. Jezik mi nije državni. Zato mi se ne plaća. A ja vam želim dobra! — viknuo je živahno. — Dobrome učim. Korma? Zar ti ne shvaćaš, nerazumni čovječe — obrati se opet goniču — kakve korme pas treba? Ili opet, izvolite vidjeti, psima gradi ljetovališta. Da je to pripovijedati u tundri — ljudi bi se smijali! Psima ljetovališta!

Nasmijao sam se. Gonič je zaista gradió psima za proljeće »ljetovališta«. Bile su to točne, tople, čak i lijepe kućice.

U proljeću su mladi psi iz pasje staje prelazili u »ljetovališta«. Pedeset novih kućica stvorilo je dvije ulice. Bilo je pače popločeno drvenim pločnikom. Pred svakom je kućicom stajala posuda s jelom. Nastao je veseo, živahni pasji zaselak upravo na strmoj obali nad zaljevom.

Psima — ljetovališta? — bunio se Karpuhin. — Zar je psima kućica potrebna? Tegleći psi moraju spavati na smrza-vici. Bit će srditiji. Nego ovako razmaze svoje pse. Ma to su — trgovkinje, a ne psi. Šta pas treba? Komad sušene ribe i batina. I što je deblja batina, to je korisnija za psa. Da-a! — vikne on. — Batinam svoje pse i okrutno ih batinam, do krvi ih batinam, tako da ih je strašno pogledati. Zato voze i pogleda se mojega boje. Tegleći pas mora biti batinan, mršav i srdit, razdražen i gladan, tako da zubima škljoca. Tako je!

— A čovjek? — upitam ja.

— Što-o? — nije shvatio on.

— A čovjek, pitam, sjeverni čovjek, mora li on također biti gladan, razdražen i batinan?

Pogleda me sa strane.

Čovjek je druga stvar — odgovori on izmičući. Čovjek je — gospodar. Vladar. Car prirode. A ipak ni za njega... ne škodi da bude batinan.

— A jeste li vi batinani? — nisam se mogao svladati.

Nije ništa odgovorio, pa se činilo, da pažljivo prati go-ničev posao.

Stajao sam neko vrijeme i krenuo natrag prema kući. Karpuhin me skoro stigao.

— Htio bih vas uznemiriti... Oprostite, ne znam, kako da vas nazivam?

— Sergjej Nikolajević.

— Vrlo ugodno! Nego htio bih se upitati, služite li ili vas tako... sjever vas zanima?

— Ne, služim. A zašto?

— Ne, ništa. Oprostite. Nego ima ih, koji se za sjever zanimaju. I sve k meni: pripovijedaj te pripovijedaj, starčiću. Naravno, zašto da ne pripovijedam! Rado pripovijedam. — Pošutio je časak. — Nego dopustite, kakva je vaša služba?

Primakli smo se k ulazištu i stali.

— Instruktor Tajmirtrusta — odgovorim.

— Instruktor? — Smišljao je nešto, pa uvjerivši se oče-

vidno, da instruktor — iako nije starješina — no ipak je »oso-ba«, pa mi se prijazno nasmiješio.

— Služite dakle — otegne on zadovoljno. — To je dobro. Pa što... — gundao je. — Služba je — dobra stvar... Nego što, htio sam vas pitati — obrati se najednom k meni, promi-jenivši ton, a oči mu bljesnu podrugljivo i oštro — da li vam je velika plaća određena? To ja radi toga pitam, što se ve-e-lik novac mora plaćati onima, koji idu u takav život.

— A zašto? Život je priličan.

— Zar ovdje? — nasmijao se nepovjerljivo, a ja sam se sjetio, kako je mrmljao kraj kanarinčeve krletke: »Skapat ćeš, skapati«.

— Ta vi živite — nasmjehnem se. — Zašto da i mi ne živimo?

— Ja? Vidider! Ja! Ja sam — druga stvar. Ja sam i pro-zebao naskroz i prošpiritovan. I batinan sam i kotrljan i vrag me ne prima. Umirao sam, a nisam umro, topio se i nisam uto-nuo, i zvijer me jela, a nije dojela, i zrno me pogađalo, ali me nije pogodilo. Ja sam — trt.

Sijevao je očima alkoholika i tresao bradicom.

— Ja? Ja sam na sjeveru, druže moj dragi, stotinu go-dina — nastavi se hvalisati; — ja sam se ovdje, kao ona sti-jena, već lišajem pokrio. Bio sam i na Jamali i na Tajmiru i k Jakutima sam otišao i s Odulima sam ribu lovio i kod Dol-gana sam u crkvi službu služio, i kod Kukča sam za Anadir-skom gorom čaj pio. Ja? Ja sam sjeverni čovjek.

— No, pa ćemo i mi postati sjevernim ljudima — na-smijem se ja.

— Vi? — otegne on podrugljivo i zaklima glavom. — Vi? Nikad! Gdje biste vi mogli! Cvijeće, to je istina, to ćete do-nijeti ovamo sa sobom. I kanarinca. Ali kanarinac će skapati. Skapat će! — vikne on. — I vi ćete ili skapati ili ćete uteći. I pametno ćete uraditi!

Pogledao me mračnim, mutnim pogledom i prošaptao, pri-maknuvši se:

— Bježite odavde, mladi čovječe, dok nije kasno. — U njegovu je glasu zvučala mukla prijetnja. — To vam ja velim. Opasno je to mjesto. Bježite! Spasavajte se!

Zašto me je plašio? Za čim je išao? Nije se valjda uistinu nadao, da ću se uplašiti njegova graktanja, da ću ostaviti sve i uteći glavom bez obzira natrag, na jug?

A onda mi je sinula obijesna, podrugljiva misao: »Aha! Ti hoćeš uplašiti mene? No, no! A što, ako ja tebe, Karpuhine, uplašim? A?«

Nasmiješim se i rečem:

— Panteljeju Ivaniću, do objeda je još dugo, vremena imademo mnogo. Ne ćete li pogledati, kako su se tu na otoku ljudi smjestili?

Pogledao me nepovjerljivo, časak je kolebao, no ja sam bio ljubezan i prostodušan, pa je pristao.

— Zašto ne! — izusti on dobrohotno. — Pokažite. Možda ću vam što i svjetovati.

Zanimljivo je bilo to putovanje, pa nisam požalio, što sam ga započeo. Pred mojim se očima stisnuo čovjek, postao malenim i jadnim. Bio je to prizor strašan i poučan, ali ni kapi žaljenja nije bilo u meni.

Krenuo je na put vrlo samouvjeren. Što je mogao pokazati njemu, starome tundrovom vuku, ovako bojažljiv novak, »polarna tekunica«, kao ja. Čime ćeš zadiviti njega, kad on tu sve znade napamet i još mene može poučiti! Išao je i vikao, da ovdje ne umijemo gospodariti: i psiće mazimo i kanarinac će skapati, i sve je kod nas samo djetinjarija, čemu se kokoši smiju — kadli nam najednom u susret dođe s bukom i tutnjavom traktorni voz.

Moćni »stalinač« nailazio je kao tank, surovo je lomio zvučne derotine, gnječio snijeg i odbacivao komade u stranu. A za njim su puzale dvije prikolice: prva natovarena okruglim građevnim drvom, druga — kisikovim balonima, sličnima na topničke metke. Obasuli su nas snježni prsci, obuhvatio miris benzina i dim. Voz je propuzao ostavljajući za sobom zgnječeni, izmrvljeni trag snijega. Bio je već daleko, a Karpuhin je još uvijek stajao i smeteno gledao za njim.

— Dobro, dobro! — gundao je.

— Vuče? Zar ne?

No on se već prenua i smeteno se nasmiješio.

— To se »traktorom« naziva? — upita on. — Nisam ih još vidio. Nego valjda — prižmiri on podrugljivo — dan radi, a tri stoji? Ne?

Vidiš ti, kako je to otrovan starčić!

— To ćemo mehanika pitati — odgovorim smiješeći se. — A vi ćete im i protumačiti, posavjetovati, kako će ove željezne psiće hraniti.

— Ne, u toj stvari nisam specijalist. Samo mislim: po tundri traktor ne može proći! Što? Ili opet, ako je santa.

— Pet stotina kilometara odavde hodao je taj traktor!

— Pet stotina?

— Do Kuzkina otoka i natrag.

— A je li dugo?

— Dva dana onamo, dva natrag.

Ušutio je.

Dodao sam tvrdo:

— K vama na Polinju kanimo traktor poslati.

— Na Polinju? — uplaši se on. — Zašto to?

Nisam odgovorio. Koracao je sitno kraj mene i sve mi htio zaviriti u lice. Odvraćao sam se, da sakrijem smiješak.

Potom naiđemo na svudahod. Išao je u luku. Zamolio sam, da nas povezu.

— Sjedajte! — vikne veseli upravljač Saša. — Kočija je spremna.

Teretnjak pojuri po zaljevu.

— D-da — izusti zamišljeno Karpuhin. — Eto su i automobili pojurili po ledu. Pripovijest!

U luci je bilo bučno i mnogo ljudi. Tutnjilo je željezo, pjevalo drvo pod pilom, s tutnjavom je padao kamen u jamu, bušači su se sa škrgutom zagrizali u diabaz, rušile se stijene, zvučali mlatovi u kovačnici, udarao je motor u motornoj izbi, vikali su odbijači, tesari, potkopači. Na teglenjacima, koji su zimovali, vrvjela je posada nešto popravljajući, stružujući, bojađišući. Sve je unaokolo radilo, gradilo, vrvjelo.

Sa zaletom sam Karpuhina s Polinje zaronuo u taj radni svijet. Povukao sam ga sa sobom — i u kovačnicu i u radionice, i na teglenjake, i na gradnju pristaništa. Nisam mu dao da se snađe, nisam opažao njegova uplašena, jadnoga smiješka, nisam slušao dahtanja. Vukao sam ga i vukao za sobom i turao mu nos: gledaj, osjećaj, štetni starčino!

— Čuvaj se! — viknuo nam je čovjek sa stijene i zama-hao crvenom zastavom. Znao sam, što to znači, pa sam brzo odvukao Karpuhina k nekakvoj daščari. Ne razumijevajući ništa Karpuhin se poslušno stisnuo k zidu, pa je samo plašljivo treptao trepavicama i tresao bradicom. Najednom je zatutnjilo u stijeni, pa još i još jednom... Daščara je zadržtala. Fino je zastenjalo staklo. Karpuhin me uhvati drhtavom rukom.

— Što je to?

— Otok se ruši — viknem ja.

— Gospode! A zašto?

— Luka se gradi.

No riječi moje priguši nova eksplozija, posve bliza. I vidjelo se, kako su u vis poletjeli golemi komadi kamenja, kako se poput vrtloga zavrtjela snježna prašina pomiješana s dimom.

Onda nastupi tišina. Pričekao sam časak: sad se moglo ići.

Karpuhin pođe neodlučno za mnom. Prišli smo na mjesto eksplozije. Podrovane skale bile su sad hrpa crnoga kamenja i leda. Radnici su kamenje tovarili u vagončiće i turali ih po uskim tračnicama k zaljevu.

— Gospode, što rađe! Što rađe! — šaptao je Karpuhin.

Priveo sam ga k jami. U taj širok otvor, probijen u ledu, sipali su kamenje. Rupu je svakoga časa zametavao snijeg, svakoga se časa zamrzavala. Tu je dan i noć kipjela borba ljudi s prirodom. Ljudi su se borili s ledom kao sa skalama — amonijakom. Branili su rupu i svoje pravo graditi. Pobjeđivali su more i silili ga da uzmiče, kao što su reflektori silili da uzmiče polarna noć.

Karpuhin je dugo gledao, kako je u more padalo kamenje. U rupi je pljuskala morska voda, a boja njezina bila je obična, poznata, siva, a led je na zaljevu ležao čvrsto, pouzdano. Karpuhin je kojegdje ostrim pogledom opazio pače školjice, koje su probušili tuljani. To ga je osokolilo. On izusti:

— Zašto kamen bacaju u more?

Protumačio sam mu. On se nasmejao.

— Ah, ljudi! No i čudaci su ljudi! Hoće more kamenom popločiti. He-he-he! A kamen će struja odnijeti, odnijeti, odnijeti. — No sad se smijao neuvjeren.

U tom je času iz susjedne rupe izišao ronilac. On je hodao negdje ondje pod vodom i ledom, pa je mogao pripovijedati Karpuhinu, hoće li struja odnijeti kamen ili ne. No ronilac je ozebao. Zbacio je teške cipele i brzo turio noge, ovijene gumom, u vedro s vreloom vodom. Pokazao sam ga Karpuhinu:

— Ronilac će vam sve ispričati.

Najednom sam opazio, da je s užasom gledao čovjeka, koji se izvukao iz vode. Da, to je bio užas, užas, ja sam ga pročitao u upaljenim starčevim očima.

— Ta što, zar nikad niste vidjeli ronioca? — začudim se.

— Da, vidio sam, vidio — promrmljao je nerado. — Kako ne bih vidio!

A onda mi se najednom pričinilo, da sam shvatio starca. Shvatio i pobjedno se nasmejao.

Imao sam jednom prilike motriti, kako su se Nenci upoznali s roniocem. I oni su se uplašili ugledavši čovjeka, koji je najednom izronio iz vode, pa su se dali u bijeg. Bio je to strah pred nepoznatim, a prema tomu i natprirodnim. No ronilac je skinuo ronilačku opremu i pokazao se kao običan čovjek, veseli Vasja Ferapontov. Nenci su se vratili i stali ga oprezno, izdaleka motriti. Onda su prišli bliže. Onda su popipali Vasju rukama. A onda — onda su se grlili s Vasjom, častili se međusobno duhanom i pomagali roniocu navlačiti ronilačku opremu. Straha nije bilo. Natprirodno je postalo prirodnim, iako lukavim i mudrim.

No Karpuhin je već vidio i ronioce, čuo za traktore, shvaćao, od čega su i čemu eksplozije. Nisu njega uplašili strojevi, nego — ljudi. Evo došli su napokon i na sjever ti ljudi s Velike Zemlje, od kojih je utekao, ti mehanici, ronioci, radisti, boljševici. Došli su i spustili se pod led i pećine razbili i sante zgnječili s traktornim gusjenicama i kamenje prisilili da radi! Ah, kako je ta riječ mrska Karpuhinu.

A naslutivši to, počeo sam Karpuhina upoznavati ne više sa strojevima, nego s ljudima. Predstavio sam ga mehanicima u modrim krznenim kombinezonima s mnogobrojnim džepovima, iz kojih su stršali ključevi za babice, roniocima u gumenim odjećama žablje boje, minerima, prožetima dimom.

— Dopustite mi, da vam predstavim — govorio sam Karpuhinu ubitačnom uljudnošću — inženjera Nikolaja Pavlovića; on tu radi.

— A ovo je — stranački organizator luke, drug Revlin. Upoznajte se.

— A evo elektrika...

Karpuhin je smeteno stiskao pružene mu ruke mrmljajući: — A, vrlo mi je drago! Vrlo mi je drago!

A ja sam ga vukao dalje i pokazivao mu sve nove ljude, govorio njihova zanimanja, nepoznata starom Arktiku, doveo ga u čistu bolnicu, onda u dvoranu motorne postaje sa sjajnim kaljevima, onda u radiostanicu.

— Hoćete li, Panteljeju Ivanoviću, ovoga ćemo vam časa omogući telefonski razgovor s Moskvom?

— A zašto to meni? — branio se on.

— Pa porazgovorite se, porazgovorite se. A ako želite, ja ću reći: pozdravlja sve stari znanac Panteljević Ivanović Karpuhin.

— Ma ne, čemu... Zašto da se uznemirujemo? Pa i znanaica nikakvih tamo nemam.

— Zbilja nemate?

— Nemam, nemam... Nemam... — požurio se on. — Bog mi je svjedok, nemam... Sam sam kao prst. Starčić. Ne zamjerite.

Kamo da ga još odvučem? A najednom sam se sjetio staklenika. Treba mu pokazati, odakle je ovdje cvijeće. Pođemo u staklenik. Pokorno se vukao za mnom, posve izgubljen, stisnuti čovjek. I evo nas u stakleniku. Uostalom, to sam više radi svoga zadovoljstva unišao. Divno je nakon smrzavice, pošto se otrese snijeg, koji vam se sipa za okovratnik, dospjeti najednom u topli zimski vrt, gdje miriše zelenilom, cvijećem, zemljom, masnom i crnom, od snijega slobodnom zemljom, koje već mnogo mjeseci nismo vidjeli. A agronom (smjesta sam ga predstavio Karpuhinu) nas je odmah počastio krastavcima i rajčicama. A krastavci su mirisali po krastavcima, a rajčice po rajčicama. Bili su isto onako sočni, ukusni i nježni kao i na Velikoj Zemlji. I Karpuhin ih je jeo. Krastavci su hrskali u njegovim zubima, a sok od rajčica tekao mu je po bradi. Mrmljao je: Vrlo ugodno! Vrlo ugodno! — No u očima mu je bio strah.

A iz staklenika bilo je prirodno prijeći na dvor za stoku, kao da to nije bilo zimovališta, nego državno gospodarstvo. I u stočnom dvoru dočekala nas je toplina staje, miris sijena i gnoja. Konj je zamišljeno žvakao sijeno. Na slami su ležale krave. U svinjcu su se o daske češale svinje debelih stražnjica. Očekivao sam, da će Karpuhin reći: »Kravica? A ništa — živi? No mlijeka, mlijeka ne daje, ne daje, ne-e-e...« A onda bih ga smjesta napojio toplim mlijekom.

Ali nije ništa rekao. A i meni je već dodijalo voditi ga, pokazivati mu. Postalo je dosadno i nezanimljivo.

Kod objeda je sjedio turobno, čak ga ni čašica čista špirita, koju su dobili gosti, nije obradovala: Stisnuvši se, smiren, žvakao je klonulo i mislio. A meni se činilo, da pogađam njegove misli.

»Ta što je to? Ta što je to, gospode? — mislio je zacijelo. — Evo i ovamo su došli, na sjever. Vidiš, žvaču, smiju se. A

sutra, pazi, i u Polinju će doći. Dići će u zrak pećine, tuljane će poplašiti. A kamo ću ja? A kud da se ja metnem, gospode? Ta starčić sam. Bolestan sam starčić. Miran sam. Ni ja k vama, ni vi k meni... Ali oni ne će ni pitati, da li sam bolestan ili ne. Nego će odložiti na časak instrumenat, te ruke u svoje specovke*) turiti, pa će najednom upitati: »A odakle si se ti, starčiću, ovdje pojavio? A što si radio do sedamdesete godine, kao i nakon te godine? A kako si ovamo dospio? A kakvima si se poslovima-posllicima ovdje bavio? Gdje si radio?« Nitko i nikad nije o tom pitao, nitko se nije za starčića Karpuhina ni najmanje brinuo. A ovi — okasti, rukasti — upitat će. Kao što se piti daje, upitat će! Pa će još i provjeriti i podatke, podatke navesti. Ta kamo da se metneš, gospode, volja tvoja!«

Nakon objeda otišli smo na rubove leda tući tuljane. Na prvim se saonicama vozio Dmitrij Pavlović i Sjomka. Psi su bili upregnuti po kanadski, jedan za drugim. Trčali su veselo i štro. Samo su se repovi pokazivali, bijeli i pahuljasti kao snijeg.

Otraga sam se truskao ja s Karpuhinim. Njegovi su psi išli u upregu lepezasto, da li zato, da pokaže, kakav je original njihov gospodar, ili zato, što ih je bilo premalo za niz. A i bili su ti psi Karpuhinovi! Svojom vanjštinom prikazivali su idealnoga Karpuhinskoga psa: mršavi, batinani, zli i iskešeni! Batine za njih nije štedio, to se smjesta vidjelo: čuperci neuredne dlake jedva su pokrivali mnogobrojne rane na njihovima bokovima. No trčali su psi slabo. Ubrzo smo zaostali za prednjim saonicama. Već sam počeo pomišljati, ne bih li brže doklimao pješice.

Karpuhin je sjedio zguren. Začudno jedna bila su ta zgrbljena leđa, pokrivena snijegom, koji je padao. Starac je šutio, pa je čak i na pse zaboravio podvikivati. Žalosnu je misao, očito, mislio Karpuhin s Polinje. Najednom sam čuo jecanje. Začudeno stanem osluškiivati. Nema sumnje, to je jecao Karpuhin. Šta mu je?

— Šta su uradili! Šta su uradili! — prohripao je. — Jao, što su uradili od sjeverne zemlje!

I on se najednom rasplakao, glasno, naričući. To je bilo odvratno: ta jedna leđa, koja su podrhtavala, s kojih se sipao snijeg, te prljave suze muškarčeve, koje su se smrzavale na

*) Radna odjeća (dress) za radnike specijaliste.

bradi i brkovima, ti hromi, izmučeni psi . . . No zbog čega, zbog čega je plakao, on, tako ravnodušan prema tuđim suzama? Spomenuo sam se najednom batinanoga Sjomke, kako je rukavom kožušca tro suze, te one Čukčanke, pa ovih pasa, i kanarinca, svega, što sam čuo i znao o Karpuhinu s Polinje. U meni je raslo gađenje prema tome prljavom starcu. Ustao sam i pošao pješice kraj pasa.

A on je sve jecao, kašljao i usekivao se.

— Uništili su — začujem najednom mrmljanje Karpuhinovo. Onda kašalj. Onda opet: — Uništili su! Sve su uništili! Arktik su uništili. Život su uništili. Gospode, što su učinili? Gospode, tvoja volja!

A onda sam najednom zakikotao. Lako, glasno. Uništili? Da, uništili su. Nema više starog Arktika, strašnoga, skorbutnoga, bunovnoga, s vučjim zakonima, s tučnjavom na zimovalištima, sa zastrašnom pucnjavom, potajnim ubojstvima u noći, s mahnišću samoće, s osamljenom pogibijom usred bijele pustinske šutnje, s mračnom samovoljom trgovca, s pijanim orgijama na faktorijama, s izrabljivanjem nemoćnih, mirnih Čukča, s pljačkom, nasiljem, neradom, zaglupljivanjem i zatupljivanjem, nema toga strašnoga, triput prokletoga starog Arktika! Nema ga — uništen je! Vrlo dobro! Izvrsno!

(Gazio sam sad do koljena u snijegu, ali nisam toga opazio).

»Taj Karpuhin s Polinje — razmišljao sam — taj posljednji, neistjerani iz rupe grabežljivac . . . Da li je posljednji? Evo ga, gdje sjedi, zgrbljen i jadan. Zato, jer je ulovljen — stisnuo se. A jučer? A Sjomka?«

Kako je dospio u Polinju, taj Karpuhin? Natjeran je ova-
mo, kako lovci natjeraju vuka. Bježao je motajući i povlačeći nastrijeljenu nogu. Po tome zamršenom tragu može se pročitati njegova povijest.

Šta je bio prije. Seoski lihvar, trgovac, stražar? Revolucija ga je istjerala iz rupe.

Pred navalama crvene vojske uzmičao je s bijelima — najprije u Sibiriju, onda na Daleki Istok. Tu je ponjušio, ponjušio, nanjušio, da miriše po pečenki, odbacio oružje i sakrio se. No boljševici dolaze i na Daleki Istok. Ponovo uzmiče, bježi, traži brlog, u kojemu bi se sakrio. Sad ga put vodi na sjever. Na Čukotci pronalazi željeni brlog. Odmara se. Liže rane. Kao nametnik se uvlači u čukotsku obitelj. Primaju ga kao radnika,

ali on ne će i ne zna raditi. Za njega opet rade drugi. A on jede, lakomo kida zubima meso. Meso brusi zube. On se kesi. Sad je ponovo prijašnji Karpuhin-vuk, pa je dobrodušna obitelj Čukča na svojem tijelu osjetila njegove zube.

No revolucija ga je stigla i ovdje. Ona donosi sa sobom novi poredak, nove odnose među ljudima. On ponovo bježi. Dalje i dalje motajući i mrseći svoj trag. Provlači se u najdublju zabit tundre. Luta s Čukčima. Ribari s Odulima. Boji se Jakuta. Dopire do Dolgana. Ti su — pravoslavni. Ide s njima u crkvu, u kojoj već odavna nema popa, ali su još ikone. Sad je mirni tvor, sad vuk, sad čagalj. Kao čagalj pridružuje se čoporu pustolova. Lunja za njima, čini potajne usluge i kupi nemarno dobačene komadiće. No pustolove čeka tane, pa se opet sakriva. Opet bježi. I evo se našao u Polinji, stisnut uz samo more. Dalje — nema kamo. Pritisnut je kraju zemlje.

Čini mu se, da je sad već našao brlog za sebe. Dobri ujaci iz trusta obilno su ga snabdjeli živežom, pače i sladorom, i ljepljivim slatkišima, koji su se zgnječili u tijesto. Sjedi, leži, siše šapu. Krznenu osnovu ne ostvaruje, jer ne zna i ne će da radi. ali ujaci mu iz trusta još daju predujmove. Meso oštri zube. Našao se pokorni Sjomka.

Sad se može i uzdahnuti, lako, punim grudima. Lijep kraj, medvjedi predio, zabit, gostoljubivi ljudi u rijetkim kolibicama na obali. Vazda se može naći duhan za lulu, raženo brašno za pse, koliba za prenočište. Nitko ne pita, tko je, odakle je, što umije raditi. Tako živi. Dugu noć zamjenjuje veliki dan, medvjeda — jelen, lisicu — guska; polarna se godina sastoji iz jednog velikog dana i noći.

Za vrijeme lutanja naučio se taj čovjek rijetke bradice, očiju alkoholika na okrutnu prirodu sjevera. Prilagodio se njoj, odrekao se mnogih potrepština; pristao je da živi u prljavoj zemunici, zatrpanoj snijegom do krova, umio je čekati da prođe vijavica, iskopavši u snijegu jamu za sebe i pse, naučio se strpljivo prevaljivati pješice daljine, gladovati, smrzavati se, bolovati, živjeti u nečistoći i oskudici. Ako je to i bila romantika, no romantika očajanja i prilagođivanja. Ako je to i bio život, onda život grabežljivca i neradnika. Uostalom, kakav bio da bio, on je uzdržavao Karpuhina, drugoga nije želio. A zato je imao svojih uzroka.

Ali danas je ugledao nove ljude. Došli su i na sjever! Bili su to ljudi Velike Zemlje, pred kojim je bježao čitavoga

života. Pa, evo, nije mogao uteći. Došli su. Došli su ovamo ozbiljno i na dugo, zauvijek; ništa u njima nije odavalo, da su novaci. Doputovali su, ne da se muče, ne da trpe, ne da čine podvige — došli su raditi. Doputovali su ne samo da osvajaju, nego i da nasele Arktik, kako se naseljuje nanovo slupana prostrana kuća. Pa nisu htjeli podnositi u toj kući, pače u najdaljemu i najmračnijemu kutu njezinu, neradina starčića Karpuhina. Gospode, kamo da se djene?

Doputovali su, ti ljudi, s obiteljima i djecom, s traktorima, kravama i glazbalima, sa svjetiljkama za stol, s patefonima i sigurnim britvama s oštricama Mosštampa. Ni s čim se nisu htjeli miriti: ni s prirodom, ni s oskudicom; naumili su ih pobijediti. Led! Razbijali su ga ledolomci. Vijavica! Probijali su kose snježne zastore avionima. Samoća! Uzdigli su prema nebu jarbole radija. Oskudica! Sagradili su prostrane kuće, staklenike, kupališta, bolnice i štale. Njihova je romantika bila romantika otpora i pobjede. Njihov život — život stvaratelja i graditelja. U tom životu nije Karpuhinu bilo mjesta.

Već smo bili stigli na rub leda. U daljini je zacrnjelo more. Otržit sjeverni vjetar, koji je bjesnio čitavu nedjelju dana, natjerao je k otoku golema ledena polja i slijepio ih sa starim obalnim rubom — sad se rub protegao na dva do tri kilometra. Ovdje ondje izdizali su se iz leda zelenkasti oštri šiljci. Što bliže k moru, to su fantastičnija i neočekivanija bila njihova nagomilavanja.

Sprijeda su, iznad ruba svakoga časa uzlijetali dimići pucnjave. To su Sjomka i Dmitrij Pavlović već počeli lov. Ubrzo sam ih opazio. Ležali su kraj same vode, sakrivši se za šiljke.

Led, po kojemu su stupali naši psi, bivao je sve to tanji. Počele su se pojavljivati duboke pukotine, kao nabori na bijelu licu ruba. Po tima će se pukotinama, kao po rezotini dijamanta na staklu, za promjene vjetra otkidati ledena polja i otplivat će natrag u more. Ta ledena polja... Ona su ovdje kao usidrena u mirnoj luci. Još prije nedjelju dana jurila su po studenim valovima Kraskoga mora. A možda je još prije nedjelju dana po toj santi lunjao medvjed, gospodar sjevernoga mora. A sad mirno stupaju psi. Tko zna! Za nedjelju dana trgnut će se ta polja opet na svoju nemirnu plovidbu, pa će na sebi odnijeti bojažljive naše tragove, čipkasti trag leminga, grančice pasjega koraka i uski trak, koji su u snijegu proorale saonice. A novi stanovnik pomične sante — medvjed — njušit će zabrinuto te

čovjekove tragove, koji su neznano odakle došli, pa će ga zahvatiti lovačka drhtavica isto ovako, kao što sad zahvaća nas.

Poznati krajobraz studenoga mora (stari Grci zvali su ga »Stisnuto more«) osokolio je Karpuhina. Počeo je povikivati na pse (»Eh vi, daskapala, smušenjaci!« — kao kočijaš na konje), a kad su se trgli u stranu, za lemingom*), opalio ih dugim bičem i opsovao: »Od ovdašnjih se učite? Prema ovdašnjima se ne ravnajte. Ovo su trgovkinje, a ne psi!«

Postajao je sve borbenijim — poznati led, more, miris baruta, vode, morske divljači uzbuđivao ga je. Viknuo je Sjomki i Dmitriju Pavloviću, da su krivo lov počeli, da su loše legli, da krivo rade.

— Ah, čudaci-ljudi! No, ta šta to radite?! Ne tako! Ne tako, smušenjaci!

Ali nitko ga nije slušao, pa je čak i Sjomka samo zovoljno odmahivao rukom. Pa i sam Karpuhin nije više bio uvjeren u sebe, iako se pokazivao i hrabrio.

Strijeljao je slabo: ili uopće nije umio strijeljati, ili je danas bio neraspoložen. Tuljana je bilo mnogo. Praćakali su se po nezamrzlim mjestima, što su ih stvarale ploveće sante. Svakoga su se časa iz vode izdizala graciozna, sjajna, sivo srebrnasta leđa s crnim pjegama.

Da bi tuljana primamio bliže hitcu, Sjomka je tihano fićukao. Tuljan je radoznao: zvižduk, šuštanje na obali, udaranje palice o dno čamca, sve ga to privlači. Brzo pliva prema glasu i povjerljivo diže njušku iz vode. U glavu ga se i gađa. Već su se na vodi ljuljala dva tri trupa ubijenih tuljana, oko njih se u rumenim krugovima širila krv. Debela trupla ljuljala su se kao čepovi na površini vode i nisu tonula.

No Karpuhinu nije nikako polazilo za rukom, da ubije tuljana. Srdio se. Kušao je također zviždati, ali je odmah progundao:

— Da, zviždi, zviždi! Ugledat ćeš ga, kako ne! Ovdašnji je to tuljan, svemu vičan. Obrazovan! Inteligentan! Vjerojatno je već i gramofon čuo i glasovir. Valjada i plesati umije, naučio se gledajući nas. — Okretao je k meni glavu i zajedljivo kiko-tao: — Vidite: pleše! Kako se to zove: fokstrot ili valcer?

Kad su pustili na vodu čamac, da pokupe tuljane, upleo se također u plovidbu, umalo te nije prevrnuo čamac i sveder je zapovijedao:

*) Leming = polarni miš.

— Lijevim veslom! Okreći, vraže, desnim! Oba u vodu!
Ah, idijoti-idijoti, takve stvari ne umiju!

A ja sam se sve bojao, da će ga Sjomka opaliti veslom.

Ma da Karpuhin nije ubio nijednoga tuljana, no parati ih pojurio je bijesno. To je umio raditi, nije bilo što da se kaže. Nož je blistao u njegovoj vještoj ruci, kao nož za operacije u rukama kirurga. Prije svega odijelio je jetra, pa ih je mljaskajući s užitkom stao jesti. Brkovi i brada njegova okrvavili se, kapljice krvi smrzavale se na vlasima. Ponudio je i meni, da kušam jetra. Odbio sam.

— Šteta, šteta! — korio me on. — Tko sirovo meso jede, ne poznaje skorbuta.

Sad je, eto, s krvavim licem i rukama, lakomo mljaskajući, vas prožet mašću, sladunjavim mirisom sala, bio pravi on.

Nakon nekoliko dana stigao je s Pjasina niz saonica s krznom, koji sam odavna čekao. Saonice su se smjestile u bučnu taboru oko Bijele Kuće zimovališta. Pasji čopori kidali se iz uprega, cvilili, no željezni ih je ostol, na pol metra zabijen u snijeg, držao čvrsto na mjestu, inače bi bilo okršaja. S čitavoga su otoka dotrčali domaći psi i neprijateljski navalili na goste. Goniči su ih dugim bičevima rastjerivali; nalupani psi razilazili su se cvileći žalovito svojim kućicama.

U zajedničkoj je sobi bilo bučno i veselo. Gosti, koji su mirisali po smrzavici, putu, psima i krznu, vrpeljili su se, jeli su i glasno su se i svi najednom razgovarali. Okružili su ih zimovatelji. Tu se gurao i Sjomka. Razveselio se, postao je nekako i višim i širim i smionijim. Nije se mogao prepoznati. Karpuhina se nigdje nije moglo vidjeti.

S tim saonicama imao sam otići na jug, u Dudinku. Posavjetovavši se sa starješinom zimovališta, odlučio sam uzeti sa sobom Karpuhina. Nije ga se smjelo ostavljati dalje na sjeveru, u Polinji. Bilo je odlučeno, da će se na obrt vratiti Sjomka sâm. A s Karpuhinim ću se u Dudinci iskreno porazgovoriti!

Saopćio sam tu odluku Karpuhinu.

Noću smo krenuli na put. Obazirući se pokatkad vidio sam Karpuhinove saonice. Sjedio je zgrbljen. Njegovi hromi psi trčali su obješenih glava po modru zaljevu.

Tmurni, golemi Koteljnikov koračio je k mikrofону. Diktor mu je brižno pružio slušalice. Tesar ih je navukao i začuo fijuk etera.

— Njušo! — pozvao je tiho. — Ana Stjepanovna!

Pričekao je časak.

— Arhangelsk! Arhangelsk! — viknuo je kraj njega diktor. — Dajem račun za gradnju. Jedan, dva, tri, četiri... čujete li nas? Nastavljamo razgovor zimovatelja s rođacima. Pred mikrofonom je drug Koteljnikov. Pozovite k aparatu ženu druga Koteljnikova, Anu Stjepanovnu.

— To sam ja, Ana Stjepanovna — začuje se najednom ne znaš, da li uplašeni ili udivljeni ženski glas. — Jesi li ti, Petre Maksimoviću?

— Ja sam, Njušo — reče Koteljnikov. — No, zdravo, Njušo. Kako je vaše zdravlje?

— Zdravlje je dobro.

— A kako Zinka?

— Zinka je — dobro. Ovdje je.

— Ovdje sam, tata — zazvoni napregnuti dječji glasić.

— Zdravo, Zinka. No, kako živiš, dobro?

— Dobro, tata. Učim se. Tri ocjene, jedna izvrsno, a jedna... — zapela je i prošaptala ogorčeno — a jedna slabo. A kako ti?

— I ja dobro. No, čekaj, neka se mamica još sa mnom razgovara. Njušo? Tako. — Koteljnikov ušuti na časak, zagriže brkove, onda pogleda mikrofón i reče: — Živite, dakle... dobro?

— Živimo dobro — odgovori žena. Njezin je glas zvučao neuvjereno. Sve mi se činilo, da se ona uplašila, da se nečega boji. Ponavljali su: — Živimo dobro, da, tako je — i najednom je oboje ušutjelo.

Koteljnikov je bučno disao (disanje njegovo, koje je prihvatio i pojačao reproduktor, pričinjalo se muklim, grčevitim).

Diktor začuđeno pogleda tesara i nešto mu šapne. Koteljnikov mahne glavom i izusti:

— A drva... su dovezena?

— Dovezena su, Petre Maksimoviću — prihvati obradovano žena. — Dobro je...

Sad je toplo — zapela je i smeteno dodala: — Kod nas je sve kao i prije, Petre Maksimoviću. Ne uznemirujte se.

— Pazi, Njuška — rekao je muklo Koteljnikov. — Pazi. Pamti. Znadeš li o čemu govorim?

— Znadem — šapne reproduktor.

— Tako, tako. Njuša. Pamti. Ne zaboravi se, Njušenjko — izgovarao je riječi polagano, odjelito.

— Ta što vi, Petre Maksimoviću — promrmljala je žena smeteno. — Šta ti, Petenjka... Tu ima ljudi...

— Pa šta onda? Stvar je takva. Sad si kao soldatuša. Lako je! Pamti dakle... što si obećala... Kad dođem — odgovarat ćeš — zašutio je na časak, zašutio, a onda je rekao, uzdahnuvši: — Dakle dobro živite? No, no. Sad mi Zinku daj.

— Naučila je za tebe pjesmicu, reći će ju — stala je brbljati obradovano žena. — Zinka, Zinuška. No, reci tati pjesmicu. No, šta ti je, budalice?

Zinka se iskašljala i zvučno odbubnjala pjesmicu. Opazili smo, da su u Koteljnikovim očima zasjale suze.

— Junačina si, kćerkice. Kad dođem, dar ću ti donijeti.

— Medvjedića? Živoga?

— Živoga, kćerkice. Evo... Medvjedića za tebe... Tako, tako... Učiš se, dakle! Dobro? I zdravlje je dobro? Tako, tako... — Zašutio je časak, pa je, primakavši lakte bliže k mikrofону, tiho progovorio: — Zinuška. A što... mamica ti ne čini krivo?

— Ne, ne! — vikne veselo Zinka.

— A je li... mama stalno kod kuće s tobom? Ili kamo odlazi?

Reproduktor donese do nas ubrzani šapat Njušin: — Reci, nikamo, biva, ne odlazi.

— Nikamo, biva, ne odlazi — ponovi neuvjereno Zinka.

— No, a dolazi li tko... k mami? — reče u mikrofón muklo Koteljnikov.

Nismo izdržali, pa smo zapsikali iz svih kutova:

— Ta što radiš, Koteljnikove! Ta u eter govoriš. Sramotiš nas. Koga si stao ispitivati — dijete. Stidi se, Petre.

No on je samo mahnuo rukom. Zubi su mu bili stisnuti, sav se nagnuo naprijed k mikrofónu.

— Nitko k mami ne dolazi! — vikne srdito Zinka i zaplače.

S negodovanjem viknemo na Koteljnikova. Ustao je, bacio slušalice na stol i pošao, zgrbljen, šuteći k vratima, smrknut i izmučen.

Malo ih je znalo njegovo pravo ime. Svi su ga zvali jednostavno bocmanom.*) Nekoć je plovio na legendarnom »Gromoboju«, preživio je Cusimu, služio i cara i trgovca i učenjaka. Sad je ostario, ali mora se nije mogao odreći.

Ne znam, kako je dospio ovamo na zimovanje, no ljudi su se mijenjali, starješine su se mijenjale, a on je sveđer ostajao u kućici na strmoj obali zaljeva — stari mornar na mrtvu sidru. I ma da je more devet mjeseci bilo stegnuto ledom, uvjeravao je starac, da ovdje i led miriše po soli. Nazivao je sebe »starom morskom kožom, prosoljenom u sedmerim morima i četirima oceanima«, pa je govorio, da će mu toga »rasola« biti dosta do smrti.

Bio je u onim godinama, kad se više ne stari. Crne oči njegove sjale su divno mladenački i podrugljivo, sijedi bocmanski brkovi bili su kicoški podrezani, mornarska kapa smiono naherena, a po dlakavim prsima, po rukama i po dlanovima banila su se nagnuta sidra.

Bocman je bio užurban, pokretan i stasit, kako može biti užurban, pokretan i stasit starac i mornar. Vječno je šalaka, namigivao, brbljao, pripovijedao smiješne događaje, sipao pošurice — sol brodske kuhinje. Morao je zaista biti jak »rasol«, u kojemu je život nakvasio toga čovjeka, kad je umio i u slatkovodnoj staračkoj luci sačuvati svoje valjano držanje. Vidio sam nekoć u Solikamsku stare Stroganovske varnice.***) Drveni kostur stajao je iz davnine ne popuštajući ni vremenu, ni gnilenju, ni raspadanju: bio je prožet solju. Spomenuo sam se tih starih varnica gledajući bocmana.

Zimi je bocman radio u luci: zviždaajući i razgovarajući se sam sa sobom radio je kraj starih brodića. Nešto je popravljao, bojadisao i strugao. Bili su to drišljivi japanski »kavasaki«.

*) Bootsman, podoficir na brodu.

**) Varionice soli.

»Čudnovato smeće«, kako se o njima izražavao bocman, pa je sve poderano i loše stao nazivati »kavasaki«: poderane pustene čizme — kavasaki, tupa pila — kavasaki, loši boršč — kavasaki.

Po večerima skupljala se u zajedničkoj sobi oko bocmana lučka mladež, a on ju je zabavljao. Lagao je, ali skladno, namigujući lijevim okom pod sijedom dlakavom obrvom, plovio je u tako fantastične plovidbe, da su čak i prókušani polarni ljudi otvarali uši.

No, pa što, ako hoćete — izigravao je budalu. A sam je najbolje znao, da je to budalesanje.

— Zašto ne umirem, braćo? — govorio je namigujući. — Ta sve vas žalim: dosadno će vam biti bez mene zimovati.

No ljeti, za vrijeme vrućih dana navigacije, preobražavao se starac. Ludovanje ga je napuštalo, kao da ga je oprao val. Postajao je strogim i zabrinutim. Sad mu nije bilo do šale: pod njim se ljuljala paluba. Istina, nije to bio linijski brod, pa ni »trgovac«, nego samo grintavi »Kavasaki«. No more ostaje morem, a prema moru sačuvao je vjersku pobožnost.

Čitave dane jurio je bocman na kuteru po zaljevu. Stojeći čvrstim nogama na krmi poprskanoj valovima zapovijedao je:

— Santa s desnoga boka! Puni natrag! Puni naprijed! — pa pristajući na svojoj ljusti k nespretnim ledolomcima vikao je zapovjednički promuklim, nahlađenim bocmanskim grlom: — E-hej na »Sibirjakovu!« E-hej na »Jermaku!« Drži kraj!

I tako je živo, s takvom vještinom i spretnošću bacao uže, da se smjesta mogao prepoznati stari bocman.

Poznavali su ga na svim ledolomcima, brodovima za drvo, za naftu i tegljenjacima, koji su plovili po zapadnim dužinama Arktika. Odavna je već postao običnom svojinom Diksonova krajobraza, kao drveni svjetionik s petrolejskom svjetiljkom na obali, kao Vernsov znak u tjesnacu, kao sivo kamenje u zaljevu kod Belušatnika. Nije se moglo zamisliti, da bi se bacilo sidro na pristaništu u tjesnacu Vega, a da se nakon pol sata ne začuje promuklo i poznato:

— E-hej na sanduku-u!

Smijući se govorio mi je mornar s »Kronometra«, da će onoga dana, kad kraj broda ne odjekne poziv bocmanom, izbaciti znak za opasnost, jer će zaključiti, da je došao konac svijeta.

Evo kakav je bio naš bocman s »Gromoboja«. Takvim sam ga zatekao na zimovalištu, takvoga sam ga ostavio, kad sam

odlazio. Nakon godine dana sastao sam ga isto ondje, ali već u novoj i neobičnoj ulozi.

Jednom se u proljeću dogodila u luci nesreća: kod eksplozije bio je prignječen starac-miner, Taras Andrjejević. Bio je izvučen ispod gomile kamenja, pa budući da nije uzdisao, da nije stenjao i da se nije tužio, bili su se uplašili, da je umro. No starac izusti:

— Do bolnice ću... stići...

Pratiti ga u bolnicu ponudi se bocman — starci su bili prijatelji. Ranjenoga metnu u saonice, bocman sjedne kraj njega, obuhvati prijatelja za ramena i vikne na pse.

— Us, us, tiho naprijed! Trsite se, psići, sad ste sanitarni transport.

Šalio se, no u očima su mu se sjale suze. Ranjeni ga je tješio:

— Dobro, dobro, bocmane. Ne uznemiruj se. Moje su kosti željezne. Ne daju se one tako lako polomiti.

— Strpi se, Andrjejiću — tješio je ranjenoga sa svoje strane bocman. — I sam znadem, da se tako lijepog muškarca ne može kamenjem prignječiti, nije čovjek — buha. Kod nas na »Gromoboju« bio je također slučaj: ložac je u pijanstvu zašao u peć...

— Nije toga moglo biti, bocmane. Ah!

— No, pa ako i nije, što zato? A ložac je ostao na životu. Zdrav se iz peći izvukao... Tako ćeš i ti. Ne kloni.

Tako su tješeci jedan drugoga stigli starci do bolnice. Isplazivši jezike stao je »sanitarni transport« lizati snijeg i trgati se iz uprega, a bocman je druga, digavši ga kao malo dijete na ruke, odnio u bolnicu.

U bolnici otoka ostao je u tom vremenu sam liječnik: oboljela liječnička sestra bila je avionom otpremljena na Veliku Zemlju. Liječnik je i operirao i liječio i njegovao bolesnike, i donosio vodu, te malo ne sâm i podove prao. Zamolio je bocmana, da mu pomogne pri povezivanju. Bocman pristane. I ma da mu je malo pozlilo pri pogledu na krv i zavrtjelo mu se od bolničnih mirisa, nije ni pokazao, da mu je mučno, pa se čak i šalio:

— Ah Tarase Andrjejiću, stari sanduče. Evo liječnik će te sada temeljito popraviti. Takvo će ti jedarce namjestiti — poput galeba ćeš uzletjeti. Strpi se.

A Taras Andrjejić je, stisnuvši zube, šutio i trpio. Čak

se i ponosno nasmiješio, kad je mučno povezivanje bilo svršeno: evo, biva, nisam ni pisnuo.

Liječnik zamoli bocmana, da malo ostane kod bolesnika; bocman se obradovao, nije mu se dalo otići. Prosjedio je čitav večer, razveselio se i razveselio je čitavo malobrojno stanovništvo bolnice. Istoga je večera pripovijedao o mehaničkom čovjeku.

— Bio je kod nas na »Gromoboju« mehanički čovjek, braćo — pripovijedao je namigujući. — Navijao se izjutra, a uvečer se odvijao. Uostalom, moj zemljak — kalužki i iz istoga kotara, iz Masalskoga. Batinali su ga dakle u životu mnogo; batinao ga je i redar; i majstor ga je učio, i bocman ga je mlatio, i oficir malo, malo, pa ga rukom dohvati, a oficirska je ruka teška — potpuno su iskidali momka. Ni rebara, ni ruku, ni nogu. A imao je prijatelja — tuskoga bravara. I veli mu Tuljak: »Pri takvu tvojemu batinanu životu, jadniče, morao bi imati kosti ne čovječje, nego željezne. Dajder, da ti namjestim«. I namjestio mu Tuljak mehaničke ruke, noge, rebra — sve na vijcima i oprugama. Prelome mu tako, na primjer, rebra, a on ni okom ne makne, nego smjesta u kovačnicu, svare, skuju i ponovo je sposoban za batine. Tako ti je to, Andrjejiću! Evo zamoli liječnika, da ti ishodi mehanička rebra.

Kratko govoreći bocman se brzo snašao u bolnici, kao da to i nije bolnica, nego poznate, tople prostorije na pramcu, prožete kržakom i znojem. Nikad još nije bocman imao tako zahvalnih slušatelja, kao te bolesnike. Osjećao je, da im je potreban možda ne manje od liječnika. Čak se ponešto uzoholio.

— No-o, bolesnici? — pitao je izjutra ulazeći u dvoranu — kako ste tu bez mene? Jeste li temperaturu mjerili?

Neopazice za sebe bocman je tako u bolnici i ostao. Taras Andrjejić je izišao, no pojavili se drugi bolesnici, a komu da ih ostaviš? Njegovao ih je kao malenu djecu, pomagao liječniku kod povezivanja i operacija, bio je jednom pače »asistent pri porodu« (kako se važno hvalisao u kuhinji), postao je, jednom riječi, nezamjenjivim čovjekom u bolnici. Liječnik je kod starješine ishodio formalno privremeno premještenje u bolnicu, pa je starac postao »liječničkom sestrom«.

Već je imao svoju halju (nazivao ju je »medicinskom robom«), nabavio je naočari, kao i liječnik, ali je na smijeh izabrao pepeljaste naočari (koje polarnici nose za bijelih sunčanih

dana). Kad su dolazili bolesnici, metao je naočari na sam kraj svoga modrikastoga krupnoga nosa i strogo pitao:

— Jeste li došli k liječniku ili k meni?

— K tebi, bocmane, k tebi — prihvaćali su rado šalu bolesnici. — Pomozi, smiluj se. Teško mi je.

— Aha! No, pripovijedaj, što te boli? U području trbuha ili u području crijeva?

Bolesnik je pripovijedao.

— No, pokažider jezik — zahtijevao je bocman. — Gadan jezik, brbljaš mnogo. No to ćemo ti ja i liječnik sve popraviti. Prišarafit ćemo, namazati, nasmoliti, zašuperiti.

Uvodio je bolesnika k liječniku zadržavajući pritom sve isto nepomućeno »naučno« (kako se on izražavao) držanje, samo su mu oči sjale podrugljivo, kao u diletanta fakira, koji pokazuje smiješnu točku.

— Ovaj je građanin — bolesnik, doktore — predstavljao je bocman bolesnika. — Već sam ga malo pregledao, među ostalim. No potreban je konsilij. Što mislite, apendicit?

— A što vi mislite, kolega? — odgovarao je, ne smiješeći se, liječnik.

— Mislim, treba izvršiti operaciju, doktore.

— Posve se slažem s vama, uvaženi kolega. Samo ne operaciju, nego ricinus.

— Upravo to isto sam i ja mislio. Oleum ricini — sila medicine. Koliko da mu dadem ricinusa?

No, ako hoćete, i ovdje je pravio od sebe budalu, clowna u medicinskoj odjeći. A sam je najbolje znao, da je to budalesanje. No znate, nije veselo bolovati, to više bolovati u zimovalištu. I bolesnici su bili neizrecivo zahvalni veselome bocmanu za njegov lijek, najbolji na svijetu — za smijeh. Smijeh lijeći. Liječnik je ozbiljno bolesnicima — »propisivao bocmana«.

Čudno, što je bocman, nalazeći se stalno u bolnici, usred razgovora o bolovima i smrti, sâm ostao daleko od staračkoga straha pred smrću. Da li je sebe smatrao besmrtnim? Imao je već preko šezdeset. Proživio je dug i težak život. Bilo je vrijeme i da se odmori, da dozimuje život na Vasiljevskom otoku, u Leningradu. Ali on nije nikako imao vremena misliti na smrt i na odmor. Svršavao je svoje dane isto onako bezbrižno, kako je i živio, sa smijehom i zviždanjem.

Katkad je, uostalom, govorio:

— Kad osjetim, braćo, da smrt nije od mene dalje od

četiri čvora, otpravit ću se ponovo na more, na posljednju svoju plovidbu.

I odmah je stao razvijati fantastičnu osnovu, crtao je dugim prstom po zraku smjer plovidbe, temeljito je tumačio, u koje će luke ulaziti i što će raditi na obali. (»Čitavoga sam života sanjario, da smognem živu papigu. Onda ću je smoći!«). Slušatelji su mu povlađivali, ali su znali, da stari bocman više ne će ploviti po sedmerim morima i četirim oceanima. Pa i sam je znao: ploviti ne će. S morem je svršeno. To je znao bolje od sviju. I to je bila potajna njegova bol.

No, pa što! Ne ploviti, pa ne ploviti. Bio je odgajatelj mornara, sad je postao njihovom dadiljom. Sam se ponudio za dadilju. Zato, jer je toplo starcu kraj ljudi, koji ga trebaju. Zato, jer je i ljudima toplo s njim.

Zatekao sam bocmana u bolnici. Bio je u halji i mornarskoj kapi. Ugledavši me, ispravio se u pozor i stavio desnu ruku na kapu, a lijevom je držao klistir.

— Čast mi je predstaviti se! — dreknuo je. — Prvi pomoćnik glavnoga liječnika, bocman-babica.

I namignuvši mi veselo, nasmijao se i zamahao klistirom.

Gdje zimuješ, gdje ploviš sad, čudesni bocmane? Jesi li otišao na zavjetnu plovidbu ili si pošao na takav put, s kojega se nitko više ne vraća na obalu? Ili si se udaljio na odmor, da dozimiš život na Vasiljevskom otoku?

Ili još sveder zimuješ, juriš na drišljivom kavasaku po zaljevu i promuklo vičeš: »E-hej, na kutiji-i!« — te smjelo, u prkos mladim mornarima, bacaš uže?

No nitko, tko je makar jedan dan proživio na bolesničkom krevetu na Starom Diksonu, ne će zaboraviti tebe, prvoga pomoćnika glavnoga liječnika, bocmana-babicu!

1.

Dospijete li kad na Tihi rt, zatražite od starješine bilježnicu u crnom uvezu od voštana platna — »ljetopis« zimovališta. Na prvoj ćete strani naći naša imena. Mi smo osnovali stanicu na Tihom rtu, mi smo bili prvi, koji smo ondje zimovali.

Obavijestite se po bilježnici: bili smo šestorica. Fjodor Černyh — geofizik, starješina i stranački organizator stanice; Valerij Petrovski — meteorolog; Avram Isajić Stark — liječnik; Jakov Stavraki — radist; Alekszej Bogučarov — mehanik i Kapiton Pavlović Makarov — kuhar. Reći ću ne hvaleći se, da na čitavom Sjevernom morskom putu, od Uellena do Jugorske kugle, nije bilo zimovališta složnijega od našega. Zvali su nas »muškim manastirom na Tihom rtu«, no to je bio jedini manastir na svijetu bez svađa, zavisti i prljavštine.

Kako se rodilo naše prijateljstvo? U svakom slučaju ne od srodnosti značajeva, jer na svijetu nije bilo nesličnijih među sobom ljudi, od nas šestorice. Bili smo različitih zvanja, različite dobi, različitih životopisa, različitih ukusa i navika. Ali nitko od nas nije bio polarni novak. Znali smo zakon zimovališta: »Nisu strašne polarne vijavice — strašne su polarne neprilike«. Zato smo odlučili: neka bude vijavica, a neka ne bude neprilika.

Sačuvala mi se fotografija (nalazi se u putnoj vreći, kasnije ću vam je pokazati): na pozadini crnoga jesenskoga mora, idu, zagrlivši se, obalom šestorica. U sredini, nadvisujući sve ostale — svjetlokos, dugoruki i uskopleći čovjek u dlakavu sviteru, bez kape, sa smeđom kovrčastom bradicom i sramežljivim modrim očima — Fjodor Černyh, naš stranački organizator i starješina. On je zagrlio malena čovjeka, koji se stisnuo k njemu — to je naš dragi i učeni doktor Stark. On je u ogrtaču, stalnom okovratniku i kravati s iglom, koja je prikazivala zmiju. Pokraj najkorektnije pojave liječnikove — čupava, egzo-

tična osoba s riđim, pahuljastim zaliscima, sva u šarenim krznima, u krznenim hlačama, u krznoj košulji, obrubljenoj kod okovratnika bijelim pahuljastim zecom, što mu podaje izgled krabuljnoga Pierrota. To je — Valerij Petrovski, lovac zvrjadi i medvjedova. Vruće mu je u krznima, ali on prezire evropejske ogrtače i kapute. Na pojasu mu visi lovački nož s koricama od morževe kosti i koštani rožić za duhan u bakrenim kolotovima. Kraj Černyha, slijeva je radist Jaška Stavraki, koji je na zimovalištima prozvan Jaškom Neunivakom,* na brodovima Jaškom Stovrakom.** Govori se, da je rodom Grk; istina je, da je iz Odese. Bluza uniforme visi nemarno na njegovu ramenu, lijevo oko njegovo nekome namiguje. Obuhvatio je oko debela stasa kuhara Kapitona Pavlovića Makarova, kojega svi nazivaju kapetanom Pavlovićem ili admiralom Makarovim. »Admiral od kuhinje« — njemu se sviđa ovaj nadimak. No, a šesti? Šesti sam bio ja, Alekszej Bogučarov, mehanik, ovakav, kakvoga me vidite.

Tako smo koracali zagrljeni po morskoj obali, kao da smo vikali: »Više mjesta! Zimovalište Tihoga rta dolazi!« A tako smo i živjeli zagrlivši čvrsto jedan drugoga za ramena, kao jedno mudro-složeno tijelo, koje se zove — zimovalište. Naše srce bio je Fjodor Černyh, a to je, prijatelji, bilo pošteno muževno srce; naš mozak — liječnik Stark; oči, požudne, lovačke — Valerij Petrovski; Jaška — nemirne uši; ja — jednostavno ruke, a kuhar Kapiton Pavlović — jezik. I treba mu odati pravednost, taj je jezik bio spretno obješen.

Čudesno smo živjeli, prijatelji, na Tihom rtu. Prezimali smo već jednu godinu, ne dogovarajući se, kao da se to razumije samo po sebi, ostali smo drugu i već smo pomišljali o trećoj, kad li se devetnaestoga studenoga desio slučaj, koji je oštro promijenio naš život, a možda i sudbinu svakoga od nas.

Toga sam dana, u podne, zašao u radio-izbu k Jaški Neunivakom, da pušim i da se porazgovorim, ili ako hoćete, da poštim uz ljude, to je svejedno. Kad dugo živiš na malenim polarnim stanicama, naučiš se razgovarati šuteći.

Osamljeni je čovjek ili velik brbljavac, ili velik šutljivac. Brbljavcu nije uopće potreban živ subesjednik: stvari umiju divno slušati. Naš kuhar, naprimjer, razgovara čitavoga dana s loncima. A i istina je: nitko ne će slušati vašu životnu pri-

*) Neklonuli

**) Stolažac

povijest strpljivije od bakrena kavskog lončića iz kojega pijete triput na dan svoju obvezatnu kavu.

Što se tiče mene, ja rado šutim i slušam. Rado slušam ljudski govor, brujanje vjetra u žicama, škripanje snijega i buku leda, koji se lomi. Stvari umiju divno pripovijedati, ako rado slušate. No one znaju biti i nesnosni brbljavci. Evo stari strojopokretač u mojoj motornoj izbi — taj klopoće čitavog dana. U njegovu odmjerenu brbljanju možete čuti sve, što god zaželite. Kao da je prisluškiavao, odgovara mislima, koje su se netom rodile u vašemu mozgu. Pjeva prema libretu, koji ste izmislili.

Na kraju krajeva postaje to nepodnošljivo dosadnim. Odavna slušam njegovo gukanje i znadem unaprijed, što mi može reći. »Tri-ča-ri-ja! Tri-ča-ri-ja!« dahće on. Onda ustajem, brišem o kudjelju ruku i odlazim k ljudima. Ponajčešće u radio-izbu.

Tu se za stolom osamljeno grbi Jaška. Na udarac vratima okreće se. Šuteći mu klimnem glavom. On nastavlja radom, ja hodam velikim koracima po sobi. Kuca sat.

Katkad radist plane gnjevnim usklikom: »Do vraga!« Olovka se s praskom prelomi. Zaustavljam se i upitno podižem oči. No Jaška već kao i prije udara ključem kao djetao kljunom. Onda ja izustim »D-da« i ponovo počinjem hodati po sobi. Tako se mi razgovaramo. Onda prilazim k stolu i zavirujući preko radistova ramena čitam radiograme, koje on prima. To je vrlo zabavno. Riječi se pojavljuju na papiru kao pojedinosti slika za kopiranje. Neke su nedovršene, neke propuštene, ali već se pogađa opća veza riječi, kao što se na slikama za kopiranje pogađa ptica po kljunu, Kinez s vedrima po obramnici i pletenici.

Rijetko, posve rijetko, ali se događa, da se radiogram, koji ulovim preko Jaškina ramena, tiče neposredno mene. Pojavljuju se riječi: »Tihi rt. Aleksjeju Bogučarovu«. Jaška se smijulji, a ja se uznemirujem i gledam čudotvornu tiskanicu. Na njoj se mučno polagano pokazuju riječi. Čini se, da mi ih netko vrlo izdaleka (očevidno majka — inače mi nitko ne piše) mucajući govori. Čovjeku se hoće požuriti je. No, brže, majko, što je ondje na kraju? »Ljubim« ili »ležim na samrti«?

Tako sam i toga nezaboravnoga dana, devetnaestoga studenoga, zagledao preko radistova ramena i čitao život, o kojemu su škrto pripovijedali brzojavni znakovi. Iznenada sam na čistu

još listu papira opazio riječ, od koje sam zadrhtao. Najednom je postalo vruće i nemirno u radio izbi. Jaška je našešurio kosu i zgrbio se nad papir.

2.

Jeste li doživjeli to neobjašnjivo teško čuvstvo — čuvstvo nepoznate nesreće; ono se rađa u vama, čim ste u naslovu radiograma pročitali zlokobnu riječ »opasnosna«? Podilazi vas želja, da se trgnete s mjesta, da trčite, da vičete, da zovete u pomoć, da udarate po tračnicama. Još ništa ne znate, ali već osjećate na svojim obrazima vatreni dah nevolje. Ne poznajete ni ljude, koje je snašla nesreća, ali oni su vam već blizi i rođeni.

Upiljio sam oči u tiskanicu radiograma. Što se dogodilo? Gdje? Na tiskanici se pojavi još jednom: »opasnosna«, onda: »svima, svima, svima«, onda opet: »opasnosna«, kao da je nepoznati radist zaklinjao sve, koji su to čuli, da budu pažljivi prema njegovoj obavijesti.

— To je u zaljevu Koljuča — šapne Jaška. — Što ih je snašlo?

Na tiskanici se napokon stane pokazivati tekst radiograma: »Svima, svima, svima. Predati Moskvu Glavsjev-morput*) tčk Zbog nepoznatih uzroka planuo na zimovalištu zaljeva Koljuča požar tčk Gori kuća za stanovanje i skladišta kraj nje tčk Jak vjetar smeta gašenju Poprimamo mjere tčk Sad plamen dolazi k vratima racije zpt radiostanica dimu Čujete li me tčk Predajte Moskvu čekamo upute tčk Izdržat ćemo ako treba bez stana tčk Svi zdravi tčk Ovoga časa...«

Olovka se s praskom prelomi. Jaška zgrabi drugu. Ovoga časa... Što se događa ovoga časa?

No više ni zvuk nije dopro do nas iz zaljeva Koljuča. Uzalud ga je zvao Jaška — zaljev je šutio. Da li se radist ugušio u dimu ili je, napustivši aparat, skočio u pomoć drugovima, ili se na raciju srušio strop kuće u plamenu i prisilio na šutnju — ništa se nije znalo. Jaška je očaju bacio slušalice na stol.

Metnuo sam uho k reproduktoru. Zašto — ni sam ne znam. U eteru je bilo tiho, tiho, kao u grobu. To evo znači »stanica je izbačena iz organizacije«. Čuli smo njezinu agoniju, njezin

*) Glavni sjeverni morski put.

predsmrtni hropac. To je gotovo tako strašno, kao smrt čovjekova.

— Vovnić... Vovnić... Vovnić... — mrmljao je Jaška.

— Šta ti je? — uplašim se.

— Želim se sjetiti, kako se zvao radist Koljuče.

— Jesi li ga poznavao?

Razgovarali smo se šaptom, kao kraj bolesnikova kreveta.

— Ne. Novak je.

— Da li je živ?

...Te je noći u zajedničkoj sobi na Tihom rtu bilo nemirno. Šuteći smo koracali po sobi, mislili na drugove iz zaljeva Koljuče. Šta sad rade? Osamljeni lutaju, vjerojatno, po garištu, griju se kod vatre, koja dogorijeva, kraj onoga, što je prije bila kuća, skladišta, racija, a što su sad samo zadimljene glavnje; sabiru ostatke namirnica, broje dragocjene kutije konzerva? Da li su spasli barem šatore, vreće za spavanje? Kako će živjeti? Ne znam nesreće strašnije od požara u zimovalištu.

Opasnosni je brzopjav stao polagano puzati po dugu lancu polarnih stanica u Moskvu. Zajedno s njim krenuo je i naš radiogram. Pisali smo, da zajednica Tihoga rta gori od želje da pomogne nastradalu susjedu — zaljev Koljuča bio je od nas udaljen svega dvjesto kilometara po obali. Čekali smo odgovor i nalog. Jaška nije napuštao radio izbu. Kuhar je izbirao sanduke s namirnicama. Ja sam za svaki slučaj spremio traktor za put. Valerij Petrovski — »zapovjednik rta« i vođa naše vatrogasne družbe (jer svaki je od nas bio ne samo geofizik, mehanik, radist, nego i sjekira, sisaljka, kuka, vedro) — pregledao je tmurno vatrogasni imovnik i gundao pod nos nešto o našoj bezbrižnosti. Svi smo nestrpljivo očekivali znak iz Moskve. U takvim časovima osjećaš, da živiš u Arktiku, na kraju svijeta.

Napokon je nalog Moskve stigao. On nas je ponešto zbunio. Predlagalo nam se, da pomognemo zaljevu Koljuča namirnicama i da dovezemo radista Vovnića k sebi. Ostali pogorjelci da se presele u susjednu faktoriju i da se ondje spremaju za proljetne geologijske radove.

Taj nas je brzopjav zbunio. Zašto Vovnića? Zašto samo Vovnića? Zašto upravo Vovnića? Jaška Neunivako se pače uvrijedio.

— Čini se, da i sam nisam loše radio — rekao je naprčivši usne. — Zašto upravo radista?

No nije bilo vremena ni za vrijeđanje, ni za nagađanje. Trebalo se smjesta spremati na put. Nakon tri sata bio sam već na putu.

3.

Ne ću vam opisivati putovanje do Koljuče. Pripovijesti se to ne tiče, a za vas nije zanimljivo. Reći ću kao mehanik, da na svijetu nema stroja poštenijega od »Stalinca«. Što se tiče mene, ja sam, kad sam se dogurao do Koljuče, imao kao i Peary, kad je dopro do pola, samo jednu želju: da se naspavam.

No pogorjelci su me dočekali tako vatreno, da sam na umor i zaboravio.

Smjestili su se na garištu ozbiljno i za dugo. Od snježnih opeka složili su sebi »Tinj-tinj-jarangu« — ledenu kuću, kuhinju i skladište za namirnice — čitav snježni grad. Izgledali su bodro. Bilo ih je svega sedam ljudi, među njima sam opazio i jednu ženu. U kuhljanci*) se pričinjala vrlo debelom i starom, no lice joj je bilo mlado, a nos modar, premodar od zime. Sjećam se, onda sam nehotice pomislio, da je, vjerojatno, poradi te oštroke djevojke bilo mnogo nepravilike u zimovalištu. Ne, ne, ne shvatite me loše, nipošto nisam neprijatelj žena. Znam, da ima žena daleko djelatnijih i darovitijih od muškaraca. I naravno, ja ih pozdravljam. No, znadete, poštena riječ, u zimovalištu, osobitu u malenu, nema, zaista, ženi mjesta. Ne treba ih tamo. Koliko li sam tih pripovijesti čuo, doživio, koliko li ih znam!

Pošto je prvi zanos sastanka prošao, upita starješina zagledajući mi sjetno u oči:

— Hoćeš li nas odvoziti, mehaniče?

Pružio sam mu šutke radiogram iz Moskve. Projurio ga je letimično i viknuo:

— Hura! Drugovi! Dopušteno nam je, da nastavimo rad. Vrazi, radovali su se tome, što ih se ne odvozi!

Starješina stane čitati radiogram glasno u napregnutoj tišini, koju su prekidali samo otržiti udarci vjetra, a ja sam pogledima mjerio ljude, koji su se skupili, nastojeći pogoditi, koji je Vovnić. Dopalo mi se smjelo, otvoreno lice jednoga mladoga momka: unatoč smrzacice bio je bez kuhljanke, u krznenoj

*) Kuhljanica = gornja krznena odjeća.

košulji i u vrlo koketnoj pletenoj kapici, kakve nose skijaši u glavnom gradu. Zaključio sam, da to i jest Vovnić, pa sam se obradovao. Divnoga ćemo imati druga! Veselo sam mu namignuo, on se nasmiješio.

— Sve — rekao je starješina, svršivši čitanje. — No, na put, na nove ležaje!

— Ja ne idem na Tihi rt — rekla je debela žena u kuhljanci.

Što? Nisam čak ni isprvice ni shvatio. To je Vovnić? U našem će se dakle muškumu manastiru pojaviti...

Ali što, glasno nisam ništa rekao, prijatelji; nisam čak ni trenuo. No srce se moje nemirno stislo. A kako prijatnima i neponovljivima pricinile su mi se sad tihe večeri kod nas u zimovalištu, kad smo, često, nas šestorica, dimeći lulama, sjeđjeli u toploj zajedničkoj sobi kraj peći (a vani je smrjavica, vijavica, brrr!), te brusili jezike i kikotali. Ili smo pjevali. Ural-ske pjesme, koje nas je naučio Černih, volžske — Valerijeve, močvarne — Jaškine ili starinske mornarske — njih je počinjao žalobnim, napuklim glasom naš stari kapetan kuhinje. Hoćemo li sad pjevati, djeco? Hoće li sada biti tih složnih, prijateljskih večeri, nakon kojih je i zimovati lako i poginuti nije strašno? I težak predosjećaj stegne mi srce. No nisam toga pokazao.

— Ne idem na Tihi rt — ponovi Vovnić. — Zajedno smo radili, zajedno smo izgorjeli, zajedno ćemo i nadalje živjeti.

Starješina je turobno pogleda.

— Ne može se ništa, Oksano — rekao je i pače je, kako mi se učinilo, uzdahnuo. — Morat ćeš ići. Racije više nemamo. Nemaš što raditi s nama... pogorjelcima...

Još su se dugo prepirali, ali ja više nisam slušao. U svakom slučaju, nakon nedjelje dana, kad sam se stao spremati kući, pošto sam prebacio pogorjelce, bila je Vovnić već spremna na put.

— Sjednite — promrmljao sam, po savjesti rečeno, ne suviše uljudno i mahnuo rukom.

Prišao je starac-kuhar, pogledao djevojku, zaklimao glavom i rekao mi:

— Eh, mehaniče, odvoziš ti od nas naše sunašce!

A ja sam samo sa strane pogledao to pomodrijelo od smrzavice »sunašce«, pa nisam ništa odgovorio.

*Vozi se lovac po tundri,
Divan, silan lovac.
Jeleni su mu brzi...*

Ne sjećam se sad, da li sam tu putnu pjesmu naučio od Nenaca ili sam je sam izmislio, samo je svagda putem pjevam. Voziš se po tundri, pjevaš poput tundre beskrajnu pjesmu, dišeš zdrav, studen uzduh i osjećaš se mladim i snažnim, gospodarom svih puteva i staza, pa vjeruješ, da će se sve u tvome životu obistiniti. Sanjariš.

Govori se, da se čovjek pred veličanstvom prirode osjeća malenim i jadnim, zrcem pijeska u oceanu. Ne znam. Toga nisam osjetio. Kad na snijegu škripe moje saonice, kad pokorna jeka ponavlja pjesmu mogega motora, kad za mojima leđima ostaje dug valoviti trag mojih koraka, smatram se ja, Alekszej Boğučarov, ovakvim kakvim me vidite, gospodarom svijeta, zemlje i neba, pa čuvstvo ponosa, radi toga što sam čovjek i mehanik, napunja moju dušu do kraja... Želim pjevati.

Potrebno je, da pritom bude tišina, ona svečana i veličajna tišina tundre, u kojoj je toliko pritajena šuštanja. Sve se živo sakrilo i ukočilo — medvjed u brlogu, miš u rupi, tuljan pod ledom, samo ti, čovjek u stroju, ideš moćan po tundri, tareš snijeg i pjevaš:

*Divan, silan lovac,
Jeleni su mu brzi...*

Po navici zapjevao sam i sad svoju pjesmu. Ali mi nije išla od srca. Kraj mene je sjedjela djevojka Vovnić, radist. Blago, koje vozim u naš manastir na Tihom rtu.

Ali nisam o njoj mislio. Mislio sam o drugoj djevojci, o djevojci, koju nikad i nisam susreo na svome putu.

Znate, u duši svakoga muškarca, čak i najtvrdokornijega neženje, živi njegova djevojka. Moja je bila vrlo jednostavna, onakva, kakvih ima, vjerojatno, na tisuće. Čudno, što je nikako nisam sastao na svome putu. Znao sam, kakve ima oči — sive, koje za mene znadu biti modre; i kakve su joj ruke — snažne, opaljene, koje umiju raditi; i kakav ima nos — prćast, smiješan, dječji, i rumenilo preko čitavoga obraza; a kosa svijetlo smeđa, ošišana na dječaćku, čelo visoko, strmo, a smiješak — jasan,

tih... Znao sam njezino držanje, način, znao sam, što voli (vjerojatno isto što i ja), a što ne voli. Osjećao sam pače miris njezine kože. Zbog nečega je taj miris izazivao u mojemu pamćenju aromat ukrajinske trešnje u cvatu. Njezina odjeća? Zbog nečega su mi se prikazivale kožnate rukavice, specovka, surka sa sidrima, katkad kratka suknja i laka svilenka bluzica ili vezena košulja... Oprostite, odavna nisam bio na Velikoj Zemlji, ne znam, što se sada nosi... Ukratko, vidio sam je, svoju djevojku svu i pojedinačno; ali nikad nisam iz tih dijelova složio žive slike, jer nije bilo takve djevojke na mojemu putu. A hoće li je biti?

Evo o čemu sam mislio. »Kako bi divno bilo — mislio sam — lunjati tako s njom po velikoj cesti, po tundri, pa ne znati, hoćeš li stići ili ne, te vjerovati, da ćeš doći i dijeliti posljednji, mrazom pokriveni promrzli dvopek...«

Najednom se mojega ramena dirne ruka Vovničkina. Prenem se.

— Što je?

Šutke mi je pružila komad kruha s mesom. Pogledao sam je začuđeno i mašinalno primio kruh. Sjećam se, meso je bilo smrznuto, snijeg je škripao pod zubima, kad sam jeo.

Progundao sam:

— Hvala — i odmah sam se dosjetio, da se tako ne zahvaljuje. — Veoma sam vam zahvalan! — dodam nastojeći pridati mekoće svojemuh nahlađenomuh glasu.

No ona se ravnodušno odvrnula od mene i umotala se u kuhljanku.

»Trebaj joj ipak nešto reći — pomislim — započeti razgovor. Ta ne može se, zaista, voziti šuteći. Još će se uvrijediti. Reći joj o tundri... Evo nebo...« No najednom nisam imao riječi za to. Do vraga, nijedne riječi!

»No — mirio sam se ja — početak će sama razgovor. One rado brbljaju«. Ali djevojka je šutjela kao i prije. Šutjela je pače, kad bi se moj stroj (... Jeleni su mu brzi...) sa zaletom zabušio u led ili zagreznuo u snijegu. Zajedno sa mnom, bez riječi, izlazila je djevojka iz kola i laćala se posla. I evo, šta da vam kažem: ta je djevojka umjela držati lopatu!

A zašto me to srdilo? Ne znam, hoću li moći objasniti. Vidite li, kad sam je vidio bez kuhljanke i kape, vitku, tankonogu, brzu... nisam mogao, a da ne opazim, da je vrlo, vrlo slična na moju djevojku. (Oprostite mehaniku tehničke izraze:

kao da je bila sastavljena, montirana iz detalja, koje sam ja, sâm ja izmislio i donio u sanjarijama na putu).

No pogledao sam je bolje i uvidio, da nije ona. Nije bila ona! Svako posebice — moje je, sve zajedno — tuđe. Nije bila nalik. Sad razumijete. Što sam više »svojih crtica« nagađao u njoj, to većma sam se srdio. Zato, jer to nije bila ona, jer je to bila prevara, drugovi... Slična konstrukcija, ništa više, ali bez duše, bez duše moje djevojke.

Znadem, da sam sve to ispriopovjedio nerazumljivo. No ako ste kad ljubili i sanjarili, pa ako ste tu sanju učinili dragom za sebe, te ako ste je pronijeli kroz čitav život, po svim svojim putovima i stazama, pak je najednom sastanete na javi, a onda ogorčeni uvidite, da to nije ona, da je to — druga, da niti je vama do nje, niti njoj do vas stalo, jednom riječi, ako ste ljubili i sanjarili — razumjet ćete me.

Nisam opazio, kako je počela vijavica. Zaduhalo je sa zapada, iz gnjiloga kuta. Mokri je snijeg navalio u pahuljama, put je zaplesao preda mnom. Povećao sam brzinu, ali sve, što sam mogao po tom putu »isprešati« iz stroja, bilo je sedam kilometara na sat. A do kolibice Pavlova bilo je dobrih trideset. »Vraže! — opsovao sam. — Šta ću raditi s djevojkom?«

— Kad je u tundri vijavica — reče najednom Vovnić — ljudi se ne voze, nego čekaju...

Srdito se okrenem k njoj:

— Jeste li svagda tako umni?

— Svagda — odgovori ona smiješeći se. — A vi?

Lice joj je jedva izvirivalo iz zaledele, snijegom pokrivene kukuljice kuhljanke. Zarumenjevši se, činilo se ono kao da je okruženo ledenim sjajem. Ali to me još većma rasrdilo. Trgnuo sam stroj naprijed, začula se lomljava, stroj je zađrhtao i stao — uvalili smo se u ledene šiljke.

— Živci, mehaniče? — začuje se odmah podrugljivi Vovnićkin glas.

— Koga vraga! — izderem se ja, ali stanem. Na kraju krajeva, sâm sam kriv što se, budala, više uznemirujem zbog nje, negoli ona sama za sebe.

— Izvolite — rekao sam nastojeći biti miran — za vijavice se ljudi ne voze, nego čekaju.

Sijevnula je očima i skočila u snijeg. Prišao sam k motoru. Nakon pet časaka se okrenem, jer sam začuo udaranje lopate. Zbacivši kuhljanku, kopala je Oksana Vovnić jamu za

prenoćište. Izabrala je pravilno mjesto — pod zavjetarnom strminom. Radila je brzo i vješto; ni užurbanosti, ni hysterije nije bilo u njezinim kretnjama. Snježna bura joj je nemilo udarala u lice, no ona je otresala samo snijeg sa trepavica. Znae, nije lijepo, kad čovjek trepće, no kod nje je to bilo milo. A ja? Ne, ništa, drugovi, ništa — šuteći sam uzeo lopatu i stao kraj nje.

Pošto je jama bila gotova i uređena za prenoćište, progundao sam joj:

— Laku noć. Pokrit ću vas pustom.

— A vi?

— Ja? Spavat ću na stroju...

— Prestanite ludovati, mehaniče — rasrdila se ona. — Stroj vas ne će zaštititi od snijega. Uvucite se ovamo. Jama je široka, smjestit ćemo se.

...I evo ležimo jedno uz drugo, u snježnoj jami, a nad nama bjesni mećava. Djevojka se vrpolti. Ja ležim ispružen, kao zaleđen. Njoj je neudobno, no ja joj se bojim pomoći. Čovjek zaglupi, znate... Napokon se sama privukla k meni, metnula glavu na moje rame, nešto promrmljala i zaspala.

A onda sam u zavijanju mećave čuo njezino disanje u snu. Kao dijete je, posve kao dijete dahtala u snu, cmokala usnama i uzdisala. O čemu je sanjala? O dalekoj mami i majuru s višnjama i o tihom večeru nad rijekom? Nekakva neobična... očinska, kako li... nježnost planula je onda u meni. Spavaj, djevojčice, spavaj! Sanjaj o našoj trešnji u cvatu, bijeloj, prebijeloj kao snijeg... Spavaj...

Ali ja nisam mogao usnuti. Misli moje bile su zamršene, vrele. Sjetio sam se mladosti i puta i djevojaka, kraj kojih sam prošao, i djevojaka, koje su prošle kraj mene i snježnoga puta i škripe salinaca i dima vatarara... Svega je bilo u mojemu životu, svega. Samo toga nije bilo — djevojčice, koja se povjerljivo stisla k mojemu ramenu.

Na moje je lice padao mokar snijeg i puzao po obrazima, a ja ga nisam brisao, da se ne maknem. Smeten, izbačen iz kolotečine, zbunjen, ležao sam bojeći se maknuti i osluškivajući slatko, dremovno disanje djevojčino, šaptao sam: »Spavaj, spavaj!...« i bojao sam se, da se ne probudi. A samoga sebe nisam razumio u tim časovima. Čas sam želio, da se što prije svrši vijavica, a s njom i put, čas opet da se ne svrši nikad, da vječno traje...

Samo jedno sam znao čvrsto: nikome nikad ne ću dati da povrijedi tu smiješnu djevojčicu, koja je slatko disala na mojemu ramenu. A je li slična, ili nije, svejedno je!

5.

Na naš doček izasulo se sve stanovništvo Tihoga rta. Valerij je došao pače sa zastavom. Svečano sam uveo novoga zimovatelja u sobu, ona je skinula kuhljanku, momci su je pogledali i najednom... Najednom je svih nestalo iz zajedničke sobe. Svih do jednoga! Kao da nisam dovezao djevojku, nego kugu.

Bilo mi je neugodno pred Vovnićkom radi naših divljaka. Progundao sam nešto poput ovoga:

— Dvije godine nisu vidjeli žene. Podivljali su... — i konačno sam se smeo. A ona? Nije čak ni obrvom makla. Pri-makla se k peći i počela sušiti čizme.

Divljaci su se napokon počeli izvlačiti iz svojih brloga. Nisu izgubili uzalud vrijeme. Svi su dospjeli ostrugati tupim britvama svoje obraze, prišiti čiste okovratnike košuljama, liječnik je promijenio kravatu, Valerij je raščešljao zaliske boje staroga kavskog lončića. Pojavio se i kuhar. Nosio je pred sobom na ispruženim rukama sjajan poslužavnik, pa ne znam, što je sjalo većma zasljepljujući: poslužavnik, kapa ili masno, obrijano lice kuhinjskoga kapetana.

Jedino sam ja stajao, kakav sam bio — bradat, prijav; na mojoj su se majici crnjele masne mrlje nafte; zaudarao sam po ribljemu ulju i nafti i vrag zna po čemu... I prviput za podruhu godinu osjetio sam u srcu čvrstu zlovolju na momke.

Kasno uvečer, kad je naša gošća već spavala, skupili smo se u kuhinji i zapalili lule.

— Da-a... — izustio je liječnik — evo ti i Vovnića! Šta sad da činimo, prijatelji?

Černih je slegnuo ramenima, a kuhar je rekao:

— No, braćo crveni mornari, osjećate li, kako se pod nama paluba zakolebala? Vjerujte meni, starome mornaru: ta je djevojka — znak opasnosti. SOS! Žena na zimovalištu, to je isto, što baba na brodu. — Uhu! — grakne Jaška. — Sad će početi kavalirština, udvaranje, svakojaka galanterija... »Ah, ne može se! Ah, nisam odjevena! Ah, dajte mi to... Ah, donesite mi ono!«

Sjetio sam se djevojke s lopatom, pa sam se nasmijao.

— Ne, toga ne će biti. Uvjeravam vas! — I ispričovje-
dio im o putu.

Saslušali su me pažljivo, pa sam uvidio, da su se svima
ugrijala lica.

— Da — reče, uzdahnuvši Černyh. — Ima divnih djevo-
jaka na zemlji...

I onda započne najopasniji razgovor — najopasniji na zimo-
valištu, razgovor o našim djevojkama. O djevojkama, koje smo
ljubili, o djevojkama, koje su ljubile nas.

U životu svakoga bila je takva djevojka. Jedan je sastao
svoju u laboratoriju, drugi u radio izbi, treći — u geologijskoj
stanici, četvrti — na moru, peti — na nebu, na raskrsnici uz-
dušnih puteva.

Govorili smo o njima toplo i uzdržljivo, kako se muškar-
cima i pristoji. Govorili smo o njima s pritajenom čežnjom i
neistrošenom nježnosti, kako mogu govoriti jedino zimovalci.
A u modrom dimu naših lula dolazila je pred oči svakomu od
nas ta djevojka, prekrasna i neponovljiva, smjela i jednostavna,
s jasnim, otvorenim licem i toplim i nježnim usnama... Na
Vovničevu smo posve zaboravili. Ni riječi više nije bilo rečeno
o njoj. Ali zašto se u pripovijedanju svakoga meni prikazivala
Oksana Vovnić? Ne znam...

A kad je u raznježjenom našem razgovoru najednom na-
stupila stanka, tiha, krhka, kao led u proljeće, osluhnuo sam:
ne će li ovamo doprijeti dječje, dremovno djevojačko disanje!
Ali nije se čulo... Čuo se samo vani vjetar i škripanje vje-
trenice...

6.

Dajte da zapušimo, momci. Kušajte moga duhana, ja sam
već dosta vašega ispušio. Što, je li dobar duhan? O njemu će
biti još posebna pripovijest. Nije li vam dodijalo slušati? Samo
recite... Ne razgovaram se ja često. Evo šutim, šutim, hodam,
prisuškujem, a kad počnem pripovijedati, ne znam stati.

Da... Ta kako je...

Što je bilo dalje? Već ste zacijelo sami izmislili svršetak:
svi su se u djevojku zaljubili, potukli, onda su se pomirili i
tako dalje!..

Tako, ali ne tako.

Ne, nismo se zaljubili u Oksanu Vovnić. Učinili smo gore.

Načinili smo najgluplje od onoga, što smo mogli. Okružili smo
je nekim obožavanjem punim poštovanja. Jednostavnu, dobru
sovjetsku djevojku zamislili smo kao kraljevnu svoga zimova-
lišta, a sebe — njezinim slugama i vitezovima.

Svemu je kriva moja pripovijest o putu i onaj nezaboravni
noćni razgovor u kuhinji kraj ugasnula štednjaka. Upravo onda
rodila se ona skroz pogrješana, romantična slika nadzemaljske
djevojke.

No radije ću sve ispričovjedati po redu.

Dali smo Oksani Vovnić najljepšu sobu zamovališta. Slo-
bodni od službe ljudi očistili su, oprali, istrugali sobu i svečano
u nju uveli gošću. Onda se čestitajući joj novo naselje stanu
javljati »viziteri«. Kuhar joj je donio tortu, Černyh — knjiž-
ničicu, Valerije je dovukao jelensku kožu, mrko je bacio na pod
i progundao:

— Jesenas sam ga ubio. Jednim metkom, u oko, — pa je
izišao, zapevši svojim košćatim igračkama o pojasu za vrata.

Liječnik je došao s nečim umotanim u novine.

— Htio sam vam, draga Oksano Nesterovna — počeo je
pritišćući zamotak k srcu — htio sam vam donijeti cvijeća. No
kakva nevolja: sve trgovine cvijećem zatvorene su poradi popisa
robe. I zato, evo... — i on razmota svoj omot.

Tamo je bila mahovina. Točno odrezana četvorinica, s cr-
nim grudicama zemlje na njoj, i u sobi je smjesta zamirisalo
po proljetnoj tundri. Gdje se domogao mahovine? Kakve je gore
snijega morao prevrnuti, da dopre do zemlje? No zato je bio
potpuno nagrađen zahvalnim smiješkom naše »kraljevine«.

A ja? što sam joj mogao pokloniti ja? Ta ja sam bio
naprosto momak-ruke. I dok su dolazili gosti s darovima,
izvršio sam popravak svega pokućstva, načinio njihalo, toaletni
stolić, policu za knjige, koje je darovao Fjodor, i sandučić za
mahovinu, koju joj je poklonio liječnik.

Samo Jaška Neunivako nije donio nikakva dara. Unišao
je, turio ruke u džepove, širom rastavio noge i nemarno upitao:

— No, kako, Oksanko, jesi li se smjestila?

Već joj je od prvoga dana počeo govoriti »ti«. Ta kako
ne bi — oboje su bili radisti.

A mi smo joj vazda govorili »vi«. Evo, u čemu je stvar.

Da, ta je djevojka prevrнула naše zimovalište. Uvidjeli
smo najednom, da je u našim sobama nečisto i neudobno. Da

živimo kao stoka. Nesnosno mnogo pušimo. Rijetko se brijemo. A leksikon, koji je u našoj upotrebi! No ne ćemo dirati svoj leksikon...

Čudna stvar: opazili smo sve to sami. Oksana Vovnić nije se nikad namrštila, nije makla gadljivo nosićem. Bilo joj je apsolutno svejedno, u kakvoj sobi i s kakvima susjedima živi. Kliznula je nezainteresiranim pogledom po našim istegnutim licima i zaustavila se samo na jednom licu s poštovanjem i... sa strahom. To je lice bio Jaška Neunivako, njezin starješina. Jadnica, bojala se, da će se pokazati slabim radistom. I to ona, koja je radila u izbi, okruženoj plamenom!

Zabrinuta radi ispita kod Jaške, koji je ispit bio pred njom, nije, vjerojatno, opažala, što se događalo s nama. Nije opazila ni obrijanih obraza liječnikovih, ni sjajnih kavskih lončića kuharevih, ali se domislila uzroku povišena blagdanskoga raspoloženja u zimovalištu. A kako se moglo ne opaziti! Mi smo se držali kao svečari.

Obožavanje »sunašca našega zimovališta« ispunjeno poštovanjem, dolazilo je kod svakoga od nas na svoj način do izraza, a budući da smo svi bili različiti ljudi, različito.

Fjodor Černyh pokazivao je svoje čuvstvo tako, što... ga nije nikako pokazivao. Da, da... da je prema toj djevojci bio ravnodušan, držao bi se drugačije, jednostavnije. A sad je bio sav sabran — »na oprezu«. Bojao se! Bojao se izdati se, bojao se uvrijediti je pogledom, kretnjom, riječju — pa ju je vrijeđao suhom oficijelnošću, plašio je poprmljenom strogošću. A možda se sam sebe bojao?

No zato je Valerij Petrovski izražavao svoje obožavanje bučno i afektirano. Blistao je pred Oksanom junaštvom i mladalaštvom. Tjerao je do klonulosti pse, ako je kraj njega sjeđjela Oksana. Pred njezinim je očima pravio bezumne skokove s gora i lomio skije. Svaku ubijenu životinju vukao je svakako u sobu Oksaninu, pred njezine noge (ostavljajući na podu krvave tragove, koje je onda ona morala prati). Gledao ju je strašnim očima i svakoga se časa hvatao noža.

A liječnik? On je »udvarao« Oksani Nesterevnoj onako i na onaj način, kako bi udvarao kod kuće, na Velikoj Zemlji. Uvečer bi sjedao k njoj i svakoga časa popravljao sad cviker na nosu, sad kravatu i počinjao razgovor o Moskvi, o kazalištima, o knjigama, o medicini. Bio je stalno jednak s djevoj-

kom, uljudan, korektan; bez zapinjanja ju je nazivao po imenu i otačtvu, a kad se razgovor svršio, govorio je opraštajući se: »Proveli smo divno veče, zar ne?« Nakon toga bi se trebao nakloniti, pritisnuvši šešir k prsima, uz obećanje, da će joj se javiti telefonom, pa ići u noć tražiti zalutali tramvaj ili taksu. No u našim se uslovima ovaj stil surovo narušavao, pa se liječnik jednostavno otpremao spavati u susjednu sobu.

A kuhar? Jadni admiral! Njegovo je vrijeme prošlo. Govorio mi je nedavno sjetno: »Turobna misao, braco, muči moju starost. Za čitav dugi, pasji život nije me nijedna žena poljubila badava, besplatno«. Navikao je kupovati ljubav za čarape i za šalove. Sad mu više nije bilo do ljubavi. Služio je našoj krajevni nesebično i odano — možda najnesebičnije od sviju nas. Smiješak »sunašca« bila mu je nagrada.

Samo je Jaška ispadao iz atmosfere općega obožavanja, koji smo stvorili oko gošće. Jaška je, kako već znadete, bio klippan u najdivnijem smislu te riječi. I odnos njegov prema ženi bio je klipanski: govorio je Oksani naročite surovosti, naglašavao svoje apsolutno preziranje prema ženama uopće, a prema njoj napose, dražio ju je. A zašto se onda rado motao kraj nje u zajedničkoj sobi?

Evo, tako je to sve... Što? Želite upitati: a šesti? Nisam li zaboravio šestoga? No, što ću kazati o šestom.

Bilo mi je drago, kad je dolazila u moju radionicu, dirala instrumente, obilazila oko strojevnog pokretača, sve je morala znati. »Što je to?« — pitala je pokazujući prstom. Odgovarao sam. Ako nije pitala, šutio sam i šuteći uživao u njoj. Sad nisam smatrao, da nije nalik na onu djevojku.

Zato je moj stari brbljavac pokretač stao klopotati bez prestanka. Klopotao joj je, da je čudesna, muževna djevojka, da ima jasne lijepe oči, da je nemoguće ne ljubiti je — ali joj toga nije smio reći. A kad je odlazila, napadao je na mene.

— Stru-njā-čo! Blesane! — pištao je srdito. — Ta što si sjedio kao klada? Zašto joj nisi rekao?

Grdio me je dugo, upravo mojim riječima. Onda mu je bilo žao mene, pa je poluprezirno, polusaučesno gundao: »Ah, osamljen si ti čovjek na zemlji, Aleksjeju Bogučarove. Ah, osamljen...«

On me i sad — mnogo je odonda prošlo — sveđer grdi... i tješi...

A najednom smo uvrijedili svoju djevojku.

Je li to moguće? Ni mislili nismo... Pa ipak smo je uvrijedili. Krvavo. Upravo u srce. A evo na kakav neočekivani način.

Odavna je na Tihom rtu bio uveden običaj: jelovnik objeda sastavlja svaki po redu. Bila smo šestorica, pa je prema tome svaki imao jedan u šest dana. Toga je dana mogao naručiti svoja omiljela jela. Bio je gospodarem gozbe, a mi — njegovi gosti. On nas je častio, a mi smo uljudno hvalili i zahvaljivali. Šesti je dan — izlazni — pripadao kuharu. Tu nas je on udivljavao! Uostalom odavna smo odgonetali tajnu njegove izabrane kuhinje, razlikovala se od svakidašnje samo bogatim jelovnikom. Na kraju sva ta rižota, »maršali« i sauce-poule označivali su iste konzerve. No mi smo se držali, kao da toga ne opažamo, pa smo jeli i oduševljavali se.

— Potpuno kao u moskovskom »Metropolu« — laskali smo kuharu, a on je bivao ganut.

Kad se u zimovalištu pojavila Oksana Vovnić, zbili su se svi dani u hrpu, a kuhar je mislio samo na nju. Onda smo se snašli: razredili dane, pa smo jedan dan Lukula prepustili njoj po pravu.

— A što ću naručiti? — smela se ona, kad je kuhar došao k njoj svečano po narudžbu.

— Ono, što volite.

— No, lijepo. Onda rasolnik...*). Može li se?

— Sve se može! — odvrati ponosno kuhar.

— Onda jezik.

— Sa zelenim graškom?

— Da... I... sladoled. Može li se?

Da, to je bio obilan pir! Oduševljavali smo se izborom Oksaninim. Pojeli smo do dna rasolnik (od konzerva) i jezik (konzerve) i zeleni grašak (konzerve) i arktički sladoled (zgušnjuto mlijeko i snijeg), pa smo zatražili još.

Drugi je dan bio dan liječnikov. Čitavo je jutro Stark šaputao s kuharom u kuhinji. A dobili smo za objed: rasolnik, jezik sa zelenim graškom i sladoled.

— Ono, što vi volite — govorio je liječnik primičući jela k Oksani.

Valerij me gurnuo laktom u bok i pun zavisti šapnuo:

*) Vrst juhe s kiselim krastavcima.

— Jesi li vidio liječnika... Spretan je! No, dobro! Sutra je moj dan...

Treba li vam govoriti, da smo i sutradan jeli rasolnik, jezik sa zelenim graškom i sladoled.

A kad sam ja imao sastavljati jelovnik, mislio sam dugo... Pače noću... No, kajem se, kad sam ujutro došao u kuhinju, dao sam kuharu isti popis: rasolnik, jezik i sladoled.

Na našu sreću došao je izlazni dan — dan kuharov, inače ne znam, kako bi se dugo natjecali u pronalaženju.

Kuhar je unišao u zajedničku sobu sa zdjelom, iz koje se dizala para, u rukama, a mi smo ga, kako je bilo uobičajeno, dočekali pljeskanjem. On se važno klanjao.

— No-o! — vikne mu liječnik. — Čim ćeš nas to počastiti, admirale Makarove?

Kuhar metne zdjelu na stol, naliže u tanjur juhe i pruži ga svečano-ceremonijalno Oksani.

— Jedite, gospođice, vaše omiljelo — šapne on gledajući je nježno.

— Rasolnik? — promrmlja ona smeteno.

A mi smo, ne izdržavši, zakikotali.

Da, to je bio kikot, stakla su zvečala u našoj zajedničkoj sobi.

— Rasolnik! — tulili smo.

— Jezik!

— Zeleni grašak!

A ona?

Njezino se lice počelo polagano pokrivati crvenim mrljama. Oči joj potamnjele. Oštrom kretnjom odgurne od sebe tanjur i ustane.

Ušutjeli smo.

Ošinula nas je plamtećim pogledom, htjela reći nešto očevidno srdito, uvredljivo, ali nije rekla. Ponosno je uzdigla glavu i otišla u svoju sobu.

A mi smo ostali za stolom, postićeni i zbunjeni.

Čitavoga je dana nije bilo u zajedničkoj sobi, a nitko od nas nije se usudio pokucati kod nje.

Izišla je k večernjem čaju. Ali za stol nije sjela. Stajala je kraj stola blijeda, napregnuta; njezine promjenljive oči poprimitile su ovaj put boju hladna ocjela — niti iskara, niti munja.

— Starješino! — izusti ona napregnuto zvučnim glasom — zašto me dosad niste odredili za kućnu službu?

To neočekivano pitanje zateče Fjodora nepripravna. Promrmljao je nešto, no ona ga nije ni saslušala. Sve je znala, sve je shvatila.

— Nije istina! — viknula je, a suze joj zazvuče u glasu; bile su to suze povrijeđena ponosa. — Kakvo pravo imate da me držite gospođicom, bjeloručicom? Ne zimujem prvoga dana. Nisam gospođica. Čujete li! Podove sam u zimovalištu ribala... košulje sam momcima prala... U nezgodi nisam gora od drugih

Bila je divna u svojem gnjevu, a mi — jadni u svojem »viteštvu«.

U tom je času unišao kuhar s kavskim lončićem. Ne shvativši, u čemu je stvar, rastužen slučajem s objedom, obrati se k njoj umiljavajući se:

— A evo je kavica uzavrjela, gospođice, ne ćete li kavice?

— Neću piti vaše kave! — vikne ona. — Nisam navikla živjeti od tuđega rada. Sutra ću napiliti snijega, dovesti u kuhinju, a onda ću, molim, piti vašu kavu.

I okrenuvši se oštro, ode u svoju sobu, i još lupi vratima.

Nije došla ni na večeru. Do štrajka glađu, evo do čega smo doveli svoju »kraljevnju«.

Ujutro, da izvrši svoje prijetnju, pojavila se u halji iz jakoga platna nad kabanicom. Ne pozdravljajući se ni s kim priđe k meni.

— Imate li sad vremena, Čovječe-Rame? (Na spomen puta zvala me Čovjek-Rame).

— Da — odgovorim užurbano.

— Idemo onda!

I stali smo raditi. Cijepali smo drva za kuhinju, nosili ugljen, pilili snijeg.

— Par smeđih — smijala je Oksana, kad smo zajedno, ja i ona, upregnuvši se u omču, vukli iz jaruge teške saonice sa snijegom. A ja sam motrio njezino od studeni užareno lice, snijegom posutu kovrčicu kose, koja je izvirila ispod kapice i mislio: »Eh, da mi je čitava života ovako zajedno u jednoj omči...«

Kao da je pogodila moju misao, zaustavila se Oksana na jednom i pažljivo me pogledala. Njezino se lice namrštilo i snuždilo, moje — se oborilo.

Tako smo stajali kraj saonica i šutjeli misleći na isto, ali različito. Onda je rukom dirnula moje rame.

— Ne treba. Mili, dobri — šane ona, spremna zaplakati od očaja ili iz samilosti prema nepotrebnoj joj tuđoj ljubavi — ne treba. Molim... nije potrebno... Čemu? No, zašto svi vi... I vi?..

A ja sam promrmljao:

— Oprostite... Oprostite, molim vas...

Ona me brzo pogledala i nasmijala se — zaista bilo joj je smiješno moje opravdanje. Zašto da se opravdam? Radi toga, što je ljubim?

Nisam se uvrijedio radi toga, što se nasmijala. Ta sad sam znao: »Ne treba!...« No nije dosta znati. Srcu se ne da zapovijedati.

I opet smo povukli saonice uzbrdo, a pobješnjeli nam je vjetar šibao lice ostrim snijegom, noge su nam se izmicale i sklizale po zaleđenu nagibu, a saonice su bile teške i omča je rezala rame i ja sam sad znao, čvrsto sam znao, da ću svoje saonice vući vazda sam.

A tim se i završio Oksanin štrajk glađu. Prije objeda još je dospjela oprati pod u zajedničkoj sobi (ja sam nosio vodu) i naložiti peći. »A slijedeći put — objavila mi je — primit ćemo se i sobâ. Prljavo je, prljavo u vas. No, dobro. Ja ću se latiti posla!«

Sad je ponosno sjedjela za zajedničkim stolom. Kraj nje je stajala zdjela s juhom. Mahala je žlicom za vađenje, kao atamanskim žezlom. Prestala je biti kraljevna, a postala je dje-latnom i prijaznom domaćicom. To joj je bolje pristajalo.

Sjedjeli smo oko nje kao velika, složna i proždrljiva obitelj i pružali prazne pladnjeve.

Da, ma što se reklo, ali ovakva djevojka može postati »sunašcem« zimovališta. Kao sad vidim: vani je duga, mračna noć, naša je kućica zametena snijegom, u prisoblju cvile psi, a u sobi, kraj peći, toplo je i dremovno. Pucketaju drva, od njih struji sladak miris i žega, slična na kolebljivo staklo. Sjedimo kraj peći, pušimo i brbljamo. Oksana šije. Jaška radi nešto oko reproduktora, lovi Filipinske otoke — ništa bliže. Napokon ga je netko odvuкао od reproduktora i ukopčao Moskvu. Doktor će uzdahnuti i reći: »Moskva... Da, Moskva...« — i počne rednu pripovijest. A mi ćemo pušiti i slušati. Ili pjevati. A sad ima u našem muškom zboru glas, koji nam je cijelo vrijeme nedostajao — nježan ženski sopran.

Onda Oksana skače, baca šivanje u stranu i viče:

— Dosta! Kavaliri, birajte dame!

U takvom slučaju moje je mjesto kraj patefona. I naša jedina dama pleše po redu sa svima. S njom pleše liječnik. Na njegovu se licu ukočio smiješak. Koraci su mu nečujni, kretnje skladne i umiljavajuće. Svršivši ples, ljubi dami ruku i vodi je na mjesto.

Fjodor pleše drugačije. Plašljivo moli Oksanu kao da se boji, da će ga najednom odbiti. Onda je prima s dva prsta za struk bojeći se, da je se ne dotakne.

Ali najljepše pleše kuhar. On pleše sa zanosom starca i okretnošću mornara. Oči mu postaju sjajnim i vlažnim; sjećam se, kako je jednom nakon plesa užurbano otišao u kuhinju i kako se dugo nije pokazivao. Odbučala je njegova mladost...

A Jaškin način plesanja nije mi se svidio. Uostalom, to i nije bio ples, nego maškarada. Jaška je omatao vrat kockastim šalom, dizao okovratnik kaputa, metao kapu zaslonom unatrag i predstavljao apaša. Čečetku je plesao dobro.

Ulovivši najednom moj sjetni pogled iz kuta, gdje sam okretao harmoniku, vikne Oksana:

— Do vraga foks! — i stane u pozu mašući rupčićem. Znala je, da ja foks ne plešem. Onda za razgođeni glasovir sjeda liječnik, a ja smućujući se i nečkajući se izlazim u sredini. I već tutnji naš hopak... I nema više polarne noći, nema mećave... Šumi rodni vjetar u srebrnim topolama... I djevojka... djevojka s vrpcama i ogrlicama plovi preda mnom i podražuje me rupčićem i mami i zove... Oksana!

Oksana je — lijepo ime, zar ne?

Katkad na skijanju ili u lovu, kad je izgubim u magli, stanem tako na pećinu i vičem:

— Oksana-a-a!

I čini mi se onda, da se to ne kovitla magla na mrtvu zaljevu, nego da se talasa stepa. Prostrlo se sivo kovilje. Čupavi maslačak klima bijelom kozačkom kapom. A uzanom stazom među zlaćanim žitom dolazi k meni daleka i nepristupna djevojka u vezenoj bluzici; usne su joj kao trešnje, pletenice zlatne, isprepletene zrelih klasovima, a ime nježno — Oksana.

Poštena riječ, divno bismo završili svoje zimovanje s radistom Vovnić, da nije bilo Jaške...

8.

Da, Jaška Neunivako.

Kakav je to bio čovjek, taj Jaška? Sad je već vrijeme, da kažem koju o njemu.

Njegova omiljela rečenica bila je: »He, pljujem ja!«

Pljuckajući i fićukajući prolazio je kroz život taj bezbrižni, nemarni čovjek, jednako sposoban i za junačko djelo i za podlost. Prema svemu u životu vladao se podrugljivo: prema ljubavi, prijateljstvu, časti i riječi. Znao je, da se njegovu pripovijedanju ne vjeruje, da se do njegova obećanja ne drži, a da ga se ipak voli, da se s njim rado druguje, jer je i u prijateljstvu i u bančenju i u radu bio nesebičan i kao dijete bezbrižan. S takvim je momkom veselo u složnu zimovalištu. S takvim je teško u ozbiljnoj stvari.

Ovakav je bio Jaška Neunivako.

A taj se Jaška iznenada promijenio. Promijenio se, zapravo, njegov odnos prema Oksani. Promijenio se neočekivano, za jedan dan i tako oštro, da nije bilo moguće toga ne opaziti. Od prošle klipanske bezbrižnosti nije ostalo traga. Jaška je postao uljudno nježan prema djevojci. Taj Jaška!

Hodao je po zajedničkoj sobi i meko se smiješio kao čovjek, koji je upoznao nešto novo, što obasjava njegov život, pa je na Oksanu bacaio duge, tople poglede.

Šta je to moglo značiti, osim... osim jednoga: Jaška se zaljubio.

Nisam samo ja — svi su opazili promjenu u Jaški. I onda je svaki nehotice pitao sebe: »A ona?«

Da, kako se ona drži prema tome?

Na zimovalištu, kao što znadete, nema tajna. Opazili smo, da i ona cvate u Jaškinoj prisutnosti. Kod njih su se pojavile neke tajne. Uvečer im je očito bilo na teret naše bučno društvo. Stali su se dugo zadržavati u radio izbi. Osamili se u Oksaninoj sobi. A odanle je do nas dopirao tako šretan, tako mlad, tako zvučan smijeh, da...

No, dobro. Sve to još ništa ne govori. Oboje su radisti, prijatelji i drugo. No evo, desila se epizoda, koja je raspršila posljednje sumnje...

Ovo, što ću vam sad pripovijedati, pričinit će vam se sitnicom. Možda ćete me pače i ismijati. No u zimovalištu su rijetki veliki događaji. Pravilnije, tu je sve događaj: ako kuhar iz-

misli novo jelo — to je — događaj, a ja ću vam reći, prijatelji: samo onda, ako se prema svakoj novosti, svakoj malenoj stvari vladate vatreno, punokrvno, sa svim žarom svojih čuvstava, može se živjeti i ne dosađivati se na sjeveru.

Načinili smo događajem, pače blagdanom... dijeljenje duhanskoga obroka. Izmislili smo ceremonijal. Patefon je svirao koračnicu. Kuhar je unosio sanduk s duhanom. Svi se poredamo i čekamo, dok se ne pojavi Fjodor.

— Zdravo, pušači! — poviče on.

— Zdrav'želim, oče-zapovjedniče! — odgovarali smo snažno.

— Ima li pritužaba?

— Pušiti hoćemo.

— No, dobro! Tu ćemo stvar nekako prepušiti... — odgovarao bi starješina i pristupao dijeljenju obroka.

Kad je Oksana postala ravnopravnim članom našega zimovališta, dobivala je neotklonjivo i duhanski obrok. Ali ona nije pušila. Svoje duhansko bogatstvo dijelila je na šest jednakih hrpica i davala nama.

Ali preostajao je jedan paketić izvrsnoga kapetanskoga duhana za lulu, koji se nije mogao razderati na šest dijelova. A mi smo, zaustavivši dah, čekali, kome će ga Oksana dati.

Prviput dala je dragocjeni paketić meni. To nije nikoga začudilo: nisam li je ja dovezao s garišta?

Ali sad, kome će sada dati nagradni paketić, a s njim i svoju pažnju! To je ozbiljno uznemirilo mnoge.

Mogla je, naravno, dati paketić kuharu. To bi, možda, bilo najbolje. Bili smo čak i uvjereni, da će tako i učiniti, pa smo se već spremali častiti starca.

A najednom... preda ona duhan Jaški. Jednostavno mu je pružila paketić i rekla smijući se:

— Jaška, tebi...

A on je procvao, pa čak se i zarumenjeo.

Reći ćete: sitnica, trica. Možda, možda... No taj nam je paketić kapetanskoga duhana objasnio sve.

Pa i Jaška se nakon toga držao kao »službeni zaručnik«. Svakoga se dana čulo: »Moja Oksana«, »ja i Oksana«. Nije je napuštao nijednoga časa, kao da ju je čuvao od nas.

— Pa što! — rekao je Fjodor Černyh u našem »klubu« — u kuhinji. — Ona može ljubiti koga hoće. Pače Jašku —

posljednje riječi izletjele su mu nehotice pa mu je, zacijelo, i samome bilo žao radi njih.

Da, ona može ljubiti, koga hoće. Pače Jašku. Što se moglo uzvratiti protiv toga? Samo jedno: »Zašto ne mene?«

No to je već njezina stvar. A ja, sjetivši se puta, rekao sam sebi odmah: »Nikad više ni pogledom, ni riječju ne ću uvrijediti Oksanu svojom ljubavi. A sam ćeš prići k njoj i Jaški i čestitati im od srca«.

A pogledavši svoje drugove, shvatio sam po njihovim licima, da misle isto.

9.

Čekali smo nestrpljivo, ali šuteći. Ništa nismo tražili, samo smo čekali.

Nismo se dogovarali, ali mislim, da smo očekivali isto: Osana i Jaška reći će sami o svojim odnosima. Kako će se to dogoditi, nisam znao, ali da će se dogoditi, o tom sam bio uvjeren. Zacijelo će se dogoditi za večernjim čajem. Ustat će iza stola i reći sjajeći: »Momci, mi se ljubimo. Čestitajte nam!«

Čemu nam je trebala ta ceremonija, ne mogu vam objasniti, ma da sam onda bio čvrsto uvjeren, da je neophodno potrebna. Vidite, svako ljudsko društvo, a to većma zimovališta, traži jasne i jednostavne odnose, koji ne dopuštaju nikakvih krivih tumačenja. Jasni odnosi — najbolji su odnosi među ljudima.

No predugo smo čekali. Počeli smo gubiti strpljivost. Zašto su šutjeli? Kao da su od nas sakrivali svoje odnose. Kao da je u njima nešto ružno, nečisto. I onda se pokrenu u meni ružne misli o Oksani.

Sad smo plaćali za sliku izmišljene djevojke. Naša djevojka ne bi se stala bojažljivo igrati skrivača. Naša djevojka je i ljubila i mrzila otvorena lica. Nije se nikoga i ničega bojala. Njoj se nije moglo niti suditi, nije ju se moglo žaljeti, niti joj opraštati.

Ne, Oksana nije bila ta djevojka, pa mi je Valerij prvi rekao o tom. Sjedio je u mojoj sobi na praznu Jaškinom krevetu i osluškivao glasove, koji su dopirali iz Oksanine sobe. Glasovi su bili zvučni, sretni, prepoznavali smo u njima Oksanu i Jašku; iznenada bi ušutjeli, pa bi onda nehotice mislili, da ondje ili šapću, ili se ljube.

Valerij je najednom zakikotao. Kikotao je dugo, neka-
kvim histeričnim, škriputavim smijehom i vikao:

— A mi! Mi!.. Vitezi, idioti!..

Isto je tako iznenada prekinuo smijeh i koračio k meni.
Oči su mu sjale suhim, grozničavim sjajem, a onda sam prvi
put pomislio, da o stanju Valerijevu treba kazati liječniku.

— Nikad ti ne ću oprostiti! — progundao je, zgrabivši
moju ruku. — To si je ti izmislio. A ja sam povjerovao. Ja
sam dječak, ne poznajem života. A ti ga poznaješ. Zašto si to
učinio?

Slegnuo sam ramenima. Što sam mu mogao odgovoriti?

A on je nastavio šaptati gledajući mi u oči i držeći moju
ruku u svojoj, znojnoj, vreloj.

— Svi smo povjerovali tebi. Svi, osim Jaške. On je jedini
znao istinu o njoj. Nije od sebe pravio viteza. Sjeti se, kako
je prema njoj bio surov. Kako nam se sad smiju!

Iza zida dopre do nas sretan smijeh.

Valerij udari šakom o zid, onda ušute, onda se ponovo
nasmiju.

— Nemaju prava da nam se smiju! — progunda Valerij.
— Mi smo čišći, bolji od njih, ma da smo gluplji. Zašto se skri-
vaju? Zašto ne govore? Ako je njihova ljubav poštena, prava,
zašto se skrivaju?

Mi evo sjedimo sad, pušimo, ja pripovijedam, vi slušate,
a vama se, vjerojatno, kao i meni samome čini neshvatljivim,
pače i divljim, zašto nas više od svega muči upravo ta Oksa-
nina šutnja. No, ona šuti. No, ona ne želi oglasiti svojih odnosa
s Jaškom — što je u tom uzbudljivo? A onda nam se to učinilo
svima, a meni u prvom redu, pravim zločinom.

Zazveči gong za večernju kavu.

Valerij ustane i reče, trgnuvši tvrdoglavo kudravom gla-
vom:

— Sam ću je upitati.

Nisam dospio niti da ga odgovorim, niti da ga zadržim.
S bukom je rastvorio vrata i unišao u zajedničku sobu.

Svi su bili na okupu. Oksana je već radila s kafejnikom.
Bio je onaj tihi večernji čas, koji smo prije toliko ljubili.

— Oksana! — vikne Valerij malo ne s praga. A glas je
njegov zvučao kao čvrsto napeta žica. — Jesi li ti Jaškina žena,
Oksano?

Svi su zadrhtali i umukli. Oksana je digla glavu. U njezi-
nim sam očima ugledao čuđenje. Samo čuđenje — ništa više.
Toga se izvrsno sjećam i sad.

— A što šutiš? — vikne nestrpljivo Valerij. — Plašljiva.
— Zagušio se riječju, koja mu umalo nije sletjela s usta.

— Valerij! — dospio sam viknuti, pa sam opazio, ne čuo,
kako je zveknuo kavski lončić u Oksaninim rukama. Prisilio
sam se, da je pogledam, pa sam vidio, da joj je lice plamtjelo,
činilo se, da će ona sad, na, izgorjeti... No glave nije oborila.
Ne, nije oborila. Tek sad sam opazio, da njezin podbradak nije
okrugao, kao kod djece, nego šiljast, tvrdoglav.

Pogledala nas je sve dugim pogledom, sve do jednoga —
toga pogleda nikad ne ću zaboraviti! A pod tim nepodnošljivo-
prezirnim i ponešto sjetnim, gadljivim pogledom oborili smo svi
jedan za drugim oči. Samo Jašku nije pogledala. Oštro se okre-
nula i otišla u svoju sobu.

A mi smo stajali kraj stola, zastiđeni i potučeni. Sti-
snuli se.

Čudne stvari! Jaška se pričinjao smetenijim od svih. Sje-
ćam se, da me već onda to zbunilo... Poznavajući njegov zna-
čaj bio sam uvjeren, da će smjesta početi tučnjavu s Valerijem.
No samo je uvukao glavu u ramena i izišao. Imao je leđa puna
krivnje — sjećam se toga po tome, jer sam nehotice pogledao
za njim.

Ostali smo sami. Valerij je sjedio na divanu, obuhvativši
glavu rukama. Ja sam stajao kraj praga, ostali — kraj stola.

Šutnja je trajala dugo, vrlo dugo. Meni se činilo, da su
svi prislušivali, što se sad događalo u Oksaninoj sobi. Što radi
sad? Da li plače? No ja nisam mogao sebi predstaviti suze na
njezinim očima. A što ona radi? Ali nijedan zvuk nije dopirao
odanle.

Napokon Fjodor Černyh prekine nepodnošljivu šutnju.

— Nadam se — rekao je tiho ne gledajući nikoga — da
se ta stvar više nikad ne će ponoviti. I da ničega sličnoga ne
će biti... Vjerujem vam, drugovi.

Ali po glasu sam nagađao, da nam više ne vjeruje. A za-
gledavši u sebe, uvidio sam s užasom, da ni ja njemu u toj pro-
kletoj stvari više ne vjerujem.

Da, izgubili smo vjeru jedan u drugoga — u tom je stvar.
Još više: stali smo sumnjičiti jedan drugoga.

Ne znam, tko je prvi iskresao iskru sumnje, od koje je kasnije planuo požar, ali mislim, da smo to učinili svi najednom. Kad se igraš s vatrom — očekuj nevolju.

Uvukla se sama, ta misao: Oksana je nepristupna! Trebalo je pustiti tu misao u glavu, pa se smjesta kraj nje ugnijezdila druga, još mrža: Oksana je pristupna samo Jaški. Zašto je šutjela o svojim odnosima s Jaškom? Odnos jest, to je činjenica. Čemu ga dakle skrivati? To znači radi toga, što to nije pravi odnos, u njemu nema stalnosti, on je — slučajnost. Tako je lako bilo vjerovati tome, da je Jaška — slučajnost. To je objasnilo sve. Ali onda... onda, možda i zaista ima Valerij pravo, što smo badava od sebe pravili idiote-vitezove, da je Jaška bio bliže zemlje, pa je zato i uspio.

Tako su jedno za drugim slijetala vela s djevojke našega zimovališta — pa se pred nama pojavila dostupna i divlje poželjna sa svim čarima svoga spola. Kao da smo se prvi put sjetili, da se pod njezinom surkom sa sidrom skriva vrelo, trepetno žensko tijelo, koje se može milovati i ljubiti. Dosad nismo nikad o tom mislili. Poštena riječ, nikad! To velim barem za sebe, a ja sam je najjače ljubio, to je zaista istina.

Sad se više nije bilo kamo sakriti od očaravanja njezina omamna, mladoga tijela, pristupnoga milovanju, od mirisa njezina parfuma, i njezine kože, i njezine kose, od njezina glasa, koji je poput vjetra prodirao kroz čitavo zimovalište, kroz sve pukotine, sve rupe...

Mučeci se na svojem osamljenom krevetu i osluškujući nehotice glasove za njezinim zidom, u njezinoj sobi, nije se moglo ne misliti o onome, o čemu nije trebalo misliti. Proklete noći! Svako škripanje bilo je mučno. Svaki šušanj činio se ljubavnim šapatom, svaki zvuk — ljubavnim cjelovom. Tko je bio sad kod nje? Jaška, liječnik, Valerij? Tjerao sam od sebe te misli i borio se s njima, kako sam mogao. Hvatao sam ih za grlo i stiskao, stiskao, kao nametnike, a one su dolazile, dolazile, dolazile i od njih se nije moglo sakriti...

Među sobom smo izbjegavali razgovor o Oksani. No u očima svakoga čitao sam nijemo pitanje: »A ti? Šta imaš s Oksanom?« A vjerojatno je i u mojima očima zastalo to pitanje.

Nehotice, ali ljubomorno i čak zlobno stali smo paziti jedan na drugoga. Sumnjičilo se onoga, koji je ulazio u radio izbu za vrijeme službe Oksanine. Tko je radio kraj nje u nezgodi — bio je sumnjiv. Kome je prvome pružala tanjur s juhom — bio

je sumnjiv. U očima njezinim, u njezinim kretnjama, u njezinu pogledu tražili smo odgovor na to prokletu pitanje: »Tko još? Tko još, osim Jaške?« Gadno se sjećati toga, no sve ću istovariti, kad sam već počeo.

A ona? Ona se držala divno. To sam i onda priznavao. Bila je jednaka sa svima, korektna, ni jednom riječi nije podsjećala na onu prokletu večer, ali ni prijateljskih razgovora ni šala nije s nama započinjala. Same po sebi svršile su se i naše tihe večeri kraj peći i ples i pjesme. Da, tih se dana nije pjevalo na Tihom rtu!

Samo je s Jaškom bila kao i prije nježna i vesela. No nekako neprirrodnom bila je njezina nježnost prema njemu — to sam smjesta opazio. Kao da ju je naročito, uprkos nama, demonstrirala. Evo, biva, ne bojim se ni mrve ni vašega govorkanja, ni vas samih. A Jaški su se pod zrakama njezina smiješka uspravljala njegova kriva leđa. Kao i prije bio je bezbrižan, nemaran, kao i prije pljučkao je, ali nas je izbjegavao.

A i mi sami izbjegavali smo jedan drugoga. Razišli se po kutovima. Zadubli smo se svaki u svoj posao, kao da je svaki imao golo, oguljeno tijelo, pa je dodir, jednostavna prisutnost strana čovjeka uzrokovala bol.

U našim odnosima pojavila se izdajnička uljudnost. Prijašnje iskrenosti nije bilo. Kao da smo se bojali dirnuti i uvrijediti jedan drugoga, a što smo se više bojali, to smo više dirali. Uljudnost je možda i dobra za diplomate, ali za prijatelje... Što se mene tiče, ja volim posurovu iskrenost. Ali, evo, iskrenosti i nije bilo u nas.

Zašto se nismo porazgovorili jednostavno, od srca? Ne znam, ne znam... Možda zato, što više nije bilo prijateljstva na Tihom rtu.

Da, tih dana nije na čitavom Sjevernom morskom putu od Uellena do Jugorske kugle bilo težega zimovališta od našega!

10.

Da li je tome kriva djevojka?

Onda mi se činila, da je svemu ona kriva. »Ta ona je — mislio sam — razorila naše prijateljstvo. Došla je, makla tankom obrvom, i poput dima razišla se naša družba«.

No vi se, prijatelji, ne žurite sa zaključkom, saslušajte

moju pripovijest do kraja. Sad krivim prije svega sebe. Ta mogao sam se o svemu porazgovoriti s njom. Činilo mi se, da prema meni goji povjerenje. Pa ipak sam izbjegavao sastanke s njom. Susrećući slučajno njezin pogled, vidio sam u njemu brzi, nijemi ukor. Da li se sjetila puta i noći na momemu ramenu? Da li je znala za moju prisegu, da ću je braniti? Ne znam... Ne znam... No brzi, oštri ukor bio je u njezinim očima, kad me je gledala. A podnijeti ga nisam mogao. Bježao sam. Sakrivao se.

Evo kako su stajale stvari, braćo, na Tihom rtu polarne noći godine 1935. Žalospno, da, žalospno... Mudar je bio onaj, tko je rekao: »Nisu stražne polarne vijavice, strašna su polarna natezanja«. Šta su vijavice! Fjodor Černyh odlazio je sad i za mećave na daleke ekspedicije. Da li je htio uteći od nas, ili od samoga sebe, ne znam.

Približavalo se strašnije od mećave, približavalo se — natezanje. Čuli smo njegove korake. Naslućivali smo njegovu grmljavinu u razdražljivu basu Valerijevu i u nervoznu trzanju liječnikova obraza i u srditoj zveci kafejnika i lonaca u kuhinji. Svađe su počele nastajati radi trica, zbog ničega. Najkorektniji je liječnik najednom izjavio, da više ne može, da fizički ne može slušati Valerijevo »pjevanje«. Stvar je u tom, što je Valerij sebe smatrao za šaljapina Tihoga rta. Imao je zaista snažan glas, ali ni mrve sluha. Nikad još nisam čuo nikoga, tko bi tako pogrešno pjevao.

I prije je on pjevao. Pjevao je vazda. No s tim smo se mirili, kao što smo se uopće na Tihom rtu mirili sa svim nedostacima i slabostima svakoga stanovnika. Naše se prijateljstvo — sad sam shvatio — upravo i držalo samo na tom miranju i sveopćoj amnestiji. Živi, kako ti je drago, a ne smetaj ugodno živjeti drugima — evo, na čemu smo temeljili svoje drugarstvo. Nestalan temelj! Možda je zato tako brzo i pukao! Šta je bilo kod nas? U najboljem slučaju prijateljstvo susjeda zajedničkoga stana, a ne prijateljstvo polarnika.

Da, sad ni ja nisam više mogao podnositi pogrešno Valerijevo pjevanje. Uobičajio je bio, da pjeva u zajedničkoj sobi u svako vrijeme dana i noći. A pjevao je samo jedne te iste tri stvari. »Pogrebnu koračnicu«, »Zveku negava« i »Eh, uhnjem!« Samo te tri stvari.

Liječnik mu je razdražljivo rekao:

— Čak se i celuloidne ploče od česte upotrebe izližu i počinju krčati.

— Ne pjevam zbog slave — odgrizne se Valerij i počne »Zveku negava«.

— Kad čovjek ima takav glas — reče liječnik planuvši — mogao bi otići u vodare, a ne u zimovatelje.

— Ne morate slušati.

— Ali kamo da se sakrijem od vašega promukloga basa. Kamo? I zaista, kamo?

Bili smo prikovani jedan uz drugoga i svi zajedno k tahninom snijegom pokrivenom traku zemlje, koji se pružao u more. Nismo mogli niti uteći, niti otići, niti se sakriti jedan od drugoga. Prvi put nakon mnogo godina učinilo mi se zimova-lšte tijesnim.

Ne znam, kako bi se završila ova vokalna svađa, da se nije umiješao Fjodor Černyh, naš starješina. Odveo je k sebi najprije liječnika, onda Valerija, pa je dugo govorio s njima. Tih je dana starješina često mogao istupati u toj ulozi.

Valerij više nije pjevao. Ali se nije ni razgovarao. U slobodno vrijeme od posla (a meteorolog ima vazda dosta slobodna vremena) hodao je s lulom u zubima velikim koracima po zajedničkoj sobi i šutio. Šutio je, kad je bio što pitan. Šutio je, kad se tko k njemu obraćao. Hodao je i šutio. Počela je poznata mi forma »polarne psihoze...« Oko Valerija se užurbao liječnik, starješina, pače Oksana.

Još ne znam slučaja, da bi se »polarna psihoza« liječila bromom. Ona se liječi prijateljstvom. A prijateljstva, kako sam već rekao, nije na Tihom rtu više bilo.

Valerij je tjerao od sebe i liječnika i starješinu i sve nas, a na Oksanu je pače viknuo:

— Koga mi vruga vi dolazite? Ne idite mi pred oči. I oblačite, kao svi zimovatelji, hlače, a ne suknju. Ne suknju. Ne suknju. Ne mogu vidjeti suknje, vrug vas odnio!..

A jednom je noću u zajedničkoj sobi odjeknuo pucanj.

Iskočio sam u čemu sam bio i ugledao Valerija s revolverom u ruci. Valerij je bio blijed i nekako nesličan sebi. Sjećam se, onda mi je munula misao, da je u sebe pucao. No Valerij se revolverom prijetio Oksaninoj sobi i krčao:

— Tamo je... kod nje... netko...

Obazreo sam se. Na vratima triju naših soba stajali smo sva šestorica. Četvrta je soba bila soba Oksanina.

Ona se pojavila dremovna i uplašena.
— Što se dogodilo?
— Ništa — odgovori oštro Fjodor. — Valerij sanja ružne sne. Odlazite spavati! Spavati! Živo!
Oksana nas promjeri nepovjerljivim pogledom i šuteći zalupi vrata za sobom. Da li se dosjetila?
Ostali smo sami.

— Molim — rekao je starješina istim oštrim, nepoznatim mi tonom — molim sve, da se obuku i iziđu.

I evo stojimo — nas šestorica muškaraca — na snijegu kraj naše kućice. Noć je svijetla, puna mjesečine, a radi toga je još gore. Stidimo se stajati na jasnom svijetlu mjesečine, stidimo se gledati jedan drugome u lice.

Oborli smo oči u snijeg — on je modar, pun pukotina — i šutimo.

— No? — izusti starješina. — Svršili smo igru!

Za odgovor — šutnja.

— Ta što šutite... muškarci? Jesmo li muškarci ili čopor pobješnjelih pasa?! Ta što šutiš, Valeriju?

— Stidim se...

Učinilo mi se, da Jaška hoće nešto reći. Čak je načinio kretnju, ali je zapeo. Onda je glasno pljunuo. Navukao je naušnike na uši i otišao.

Počeli smo govoriti svi najednom. Do vraga! To je već previše! Možemo ljubiti ili ne ljubiti tu djevojku, možemo je poštivati ili ne poštivati, ali nikome ne ćemo dopustiti, da je napada. Njezina je stvar i njezino pravo ljubiti, koga hoće.

Samo dvojica nisu na tom vijeću muškaraca kazali ni riječi: Valerij i Jaška. Valerij zato, jer je bio prigriježen i uplašen svim, što se zbog njegove krivnje dogodilo. Jaška!.. Vrag neka zna, zašto je šutio!

Razišli smo se odlučivši, da »to« treba svršiti. I zaista smo »to« svršili. Više nije bilo ni pucanja, ni svađe, ni razgovora o toj proklesoj temi. Zimovalište se primirilo. Svaki se latio svoga posla. Nikad još nismo radili tako mnogo i s takvim bijesnim žarom kao tih dana, kao da smo shvaćali, da ćemo samo u radu naći mir.

I nikad još nismo s takvom nestrpljivošću očekivali da doleti Turovski.

Turovskoga se vazda očekuje nestrpljivo. Treba zimovati u zapadnom odsjeku Arktika, da se shvati, što je za nas bio Turovski.

On je za nas bio proljeće, jer je dolijetao prije prve ptice. Bio je za nas ljeto, jer je ukormanio u zaljev prije prvoga broda. Bio je za nas Velika Zemlja, miris koje je donosio sa sobom na krilima, i obitelj i dom — on nam je donosio vijesti o njima. Dolijetao je k nama prvi, a odlijetao posljednji lomeći mladi led na zaljevu, pa je sa sobom odvezio naša pisma, molbe i nade. Ako je u zimovalištu bio težak bolesnik, živio je nadom u Turovskoga. Turovski će doletjeti i spasiti ga: dovest će liječnika, ili će ga odvesti u bolnicu. Ako je geologijsku skupinu u tundri snašla nevolja, znala je: da je izbave, poslat će k njoj Turovskoga.

Evo, što je za nas bio Vasja Turovski, linijski letač.

Ali još nikad nismo očekivali Turovskoga takvom nestrpljivosti kao sad. Vidite, nekako samo po sebi se saznalo, da će od nas odvesti Oksanu. Da li se Černih šifrom dogovorio s Moskvom, ili su ondje odlučili, ne znam. Ali da je to bilo odlučeno, znali su svi, ma da o tom nitko nije govorio. Da li je znala Oksana? Čini mi se, i ona je znala.

Evo zašto smo Turovskoga očekivali tako nestrpljivo. Da brzo, da barem što brže doleti! I za nas i za Oksanu će biti bolje, da se što prije rastanemo.

Očekivali smo ga, kao uvijek, u ožujku, no ove je godine poduzeo velik lijet i letio k nama zamršenim pravcem probijajući novu prugu. Objesili smo u zajedničkoj sobi veliku kartu, pa smo zastavicama bilježili najkraći put. Zastavice su se sve većma približavale Tihomu rtu. U zimovalištu postane veselije.

Vijesti o kretanju Turovskoga donosio je dežurni radist: Jaška ili Oksana. A oni su i pomicali zastavice prema prevaljenu putu. Oksana je dugo znala stajati pred kartom. Očito se i njoj htjelo što prije rastati s nama. Nešto sramotno, odvratno bilo je u toj sveopćoj želji, da se odijelimo jedni od drugih. I sad je ružno spomenuti se toga!

Očekivali smo Turovskoga iz dana u dan.

I evo jednom, tek što smo sjeli k objedu, uleti u zajedničku sobu zadahtani i blijedi Jaška s listom papira u rukama.

— Turovski se izgubio! — viknuo je i najednom zapeo: ugledao je Oksanu.

Oksana je vrisnula, a iz ruke joj je ispala žlica za dije-ljenje. Začuđeno smo je pogledali — sva se izobličila. Nismo ni znali, da ima takve živce. Ili i suviše želi odletjeti!

— No, da! — viknula je srdito. — No, da! Turovski je moj zaručnik. Šta je u tom takvo?

— Što?!

Časak je trajala opća zablenuost, druge riječi ne mogu naći.

A onda smo se svi odjednom digli s mjesta i pošli na Jašku. On je još uvijek stajao s listom u rukama. Opazivši naše kretanje, ustukne. A mi smo išli na njega šuteći, teško dišući. Ne znam, kakva su nam bila lica toga časa, no lice Jaške Neunivaka izražavalo je užas.

Utjerali smo ga u kuhinju i okružili željeznim prstenom. Uteći nije mogao.

Časak je trajala šutnja. Onda Fjodor upita:

— Jesi li znao?

Jaška se stao vrtjeti nastojeći kliznuti.

— Jesi li znao? — viknemo svi.

— No, znao sam, znao naravno. Ovdje sam saznao. Jednom je za moje službe stigao Oksani radiogram od Turovskoga. Upitao sam je, ona mi je rekla. A ja sam, znadeš li, radio kao radist kod Turovskoga. Drugovi smo. No i evo... Htio sam, kako je bolje. Mislio sam: lako bismo mogli uvrijediti djevojku! Ta poznajem vas. A rečem li, da je moja, odlijepit ćete se... Evo...

Saslušali smo ga šutke, ne prekidajući ga.

— Poznaješ nas? — upitao je samo Fjodor i turobno zaklimao glavom.

No više nismo imali što da rečemo.

Kriviti za sve Jašku? Nalupati ga? A mi? Zar smo bili bolji? I mi smo mislili, da »znademo«. Mislili smo o sebi gore, no što je zaista i bilo. A u kakvom smo se blatu uprljali, uprljavši ujedno i dobru, potpuno nekrivu djevojku, zaručnicu svoga druga!

A djevojka! Posve smo na nju zaboravili. Ostavili smo je samu, potresenu viješću.

Svom brzinom jurnemo u zajedničku sobu — Oksane ondje nije bilo. Onda se netko dosjetio: ona je u radio izbi. Pa na-

ravno. Ta gdje bi i mogla biti u tom času? Sjedjela je kraj ključa i uporno pozivala avion Turovskoga. Lice joj je bilo mirno, ali nekako sivo; oštrije se isticao podbradak, na korijenu nosa ležao je nabor. Pomislio sam, da je takva bila, vjerojatno, i onda, u plamenom obuhvaćenju radio izbi.

No nešto drugo, nešto novo, posve nepoznato bilo je sad u njoj. I ja sam više pogodio, nego li shvatio, što je to bilo. Djevojke Oksane više nije bilo. Pred nama je sjedjela zaljubljena i ojađena žena i zvala svoga prijatelja, koji se izgubio u snježnoj mećavi.

Nakon dva dana doletje Turovski i odveze sa sobom Oksanu. A kad je slijedeći put doletio, dovezao nam je od nje pismo i dar: šest paketića kapetanskoga duhana.

12.

To je sve.

Zimovali smo još jednu godinu na Tihom rtu; zimovanje je bilo složno, lijepo. Onda smo se razišli. Jaška ponovno leti kao radist kod Turovskoga. Da li se promijenio, ne znam. U polarnoj ga avijaciji kao i prije zovu Jaška Neunivako. Oksana ima — dijete. Turovski mi je pokazao sliku. Liječnik se odvezeo na Veliku Zemlju i oženio se. Nedavno sam na radiu čuo za neku čudesnu operaciju, kojom je zadivio naučni svijet. Oženio se i Valerij, pa je smjesta sa ženom otputovao zimovati na Čukotku. Negdje na Čukotki lunja i Fjodor Černyh, starješina velike ekspedicije. Na Tihom rtu ostao sam samo ja. Znate, naučiš se na mjesto. Nisam se oženio. Čekam. Tundrini su putovi široki, veliki, možda još sastanem svoju djevojku. Samo sad više ne pogađam, kakva će biti. Ne možeš pogoditi. Život je zamršeniji.

No, svršavajte s pušenjem, momci, pa na počinak. Je li dobar duhan? To je upravo onaj. Dobivam ga dvaput na godinu po Turovskom. No pušim ga... pušim rijetko. Čuvam ga. Pa ga je evo dosad doteklo. Za tri će lule biti dosta. No, da, uskoro će proljeće. Valjada Oksana ne će ni ovaj put zaboraviti.

A sad na počinak, momci. Naskoro će i mećavi biti kraj, sutra — na put. Uvucimo se u vreće za spavanje i naspavajmo se. Svatko neka sanja, što mu je milo. A ja već znadem svoj san: noć, put i djevojka na mojemu ramenu.

Razboljela se pralja. Metnu je u bolnicu, a liječnik izjavi: — potrebna je operacija.

Nakon nedjelje dana potuži se radist Nikodim prvi, da nema čistoga rupčića za nos. Kao dokaz izvuče iz džepa nečist rubac uprljan od duhana i reče: posljednji! Nakon dvije nedjelje izjave muškarci-neženje, da ne mogu ići u kupku, jer nemaju čista rublja, da se presvuku.

Na zimovalištu nastane strašna kriza. Muškarci se skupe na vijećanje. Oženjeni pokušaju umaknuti, no budu dovedeni pod pratnjom.

— Mislim ovako — reče praljin muž, koji se zbog nečega osjećao krivim. — Mislim ovako: to je elementarna nesreća. I svaki, mislim, može vrlo slobodno sâm sebi rublje oprati, budući da je već takva nevolja s Marijom Aleksjejevnom.

Meteorolog dramatski vikne:

— Da! Sam ću ići prati svoje prnje! Ja ću prati. Izvršno umijem prati. Ja sam — pralja od djetinjstva. Sav sam život o tom sanjario. No umjesto današnjega izvješća o vremenu dat ću temperaturu kupališta, stanje vode u koritu i gustoću magle, koja se diže od mojega rublja... Ta što mogu opažati u kupalištu?

— Kakvom smo postali gospodom, ipak — usudi se staviti opasku oženjeni radiotehnik, koji je u svojem životu mnogo zimovao. — A kako smo mi na starim zimovalištima mogli biti ne samo bez pralja, nego i bez kuhara! I službu smo vršili i određeno vrijeme nismo narušavali. Ne, razmekšali su se polarnici, razmekšali.

No na njega viknu, da je njemu, naravno, lako filozofirati, kad mu žena pere sve rublje.

— Vaša služba! — rekao je Nikodimić. — Tripot po deset časaka na dan — to je bila služba na starom zimovalištu. Tu ćeš naprosto od dosade ne samo praljom, nego i modernim kro-

jačem postati. Nego kad smo mi ovdje po dvanaest sati u službi...

— Da, upravo dvanaest!

— No, osam —пусти Nikodimić. — Zar je malo?

Prepirka bi se još veoma razgorjela, da se nije umiješao mudri aerolog, čovjek bolesno zaljubljen u čistoću, i koji je sve preneražavao svojim zasljepljujući bijelim okovratnicima. Sam ih je prao.

Kao čovjek iskusan u poslovima pranja rublja, zauzeo je stanovište puno praktičnoga smisla.

Ima nas četrdeset muškaraca — rekao je. — Prosudite i sami: počne li svaki prati svoje rublje u kupaonici (a drugdje se ne može) — kako ćemo se smjestiti tamo! No, mogu odjednom prati četvorica, s mukom petorica. To znači, da treba osam dana ložiti kupaonicu. A zar se to može? Naredat ćemo se. Upropastit ćemo sav posao.

— A što da se radi? — upitaju ga.

To nije znao. Svoje okovratnike će uostalom oprati sam.

A što da se radi? To »sudbinsko pitanje« visjelo je nad zimovalištem.

Šutljivi sve vrijeme partorg*) izvadi lulu iz usta i reče:

— Mislim, da se treba obratiti k svijesti naših žena.

Svi ga začuđeno pogledaju, ali ništa ne uzvrate. Samo je Nikodimić pun sumnje i ironije zaklimao glavom.

Partorg skupi žene. Predosjećajući temu razgovora razmjestite se po kutovima. Razgovor je kanio biti buran.

— Drugarice žene! — počeo je, ne smućujući se, partorg. — Oboljela je Marija Aleksjejeva — zašutio je časak. — Takva je stvar... Tu se ništa ne može. I, među ostalim, to nas je sve dovelo u težak položaj. Počne li svaki muškarac sâm prati rublje, to ne će biti zimovališta, nego kupališno-praonična ustanova. Potrebno je, drugarice žene, organizirati zajedničko pranje rublja. Šta vi mislite, a?

Što su mislile žene, ostalo je nepoznato, jer nijedna od njih nije ništa rekla. Sve su čekale zadržavajući neprodorno držanje.

— Govorite, molim vas — pozove ih partorg.

*) Partijski, stranački organizator.

Upiljio se u ženu radiotehnika Mariju Iljiničnu, poznatu društvenu radnicu na zimovalištu, pa je ta morala otvoriti raspravu.

— Pa što — rekla je. — Oprat ću rublje svoje i svoga muža. Mislim, da sve žene mogu to učiniti. — I ona prijeđe ponosnim pogledom preko čitavoga zbora.

— Naravno, naravno — prihvate žene radosno, a samo Agnija Ignjatijevna zlovoljno promrmlja:

— Isplatilo se putovati za mužem preko polarnice, da opet perem njegove gaće.

Partorg je neko vrijeme žvakao lulu zubima, a onda je diplomatski umiljavajućim glasom rekao:

— Pobuda Marije Iljinične može se samo pozdraviti. Ja sam, među ostalim, pače požalio, što nisam njezin muž. Zašto vas nisam sastao prije deset godina, Marijo Iljinična? — izvukao je prljav rubac i useknuo se bučno. — No, a što će nesretni neženje? — doda.

— Dopustite! — razbjesnila se Agnija Ignjatijevna. — Vi želite prisiliti mene, me-e-ene, da perem prljave rupčiče tuđih neoženjenih muškaraca?

Digla se opća buka. Žene navale na jadnoga partorga, a on je, shvativši, da ne će moći izustiti nijedne riječi, strpljivo slušao.

— Nismo mi pralje! I nismo zato putovale — vikala je Agnija Ignjatijevna.

— Muškarci mogu i sami prati!

— Ne ćemo mi prevrtati tuđe rublje!

— Još nam je samo toga trebalo!

A onda se začuo glas magnetologa Lide, jedine samostalne žene u zimovalištu.

— Stidim se slušati vas, žene — rekla je s neizrecivim prezirom. — Stidite se, stidite. Stidite se — ponovi ona, dok su sve uplašeno umukle. Naši muškarci grade najsjevernije radiosredište na svijetu. Padaju od umora. Rade u vijavici, noću, za nevremena. Jeste li čule od njih jadikovke? Do vruga, zašto sam se rodila kao žena? A vi se stidite njihovih prljavih radnih košulja i borite se uprljati ruke pranjem. Partorg! — rekla je odlučno. — Vrag s njima! Ne treba. Serjoška će mjesto mene biti u službi, a ja ću sama, sama oprati sve rublje.

— A zašto sama? — promrmlja uvrijeđeno Marija Iljinična. — Zar mi nemamo ruku?

A Agnija Ignjatijevna je svojom običnom agresijom već navalila na Lidu.

— Sama? Šta ćeš ti uraditi sama? A još znadeš li prati? Djevojčica! A ja sam za čitav čopor prala, nisam gospođa, oprat ću i tima, ma da ne zaslužuju naše brige, zaista ne zaslužuju.

Partorg nije imao što govoriti. Predvođene Agnijom Ignjatijevnom pojurile su u sobe samotnih momaka, te stanu u zavežljaje sabirati sve rublje, sve, kolikogod ga je bilo. Muškarci su se stidjeli i pokušavali ih odgovoriti:

— Ma ne, toga ne treba. Rupce i košulje uzmite — to je dosta. Snaći ćemo se.

Ali Agnija Ignjatijevna nije podnosila uzvraćanja.

— Dajte sve, nemoćni čovječe. Muškarče! Čemu vas se samo nazivlje ljudima? Žena će svagda izvršiti muški posao i još bolje od vas, zamislite. A vi ni za što, ni za što niste sposobni. Samo dajte!

I ona je kupila rublje u zavežljaj, bacala zavežljaj na svoja široka, snažna leđa i vukla u kupalište.

Znale su pranje rublja pretvoriti u blagdan, naše žene. U kupalištu je cio dan vladao smijeh i pjesma. Muškarci su vukli u kupalište saonice prepune snježnih opeka (vode na otoku nije bilo, dobivali smo vodu iz snijega), no žene su neprestano govorile: vode je malo, malo! A aerolog se počeo bojati za svoje okovratnike: »Prat će rublje do rupa — tvrdio je. — Ala su se latile«.

Žao mi je, što sam vam pripovijedao ovu nečistu pripovijest.

Znate, kad mi je Agnija Ignjatijevna donijela moje rupce i košulje, a ja sam vidio, da su čarape zakrpane, da su na košuljama prišivena puceta, a rupci da su pače namirisani (to je neprocjenjiv junački čin velikodušnosti zimovateljica — potrošiti dragocjene mirise za tuđe rupčiče), osjećao sam se tako zbunjenim i ganutim, kao da je mene — velikoga, nesklapnoga momka pred svim čestitim svijetom izmilovala mati.

To je sva pripovijest o tom, kako je oboljela pralja.

Vijavica nas je stisla k malenoj faktoriiji kod Šajtan gore. Čitavu nedjelju dana sjedjeli smo ovdje i slušali, kako udara vjetar pred prozorom. Kućica je pucala, škripale su daske. Činilo se, ovoga će časa naletjeti vjetar, pograbiti našu trošnu kućicu i ponijeti je udarajući njome o oštre ledene šiljke, snježne smetove, kao što sad nosi sve: kamenje, odlomke ledenih santa, hrpe snijega.

Posljednjih se dana nismo gotovo ni izvlačili iz vreća za spavanje. U kućici je bilo hladno, ložilo se malo — štedjela se drva. Preko noći izbijao je na daščatu podu tanak, blijedi sloj snijega, danju se talio. U vreće za spavanje uvlačili smo se odjeveni: u krznenim hlačama, u pustovim čizmama, u majicama. Na glave bi natukli teške dlakave šubare.

Radist je udarao na balalajci, ali su mu zebli prsti. Onda je uvukao balalajku u vreću za spavanje i nastavio svirati. Iz vreće se prigušeno razlijevali zvukovi valcera. Kao trbušni govor. Radist je svirao za sebe, naprosto, da se pozabavi.

— A u Moskvi se sad pleše — uzdahnuo je. — Snijeg... Automobili... Projektori... Glazba... — i počeo je pjevušiti rumbu.

Osluhnuo sam: vani su se u zavijanju mećave pričuli zvukovi orkestra. Nasmijao sam se.

Vrata se rastvore, u njih provali snježni vihor i zavrti se po sobi. Unišao je mehanik. Sve oči upere se s nadom u njega: nije li prestala? Samo je šutke mahnuo šubarom, s nje se pospe srebrna prašina.

Ruke mehanikove bile su krvave. Metnuo je na stol dvije smrznule palice, koje su muklo zveknule o drvo. Dosjetili smo se — to je kobasica. Onda je iz džepova izvukao boce — to je špirit. Mehanik je išao k avionu po namirnice. Posljednje naše zalihe.

— Jedva sam otkinuo — rekao je. — Sve se smrznulo. U mojemu se kovčegu smrznla kolonjska voda. To je smrznavica!

— To je kolonjska voda! — odgovorimo veselo.

Svi se nasmijemo.

Kobasica je ubrzo zamirisala na tignju.

Došao je Nenac-lovac Japtune Vasilij. Čučnuo je kraj praga i izvukao njamt — jelenski rog. Bez žurbe je izvukao drveni čep, koji se objesio na željeznu lančiću, pa isuo na dlan duhana iz roga.

— Vojva, vojva — rekao je klimajući glavom. — Jako loše... Na svima četirima kutovima neba visi snježna mećava.

Onda je mehaniku pružio dar — smrznutu ribu.

Naš je mehanik rado rasuđivao i umovao.

— Kako je prezime te ribe? A! Omulj.*) Vrlo mi je drago upoznati se.

Uzeo je ribu i stao je rezati na tanke ploške.

— Ostrušci su raskošno jelo. Jedu se sirovi. Nenadmašiv zalogaj pod 96. stupnjem — objasnio je radeći nožem.

Među knjigama na prašnoj polici opazim najednom stare, požutjele listove karata.

— Flirt cvijeća! — kliknem zadivljeno. — Hajde da flirtujemo, drugovi.

Razdijelio sam karte, ali nitko nije ništa razumio u njima.

— S čim se to jede? — upita uljudno mehanik.

S flirtom cvijeća sukobio se prvi put na malenoj faktoriiji iza polarnice. Zanimljivo, kako su ovamo dospjele te masne kartice?

Poslao sam mehaniku orhideju: »Orhidejo! Vi ste — ko-keta, igrate se s mojim srcem.«

No flirt nije imao uspjeha. Ubrzo su svi odbacili karte. Ni vatreni dragoljubi, ni žarki božuri nisu mogli ugrijati naša zamrzla srca.

— Vojva, vojva — klimao je glavom Nenac. — Jako loše... Ljudi se posakrivali... Životinje se posakrivale... Lisice se posakrivale. Samo jedan lisac lunja, prokleti hromi Noho, kvari stupice, krade meke.

I stane pripovijedati o tom lisicu. Lukav je, velik, snažan. Nikome još nije uspjelo da ga ulovi. Jednom je ipak neoprezno zapeo nogom za stupicu, pa mu je željezo steglo nogu. Odgrizao je nogu zubima i utekao šepajući. Tragovi mu se i sad vide u tundri.

*) Coregnus omul, vrst lososa, osobito u Bajkalskom jezeru.

— To je začarani lisac — doda šapatom kružeći oči Nenac. — To je vrag.

Svi se nasmiju. Lovac se uvrijedi.

— No, evo smo i do vragova došli — reče veselo mehanik. — I vrijeme je.

— A moj je prijatelj vidio vragove — umiješa se smiješeći se radist. — Zimovao sam s njim udvoje devetnaeste godine na malenoj polarnoj radiostanici. Kolčak je zauzeo bio Sibiriju, ni s kim nismo mogli doći u vezu preko radija. Dva od svijeta odrezana čovjeka. Za nas se nitko nije brinuo. Ipak sam nastavio slušati eter. Katkad bi se namjerio na svoje, no češće na — neprijateljske stanice. Uspijevalo je domišljati se o položaju na fronti. Panični brzozavi bijeloga stožera, često nešifrirani, kratka izvješća, privatni brzozavi — sve je to potvrđivalo — naši navaljuju. Moj prijatelj nije išao u stanicu. Ležao je iz dana u dan na krevetu i pio. Da se ne trudi, dokotrljao je bure špirita u sobu, utaknuo gumenu cijev, pa je ležeći sisao vatreno piće. Noću mu se činilo, da iz zaljeva izlaze vragovi. — Zeleni, dlakavi — krčao je. — Dave me, dave...

— No, pa što, je li propao momak — upita letač, koji je sve vrijeme šutio.

— Nije. Došao je k sebi. Sad u Moskvi radi. Kao radist. Vodka ne može vidjeti, vragova ga sjeća.

Svi se nasmiju.

— To nije ništa! — reče mehanik. — Nego ja ću vam pripovijedati slučaj.

I ispriповjedi nam o avionu, koji je bez letača kružio po aerodromu.

Stvar se dogodila prije nekoliko godina. Mlad letač — nazovimo ga Lanjin — vraćao se s linijskoga lijeta u malenu avionu III-2, koji letači nježno nazivaju Njuročkom. Lanjin je letio sam. Prozebao je i umirio se i s radosnom je nestrpljivosti čekao, da će se svakoga časa pokazati grad, aerodrom. Ogrijat će se, oprati, zbaciti kombinezon i otići u goste dočekivati Novu godinu. Tamo je već, vjerojatno, buka, dim, djelatna užurbanost u kuhinji — učinilo mu se, da je u studenu zraku zamirisalo po guski i kupusu.

»Lijepo! — zažmiri on. — Bit će Nataša, topla i draga djevojka s jasnim očima. Kucnut će se s njom, ispit će za sretnu budućnost, za njihovu budućnost — njegovu i Natašinu.«

Avion se zanjiše. Letač izgrdi sam sebe i stisne čvršće upravljač. Ruke su mu u rukavicama neznatno ozeble. Kroz snježne vijavice vidio je letač dolje okrajinu gradsku. Brzo će aerodrom.

— Kakvo ludo vrijeme! — rasrdio se Lanjin. — Mećava je kao nervozna histerična žena — čas bjesni, čas je bjesnilo prođe.

Ipak je u otvoru među snježnim zastorima ugledao aerodrom. Spustio se, ali nije dobro izračunao, pa je promašio. Shvatio je to tek, pošto je sjeo. Aerodrom je ostao neznatno postrance, na kilometar svega. Lanjin opet opsuje vrijeme, sebe i stroj.

— Treba prikormaniti — reče i doda plina, no stroj se ne makne s mjesta.

— Što je? — rasrdi se on. Namučivši se bez uspjeha kojih pet časaka, odluči napokon izići i pogledati, nije li se što dogodilo salincima.

»Kakva smrzavica!« — pomisli izvlačeći se. Udarajući rukama o bokove, obiđe avion. No, naravno, salinci su primrzli. Snijeg je u valovima jurio po polju. Oko salinaca već su se nameli smetovi.

Lanjin se ogledao, na polju nije bilo žive duše. U daljini su svjetlucala jutarnja aerodromska svijetla. Lanjin je počeo odbacivati snijeg — legao je na zemlju i očistio salince. Onda se vratio u kabinu i pustio plin. Stroj se nije micao. Polagano se vrtio propeler.

»Da tko gurne stroj!« — pomisli letač, ali u blizini nije bilo nikoga. Onda je ponovo izišao i počeo gurkati stroj. Ovaj se nije micao s mjesta, samo se ljuljao na jednu i drugu stranu. Prvi put u životu osjetio se Lanjin tako slabim i nemoćnim. Što da radi? Odlučio je uteći se pomoći motora.

»Pustit ću plin i gurnut ću stroj«. — Sve je to učinio, ali stroj se nije maknuo s mjesta. Onda je još pustio plina. Sad se propeler stao vrtjeti brže. Lanjin svom snagom upre o rub krila (kapljice znoja brzo su se smrzavale na čelu), a... stroj se najednom trgne naprijed. Pojurio je gegajući se po neravnu polju, a zabezeknuti Lanjin ostane, ne shvativši, što je na stvari, na mjestu.

Stroj mu je utekao.

— Stoj! Stoj! — viknuo je za njim, kao da ga je mogao čuti i razumjeti: — Stoj!

Dao se u bijeg za njim po polju propadajući u snijeg i malo ne plaćući od srdžbe. Stroj je jurio pravo na aerodrom. Zadahtani je Lanjin s užasom vidio, da juri pravo na kamenu zgradu.

— Sto-oj! — viknuo je očajno i potrčao naprežući sve svoje sile brže.

Na aerodromu su u čudu gledali bezumni stroj, koji je živo projurio kraj njih.

— Je li Lanjin — poludio ili je pijan? Kamo upravlja? — Smion čovjek!

Najednom opaze Lanjina. Trčao je posrćući, padajući i ponovo se dižući. Kapu je izgubio. Šal mu se motao oko vrata vijoreći na vjetru kao zastava nad zračnom lukom.

— Što se dogodilo, Lanjine?

— Stroj mi je utekao — vikne on muklo i začudi se, čuvši za odgovor prasak smijeha. Njemu nije bilo do smijeha.

— Drži ga! Lovi ga! — viknuo je očajno: stroj je već bio blizu zgrade. Ljudi mu presijeku put. Ali najednom se na putu aviona nađe nevisok okrugli smet snijega. Salinci se oskliznu, smjer se promijeni, pa je stroj sad jurio u stranu.

A za njim su gubeći kape, odbacujući kapute, rukavice i šalove trčali zasopljeni ljudi. Sad su stigli, sad ga obilaze, trče pred njega, sad, na, skočit će Lanjin u kabinu — ali neočekivana zapreka na putu mijenja smjer stroja i on juri već nekamo na drugu stranu.

Tu se moglo povjerovati i u čaroliju i začaranoga lisca. Prokleti stroj jurio je, kao živ, po aerodromu. Brzo je izmicao svima svojim progoniteljima. Vrteći se skakao je po polju i ostavljao za sobom širok valoviti trag.*)

— Drži ga! Lovi ga! — vikali su izmučeni ljudi. Na snijegu su se crnjeli njihovi kaputi i kape.

Stroj se napokon zaletio u velik, meki smet i zaustavio se.

A kad je izmučeni Lanjin — sâm mi je pripovijedao — dotrčao do njega, nije izdržao, nego je tresnuo šakom po motoru, kao konja po gubici. I bilo mu je lakše — završio je uz složni smijeh svoje pripovijedanje mehanik.

*) Ta je pripovijest, koja je prije bila tiskana u novinama, izazvala prosvjed skupine mladih letaća. Predbacivali su piscu, da »pripovijeda nemogućnosti«. Pisac izjavljuje, da može navesti pravo ime junaka opisanog slučaja i žive svjedoke događaja. Pisac veoma žali, što sam nije umio izmisliti tako zanimljive pripovijesti.

— A stroj je ostao čitav?

— Čitav! Lanjin nije na njemu dugo htio letjeti, sve se srdio na nj. Ali ništa, leti...

Dugo smo još kikotali zlosreći jasnoga Lanjina. No najednom se vratio Japtune Vasilij — izišao je bio — i rekao sjajeći se:

— Vjetar je otišao spavati. Sutra će biti lijepo vrijeme.

— No?! — viknemo.

I zaista, vjetar je utihnuo. Sutra ćemo biti u zraku. Sutra ćemo poletjeti!

Na stolu se već pušila kobasica, koja umalo te se nije pougljenila. Ružičaste ploške ostruškaka bile su pometane po čistim listovima papira. U čašicama je svjetlucao modrikasti špirit.

Radist je ukopčao reproduktor, odande jurne vesela oluja orkestra. Moskva? Habarovsk? Novosibirsk? Svejedno je — domovina je.

Mehanik digne čašu i reče svečano:

— No, čestitam vam blagdan, drugovi! Ljetno vrijeme!

Komu smo sveto vjerovali, to je bio naš sinoptik Vitja Karcov. Vjetrovi, cikloni, mećave, kretanje leda — sve je bilo pod njegovom vlašću. Ta koliko su letači nepovjerljiv svijet, skeptici i podrugljivci, pa se ni oni nisu usuđivali startati bez Vitjine prognoze. Ledeni kapetani, stari polarni vučci, slušali su s uljudnom dobrohotnošću savjete rumena mladića-komsomolca, koji se rodio na svijet onda, kad su se oni već odavna nagutali morske soli.

Ali šta letači, šta kapetani! Vitji su bezuslovno vjerovala pače kućne domaćice otoka, a to nije dano svakome sinoptiku!

— Vitja! — zvale su ga telefonom naše žene. — Vitjenjka, rođeni! Recite, hoće li se sutra moći sušiti rublje?

A Vitja je, vičan takvim pitanjima, uljudno odgovarao:

— Sutra, Marijo Ivanovna, očekujem sjeveroistočnjak, uzlova osam do devet. Ako želite vješati rublje, samo danas.

I Marija je Ivanovna brzo svršavala pranje rublja, da ga dospije još danas osušiti.

Pače pekar, zapećni filozof, koji je u zimovalištu prozvan Serjoga Grgeč radi nerazmjerno velike glave, prilazio je k Vitji po savjet:

— Kakvi su izgledi u pogledu vremena, družo vjetropirče?

A Vitja je govorio:

— Opskrbi se ugljenom Serjoga Grgeču. Sutra ne ćeš nosa moći isturiti.

I pekar se žurio opskrbiti ugljenom.

Vitji se vjerovalo sveto, bez pogovora, a Vitja nije nikad prevario. Ako se prognoza pokazala mrvu netočnom — vjetar za jedan uzao slabijim, pravac za koju crtu istočnijim, oblaci za pedesetak metara nižima — oneraspoložio bi se Vitja ozbiljno, hodao smrknut i nezadovoljan sa sobom. Bio je on sinoptik do srži u kostima, sinoptik po strasti, po pozivu, po duševnoj sklonosti, kao što ima letača po pozivu, umjetnika po nadahnuću, majstora visoke peći po rođenju i krvi.

Čarati nad kartom, brižljivo pratiti još nečujne korake ciklona, koji dolazi, mudrovati nad mutnim brojevima meteoizvješća i nalaziti u zbrci vjetrova, temperatura, tlaka, izobara i izoterma željeznu logiku prirode, bilo je pravim zvanjem komsomolca Vitje Karcova, zvanjem njegove duše.

I morala se upravo njemu dogoditi rijetka zgoda, o kojoj još i sad govore zimovatelji obale, koje se još sjećaju letači i o kojoj i mi želimo ovdje pripovijedati za pouku potomstvu.

Tih je dana bilo čudesno vrijeme na obali. Takvog sunčanoga i čistoga srpnja ne pamti čak ni bocman, a on se pojavio ovdje s prvim drvenim svjetionikom i zvonikom. Već petnaestog srpnja otišao je iz zaljeva led, a devetnaestog se na čistu modrom valu ljuljao avion Vasje Sbojeva. Momci su išli u raskopčanim kaputima, žene su sabirale kitice blijedo-žutoga maka i modrih potočnica, a poneki su zaključili, da je vrijeme pomisliti na kovčege: vrijeme šapće: kući, kući.

Dvadesetog srpnja odluči Vasja Sbojev letjeti u prvu ledenu izvidnicu na more. Došao je k Vitji, u njegovu sobu, svu izvješšanu kartama i ispunjenu priborima, veselo se s njim po zdravio i rekao:

— No, zvjezdobroj, blagosiljaš li me na izlijet?

Vitja nemarno pogleda kartu i odgovori:

— Htjelo bi se ljepše vrijeme, ali ga je nemoguće smisliti. Kao po narudžbi: čisto, jasno, trajno.

Što se dogodilo s Vitjom Karcovim? Da li ga je razmazio uspjeh, ili se uzoholio ili se pomalo umorio, popustio, postao nemarnim, ili se domogao drugih briga, koje su ga odvlačile od karte (bilo je opaženo, da je nervozno očekivao radiograme iz Irkutska, potpisane Marusjom), no bilo je upravo ovako, kako ovdje pripovijedamo: pogledao je časnom kartu i rekao: leti!

Inače je, prije no što će odgovoriti, trideset put zavrtio glavom, pogledao kartu i ovako i onako, zatražio nova izvješća, sjedio bi poduprijevi glavu rukama u razmišljanju nad njima, a tek onda bi rekao: da ili ne. No, očito se i zaista uzoholio Vitja Karcov.

Kao mehanik je kod Sbojeva letio Maksimić. To je bio velik filozof. Rado je pomudrovao nad meteoizvješćem, rado je rasuđivao o ciklonima i anticiklonima, prepirao se sa sinoptikom, a najviše je volio, stavivši ruku kao zaslon k čelu, gledati visoko nebo, slušati uhom vjetar i pratiti, kako oblaci plove za more. Čudesni su oblaci na arktičkom nebu! Neznatno su smeđi

nad tundrom, modri nad zaljevom, sivi nad morem, oni odrazuju zemlju i vodu, pa se ne govori uzalud, da je na Arktiku nebo — ogledalo zemlje.

Maksimić je zaklimao glavom, čuvši Vitjinu prognozu. Pokazao je rukom crvenu sunčanu kuglu i rekao:

— Crveno sunce izjutra mornara straši. Crveno sunce uvečer mornara ne plaši.

No kad je vani izvrsna vidljivost, ne misliš na maglu: vrijeme šapće: leti, leti! Kad tiho udara val u zaljevu, ne vjeruje se, da te sprijeđa očekuju oluje. Tako psihologija popravlja izvješće. I malo koji letač ne će letjeti, ako je kod starta lijepo vrijeme, pa ma kakve oluje obećavali sinoptici unapred. Vasja Sbojev bio je jedan od tih rijetkih letača. No sad je u džepu imao povoljnu prognozu Vitjinu.

— Može se, dakle, letjeti? — upita još jednom, pa doživši jestan odgovor, turi izvješće u džep i izleti.

Ali očito nije sve bilo mirno u duši Vitje Karcova. A nakon nekoliko časaka pogledao je opet na kartu. Pogledao i — ohladio se. Počeo je motriti ponovo i ponovo u te mirne brojeve, zabilježene tu i tamo finim perom, crnim i prostim crnilom, pa je osjetio, kako ga probija znoj. Zar zbilja? Kako to da nije opazio? Istina, bile su to mikroskopske promjene, lako kretanje, ali morao je, bio je dužan opaziti i to. Opaziti i opomenuti.

Uzbuđen dotrčao je na radiostanicu.

— Ima li novih meteoizvješća? — upitao je otržito. Pruže mu svežanj radiograma. Požudno ih zgrabi i otrči. No na pragu se zaustavi. Dugo je kolebao, prije no što će upitati. I napokon izusti bojeći se unapred odgovora:

— Kako Sbojev?

— Leti — odgovori bezbrižno šaljivac-dispečer. — Leti, nogu češe...

Sinoptik je uvukao glavu u ramena i odlunjavao u svoje prostorije.

Razmetao je pred sobom meteoizvješća i stao sastavljati kartu. Radio je grozničavo bojeći se i sâm posljedaka svoga rada. A prije no što je pogledao ono, što je dobio, skupio je dah i zaklopio oči. Onda ih je otvorio i pogledao kartu. Opazio je, kako je po karti s bukom prošao ciklon. Čuo je fijuk vjetra nad uhom. Osjetio je, kako ga sa sviju strana obljepljuje mokra, vlažna magla. To je bio tjelesni osjećaj — sinoptik je osjećao vlažne kaplje na čelu.

Pogledao je kroz prozor — i nije vidio zaljeva. Nešto sivo, mutno kovitlalo se ondje. To je brzim korakom po obali išao ciklon, kojega nije naslutio, nije predosjetio.

Svom snagom pojuri Karcov u raciju.

— Dajte — vikne muklo, odmah s praga — dajte Sbojevu pogoršanje vremena.

Dispečer reče hladnokrvno radistu:

— Kucni mu, neka se vrati.

— Sbojeve... Sbojeve... — pozove ga radist i najednom problijedi. — Ne odgovara — šapne smeteno.

— Što? — vikne dispečer.

— Ta evo... Ukiselio se...

— Samo ga zovi, zovi ga! — zamolio je toplo sinoptik. — Zovi ga, molim te.

Čak je dispečer izgubio svoj mir. Svi zajedno zgruvali su se kraj aparata i stali zvati Sbojeva. No ovaj je šutio.

Te noći nije se spavalo na radiostanici. Uzalud su zvali Sbojeva. Uzalud su tražili njegove signale u eteru. Te je noći ostario Vitja Karcov. Govori se, da prvi svoj nabor na korijenu nosa zahvaljuje toj noći.

Drugoga se dana pred večer Sbojev vratio u zaljev. Pri-kormanio je k obali, predao sidro i izišao. Držao se mrko i bio je umoran. Za njim je izišla posada, a lica sviju bila su siva, izmučena.

Ne gledajući nikoga, ne razgovarajući se ni s kim, pošao je Sbojev brzim korakom po otoku, unišao u kuću, u sobu Vitje Karcova, šuteći metnuo pred njega na stol zlosretno izvješće i izišao, ne rekavši ni riječi. Vitja se nije usudio čak ni pogledati za njim. Sjedio je, spustivši glavu na kartu.

Kasnije, nakon nekoliko dana, saznali smo o doživljajima posade Vasje Sbojeva.

Proživjeli su strašnu noć.

Magla, koja se pojavila iznenada i neočekivano, prisilila ih je, da se spuste u pećinama Minjina, usred plovećih santa. U tom je ledenom kaosu Sbojev čudom našao petak čiste vode (»velik kao nosni rupčić, ne veći« — kako je kasnije pripovijedao mehanik). Našavši se na vodi, požurila se posada iskrcati na santu na pijesku i baciti sidro na led, da se ne mota usred nereda plovećih santa. Santa je bila pouzdana i čvrsta.

Sbojev je zaustavio motore i izišao na led. Upalili su vatricu i stali misliti na vreli čaj. »Čaj — to je dobro! — rekao je mehanik. — Čaj — to je...« — ali nije svršio izreke.

— Santa s desne strane! — rikne on, koliko je imao sile i pojuri natrag u čamac. S desne je strane na avion nadirala mračna ledena santa. U trenu bila je posada na mjestima, zaboravivši i na vatricu i na čaj. Sad se pokazala materijalna strana aviona, kojom se ponosio mehanik! Motori su bili upaljeni za poldruge sekunde, pa je čamac otplovio od sante, a nakon druge sekunde udarila je ledena gora s tutnjavom o santu. U vodu su poletjeli komadi leda, voda je zakipjela, zapjenila se, mladi radist Kostja Tokarjov zaklopio je oči i šapnuo:

— Tu bi nam bio grob!

No mehanik je već vikao s nosa:

— S lijeve strane santa!

Ponovo se zaljuljao čamac izvlačeći se iz nevolje, ponovo je iskočio iz ledena zagrljaja, pri čemu je Sbojev pače stigao prijekorno reći mehaniku:

— U svemu je dobar stroj-avion, samo je zlo — ne može se kretati natraške.

Kraće rečeno, Sbojev je cijele noći lavirao među plovećim santama. Tek izjutra mu je uspjelo pristati k malenu otočiću i odahnuti. Čitavoga je dana bila na moru gusta magla i držala u ropstvu Sbojeva. Uvečer mu je uspjelo izmaknuti.

To je sve, što smo saznali o Sbojevljevoj noći. A izvješće, zlosretno izvješće Vitje Karcova, visi dosad u meteorološkoj poslovnici na našem otoku. A sinoptici, izmjenjujući se, predavaju ga jedan drugomu. Ono prelazi, to povijesno izvješće, od jednoga zimovanja k drugome, a svaki sinoptik, prije no što dađe prognozu, pogleda svakako na nj i pomisli na ljude, koji lete, plove i putuju po neobuhvatnom prostranstvu Sovjetskog Arktika.

1.

Tajan je umirao od glada u zaljevu Providnosti. Njegov otac, stari Kisimbo, već je umro. Bio je dobar lovac i dobar mornar. Mister Tomson, na čijemu je brodiću plovio Kisimbo, zlovoljno je slijegao ramenima: »Šteta — kazao je — no svi su ljudi smrtni, a Čukči su smrtniji od sviju«.

Tajan je pokopao oca na čukotskom groblju. Majka Tajanova bila je Eskimkinja, i sebe je Tajan smatrao Eskimom, no otac mu je bio Čukča, pa je morao ležati ovdje. Tajan je metnuo mrtvo tijelo na ledenu zemlju i obložio ga sa sviju strana kamenjem, kako su tražili običaji.

Čovjeka se ne smije zakapati u zemlju — tamo će mu biti tijesno i zagušljivo. Kakav je lov pod zemljom? A Kisimbo je bio lovac.

Tajan je lijepo položio oca: starac je mogao vidjeti nebo, u kojemu je živio veliki Kijagnak — bog svijeta, i more, gdje je ribama i životinjama upravljao Mihim-juga — bog mora. Bogovi su vidjeli: Čukča Kisimbo je umro od zle smrti, od smrti glada. Nije tako trebao umrijeti lovac, koji ima sigurno koplje, oštro oko i vješte ruke. No bogovi su vidjeli i — šutjeli...

Nakon nekoliko dana lisice su pojele staroga Kisimba. Ostao je kostur; on je ležao usred kamenja, a prazne očne šupljine gledale su u nebo. Lisice su bile site. Ljudi su umirali od glada.

Polaganom je smrću umirao Tajan. Umirala je njegova majka, stara Inkali. I sestre Puvzjak i Kokonga. I žena Tajanova, Utihtikan; unatoč svojih sedamnaest godina bio je Tajan već dvije godine oženjen.

Sve te žene umirale su pred njegovim očima. Čime im je mogao pomoći? Bio je još dječak, nije umio namještatati stupice, imao je lošu, staru pušku. A gazda broda za lov na kitove smijao mu se i nije mu više davao mesa. Bakreno, bezbrado lice gospodarevo s debelim naborima treslo se od smijeha.

— Ne — govorio je kroz smijeh. — Ne dam.

Tajan je odlazio u tundru, pregledao stupice — ničega nije bilo u njima. Vukući teškom mukom noge lunjao je po praznoj obali morskoj, po mokru šljunku, gdje je među kamenčićima još pištala pjena priboja, po skliskoj mahovini. Tražio je životinju, pticu, ribu, sve, što se moglo jesti. Obradovao bi se i poginulu galebu, ali poginulih nije bilo, a živi su kružili nad njim vičući prodorno i podrugujući se, a on ih nije mogao ubijati; nije imao sačme.

— O, Mihim-juga! — tužio se ne jednoć bogu mora. — Zašto mi šalješ smrt, meni i mojoj staroj majci i malenim sestrama i ženi? Zašto lisica obilazi moje zamke? Zašto tuljan ne pliva na dohvat metka moje puške, nego se igra u moru? Ne, Mihim-juga, ružno postupaš s Tajanom. Mlad sam, zato mi činiš krivo. Ti si zao bog.

No Mihim-juga je šutio za odgovor. Pa što, imao je pravo. Zar ga je Tajan počastio kako je trebalo prema običaju! Mihim-juga ljubi nježno, crno jelensko meso. A gdje da ga Tajan uzme? Oдавna je zaboravio okus mesa. Njegove su jame prazne. Mihim-juga ljubi duhan. Treba mu u more baciti šaku duhana, pa će onda biti životinja, mnogo životinja i bit će uspjeha. Ali gdje da Tajan uzme duhana?

Ne, nije se mogao tužiti na Mihim-juga. Nije zaključio ugovora s bogom, bog ga nije varao. Nije mogao niti grditi boga, niti pljuvati na njega u more, kao oni Eskimci, koji su darovali boga, a koje je on prevario. Tajan je mogao samo trpjeti i umirati.

Turoban se vraćao kući u jarangu. Žene su ga šuteći gledale, a on je oborio glavu. Vjerojatno je zaista bio loš lovac, kad ništa nije mogao donijeti ženama. Stidio se. Povlačio se u kut.

Stara Inkali i sestre sabirale su u tundri nunivok — jadnu, sitnu travu, po ukusu sličnu na kiselicu i jeli je. Išli su k moru i čekali, kad će priboj izbaciti na obalu halugu — morski kupus. I jele su je. I Tajan je jeo. Žvakao je, čeljusti su njegove radile, ali je ostajao gladan. Bio je gladan svaki dan, i svako jutro i svaku večer.

Od oca mu je ostala laka bajdara*) od morževe kože. Kisimbo je u njoj plovio po moru. Sad je ostarjela, dobila

*) Tuljanovom kožom presvučeni čamac stanovnika Kamčatke i Aleutskih otoka.

rupe, pa je Tajan odlučio, da je može pojesti. Narezao je remenje od kože, Inkali ih je kuhala i svi su jeli. Kokonga je imala četiri godine. Do tri godine hranila ju je Inkali grudima, no mlijeko se presušilo, pa je Kokonga gladovala sa svima.

A Tajan je vidio jednom, kako su kraj naselja projurili jeleni Čauča — nomada Čukoča — a na zemlji je ostao gnoj, koji se pušio. I Tajan se nagnuo i počeo jesti topli, masni gnoj, jer je bio gladan i jer nije htio umrijeti.

Kad su se posljednje sile Tajanove iscrple, a platno je na jarangi sagnjilo, otišao je Tajan k mužu Asengininu. Bilo je to ljeti 1925. godine. Asenga, sestra Tajanova, udala se za Rusa. Zvao se Pavlov i bio visok starješina u naselju — milicionar.

Tajan dođe k njemu i reče:

— Pavlov, ja ću umrijeti i Inkali će umrijeti, i svi ćemo umrijeti, ako nam ti, Pavlove, ne pomogneš. Inače nam nitko ne može pomoći.

Pavlov obuhvati mladića oko ramena.

— Ti imaš slabu jarangu, Tajane, skapat ćeš u njoj. Živi u državnoj kući. Velik boljševik odlazi živjeti na otok u more. Potrebni su mu psi. Kupio sam ih za njega. Ti ćeš ih hraniti.

Tajan stane hraniti pse. Njegovao ih je kao malenu djecu, kako je Inkali njegovala Kokongu. Čuvao ih je i ljubio. Radovao se videći, kako se pune njihova tjelesa, kako oštrijima postaju uši, dlakavijim rep. Razgovarao se s njima, pa mu se činilo, da ga razumiju. Crni, čupavi Djed — prednjak uprega — klimao mu je kosmatom glavom i prijateljski mu lizao ruke. Shvaćali su jedan drugoga: mladić i pas.

No Tajan nije znao, u kakav lov odlazi boljševik i čemu mu toliki psi i gdje je taj daleki otok u moru. Pa nije ni mislio o onom, što je bilo ondje, za crtom obzora. Šta će biti s njim, kad boljševik dođe i pokupi pse? Ali i o tom je nastojao da ne misli. Sad nije gladovao, pa je i to već bilo dobro.

Napokon je boljševik doputovao. Zvao se Ušakov. Bio je srednjega uzrasta i lijepo se smješkao.

Tajan ga je u strahu očekivao kraj pasjega uprega. Zabrinuto je pregledao čopor. Hoće li se svidjeti starješini? Ne će li grditi i tući Tajana radi toga, što su psi loši? Ruski trgovci vazda viču i tuku, a mister Tomson udarao je Kisimba lulom po licu, a gospodar broda za kitolov vikao je na Tajana. Za-

cijelo ima čovjek, koji posjeduje meso, silu i pravo vikati na čovjeka, koji je posve bez mesa. I Tajan je u strahu čekao ruskoga starješinu, a ramena su mu drhtala, jer su od mnogih bogova, koji su ravnali Tajanovom sudbinom, najjači bili glad i strah.

No boljševik nije zaviknuo na Tajana i nije ga udario. Mirno se nasmijao njemu i psima, a Djeda je potapšao po čupavoj gubici; prednjak uprega nježno je zarežao za odgovor i liznuo došljakovu čizmu. Boljševik je imao dobru i snažnu ruku, prednjak je liznuo i ruku.

Ušakov je stao ići iz jarange u jarangu. Eskimi i Čukči slušali su nepovjerljivo njegovo pripovijedanje o dalekom otoku.

— Vi umirete ovdje od glada — govorio je. — Ovdje je malo životinja, a morž je rijedak, tuljan je plašljiv i lisica lukava. Hoćete li ići na otok, gdje životinja nije uplašena? Bit ćete svagda siti.

— A gdje je taj otok, ipak? — pitali su oprezni Eskimi.

— U moru, dvjesto kilometara odavde.

— Čuli smo za taj otok — zaklimali su glavama Eskimi.

— Ondje ljude čeka smrt. Medvjedi lunjaju ondje kao ovdje psi.

— Ubijati ćete medvjede i jesti ih.

— No tamo je medvjed srdit i ne boji se čovjeka. To je — prokleta mjesto. Zar nije? A zašto nije nitko tamo živio prije? Čuli smo za ljude sa Čauna i za ljude s Kamčatke, ali za ljude s toga otoka nije čuo nitko.

— Tamo su živjeli ljudi iz Amerike — slegnuo je Ušakov ramenima. — No to je naša zemlja, pa želimo, da ondje žive sovjetski ljudi.

— Plovio sam na američkom brodu za kitove — reče Kivijan — i znadem za taj otok. Ondje je grob Eskima. Ondje je smrt.

— Kako ćemo ostaviti zemlju, u kojoj su grobovi naših otaca? — uzvrate Čukči.

— Promisliti ćemo — rekli su oprezni Eskimi.

No Tajan nije imao što razmišljati. Šta ostavlja ovdje osim grobova? Bio je mlad i želio je živjeti.

Prišao je k Pavlovu i rekao:

— Putuješ li ti, Pavlove? I ja ću poći, molim.

2.

I evo nestaju u magli rodne obale zaljeva. Tanki trak zemlje tali se — kao što se tali santica u kolovozu; uskoro će je potpuno nestati. Žene plaču. Pružaju ruku prema zemlji, koja se udaljuje, kao da se žele uhvatiti za nju, zadržati se. Psi su zatulili, zatulio je i čupavi Djed — tanko, žalovito. Lovci su spustili glave. Kamo ih vozi boljševik? Gdje je odavde otok? Što ih očekuje tamo?

Djed je zavijao sve žalobnije i žalobnije. A Tajan je otišao u potpalublje, zabio se u najmračniji kut, da nitko ne vidi suza na očima muškarca-lovca.

Parobrod je plovio prema sjeveru rastjerujući modar led, a pjena je udarala za njegovom krmom i led se spajao otraga.

Starješina je naložio, da se otvori bačva s mesom i nahrane ljudi. Tajan je zaboravio svoj strah. Glad je jači od straha. Prvi put u životu najeo se Tajan do sita.

Jeo je gutajući lakomo komade i ližući prste. Prvi put jeo je ruski kruh. O, ruski kruh! Nije to havustak — tanka lepinja na morževoj masti. Ruski je kruh širio takav miris, da se Tajan pače začudio: kako može kruh tako mirisati!

Tako nije ni opazio, kako je počelo ljuljanje. S tutnjavom poletjeli su na pod sanduci, drhtnuli konopci, škrinule stijene. A led je stao žestoko udarati o željezna rebra broda.

Netko je šapatom rekao, da se to Mihim-juga srđi na Eskime, što su ostavili domovinu. Ponovo su zaplakale žene, zatulili psi, a lovci su gledali preko ruba u maglovito more i vidjeli samo led i valove.

Magla je oblijepila brod sa sviju strana, pa se s krme već ubrzo nije vidjela prova. Činilo se, da brod plovi u mokroj, ljepljivoj, podatljivoj praznini.

I mnogi su onda rekli, da je došao posljednji čas. Ne će u magli naći otoka, suđeno je bluditi i mučiti se i umrijeti usred leda i valova, daleko od grobova praotaca.

No Tajan je stajao na rubu i gledao more s nadom. Znao je: ne može se, nema smisla poginuti sada, kad je napokon počeo sit život. Vjerovao je: sad, na, raskinut će se vlažna, čupava magla i pokazat će se sjajne gore otoka. A mirna stada životinja lunjat će po tundri, pokorna lovcu. A riba i tuljan i morž veselo će se praćakati u zaljevu. Tundra pak ljeskat će se — masna, meka i dobra, kao tijelo tuljana nakon kupanja.

I najednom je ugledao crne, mokre pećine.

— Zemlja! — viknuo je, pa je stao uzbuđeno trčati po palubi. — Zemlja! Zemlja! — vikao je radosno. To je bio otok Heralda, tako je rekao kapetan. A iza toga pokazale se i stijene Vrangela. Bile su crne i turbobne. Komadi magle visjeli su na njima, kao da su se zakvačili za oštre šiljke. Unaokolo je bilo pusto. Padala je kiša. Crnjela se voda u zaljevu. Ništa nije bilo nalik na sjajnu sanju o otoku, kakvu je sazdao Tajan. Ogorčeno je uzdahnuo.

Lovci su neodlučno izlazili na obalu. Žene su popadale na zemlju i priljubile se uz morski pijesak i valutice. Htjele su predobiti zemlju, na kojoj im je suđeno živjeti, pa su joj se klanjale i silile djecu, da se klanjaju. A Tajan je motrio crne stijene i gore i čekao u strahu: ovoga će se časa iza pećine pojaviti Nanjok, medvjed, gospodar otoka, i riknuti na došljake.

Ljudi su brbljali: medvjedi lunjaju ovdje u čoporima, kao jeleni u tundri. No Tajan se uzalud obazirao: medvjeda nije bilo. Začudio se i slegnuo ramenima. Ljudi su lagali.

Kad je iskrcavanje bilo gotovo, parobrod je otišao tuleći za oproštaj zviždaljkama. Ponovo su zaplakale žene. Triput je trubio parobrod i tri su puta počinjale tuliti žene. Bilo je to strašno, bolno tuljenje.

I Tajanu su došle suze do grla, ali uza nj je stajao lovac Palja, pa jedan pred drugim nisu htjeli pokazivati suza. Kradomice su motrili jedan drugoga i stiskali zube i mrštili čela, a unaokolo su se crnjele pećine, a priboj je zlovoljno grizao pustu obalu i nije bilo ni obitavališta, ni čovjeka, ni životinje unaokolo.

Šest su dana došljaci radili. Razvrstavali terete, gradili skladišta, dizali šatore. Sedmoga je dana starješina oglasio dan odmora. Tajan je onda prvi put čuo glazbu patefona — ona mu se svidjela, ali ga nije zadivila. Bio je spreman i za čudesa.

Onda su lovci odlučili iskušati svoje sile u trčanju. I Tajan je stao uz odrasle. Bio je mlad, okretni i dobro građen. Htio je pobijediti. Sagnuvši se, isturivši krajičak jezika i stisnuvši lakte k tijelu, čekao je znak.

— Trkom! — vikne Ušakov, a Tajana nešto gurne s mjesta.

I evo — vjetar u lice — Tajan trči pred svima.

Pred svima je dotrčao Tajan, a starješina mu je čestitao

i dao mu nagradu: brašna, čaja, sladora, cigareta, žigica, novu košulju i đinđuhe. Tajan je smjesta obukao košulju i zapalio cigaretu, brašno i čaj dao je majci, a đinđuhe — ženi. Hodao je među onima, koji su se gostili kicošeći se svojom košuljom i častio pobijeđene lovce cigaretama.

No onda je bilo strijeljanje, a Tajan je strijeljao loše. Lovac Nnoko je dobio nagradu. A to je bilo pravo. Gdje i kako se mogao naučiti strijeljati Tajan? Nikad nije imao dobre puške i nije se imao gdje naučiti strijeljati. I nova košulja učini mu se lošom i tammom.

Nakon nekoliko dana reče starješina Tajanu, da on ide na sjevernu stranu otoka, te da sa sobom uzima Tajana i još nekoliko lovaca. Tajan pristane.

Išli su tri dana, četvrtoga su stigli na sjevernu obalu. Starješina je rekao, da će ovdje biti dobar lov na životinje, pa se stao baviti priborima, izračunavati i zapisivati. Tajan ga je s poštovanjem gledao i divio se njegovoj učenosti. Sjeverna se obala svidjela Tajanu. Odlučio je u sebi, da će jednom ovdje živjeti i postati velikim lovcem i ubijati životinje, a Eskimi će ga slaviti i pjevati o njemu pjesme. Tako je sanjario mladi Tajan, no Etuji mu je rekao šapatom, da je ovdje na sjevernoj obali posjed zloga vraga Tugnagaka. Tajan se uplašeno obazreo.

Na povratku je lovce zatekla magla. Dugo su lutali u njoj i napokon su zalutali. Jurili su čas desno, čas lijevo, a posvuda je bila nepoznata tundra, jednolična i bez znakova. Ljudi su se snuždili, zgruvali se oko starješine i šuteći ga gledali očekujući, što će on reći.

On je rekao:

— Treba ići naprijed, tražiti put. Inače ćemo umrijeti. Namirnice smo potrošili, a potrošen je i petrolej.

No Tajan je bio lukav. Suviše je mnogo gladovao prije. Zato je, polazeći na put, sakrio kutiju mesne konzerve i osam komada pogačica. Osam komada — broj ih je ne jednom. Nikome nije govorio o svojoj zalihi. Htio ju je pojesti sâm, potajno.

Onda je Ušakov također izvadio sakrivene konzerve i razdijelio svima. Tajan se začudio: »Zašto ih starješina nije pojeo sâm... Zastidio se. Zamislio se i najednom, neočekivano za samoga sebe, izvukao meso i pogačice i dao ih starješini.

— Na, umiljek.

Ušakov ga pažljivo pogleda i reče:

— Ti si junačina, Tajane! — i Tajan je bio sretan i ponosan, pa se pače osjetio ponešto sitim.

Starješina je razdjelio meso i pogačice svima najednako, a ljudi su ponovo počeli tražiti put u magli; tundra pak bila je unaokolo riđa, rđava.

Dugo su lutali ljudi, a nikako se nije čulo more. Napokon stanu. Gladni i umorni, zbili se svi zajedno. Nitko nije roptao, nije se tužio. Svi su samo šuteći gledali starješinu i čekali, šta će on reći: da se ide dalje — kamo? Ili da legnu ovdje na crno kamenje da umru. Znali bi umrijeti kao muškarci, bez tužbe i uzdisanja, kako umiju samo Eskimi, kojih je glavna vrlina — strpljivost, a glavna mana — pokornost sudbini.

Starješina je lagano pustio ruke u džep i istresao iz njega na dlan mrvice čokolade. Eskimi su šuteći čekali. Stresao je mrvice u ruci. Bile su to jadne malene mrvice, koje su se kotrljale po široku dlanu ovamo onamo, a ljudi su gledali, kako se kotrljaju mrvice i čekali, šta će biti.

Ušakov prebroji mrvice i razdjeli ih na četiri hrpice, a to su bile jednake hrpice, jedna kao i druga.

— Jedite! — reče starješina i pruži dlan.

Bila su četvorica: Ušakov, Tajan, Etuji i nespreni Kivijan, sličan na dobrodušna medvjeda. Svaki je polizao svoj dio čokolade sa starješininog dlana, a Ušakov je polizao svoj dio posljednji. I sva četvorica zapamtili su za cio život to veliko bratstvo glada.

A onda su najednom začuli buku, veselu, glasnu tutnjavu i shvatili, da je to more, da je to život, da je to kuća. I počeli su glasno vikati, smijati se i pjevati. I tek onda se prvi put nasmiješio šutljivi starješina i uzdahnuo olakšano, punim grudima.

3.

Sad Tajan nije gladovao. A stara Inkala nije umirala od glada. I Puvzjak i Utihikan i Kokonga jele su svakoga dana. Ne, nije ih prevario starješina — glada više nije bilo.

Ali je ostao strah.

Svijet, u kojemu se rodio i u kojemu je odrasao Tajan, bio je uzak i mračan. U njemu je čovjek imao malo mjesta. Nebo, voda, zemlja, tundra — sve je pripadalo duhovima. Duhovi su bili dobri i zli, ali je zlih bilo više. Dobri su živjeli

kraj ognjišta u jarangi; to su bili mirni, kućni i malo djelatni bogovi. Zli su bili jači. Oni su jurili unaokolo, dizali oluju na moru, plašili životinje u tundri, nosili vijavice na zemlju, bolest i smrt i glad na čovjeka. Glad je — najstrašniji i najnemilosrdniji duh!

Ljudi su se stiskali kraj obale u svojim trošnim jaran-gama. Nisu živjeli, nego se prilagođivali k životu, da ne umru. Bili su nemoćni pred licem strašna i neshvatljiva im svijeta. Stiskali su se k moru, no bojali su ga se. U moru je bila njihova hrana, ali je more bilo strašno: led, oluja i zli duhovi.

Sve je bilo strašno: i život, i smrt, i zli duhovi i trgovci iz prekomorja. Stari je Kisimbo govorio o trgovcima, kao i o zlim dusima — sa strahom i poštovanjem. Bojao ih se, kao što se bojao svega. Davali su mu, što su htjeli, a uzimali, što im se sviđjelo. Ipak su mu ostavljali život. Bio je zahvalan i za to, pa je živio gladujući i dršćući od studeni i straha u svojoj jarangi kraj mora, u zaljevu Providnosti. Njegovom providnosti bili su morski bogovi, američki i ruski trgovci, glad i smrt.

U tom strašnom svijetu lunjao je Tajan pipajući. Strah, što ga je dobio nasljedstvom od predaka, okruživao ga sa svih strana. Bojao se i onoga, što je poznavao, a još većma se bojao onoga, što nije poznavao. Da, to tajinstveno i neopipljivo, raz-liveno unaokolo i neosjetljivo, bilo je još strašnije.

Taj ga strah nije ostavljao ni na otoku. Dovezao ga je ovamo sa sobom. Eskimi su naselili otok ne samo svojim obiteljima, nego i svojim duhovima; dovukli su ih kao teret na leđima. Dodijelili su sjevernu obalu zlome vragu Tugnagaku. Mitili su ga duhanom, čajem i sladorom i obećali ne dirati njegova posjeda. Bojali su ga se i htjeli su živjeti s njim u dobrom susjedstvu: njemu — sjeverna obala, njima — južna.

No sjeverna je obala bila bogata životinjama. Starješina je uporno zvao Eskime onamo sa sobom. Sablažnjavao ih lovačkim uspjehom. No oni su klimali glavama i odgovarali:

— Nema uspjeha tamo, gdje je Tugnagak.

I Tajan, koji je sanjario, da postane velik lovac, bojao se također Tugnagaka. Bio je spreman poći sa starješinom još jednom pogledati sjevernu obalu, ali živjeti ondje, loviti — ne.

U to je vrijeme umro stari Ijerok. Njegova je smrt uplašila Tajana. Vidio je u njoj zlu ruku Tugnagakovu. Zadrhtao je od straha i vidio, kako dršću njegovi drugovi.

— Ideš li sam? — pitali su Eskimi pokojnika. — Nikoga ne ćeš uzeti sa sobom? Nakon tebe ne će nitko umrijeti?

Da pokojnik može odgovoriti, podmetnuli su drvenu prečku pod mrtvo tijelo, a prijatelji pokojnikovi — Etuji i Kmo dizali su kraj prečke. Ako je pokojnik htio reći »da«, bilo ga je lako dizati, ako »ne«, postao bi mrtvac tako teškim, da ga nikako ne bi mogli otkinuti od zemlje. Tome su vjerovali i Etuji i Kmo, koji su dizali gredu; vjerovao je i Tajan i svi Eskimi.

Pokojnik je davao umirujuće odgovore: nikoga ne će uzeti sa sobom, nitko ne će umrijeti. Ali oprezni Eskimi nisu vjerovali. Poprimili su svoje mjere. Otresli su svoju odjeću nad pokojnikom, predavši mu sve svoje bolesti. Slomili su saonice, koje su pripadale pokojniku, razrezali remenje i omče, razbili posudu, iz koje je pio, probušili su čajnik, prelomili nož. Zaželi li se Ijerok vratiti, ne će se dovesti na slomljenim saonicama, ne će popraviti saonice prelomljenim nožem.

Ali ni to ih nije umirilo. Zatim su »zatvorili put« u zaselak, da ga Ijerok ne nađe. Zamrsili su trag, kojim su vozili pogrebne saonice. Vraćajući se kući vijugali su, pravili zamršene uzlove, staze i vrtjeli se po tundri. Vrativši se, otresli su svoju odjeću nad vatrama. Spaljivali su bolesti, koje su se od pokojnika prilijepile k njihovoj odjeći. Napokon su se, još uvijek u strahu, razišli.

Dugo se još Tajan bojao obazirati se, ne ide li za njim Ijerok. Nije smrt bila strašna — strašno je bilo ono tajinstveno i nerazumljivo, što se sakriva ondje, u kraju polarne svjetlosti, u carstvu sjena, kamo je otišao Ijerok i otkuda se on može povratiti strašan, onostrani, nesličan jednostavnomu i dobromu Ijeroku, kakav je bio za života.

Toga se bojao Tajan. Bojao se izlaziti daleko izvan zaselka. Svoje stupice postavljao je nedaleko obitavališta. Sanjario je postati velikim lovcem, ali se bojažljivo ogledao prema sjeveru, u stranu posjeda Tugnagakijeva.

Kad se lisica napokon uhvatila u Tajanovu stupicu, donio je mladi lovac u slavlju lovinu starješini.

— Ja sam ulovio! Ja! — vikao je mašući pahuljastim repom životinjice. — Sâm sam ulovio!

Očekivao je pohvala, nagrada, odobrenja, ali Ušakov mu je rekao:

— Pa što, dobro, Tajane. No drugi su lovci ulovili više.

I Tajan je u srdžbi bacio lisicu na zemlju i otišao ojađen, srdit.

Kako da ulovi lisice, kad su stupice postavljene malo ne kraj samoga obitavališta? Lisica je lukava i ne zatruje ovamo. A da ide daleko u tundru Tajan se bojao: medvjedi lunjaju unaokolo, zli Nanjok se srđi na ljude, koji su se nepozvani pojavili na otoku.

Jednom je Tajan vozio namirnice lovcima, koji su se otputili na sjever.

Vozio se, zaboravivši svoj strah i pjevao.

Pjevao je: »To se vozi Tajan, mlad, silni lovac. On sad jede mnogo mesa, pa će biti velik i spretan. Ubit će Nanjoka i pojest će njegovo srce«.

Najednom su psi zacvilili, trgnuli saonice i pojurili. Tajan nije čak ni shvatio, što se dogodilo. Povalio se ničice na saonice, kijača je ispala iz njegovih ruku i zveknula po čvrstom snijegu.

Sprijeda je gegajući se šepavo bježao medvjed. Bježao je pred psima motajući bojažljivo stražnjicom. Psi su ga stizavali. Nosili su Tajana ravno na medvjeda. Tajan je ležao u saonicama i spremao se na smrt.

Najednom se Nanjok okrene i rikne. Riknuo je žestoko i opominjući. Psi navale na njega i zagrizu u njegovu kosmatu dlaku. Medvjed se rasrdi. Podigne šapu, a u njegovoj šapi bila je smrt. Tajan pokrije lice rukama, skotrlja se sa saonica i padne u snijeg.

Čuo je, kako su zacvilili psi. Bilo mu ih je žao, ali žalio je i sebe.

»Više se ne ću voziti na njima, više ne ću loviti, više ne ću jesti mesa« — pomisli i kradomice digne glavu.

Medvjed je gospodario u upregu. Zgrabio je zubima jednoga psa i kidao ga. To je bio omiljeni pas Tajanov. Lovac škrine zubima i naperi pušku. U njoj je bio samo jedan naboj. Tajan nanišani, onda opali i zaklopi oči.

Prošlo je nekoliko časaka. Još je živio. Još je živio, ležao, disao i mislio! Onda je oprezno otvorio oči i ugledao: medvjed leži na snijegu, a kraj njega se motaju psi.

Bojažljivo, neuvjereno otpuzao je Tajan k medvjedu.

»Jesam li to ja ubio Nanjoka?«

Motrio je golemu, u snijegu ispruženu zvijer i nije vje-

rovao. Ne pretvara li se Nanjok? Uljudno dirne zviđer kunda-
kom. Medvjed makne nogu. Tajan odskoči.

No medvjed se nije dizao. Tajan je čekao, zadržavši dah. Onda je vidio, kako je zadrhtalo golemo tijelo životinje, ispru-
žilo se i zamrlo.

A onda je kikotao veliki lovac Tajan. Njegov je smijeh
zaorio u ledenim šiljcima, odjeknuo na moru, u ledu obalnoga
ruba. O! On je velik lovac! Ubio je evo, medvjeda! Jednim
metkom ga je ubio. Nanišanio je i ubio. Htio je i ubio. Pomi-
slio je i ubio. Ne bojeći se nikoga — ni životinje, ni duha. Tko
je jači od Tajana? Tko je okretniji od njega?

Izvukao je iz korica lovački nož, mahao njim. Plesao je
oko oborene životinje i visoko dizao pušku nad glavom. Neka
sad dođu medvjedi! Ne boji ih se. I on je plesao gazeći unaokolo
snijeg.

Dotrčali su lovci, čuvši pucanj.

— O, Tajane! Ubio si medvjeda? — upita začuđeno
Pavlov.

— Da. Ubio sam. Ja. Ja sâm — odgovori Tajan, ali ni-
kome nije rekao, kako se uplašio, kako je pao sa saonica. Nije
lagao. Jednostavno je to zaboravio.

Sad je sâm tražio sastanke s Nanjokom. No na medvjede
nije nailazio, kao da su čuli za smjelost Tajanovu.

Jednom je stajao na obali i gledao u more. Daleko na vodi
nešto se crnjelo.

»To je galeb. To je glupi galeb« — pomisli prezirno Tajan.

O, on je sad bio velik lovac. Sve je znao. Sanjario je:
»Otplovit ćemo u more, ubit ćemo mnogo morževa, napunit ćemo
jame mesom i postati bogatima. Načinit ću novu bajdaru. Žena
će sašiti...« Najednom opet pogleda na vodu. Galeb se još
uvijek praćakao u vodi. Začudilo ga je, što galeb ima uši. Po-
gleda bolje: da, uši! Nikad još nije vidio galeba s ušima. He,
pa to je gubica Nanjokova! Nanjok pliva!

Tajan se smeo. Počeo je skakati po obali ne znajući, što
da radi. Otrči u jarangu. Zgrabi pušku. Počne tražiti naboj-
njaču, koje nije bilo.

U jarangi se svi uznemire.

— Medvjed! Medvjed pliva! — vikao je neprestano Tajan.

Žene se sakriju u zastor. Tajan se vrtio po obitavalištu.
Gdje su naboji, vraže, gdje su naboji? Otvorio je nenačeti san-
duk, zgrabio šaku naboja i potrčao k moru. Medvjed je već

bio kod obale. Tajan ispali u njega čitav magazin. Pucao je
neuredno i nesabrano, ne onako, kako bi se priličilo da puca
velik lovac...

Ipak je ubio medvjeda i izvukao ga na obalu. Tek onda
je opazio, da mu nabojnjača visi o pojasu, pa ga bude stid.

Više se nikad nije hvalisao lovačkim uspjehom.

4.

I onda se učini Tajanu, da se sve zbililo u njegovu životu.
Postao je napokon lovcem poput odraslih Eskima. Odlazio je
s njima u bajdarama na more tući morževe za lijepa i ružna
vremena. Postavljao je stupice i lovio lisice. Ali najviše je za-
volio lov na medvjede.

Odlazio je sada sam daleko u tundru. Puška mu je kli-
mala za ramenom, nož i konopac — za pojasom; kopljem je
iskrčavao put. Lunjao je po snijegu sâm u bijeloj pustinji, a
ako ga je na putu zatekla noć, podizao je lovački šator i spavao
u njemu. Uvlačeći se u vreću, uzimao je sa sobom kamen, ugri-
jan kraj vatre.

Upoznao je sad sva medvjeda mjesta na otoku. Pogađao
je brlog po vlažnoj i crnoj mrlji na snijegu — to je disao
Nanjok.

Tajan je vikao:

— Hej, Nanjoče, izlazi! Čekam te. Deder, strašljivo pseto?

No znao je, da Nanjok ne će izići. Strašljivo pseto, Na-
njok, bojao se Tajana. Onda je Tajan turao koplje u snijeg,
pravio veliku rupu i bacao u nju konopac. Ovaj se kao živ pre-
vijao u brlogu. Dražio je Nanjoka. Sad mu se motao kraj nosa,
sad je najednom poletio uvis. Razjareni medvjed bacao se
na nj, ali on je uzmicao, izvijao se, dražio ga.

Tajan je čekao. Igrao se konopcem i — čekao. Smješkao
se i — čekao. Njegove oči, njegovi živci, njegov nož i njegova
puška čekali su medvjeda.

A kad se pojavljivala srdita, bijesna, iskešena gubica Na-
njokova, dočekao ga je Tajan licem u lice. I svagda je ubijao
životinju. Zato, jer je bio čovjek, a čovjek je uvijek jači i mu-
driji od životinje.

Tajan je sad lovio i na sjeveru, na posjedu strašnoga Tug-
nagaka. Stupio je na sjever najprije bojažljivo, plašljivo,
opreznom nogom. Strah ga je zadržavao — želja za lovom gu-

rala naprijed. A ona je bila jača od straha. Na sjeveru je bilo mnogo životinja; Tajanu bi zakipjela krv u žilama, a nozdrve bi mu se širile kao lovačkomu psu. A Tugnakak ga nije dirnuo! O! Tajan je ubijao životinju, koja je pripadala Tugnakaku, a zli je duh to pokorno podnosio.

Starci su govorili, da je to privremeno. No mladi su Eskimi smiješeći se uzvraćali, da je slab onaj bog i onaj čovjek, koji kazan privremeno odlaže. A starješina Ušakov je govorio, da Tugnakaka uopće nema, da niti ima zlih, niti dobrih bogova.

— Evo i ja ubijam životinje na sjeveru, a Tugnakak me ne kažnjava — govorio je.

No starci su izbjegavajući odgovarali:

— Rusi imaju svoje bogove, Eskimi — svoje. Što smije Rus, ne smije Eskim.

— Ja nemam bogova — odgovarao je smijući se Ušakov.

— O! nijednoga boga?

— Nijednoga.

A Tajan je razmišljao prisluškujući razgovor: starješina sve znade, sve umije. On znade i kako se životinja spretnije ubija i kako se psi vode u upregu i kako se sunce lovi u malenu, crnu kutiju. Starješina sve znade i nikoga se ne boji. Možda i nema Tugnakaka. Tajan ne zna. Nije ga vidio. To se ne može opipati, ne može onjušiti. Možda ga ima, možda i nema. Bolje je na to ne misliti. Tajan, evo, ubija životinje na sjeveru, a Tugnakak ga ne dira. To je dobro. To je sigurno. Ali bolje je na to ne misliti.

Svijet, u kojemu je sad živio Tajan, postao je svjetlijim: u njemu je bilo manje straha, a više radosti. Sjedi tako Tajan uvečer kraj uljanice i puši. On puši, dim se vije nad njim... Stara Inkali sjedi kraj ognjišta, puši i šije... Žena umata golo dijete u krzno... To je Tajanov sin. To je lijepo. Sin će kao i otac biti lovac. To je u redu. Tako je... Svi su siti. Od uljanice se širi toplina... Dremovno je, mirno... Zaudara po dimu, morževoj masti i duhanu. Lijepo. Tajan je sa svim zadovoljan. Ništa više ne želi. Lijepo mu je i miran je.

5.

Kad je čovjek gladan, misli o mesu. Kad je čovjek sit, misli su mu široke i bezbrižne. Onda misli o svemu.

I Tajan je sad počeo mnogo misliti. Pušio je i mislio.

Gledao je tundru i mislio o tundri. Gledao je more i mislio o moru.

Polagano, vrlo polagano širio se Tajanov svijet. Zastor jarange, obala, pokrivena valuticama, krv na kamenju ondje, gdje su raščinjali morža, dug, pješćani prud, a za njim morski val, sad modar, sad siv, sad crn (najbolje je, kad je modar, loše je, kad je crn s bijelom pjenom na sebi) — to je cio svijet Tajanov. No sad ga je misao odnosila preko mora, preko otočnih stijena. Tamo negdje, na jugoistoku odavde, srmzava se u magli rodni zaljev, zaljev Providnosti. Da li je čeznuo za njim? Ne, naprosto je mislio. Spominjao se groba Kisimbina, sebe, kakav je bio onda, gledao prema jugoistoku u maglovitu daljinu... A još dalje, iza zaljeva Providnosti, iza Anadirskog grebena, za gorama i za tundrom leži Velika Domovina. Prije se ta daleka domovina zvala Rusija. Što je znao o njoj? Samo to, da je odande došao Ušakov. I za Tajana je Rusija bila Ušakov, kako su prije Rusija bili trgovci, koji su kupovali lovačku lovinu u bescijenje. Boljševik Ušakov nije bio nalik na trgovce, pa je dakle i Rusija sad bila drugačija.

Ušakov je često pripovijedao o njoj, a Tajan je slušao klimajući s odobravanjem glavom.

— E! E! Tako! — govorio je zamišljeno, a onda je sje-deći sam samcat s lulom kraj jarangina praga mislio o toj dalekoj domovini, koja je negdje tamo, za morem i gorama.

Prosudivao je njišući se u duhanskom dimu: — što dolazi ovamo s Velike Zemlje. Odande je došao Ušakov. Je li to dobro? O, vrlo dobro! Bez Ušakova bio bi Tajan umro u zaljevu Providnosti. Odande su parobrodi — to je također dobro. Odande su stvari, koje su potrebne Tajanu — evo, ova puška, evo, ova kanta s petrolejem, ova slatka glazba u smeđem sanduku, ovaj kruh — i to je također dobro. Vrlo dobro, izvrsno. Ništa loše ne dolazi odande. Tako je. Tajan je to znao. To je sve, što je znao o Velikoj Zemlji, ali on bi htio saznati i saznati više.

Već prvih dana života na otoku skupio je Ušakov sve ljude i rekao, da treba postaviti veliku motku. Motka je bila postavljena a na samom vršku njezinu podigao je Ušakov zastavu, rumenu i vrelu poput krvi. Zavijorila je na vjetru kao plamen rodne vatre, a mladi je Tajan saznao od lovaca, da je to zastava njegove Domovine. Trgnuo je tada kapu s glave i bacio ju je u vis i digao nad glavom pušku, i svi unaokolo učinili su isto i proglasili otok svojom zemljom, a crvenu zastavu

svojom zastavom i zakleli se braniti otok i zastavu više od života.

A jednom — dogodilo se to godinu dana nakon prisege pred zastavom — pojavila se tuđa škuna. Tuđa je zastava bila na njoj, tuđi su ljudi kroz dalekozor gledali obalu.

Onda se u ratno vijeće skupe svi muškarci otoka. Pušili su lule i govorili po redu. I svaki je rekao: otok je naš.

— Zašto nas uznemiruju tuđinci? — vikne maleni Palja, a Kivijan digne goleme, dlakave ruke i potrese ih.

— O! — vikne on. — O! Živio sam na Aljašci. Poznajem ih. O!

Ušakov je slušao i smješкао se. Taj otok, pust i gol, kojega još i ne poznaju uopće, na kojemu nema još ni naselja, ni grobova — kako im je postao tako dragim i rodnim, da ga žele braniti pod cijenu života? I on se radosno smješкао slušajući, kako buče muškarci.

Onda je razdijelio sve na skupine, postavio stražu, razdao oružje i naboje i zapovjedio, da se sprema za obranu.

Tajan je hodao s puškom po obali i oštrim, lovačkim okom gledao tuđu škunu. Srce mu je lupalo brzo, a stari borbeni poziv, koji su njegovi pokorni predci zaboravili na mirnoj obali, bio je spreman izletjeti iz njegovih osušenih usta.

No škuna je, pošto se neko vrijeme zadržala, otišla svojim putem, domislivši se, očito, da je otok čvrsto zauzet sovjetskim ljudima.

A čemu je najednom doletio avion? Njegovi su motori zabrujali nad samim naseljem, pa je Tajan pao na koljena i drščući se stisnuo k zemlji: još nikad nije vidio stroja u lijetu.

Sve stanovništvo otoka stišalo se u strahu.

— Američani... — šaptali su Eskimi.

Uznemireni Ušakov pošao je s revolverom u ruci k zaljevu Rodgersa. Zabrinuto je gledao, kako se na vodu spušta avion; nikakvih znakova za prepoznavanje nije na njemu bilo.

Iz stroja iziđu na obalu dvojica: onizak letač i visok, mršavi mehanik, obojica u kombinezonima. Ušakov ih tmurno pogleda, a oni njega.

Tako je prošlo nekoliko dugih, uzbuđljivih časaka. Napokon visoki nije izdržao.

— No, zdravo, drugovi, kako li! — reče najčišćim ruskim jezikom. — Zar se tako dočekuju gosti?

— Rusi!.. Rusi!.. — pronijelo se radosno po otoku, pa svi polete iz svojih jaranga u susret milim gostima. A najbrže je trčao Tajan, jer je bio mlađi i spretniji od drugih, jer je htio prije svih vidjeti ruske letake. I već je bez straha gledao čamac za letenje, koji se ljuljao na vodi. Ne smiješ se bojati onoga, što poznaješ i vidiš, što se može opipati rukama.

Letači se nisu dugo zadržali na otoku. Rekli su, da su poslani saznati, jesu li živi sovjetski ljudi na otoku, nema li bolesnih, nema li kakve nužde i glada. A čuvši to, reče mudri Kmo Eskimima:

— Čujte Kmoa: on je prošao velik put po zemlji. Vidio je mnogo sanja i mnogo ljudi. I dobra je bila godina, i loša je bila godina, i godine su prolazile jedna za drugom kao vjetar po moru. A ako je bila dobra godina i mnogo životinja i mnogo kljova i mnogo krzna, dolazio je Kmo trgovac i govorio nježno kao mati. I uzimao od Kmoa lovinu, a ostavljao Kmo nešto duhana, votke i čaja. No ako je bila slaba godina, pa Kmo nije imao životinja i nije bilo krzna, prolazio je trgovac, a oko je njegovo bilo zlo i Kmo je umirao. Govorim li pravo, muškarci?

I svi odgovore:

— Pravo.

Kmo pogleda zaljev, gdje se na valovima ljuljao čamac, i nastavi:

— Zašto su doletjeli ljudi na željeznoj ptici? Oni nisu pitali, ima li Kmo krzna i ima li lovine, i nisu je uzeli. Upitali su: je li Kmo živ, je li živ Etuji i da li je živ Tajan? Možda je Kmo bolestan? Možda je glad pohodio jarangu? Nahranit ćemo Kmoa, rekli su oni, i utješit ćemo ga u nevolji. No Kmo je — udario se u prsa šakom — sit i zdrav. Kmo ubija životinju i živi u toploj jarangi. A ljudima je na željeznoj ptici drago, što je Kmo zdrav. Govorim li pravo, muškarci?

I opet svi odgovore:

— Pravo.

Već drugoga dana odletjeli su ruski letači, ali Tajan je upamtio njihova lica. A kad je nakon mnogo godina mršavi mehanik, koji se zvao Pobežimov, ponovo doletio na otok, Tajan ga je prepoznao i vruće mu stisnuo ruku. Mehanik je bio sveder isti, visok i mršav, samo je više odlikovanja visjelo na njegovim grudima, ali Tajan je već bio drugi.

Mnogo čudesa vidio je Tajan živeći na otoku, samo jednoga nije dugo mogao razumjeti: zašto Rusi, pošto prožive na otoku neko vrijeme, odlaze nazad. Gdje ima još na zemlji i na moru takva lova? Gdje ćeš naći tako mnogo životinja? Gdje je još tako toplo u jarangama, tako tiho i ugodno kraj uljanice.

I Tajan je zaplakao saznajući, da zauvijek od njih odlazi Ušakov. Sad nije čak ni skrivao svojih suza; svi su muškarci plakali prateći starješinu.

Pojma »starješina« nije bilo u jeziku Eskima. Oni su Ušakova zvali »umiljek«, što znači kormilar bajdare, predvodnik družbe u lovu, čovjek, koji sjedi kraj kormila. I to je točno označivalo njihov odnos prema njemu. Nije li ih on posadio u željeznu bajdaru i poveo sa sobom daleko u more? Nije li on bio prvi u poslu, prvi u lovu, prvi u svemu?

S nepovjerenjem su Eskimi očekivali novoga starješinu na Ušakovljevo mjesto. Što ako se ponovo pojavi trgovac, što ako je Ušakov samo sretan izuzetak?

No doputovao je Minjejev, pa se pokazalo, da je istoga kova kao i Ušakov. Eskimi su ga također stali zvati umiljekom. I on je bio prvi u radu i učio ih živjeti i tući životinje, i također je pripovijedao o Velikoj Zemlji. Pripovijedao im je mnogo i potanko, pače više negoli Ušakov. Govorio je o onome, čega ni Ušakov nije znao: što se sad događa u Velikoj Zemlji.

Rekao je jednom:

— Danas je u Moskvi kiša.

Tajan nije povjerovao, pa je rekao klimajući glavom:

— Kako možeš znati, umilječe, što se tamo događa ovoga časa? Zar tvoje oči vide kroz gore i tvoje uši čuju na tisuću vrsta?

I odvrnuo se, stidio se radi umiljeka, jer je najružnije u životu — vidjeti, kako muškarac laže.

No Minjejev se nasmijao i doveo Tajana k crnomu sanduku: takvoga Ušakov nije imao.

— To su moje uši! — rekao je Minjejev.

I Tajan je začuo daleki glas, a taj je glas pripovijedao o Velikoj Zemlji.

Onda nije ni znao, da će za nekoliko godina njegova žena, koju Rusi zovu Tanja, i njegova sestra Kokonga same postati radisticama, pa će čarati kraj crnoga sanduka.

Minjejev je proživio na otoku pet godina, pa je Tajan već počeo misliti, da će taj Rus ostati ovdje zauvijek. No jednom je došao parobrod, dovezao novoga starješinu i odvezao staroga. I ma da je bilo žao, vrlo žao rastajati se s dobrim prijateljem Minjejevim (Eskimi su ga zvali »naš ata« — naš otac), no novoga je starješinu Tajan gledao već bez straha.

Istina, pitao ga je oprezno:

— Jesi li boljševik, ipak?

— Jesam — odgovori ovaj, pa se Tajan umirio.

No uskoro se Tajan uvjerio, da ga je novi starješina (zvao se Semenčuk) prevario: nije bio boljševik. Boljševici — a njih je Tajan poznavao! — nisu bili takvi.

Prije svega su Rusi, koji su bili prije Semenčuka, poznavali izvrsno posao i znali su živjeti. Kad su odlazile bajdare u more, pače za oluje, Rusi se nisu uznemirivali i nisu vikali bez smisla, nego su razumno izdavali zapovijedi, pa ih je Tajan slušao. A ovaj Semenčuk nije ništa znao, ništa umio, ali se miješao u sve. Bio je čovjek, koji je glasno vikao, a Tajan nije volio ljude, koji srdito viču i bez smisla mašu rukama. I po Ušakovu i po Minjejevu znao je Tajan, da pravi čovjek ne će bez potrebe vikati. Glupi galeb viče na vjetar. Glupi leming — polarni miš — pišti srdito na čizmu čovjekovu, ako nehotice zapne za njegovu rupu. Čovjek nije galeb, nije leming. Čovjek mora čuvati riječi.

Svi Rusi bili su prijazni s Eskimima, a lica su im bila vesela i nasmiješena. A ovaj, Semenčuk, srdit je, mrka lica. »Vječno je naoblačen« — tako je za njega rekao Tajan. A svi su Eskimi žalosno zaklimali glavama.

Semenčuk je zapovjedio Eskimima, da ostave lov i da pođu istovarivati parobrod.

— Ipak, vrijeme je da se tuče životinja — uzvrate Eskimi.

— Životinju ćete zimi ubijati.

»Zimi? Taj čovjek nema pameti« — zaključe u užasu Eskimi, a Tajan je opsovao najjačom čukotskom psovkom: »On ne umije živjeti!«

Ali on ne samo da sam nije umio živjeti, nego nije davao živjeti ni drugima.

Počnu strašni dani za otočane. Ljudi i psi ostanu bez mesa. Glad, gost, koji odavna nije bio viđen na otoku, uvukao se u jarange Eskima i stao tamo gospodariti. Djeca su počela pobolijevati, lovci su omršavjeli, žene su zaplakale. I ma da

su skladišta za namirnice zimovališta bila krcata, nije Semenčuk davao Eskimima ni brašna, ni konzerva, ni petroleja. I ljudi su se šuteći spremili na smrt. Umro je lovac Tagju. Umro je Tajanov sin, kojega su Rusi zvali Volođom i koji je mogao postati velikim lovcem kao i otac, a možda i starješinom kao Minjejev, ili letačem, kao Pobežimov. Mogao je postati sve, što je htio, sad je to već znao Tajan, ali je, evo, umro i postao ničim, prahom, sjenom. I gorko se nagnuvši nad mrtvim sinom, Tajan se zamislio. Da je i sad vjerovao u zle duhove, rekao bi, da je Semenčuk zao duh, koji je poprimio lik čovjekov. No Tajan je sad znao, da duhova nema, ni zlih, ni dobrih, pa je shvatio, da je Semenčuk zao, neispravan čovjek, koji se s nepravom naziva boljševikom. A onda je Tajan napisao (sad je znao ruski alfabet) pismo Minjejevu i ispriopovijedao mu u pismu o svemu, o nevolji Eskima, o smrti Volođinoj, o zlu starješini Semenčuku. »Dođi, umilječe — molio je Tajan Minjejeva — svi su te se Eskimi zaželjeli. A ako nemaš novca za put, brzozavi, poslat ćemo ti«.

Ali Minjejev nije mogao doputovati. Doputovao je drugi starješina, boljševik. A Semenčuka odvezu u Moskvu, odsude pravednim sudom i ustrijele. A kad je Tajan za to saznao, rekao je: to je ispravno. To je po zakonu. Zavrijedio je smrt, jer nije davao živjeti drugima.

7.

Buči velik pir na otoku Vrangela. Pod težinom jela lome se blagdanski stolovi. Sa sviju strana sabiru se na svečanost gosti. Bajdare i motorni čamci pristaju k obali zaljeva Rodgersa. Pasji uprezi prilaze glavnoj kući zimovališta. Čitavo stanovništvo otoka — od naprščadi do staraca — skupilo se u polarnoj postaji, da proslave desetgodišnjicu. Doputovali su gosti s Velike Zemlje, jedni po vodi — na ledolomcu »Krasinu«, drugi po zraku — na avionu Molokova.

Za svečanim stolom sjede Eskimi-lovci, zimovatelji, mornari i letači. Na počasnom mjestu sjede Molokov i Pobežimov. Prije devet godina doletio je ovamo prvi put Pobežimov. I onda je to bilo junačko djelo, za koje su letači bili nagrađeni redom Crvene zastave. A sad su, usput, letači »svrnuli« na otok Vrangela, i to je bila obična stvar, o kojoj nitko nije ni govorio. A obična je stvar bila i to, da na dvorištu grmi duvalački orke-

star, a u zajedničkoj sobi uz jazz-band mornara s »Krasina« pleše fokstrot Tajanova žena i mornar s ledolomca; na koncertu pak nastupa kvartet moskovskoga konzervatorija i pjeva iz Moskve doputovala pjevačica... I posve je obična stvar to, što je žena Tajanova u svilenoj, šuštavoj haljini, u cipelama s visokim petama, te to, da je Tajanova sestra, koju Rusi zovu Tamarom, postala radisticom.

A Tajan? On je među ljudima, koji slave, njegove žute cipele škripe, njegova se svilena kravata naduvava. Tajan se kuca s gostima i grli sa starim prijateljima i uzima iz ruku kuhara, u kapi bijeloj poput snijega, blagdanski kolač, nalik na toranj, meće ga na stol i veli: »Jedite, prijatelji, do sita, dižite svoje čaše s vinom više. Čestitam vam praznik!« I on sam uzima čašu, punu vina, stade na vidljivu mjestu i moli za mir, jer želi kazati govor.

— Vi, koji sjedite za ovim stolom — počinje on glasno, da ga svi čuju — moji prijatelji i susjedi! I ti Palja, i ti Inoko, i ti Kivijane. Slušajte, želim vam kazati nekoliko riječi od srca. I ti, moja majko, stara Inkali, bijela poput galebova krila, slušaj također, što će reći tvoj sin.

A Kivijani debelih usana reče:

— Govori, Tajane, slušamo te.

I Inkali, nagnuvši svoju sijedu glavu, reče:

— Govori, sine moj. Nagnula sam svoje uho k tvojima riječima.

— Slušajte i vi — nastavi Tajan — gosti s Velike Zemlje, koji ste k nama doletjeli po zraku, i vi gosti, koji ste k nama doplovili po vodi. Priopovijedat ću o životu Tajanovu. A kad rečem o Tajanu, bit će i o Palji i o Inokou i o Kivijanau. Govorim li pravo?

A muškarci odgovore:

— Pravo.

— Bio je Tajan dječak i umirao triput na dan od glada. I nije Tajan imao bajdare, da odlazi u more tući morža, i nije imao puške, da tuče zvijeri. I bio je Tajan taman i mračan poput oblaka, i slijep kao novorođeno štene. No došao je prije deset godina k Tajanu ruski boljševik i poveo ga sa sobom. O! Daleko sam otplovio s njim u more, a mnogi su plakali odlazeći. No prošlo je deset godina i nitko ne plače, nego se svi smiju. A najglasnije, najradosnije od svih smije se Tajan. Govorim li pravo?

Svi veselo viknu:

— Pravo, pravo, Tajane!

— Postalo je veselo živjeti Tajanu. A kad velim »Tajan«, kažem i Palja, i Inoko, i Kivijan. Nema kraj naših ognjišta strašnoga gosta — glada. Veselo pucketa vatra i ukusno miriše meso. A da bude veselije u jarangi, uzima Tajan crni sandučić, koji zovemo patefon i vrti glazbu. I svi pjevaju i plešu u Tajanovoj jarangi, svi su veseli. O! Veselite se i vi, prijatelji moji, i vi, gosti s Velike Zemlje.

I svi su zveknuli vrčevima i čašama i ispili, a Tajan je nastavio:

— Bio je neuk Tajan i svega se bojao. Bojao se duhova, bojao se zvijeri, bojao se čovjeka. Sad se Tajan nikoga ne boji. Učio sam se za aerologa i puštao balone u nebo i nijedamput nije moj balon zapeo u nebu niti na boga, niti na vruga. Što je to, prijatelji moji? Možda je nebo prazno, možda tamo ničega nema?

I svi se nasmiju šali Tajanovoj.

— Išao sam na zvijeri s nožem i kopljem u ruci i ubijao sam ih. Možda je zvjerka postala bojažljivom? Ne, to je Tajan postao mudrim mudrošću ruskih ljudi i hrabrim hlabrošću čovjeka i muškarca. I ja sam onda spoznao, što je svijet i kako u njemu žive ljudi i životinje. I dokučio sam mudrost stroja i lukavštinu pisma, i aritmetiku, pa sam čak naučio razlomke, a to nije laka stvar. A sestra je moja postala radisticom i radisticom je postala moja žena. I saznao je Tajan onda istinu života i postao boljševikom. Kao simpatizer primljen sam u stranku, jer simpatiziram s boljševičkom istinom — ona je jedina istina na zemlji. Neka od vas netko kaže, da tome nije tako?

— Tako je — viknu Eskimi. — Tako je, Tajane!

— Tako je! — kazao je snažno Tajan. — Tako je. Upoznali smo tu istinu ovdje, na daleku otoku u moru, gdje je zimi duga noć, a ljeti — dug dan. I mi ćemo živjeti i umirati za tu istinu. Tako je! I ja dižem svoj vrč s vinom za tu istinu i mudroga čovjeka, kojega nazivamo Staljinom. U zdravlje Staljina!

I svi ustanu iza stola i dignu čaše. Zasviraju orkestri: duvalački, simfonijski i jazz. Lovci zgrabe puške, iziđu na obalu i okrenuvši se licem k moru, pozdrave složnim salvama daleku domovinu i Staljina.

A kad se svečanost svršila i gosti se razišli, pošao je Tajan po obali. A imao je sad nov hod i oko mu je postalo drugačijim — gospodarstvenim. To je po otoku išao starješina faktorije, zamjenik starješine otoka. Vidio je, da je mrtav morž loše privezan za kamen na obali i da ga može odnijeti val. Pomislio je, da je vrijeme početi jesenski lov i odlaziti na more. Premetao je u glavi, što još treba učiniti: »Jesu li spremni motorni čamci? Jesu li cijele bajdare? Koga od lovaca i kamo treba metnuti?« Sad je imao mnogo brige. A glavna je bila: hoće li umjeti biti starješina svojim drugovima, hoće li ga slušati? Vidio je lovca i rekao mu, da morža s obale treba odnijeti. To je prvi put u životu izdavao zapovijed. A nakon deset časaka bio je morž uklonjen. A Tajan je sve išao i išao po otoku, na kojemu je proživio deset godina, na kojemu je našao sreću i budućnost. A hod mu je bio drugi i oko drugo. To je hodao gospodar, starješina, umiljek.

Kad je ova pripovijest o Tajanu već bila napisana, pročitali smo u novinama kratku bilješku: »Drug Tajan imenovan je starješinom otoka Vrangela«.

Ni na časak se nije smjelo napustiti bolesnoga Tajugu. Kraj jarange*) se vrtio i zavijao šaman.**) Tanja je čula njegove mukle grožnje. Ona je znala: prijeti joj. Ali dok je ona ovdje, ne će on ući. Čudna stvar, on se je bojavao. I sama se tome čudila, ali evo činjenice: slaba, pomršava ruska djevojka čuvala je bolesnikov ležaj, a čupavi crni šaman vrtio se na ulazu ne usuđujući se da uđe. To je bila pobjeda. No ta ju pobjeda nije napunjala slavljem. Zašto ne dolazi liječnik? Stane prislušivati.

Tajuge je bolno i muklo vikao ne prestajući ni na časak. Stenjanje se kidalo odnekud iz same dubine njegova bolešću izmučena tijela, kao da ne više grlom nego trbuhom. Vjerovao je, da vikom može protjerati bolest.

Što, ako umre prije liječnikova dolaska? Stane prislušivati. Tišina je zvonjela u njezinim ušima, kad je Tajuge hvatao dah. Zašto ne dolazi Staševski? Još jučer ga je trebao susresti Ančeno. Uzeo je najbolje jelene tabora.

Dva dana i dvije noći ne napušta ona Tajuginu jarangu. Kad je mladić Ančeno, Tajugin sin, dojurio tresući se čitavim tijelom noću k njoj, shvatila je: dogodila se nesreća.

— Učiteljice! — zapištao je Ančeno. — Ocu je zlo, veliko zlo... Viče... Hoće umrijeti... Moli mene, da budem pomoćnik smrti. Ali Ančeno ne će gušiti oca, učiteljice!

Slušala je njegovo mrmljanje oblačeći se. Još nije vjerovala, ali je znala, da se treba žuriti. Dragovoljna smrt — čitala je o tom u knjigama, čula od staraca. »Veretgirgin« — tako li se to zove? Već je navukla krzneni kaput, zaplela se glavom u kapuci. Ruke su joj drhtale, pa nije mogla pogoditi u rukave. »Veretgirgin« — može li to biti? Najednom osjeti dah prдавne starine. Postane joj strašno. Osjeti se ovdje stranom. Što je znala ona, djevojka iz Ukrajine, o toj sjevernoj zemlji,

*) Nomadska kolibica.

**) Čarobnjak, vrač.

o tima dlakavima, nečešljanim ljudima? Dvije je godine živjela među njima, učila njihovu djecu, vukla se po snijegu za njihovim stadima, smrzavala se putem i grijala se kraj lojene svjetiljke, govorila njihovim jezikom i, kako joj se činilo, poznavala njihove najskrivenije misli. Ali evo — veretgirgin — i u trenu je bila bačena u dubinu vjekova, u tamu sjeverne tundre, u mračni i strašni svijet, koji su zastrašeni ljudi naselili zlima, neprijateljskima kelima,*) duhovima zemlje i vode, koji su raširili svoja zlokobna krila nad mirnim ognjištima. Što može učiniti ona, malena, nejakka djevojčica? No treba trčati, žuriti se. Nije li već kasno? Ondje je šaman.

Već je jurila k Tajuginoj jarangi.

Šaman je sijevnuo na nju bijesnim pogledom ispod dlakavih obrva.

— Neusket! — rekao je s neizrecivim prezirom. — Neusket. Žena. Kakva posla ima žena među muškarcima? Neka žena ode.

Ali žena nije otišla.

— Što se dogodilo? — upitala je čukotski i prisilila se na smiješak.

— Boli. O, mnogo boli... — zastenje Tajuge. — Učiteljice, boli me. Postao sam plijenom smrti.

Neizrecivo se sažali nad njim. Veliki, dobri Tajuge, on ju je strpljivo učio čukotski jezik i dobrodušno se smješkao njezinu izgovoru. Pokazivao joj je, kako se upravlja upregom, pa su je jeleni počeli razumijevati i pokoravati joj se; dolazio je u školu i zatajena dihanja slušao, kako mu djeca čitaju u knjizi i čudio se i oduševljavao te mašući čupavom glavom klicao: »E!! E! Dobro! Dobro, ipak!«

A sada je, eto, umirao, htio je umrijeti taj divni Tajuge. Stenjao je: »Boli me, boli, učiteljice! — A ona mu ničim nije mogla pomoći.

— Tajuge! — rekla je, a glas joj je zadrhtao. — Neka Ančeno uzme najbrže jelene i neka juri u susret liječniku. Liječnik je već blizu. Htio je doći ovih dana ovamo. Sada je kod ljudi Čauna.

— Ne mogu podnositi — zastenje Tajuge.

— Što može učiniti liječnik! — prozbori podrugljivo šaman.

*) Vile

— Neka Ančeno juri po liječnika — udari Tanja nestrpljivo nogom.

— Neka sve bude, kako hoće Tajuge, — reče svečano šaman — on je gospodar svoga života i svoje smrti! Neka govori Tajuge.

— Ne, ne, Tajuge! Ne govori! Pričekaj! — vikne užurbano Tanja. — Čekaj! Čuj.

Znala je iz pripovijedanja staraca, da je volja, koju izreče onaj, koji želi umrijeti, sveta — njemu se ne smije protusloviti. Znala je također da se želja za smrću, koja je izrečena glasno, ne može uzeti natrag, da se ne rasrdi duhove, koji se već obližu predosjećajući žrtvu. Sve su joj to govorili starci, a oni su joj pače govorili o tom kao o dalekoj starini ponešto podrugljivo. A ona se slušajući ih čudila.

Ali, evo, pred njom leži Tajuge i on želi umrijeti. I šaman je tu, zlokoban kao gavran, a ona — nemoćna, malena djevojčica — mora spasti bolesnoga Tajugu od smrti.

— Pričekaj, Tajuge! — reče ona. — Zar želiš umrijeti? Ne, ne, ne govori. Ti želiš umrijeti poradi toga, što te boli. No doći će liječnik, pa će ti biti lako, dobro i veselo.

— Što može liječnik? — nasmiješio se šaman.

Tajuge je ležao i stenjao. Šaman i djevojka su se prepirali nad njegovim tijelom. Trebalo je uvjeriti Tajugu, da je bolje živjeti, nego umrijeti.

— Zar ne želiš više gledati nebo, tundru, rodnu jarangu? — upita glasno Tanja.

— Ja želim...

— Čekaj, čekaj, Tajuge! Zar ne želiš više ići u veliki lov, tući divljač, tjerati pred sobom svoje stado, jesti meso?

— On će meso jesti ondje — pokazivao je šaman prema sjeveru. — Ondje, u zemlji sjevernoga svijetla.

— Zar ne želiš živjeti, Tajuge? — viknula je Tanja. — Zar ne želiš vidjeti, kako će tvoj maleni sin postati lovcem, kako će ubiti prvu životinju? Ti...

— O, učiteljice! Meni je samo zlo, a ondje će biti dobro. Zašto mi ne daš umrijeti? — prostenje Tajuge.

— Ti mu nanosiš zlo, ženo! — reče srdito šaman. — Vi, Rusi, svagda donosite sa sobom zlo.

Prepirali su se nad tijelom, koje je stenjalo — djevojka i šaman; a Tanja se nenadano sjeti da riječ »veretgirgin« znači i »dvoboj«. To je i bio dvoboj između života i smrti, između

svijetla i tmine, između novoga i staroga, između djevojke i šamana. A djevojka mora pobijediti, jer je ona za život. Osjećala je u sebi snagu. O, živjeti! Život je prekrasan! Divan je miris vlažne trave u tundri, po kojoj koracaš lakom nogom. Divna je voda, koju nalaziš pod kamenom u tundri i piješ prinesavši k njoj usne, pa vidiš svoje lice i osjećaš, kako zemlja diše pod tvojim tijelom. Divno je meso, koje jedeš, prodimljeno nad vatrom. Divan je put, kojim ideš k vatri, k ljudima k sreći. Divni su ljudi, s kojima živiš, kraj kojih stupaš. Divno je ljubiti, raditi, misliti, pjevati i čitati. Divno je znati, da za Anadirskom gorom — na jug, na istok i na zapad — leži golema rodna zemlja, a negdje ondje, u stepi, kraj modre rijeke, malen gradić i mama i braća, a negdje na granici brat-pilot, velikoruki i dugovrati Antos.

Divno je disati punim grudima i znati, da ne živiš uzalud, da će iza tebe ostati tvoja djela, sve, što si načinio na zemlji.

— Ti ne želiš živjeti, Tajuge! — kliknula je ona uzbuđeno. — Zar ne želiš vidjeti unuke? Evo Ančeno će se doskora oženiti. Dat će ti unuke, mnogo unuka. Ti ćeš ih tetošiti i učiti živjeti. Postat ćeš ocem velike obitelji, Tajuge. Ne, ne, čekaj! Zar ne želiš dočekati, dok tvoja kći Raukukun postane liječnicom i počne liječiti ljude? Zar ne želiš vidjeti, kako će se tvoj sin Ančeno odvesti onamo, za Anadirsku goru? A ondje će mu stisnuti ruku i pitati ga: »Gdje je tvoj otac, Ančeno? Živi li još?« Zar želiš umrijeti, Tajuge?

Ne, žena nije otišla, otišao je šaman. On se bojao nje. Za njom je stajala sila, to je on znao, a znala je i ona; stisnuvši se, otpuzao je. Ona je ostala. Oko jarange stajali su šuteći lovci.

No zašto ne dolazi Staševski? Da mu se nije što dogodilo? Već ga nije vidjela poldrug mjeseca. Da li je zdrav? Nasmiješila se, sjetivši se širokih ramena njegovih.

»Vukodav, mili Vukodav...«

Što se dogodilo s njim? Bila je uvjerenjena: nešto se dogodilo. Srce joj je sada pucalo od brige i za Tajugu i za Staševskoga. Obojica su joj bili dragi. Zaboravila je na šamana, koji je zavijao za jarangom. Samo da je Staševski živ, samo da stigne s puta... Što, ako Tajuge umre prije? Bude joj strašno.

Kad se »Vukodav« konačno pokazao na pragu, baci se ona s uzvikom k njemu, pritisne glavu k njegovim grudima i zaplače. No nije se stidjela suza, sada je mogla plakati. Vukodav

je živ, Tajuge će biti spasen. Tiho i radosno plakala je na širokim grudima liječnikovim. Sada, kad je ovdje muškarac, bila je ona samo djevojčica, malena djevojčica ispod Čerkasa.

Staševski prijeđe nježnom rukom preko njezine kose.

— Ne plači, djevojčice, ne plači. Tu sam.

I ona se odmah umiri.

— No, gdje je bolesnik? — vikne veselo liječnik i ponjuši.

— Svijetla i zraka! — zapovijedi.

A dok su Čukči skidali platno i kože, reče joj tiho:

— Dovezao sam ti pismo i omot.

— Od mame? — obraduje se ona.

On kimne glavom.

— A... što još? — upita oborivši glavu. — Ima li pinelja? — Govorili su onim smiješanim rusko-čukotskim jezikom, kojim govore svi Rusi u Čukotki.

Slegne ramenima. Pinelj? Donio je loše pinelje, loše novosti. Ali o tom kasnije. Ništa nije htio govoriti. Ogdodio je taj teški razgovor. Najprije — bolesnik.

Da, najprije bolesnik. Zastidjela se, što je zaboravila na nj. Nije čitala pismo, nije se takla omota. Glavno je — bolesnik. Tajuge je vikao i u strahu pogledao liječnika.

Staševski je veselo i bučno zapovijedao u jarangi. Svagda je bio bučan, a danas osobito. Iza toga se skrivala smetenost. Tanja se svemu dosjetila i nije više pitala. Šuteći se bavila bolesnikom.

— Potrebna je operacija — reče napokon Staševski. — Smjesta. Do bolnice ne bismo stigli. Oštra upala crevuljka (apendicitis)...

Zviždukajući primi se posla. Tanja mu je pomagala — svemu je privikla u tundri.

Postao je ozbiljan; odrješito i pače, kako joj se činilo, srdito joj je dobacivao:

— Vate! Tako. Štrcaljku! Tako. Škare! Brzo! — kao da je ona bila samo asistent, a ne kovrčava Tanja.

Tek kasno uvečer mogla je Tanja konačno pročitati pismo. Ali prije toga otvorila je po dječjoj navici omot. Kakvim ju je darovima obradovala mati?

Staševski je govorio bez prestanka. Osjećao se uzbuđenim nakon uspjele operacije.

— I pod kakvim uvjetima! — klicao je on.

Tanja mu se nježno smiješila.

— »Kakva je on junačina!« — mislila je s ljubavlju. Bilo joj je drago, što je taj snažni, junački, vještí čovjek ljubi. Ljubi li? Stisne omot k sebi. Mila mamo!

Iz omota je najprije izvukla kutijicu, svezanu modrom vrpcom i radoznalo, kao u djetinjstvu zavirila u nju. Slatkiši! Mila mama, kako ona poznaje svoga sladokusca, svoju kćerkicu.

Onda se pojavi na svijetlo boca mirisa, pa u jarangi zamirisa nježni miris đurđica. Onda se pokazao brižno umotan, trbušast lončić s višnjevim kompotom. I taj lončić (glineni ukrajinski vrčić) i miris višnje — sve je to najednom podsjetilo Tanju na daleku kućicu u višnjiku kraj Dnjepra, punanu mamu s milim naborima oko očiju i jamicama na obrazima, tihi večer pod akacijama, kad se na stolu srđi samovar, zveče šalice, a na rijeci otegnuto viču ribari...

— Čukćima je potreban sanatorij! — bućao je Staševski. — što? — Očekivao je otpor, spreman kao uvijek na borbu.

Tanja se nasmijala. Svagda je takav, mili Vukodav. Navaljivao je. Bio je spreman prevrnuti cijelu tundru. Solanu je već podigao — solanu u kraju polarne noći! Omladinski logor na obali Ledenoga oceana opstoji već drugu godinu. Toga ljeta putovala je Tanja onamo sa svojim učenicima i često je ondje nalazila Staševskoga. Sada je davao pobudu za tuberkulozni sanatorij.

— Tuberkuloza je bič sjevernih naroda! — vikao joj on. — Teško nasljeđe kolonizatorske politike carizma.

Čukćima je potreban sanatorij. Što? Već je i mjesto izabrao.

— Divno mjesto, Tanja!

— Šuma, gaj, park? — rugala se ona.

Ali on je, ne dajući se smesti, razvijao svoje osnove. Sve to nije preteško. Novac? Ne će ga trebati mnogo. Već je nabacio na papiriću. Evo...

— Ne, čuj, što mi mama piše — prekine ga ona. Evo: »Katkad, kad se sjetim, kćerkice, da si tako daleko, na sjeveru i sama među tuđim ljudima, dođe mi i da plačem. Ali mi, današnje mame, zaboravile smo plakati. Znađem, kćerkice, da ti živiš kako treba, ispravno, pa sam mirna za tebe. I susjedi mi govore: »Vaša je kći, Praskovijo Maksimovna, junak!« A Antosik mi piše: »Zavidan sam našoj Tatjki, što je na Arktiku«. Sveđer mašta o tom, kako bi k vama odletio. Tako bi se ondje sastali, a ja bih se ovdje za vas radovala«.

— Lijepo, zar ne? — nasmijala se Tanja. — O, moja je mama divna, mlada, ma da joj je pedeset. Čuj samo. Kako je to dražesno: »Ja sada, kćerkice, svakoga dana u novinama tražim vijesti o Čukotki. Jednom su i o tebi pisali. Eh, što je onda bilo! Cio mi je grad došao u goste. Čestitaju mi. A ja plačem, ali od radosti. Ne misli, Tatočka. Naravno, koji put i proplaš. Djece sam rodila mnogo, a gdje su mi! Samo je Vasiljok sa mnom. Nedavno mi je kartu pokazao. Evo ovdje je, veli, Tanja; tu je Zabajkalje — tu je Antos, ovdje je Taškent — tu je Galja s mužem. A u svemu, svi su, vidim, na različitim krajevima svijeta. A ti si najdalje. Mjerila sam na karti svojim centimetrom. Ah, podaleko!«

— Sve su naše mame takve — nasmija se Staševski. — I moja. Divna starica! Želio bih, da se upoznaš s njom. — Na jednom se smeo, pa da sakrije svoju smetenost, nastavi sa smijehom. — Naše majke . . . One su kao kvočke, koje su izlegle pačice. Pačici zaplivaju, a kvočke jure po obali, kvocaju i uvjere su, da će im se djeca utopiti.

— O, naše se mame ne boje, da ćemo se utopiti! One znadu, da je sudbina njihove djece da plivaju — uzvratu Tanja i zadubi se u pismo. Dalje se govorilo o obiteljskim novostima: »Stric Jakov izabran je za predsjednika zadružnoga gospodarstva, Lariosik je stupio u strojobravarstvu, Marinkina kćerkica već govori »baba«, »djedo« i smiješno guče, žito je ove godine izvanredno, a voćnjaci su dobro ponijeli, obilno . . .« Onda su dolazile pouke: »Čuvaj se, kćeri. Oblači se toplo. Nosi toplo rublje, koje ti prilažem. Ne zaboravljaj mamu. A na kraju: »Htjela bih te vidjeti, ali znadem, da ne ćeš doći. A kakve imamo kompote! I Pavlik svakoga časa za tebe pita. Sada je poručnik. Ne bi ga prepoznala. Njegova pukovnija stoji u Ensku, u blizini. Često je kod nas. I sve o tebi.« Tanja se u sebi nasmiješila: »Zaručničić! Ah, mamo! Već ga imam. I to kako divnoga!« — Otkidajući se od pisma pogleda ona postrance Staševskoga. Zašto on ništa ne govori o glavnom?

Sada je stao govoriti o novostima oblasnoga središta. Sagrađena je crvena jaranga. »To je čitav klub!« — klicao je on. Škola se temeljito popravila. Načinjena je pače i pozornica. Ona je zamišljeno slušala.

Oblasno središte — desetak jaranga — činilo joj se prijestolnicom.

Ali zašto joj pripovijeda o tom? To nije taktično. To bi

imalo smisla, kad bi novosti bile dobre, ali on je donio loše novosti i šuti o njima.

Zašto joj je pripovijedao o oblasnoj školi? Sjetila se svoje škole: uzak sanduk iz valovita lima na salincima. Škola je selila zajedno s čitavim stadom. Na podu se nabirao debeli sloj snijega. Učenici su čučali, u kapama, krznima, krznenim košuljama. U razred je prodirao vjetar. Duhala je na ozeble prste i udarala mekim čizmicama.

No pretprošle godine bilo je i gore. Kućice na salincima nije bilo, obučavalo se u jarangi. Zaudaralo je po ribljem salu i dimu. Bilo je mračno i tijesno. Spavala je odjevena uz Tajuginu obitelj. Nosila je vatirane hlače i maju. A sanjarila je o kupalištu, o ruskom kupalištu s brezovim granama i vrućom policom.

Katkad se gledala u maleno ogledalce, u kojemu je mogla vidjeti samo komadić lica, vjetrom opaljen obraz, pomodrjeli prćasti nosić i sjajne oči, pa se smijala: kakva je sada ljepotica! Zamišljala se u vatiranim hlačama i smijala se. Propadala je u snijeg vukući se za saonicama, izvlačila se hvatajući se rukama za oštre ledene šiljke. Nije bilo strašno, nego samo veselo, smiješno i zanimljivo. Disala je punim grudima požudno otvorenih usta, a studen zrak bio joj je samo koristan, njezinim obrazima, njezinim očima, koje su radosno i uzbuđeno blistale.

Ne, nije uzalud živjela u tundri, s tim divnim, junačkim ljudima. Već su umjela glatko čitati čukotska dječica. Već je nestalo nepovjerenja odraslih prema školi. Već su učiteljicu voljele žene i s odobravanjem slušali muškarci, i vješala se za krzneni kaput djeca, koja su je obožavala, a bojao je se i mrzio je šaman. Učila je djecu i čitala novine odraslima. Slušali su je, klimajući glavama i ispijajući vedra od prešanoga čaja. Već je znala čukotski jezik. Živjela je dobro, »kako treba«, kako je pisala mama.

Ali Vukodav, Vukodav nije bio s njom. Nije mogao svagda biti s njom. U oblasnom središtu zadržavao ga posao, bolnica, solana, osnove. Rijetko, kad bi obilazio tundru, dolazio bi k njoj i onda je bila sretna.

Ali on je odlazio, pa bi katkad . . . (o, samo noću . . . kad sve spava . . . a ona ne može . . . i misli . . . i nemir radi njega . . . i mlada krv udara . . .) . . . bivalo joj pomalo, tek neznatno . . . teško.

Sam joj je predložio, da se premjesti u oblasnu školu.

Neodlučno je pristala. Otputovao je obećavši, da će sve urediti. Zašto dakle šuti?

Napokon ga upita gledajući mu ravno u oči:

— No, dobro. A novosti?

Gledao je u pod.

— Dopustili su ti, da se premjestiš u središte.

— Da? — vikne ona radosno. No on je bio smućen.

Zašto?

Uostalom, ona se dosjetila. Palim glasom upita ipak:

— A... zamjena?

Pružio joj radiogram: »Poradi teškoga stanja leda zamjenu nije moguće poslati tčk Nagovorite pedagoge, da ostanu još godinu dana na svojim mjestima tčk«

— Dobro — šapne ona — mene ne treba nagovarati.

— Ali u oblasnoj školi nedostaje učitelja — počne on sa žarom očajanja. — Ta tebi je dopušteno... Razumiješ li? Čemu trošiti riječi?

— A ovdje?

On smeteno slegne ramenima.

— Ne idem — reče ona tiho i zaklima glavom. — Ne, ne idem.

To je on znao. Čitavim je putem spremao uvjerljive, nepovrziive dokaze. A znao je, da su nekorisni. Ona ne će poći. I sâm bi tako učinio.

»No ja sam muškarac i liječnik — uvjeravao je sebe (jedno i drugo cijenio je vrlo visoko) — a ona je slaba, malena djevojčica«.

Vatreno ju je stao nagovarati. Nije to dezterstvo. To je premještenje. Obično premještenje. Ni sam nije vjerovao onome, što je govorio. Ona ga je šuteći slušala i klimala glavom. Onda je ušutio i on. Onda je izgovorio, otkrenuvši se:

— A ja sam za nas dao već i stan urediti — i bolno zvižne.

Ona je najednom jasno ugledala tu čistu, udobnu sobicu. Knjige. Violončelo. Staklene posude s vodozemcima u špiritu. Čilimčić kraj tahte. Na zidu jelenja koža, a na njoj lovačke puške, noževi i bodež u koricama od morževe kosti. To je bila sobica, o kojoj je ona često sanjara vukući se za saonicama u snijegu. Sama ju je u misli namještala, premještala stvari, prostirala vezene ubrusiće po stočićima, toaletnom stoliću, polici.

Onda je sebi predstavila oblasnu školu: topli razredi,

klupe (otkad nije vidjela klupe ona, učiteljica!), pozornica, peč, zaslonjena tamnom tkaninom, karta Afrike na zidu. Čudno, Afrika — i najednom je ovdje čak postalo toplije.

»Otići!« — pomisli ona. — Otići! Trebala je samo reći jednu riječ. On je čekao.

»A ovdje? Šta će biti ovdje?« — uplaši se ona. Najednom se sjetila crnomanjaste Uakat — svoje miljenice. Divna djevojčica, a želi postati učiteljicom.

A Rautukun? Ona će biti liječnik poput Vukodava. Druge godine otići će na rad kao sestra pomoćnica u bolnicu k Staševskome. Što će biti s njima, kad ona ode?

Onda se sjetila večeri kraj nomadske vatre. Tko će Čukčima čitati novine, pripovijedati o Velikoj Zemlji? Sjetila se, kako je brižno sušila kraj vatre smočene, snijegom zasute listove. Učinilo joj se, da je u jarangi stalo zaudarati po dimu, vijavici, putu. Nasmiješila se. »Postala sam nomatkinja!«

Kako da napustiš njih, te ljude, mračnoga snažnoga Tekkaja, veseloga Ančena, spretnoga Vukvola? Sjetila se svih, čitavoga tabora. Smioni lovci, čestite duše. Upoznala je i zavoljela taj narod, iskren, pravedan, odvažan. Ne jednom se već divila njihovima sposobnostima, njihovoj izvanrednoj pameti. O, to je narod, koji ima sve pred sobom! On je smjelo preskočio mnoge posredne stupnjeve kulture. Već su se navikli na avion, a još nisu vidjeli i ne će vidjeti kola. Tumačila im je, da je parostroj — parobrod na zemlji, a automobil — avion bez krila. Razumjeli su. Oni sve shvaćaju!

Otići? Otišla bi mirno, kad bi ih mogla brižno predati iz ruke u ruke novoj učiteljici. »Dječica će za godinu dana zaboraviti mnogo od onoga, čemu sam ih učila« — mislila je zabrinuto. — »Nova učiteljica morat će početi sve iznova. A moj rad, moje nastojanje, ti sitni, bojažljivi koraci — sve će propasti bez traga...«

Ona je imala svoju sanju, sanju modrooke ruske djevojke, koja nije postala ni pilot, ni padobranka. »Proći će godine — sanjara je — pa će Uakat postati učiteljicom, Rautukun — liječnicom... Pojavit će se ovdje prava škola... Svi će biti pismeni, sretni. A kad ih netko upita: tko vas je učio pismenosti? Tko je odškrinuo pred vama taj sjajni put? Možda će odgovoriti »Učiteljica Tanja«. Tako će sjećanje na modrooku Tanju s Dnjepra živjeti ovdje«.

I ona odlučila: »Ne, ne idem«.

»Ali Vukodav? A stanić i ćilimčić kraj tahte, a večernji čaj u dvoje i violončelo?« Digne glavu prema Staševskom. On je čekao odgovor, konačni, posljednji, spustivši smireno ruke i zgurio se. Ništa više nije dokazivao, nije uvjeravao. Samo je čekao, a oči njegove pune nade i molbe gledale su u nju.

Osjećala je, da još nije na čistu. Nije znala. »Veretgirgin — blijedo se nasmiješila — dvoboj«. I najednom se spomenula Tajuge, kako je ležao, a šaman nad njim. Tek sada je shvatila, da ni vjersko bunilo, ni strah pred kele, ni nada na prekgrobni život nisu prisili Tajuga, da želi smrt. Njega je izmučila bol, njemu je bilo teško živjeti, pa je htio otići iz života onamo, gdje je mir, gdje nema ničega — ni bolesti, ni radosti. A to ga je ona, Tanja, povukla natrag, u život, u borbu, u svijet radosti i nevolja, zato jer je živjeti i boriti se, ljubiti i stradati, željeti i postizavati svagda bolje, nego ne željeti, ništa ne osjećati, ni za što se ne boriti. A sada je sama htjela otići iz toga života, od borbe, htjela otići samo zato, što ju ondje, s Vukodavom, čeka mir, papuče obrubljene jelenjim krznom, na ćilimiću, a ovdje ni kupaonice nema... »Ne, ne, nije stvar u tom. Ta ja ću i ondje raditi. S istom čukotskom djecom«. Kao da se opravdavala. No u njezinim ušima zvonjele su njezine davne riječi, ali sada ih je izgovarao Tajuge:

»Ti želiš otići, Tanja? Ne želiš više gledati naše nebo, tundru, rodnu jarangu? Ne ćeš poći s nama u veliki lov, za našim stadima? Ne želiš živjeti s nama? Ne želiš vidjeti, kako će Tajugina djeca postati veliki ljudi? Ne želiš pratiti Ančena, kad on preko Anadirske gore krene u Moskvu, a tamo će ga upitati: »Tko je tebe, Ančeno, naučio tako govoriti ruski? Tko te je naučio pismenosti? Ti želiš oputovati, Tanja?..«

— Ne, ne, ne ću oputovati, Tajuge.

Okrenula se Staševskom i stavila mu obje ruke na ramena. On je stajao još sveder onako sagnut, mračan i turoban, Vukodav. Veliko, smiješno dijete!.. — Mili Vukodave! Znadeš, što?

On se trgne.

— Što, što, Tanja?

— Znadeš li, što ćeš učiniti, Vukodave. Popravi ove zime još bolje našu sobicu, a onda... i ona se smeteno nasmiješi. Odgovorio joj je turobnim smiješkom.

— A onda, nakon godine dana — nastavi ona — preselit ću se k tebi. Posvema. Za uvijek.

— Malena gospodarica malenoga stana — našali se on.

— Čemu nam veći! Bit će nam divno i u malenom. Zar ne?

— O, da! S tobom će mi svuda biti divno.

— A onda ćemo zajedno otići na dopust, u Veliku Zemlju.

— Svadbeno putovanje...

— Preko mora... Vladivostok... u Moskvu.

— Da, u Moskvu...

— Vidjet ćemo Moskvu, podzemnu željeznicu...

— I čuti operu...

— I bit ćemo kod tvoje mame...

— I kod tvoje...

— Mama će te počastiti višnjevim kompotom i zaplakat će malo nad tobom, zetiću.

Znala je, da će još jedan čovjek zaplakati... »Mili poručnik Pavlik — pomisli ona — ti ćeš se smesti, kad dođem s mužem«.

Iza nekoliko dana oprostila se Tanja sa Staševskim. On je putovao na sjever, prema moru. Ona se s cijelim taborom oputila u dubinu tundre.

— Skoro ću doći — rekao je Staševski. — Naći ću te u tundri, svagdje, pa ma gdje ti bila.

Dugo je vikao za njom:

— Naći ću te, Ta-a-anja-a... Ta-a-anja-a...

Do nje je dopiralo: a-a-ja-ja...

Škripale su saonice. Katkad su rikali jeleni. Cvilili su psi, padao je sniježak.

Tanja je išla zagrljena sa svojim učenicima. Smiješila im se. Da li su oni znali, da li su se domišljali, da umalo nisu izgubili svoju učiteljicu? Ona im nije ništa rekla. Čemu? Da je oputovala, ne bi nikad bila sretna. A sada? Uzdahнула je lako, punim grudima. Do nje je još dopiralo: Ta-anja-a... Ili joj se to samo činilo? On će je naći, pa naravno, naći će on, mili Vukodav! A sprijeda se već kovitlao beskrajni put.

On će je naći. Kad se dugi niz saonica sakrio u daljini, Staševski je uzdahnuo, sjeo na saonice i viknuo na pse. Oni se

trgnu s mjesta i ponesu ga kući samoga. Drugačije se nije moglo učiniti. On ju je shvaćao i još ju je veoma ljubio i cijenio. Kako li sada lunja, mila djevojka? Za dva mjeseca, obilazeći tundru, pohodit će je. Naći će on nju. Po tragovima nomadskih vatara i stajališta, po jeziku tundre naći će je, kao što ju je našao i prošle godine. Onda će sjedjeti zajedno uz vatru i govoriti o svojoj ljubavi, velikoj, poštenoj, dobroj i bit će sretni...

Povijest o povratku Satanaua pripovijedao mi je Rebrovski, stranački radnik Čukotke. Čitav sam mjesec dana proživio s njim u faktoriji Majna Piljgina, na obali Beringova mora. Čekali smo parobrod, a parobroda nije bilo.

Danju smo lunjali po obali, klonulo motrili, kako se u moru igraju smeđa stada ulješure (to je najprije bilo zabavno, onda je postalo dosadnim, a napokon je nepodnošljivo dodijalo. Nikad nisam vidio glupljih životinja od tih morskih čudovišta tupih gubica!), a uvečer smo ležali na jelenskim kožama, prostrtima po podu, pušili, igrali se kockama i zijevali.

Već sam poznao i povijest prve ljubavi Rebrovskoga, i to: kako se oženio, i koja jela voli. Po mojemu mišljenju i mi smo jedan drugome bili dozlogrdili. Posljednjih smo dana već ležali šuteći, svaki u svojem kutu.

— Hoćete li — kazao je iznenada jednom uvečer — ispri-povjedit ću vam povijest o Satanau?

— Dobro, pripovijedajte.

— Ali prije saslušajte o Nam-Bokeu.

— A što je još to?

Izvukao je ispod uzglavnice raščupanu i masnu knjigu i pročitao mi pripovijest Jacka Londona »Nam Bok — lažac«.

Evo povijesti Nam Boka.

Nakon desetgodišnjega lutanja po tuđim morima vratio se on očinskomu ognjištu. Eskimi su ga dočekali sa strahom: bili su uvjereni, da je došao iz carstva sjena. Nam Bok im je pripovijedao o onome, što je vidio u zemlji bijelih: o željeznoj kući, koja bez vesala plovi po moru; o životinji, koju se hrani kamenjem, a ona zato vozi ljude po zemlji... O mnogima čudesima pripovijedao je Nam Bok. No Eskimi su ga ismijali i prozvali lašcem: željezo tone na vodi, životinje se ne hrane kamenjem. I oni istjeraju Nam Boka obrukana od rodni ognjišta. Takva je povijest Nam Bokova, koju je ispri-povijedao pisac Jack London.

A ovo je povijest Satanaua, koju mi je pripovijedao Rebrovski u faktorijskoj Majna Piljgina, na obali Beringova mora za vrijeme mučnih dana našega »prisilnoga iskrcavanja«.

Parobrod je došao s istoka. Stao je u pristaništu, iza stijene, jer se u zaljevu još nalazio led: jučer je duhao sjever. Danas je silan zapadnjak iznosio led iz zaljeva, pa se kapetan nadao, da će do večera pristati bliže i početi iskrcavanje. Stajao je na mostiću, pušio lulu i ravnodušno gledao odavna poznatu obalu.

S obale su, u susret parobrodu, pojurili nestrpljivi kuteri. Lavirajući vješto među zelenkastim plovećim santama i modrim poznatim nasukanim ledom, prišli su k parobrodu, ljudi su se po ljestvicama uzverali na brod, da što prije uzmu poštu, novine, da čuju novosti i — što je glavno — da vide nove ljude, da ih se nagledaju.

Bio je to prvi parobrod ovogodišnje navigacije, pa ga je izišlo dočekati čitavo stanovništvo naselja: zimovatelji polarne postaje, obalni Čukči-lovci, njihove žene, djeca i psi. Sve se to zgruvalo na obali, bučalo, vrtjelo i nerviralo.

Napokon se povratio kuter. Udario je provom u mokri pijesak, pa su na obalu počeli skakati ljudi — mornari, putnici i zimovatelji.

Posljednji je sišao čovjek u modru kombinezonu s džepovima prošivenim u dva reda bijelim koncem. Takvi se kombinezoni nose na Aljašci, na japanskim ribarskim poduzećima i kod nas na Kamčatki. Na plećima njegovima motala se vreća — sva njegova prtljaga. Ne gledajući nikoga, ni s kim ne počinjući razgovora, krenuo je uvjeren, kao čovjek, kojemu je tu sve poznato, uzbrdo, izabrao suvlji kamen, sjeo i stao zabrinuto svlačiti čizmu. Onda je izvadio iz vreće cipele, živu, crvenu kravatu s modrim točkama, isto takav rubac, brižno i pažljivo sve položio na kamen, sakrio u vreću čizme, cipele obu, kravatu svezao oko vrata, rubac turio u džep na prsima i nasmiješio se zadovoljnim smiješkom. Onda se uputio k ljudima na obali.

Prišao je pravo k skupini Čukča i stao pred njom, raširivši slikovito noge i smješkao se.

— Evo sam se vratio — rekao je čukotski. — Evo sam, napokon, doputovao.

Začudeno ga je gledalo desetak očiju. Sjetio se, da ga

nisu prepoznali i obradovao se tome. I opet se nasmijao. Ponosno se isprsisio, izvukao rubac i mahnuo njim oko lica.

— Tko si ti, čovječe, koji govoriš kao pravi ljudi? — upita ga drhtavim glasom starac s naočarima.

— A, to si ti Peljaugine? — nasmije se došljak. — Tko ti je dao naočari? A ovo je... ovo... Tigrenkau? — nastavi zagledajući se u lica. — Ovo je... Uljukutin? — Prelazio je od jednoga drugome, a oni su ga pratili zbunjenim pogledima. — Ovo je Ičelj... Ovo Kau-Kau. Ostarjela si Kau-Kau kao kiseli kruh. Jesu li to tvoja djeca?

Prepoznavao je samo starce. Mladi su mu bili nepoznati. Pogledao je sa strane na dvojicu mladih momaka u evropskim kaputima. Na jednome je od njih zlovoljno opazio kravatu. No njegova je bila življa i ljepša, pa se umirio. Potražio je očima u gomili nekoga, pa ga nije našao. Lice se njegovo zamračilo.

— Tko si ti, čovječe, koji nas poznaješ? — upitao je začudeno Ukutagin.

Ali Peljaugin, koji je imao naočari i zato vidio bolje od svih, izusti zagledavši se u došljaka neodlučno:

— He! To si ti, Satanau? Vratio si se?

— Da — uzvratilo ponosno došljak. — Ja sam Satanau. I vratio sam se.

— O, Satanau!

— Satanau se vratio!

— Ta to je Satanau! — začuju se glasovi, pa čitavo stanovništvo okruži momka u modru kombinezonu.

— A gdje si to bio, ipak, Satanau? — upita Paljaugin.

— Tamo. Za morem — pokaže Satanau rukom. — Bio sam ondje, gdje nitko od vas nikad nije bio. Jer sam ja velik čovjek. — I on se udari šakom u zvučne grudi.

Pošli su za njim u gomili u zaselak i govorili ženama, koje su im istrčale u susret, onima, koje nisu bile na obali:

— To je Satanau. Vratio se.

I žene, djeca i psi — svi su se pridružili povorci, kojoj je na čelu išao momak u modru kombinezonu, koji se napokon vratio k svojem ognjištu.

Satanaua posade na počasno mjesto kraj vatre, a sve stanovništvo posjeda unaokolo. Iz kotlova se dizao ukusan miris mesa i masti, a Satanau, ne čekajući ponude, turi ruku u kotao, zahvati golem komad mesa i počne lakomo jesti. Svi su strp-

ljivo čekali, jer je Satanau učinio kako treba: čovjek ne pripovijeda novosti, dok se ne najede.

A on je lovio iz kotlova najmasnije komade, jeo glasno mljaskajući i hvalisavo vikao, opojen jelom:

— Da, da. Dajte mi najbolje komade. Dajte votku. Duhan dajte. Sad ću ja jesti tuljanova jetra. Gdje je Umkugin, stari pas? Otjerajte ga, sad ću ja biti šaman, ja sam vidio veliku čaroliju tamo, za morem.

I svi su se Čukči smijali kao ljudi, koji znadu cijeniti šalu.

Kad se Satanau najeo, a jeo je on mnogo i dugo, zamole ga, da pripovijeda o onome, gdje je bio i što je vidio. Zapalio je lulu i svečano počeo:

— Vi, koji sjedite kraj ovoga ognjišta, moji susjedi! Ti, Peljaugine, ti, Tigrenkaue, ti, Ukutagine, i svi vi. Slušajte Satanaua, on će vam pripovijedati o onom, što nikad ne ćete čuti, niti vidjeti.

Htio je nastaviti istim svečano-povišenim tonom, kojemu se spremao deset godina, ali se prekinuo i dalje je već govorio usklikima, hvalisavim i nepovezanim.

— E! Vi! Čukči! Satanau je — velik čovjek, ipak. Bio je za morem. Ho! On je poput vjetrova... S kitolovcima na Aljašku, ho! Onda Amerika... Frisko. Vidio sam čudesa. — Načinio je velike oči i rekao šapatom: — Vidio sam pticu, na kojoj su letjeli ljudi, a ptica je bila željezna, sva željezna kao ovaj kotao.

— O! — otegne začuđeno Tigrenkau.

— To je avion — šapne tiho Peljaugin. — I mi smo vidjeli tu pticu. Mislili smo, da se rodila kao ptica, u gnijezdu, ali su nam rekli, da su je načinili ljudi.

Satanau sijevne na nj bijesnim pogledom.

— O! — vikne on. — A gdje si vidio tu pticu, starče s četirma očima? Jesi li je sanjao?

— Ovdje — odgovori Peljaugin i pokaže rukom na zaljev. — Često ovamo dolijeću.

— No ti nisi letio u njoj! — rasrdi se Satanau. — Ni jedan Čukča nije letio na njoj! Ja! O, ja! Htio sam letjeti na njoj. Nisam se bojao, ali to stoji mnogo novca, a čemu bacati novac u zrak?

— Mi nismo letjeli — reče Ukutagin — ali Tivljanto je letio. On veli — lijepo je. Ništa ne govori o novcu.

Dobrodušnome se Tigrenkau učinilo, da nije uljudno ovako se prepirati s došljakom. Zato je rekao umirujući:

— Neka govori Satanau, ne smetajte Satanau govoriti. Vidio je više od nas, deset je godina lutao po zemlji, a mi smo sjedjeli ovdje, kraj mora.

— Da! — vikne Satanau. — Lutao sam po zemlji deset godina. Vidio sam veliko vraćanje. Vratio sam se, da vam pokažem čudo. Otjerajte Umkugina, sam ću sad šamaniti.*)

Svi su se ponovo nasmijali i ništa nisu rekli, samo neumorni Peljaugin nije izdržao, nego je rekao:

— Mi nemamo šamana, ipak.

— Onda ću ja biti šaman. — Satanau se digao na noge i prešao preko svih ponosnim pogledom. — Tko je od vas bio u zemlji preko mora? Ja! Ho! Vidjeli ste pticu, koja leti, pa mislite, da ste sve vidjeli! Ho! Ja sam vidio još čudnovatije stvari.

— Pripovijedaj, ipak — zamoli Tigrenkau, a svi prijateljski klimnu glavama.

— E, e, pripovijedaj...

— Vidio sam — reče Satanau sjedajući na svoje mjesto kraj ognjišta — željezne saonice, koje vuče željezna životinja, a na saonicama se vozilo toliko ljudi, koliko ih nema ovdje na cijeloj obali.

— O! — izusti začuđeno Tigrenkau, ali mladi Čukči zašapću među sobom, a jedan od njih sramežljivo reče:

— To se zove pa-ro-voz...

— Da, da, vidjeli smo to na slici — sjetio se Peljaugin. — To je avion bez krila. To je parobrod, samo što hoda po zemlji, a ne po vodi. Vidjeli smo to, Satanau, na slici. Dakle je to istina. Neki nisu vjerovali.

— Pa-ro-voz — izuste, osmjelivši se ponovo, mladi Čukči u evropskim kaputima. — Tjera ga para. Tamo je stroj.

— Dječaci moraju šutjeti, kad govore odrasli — promrmlja Satanau. — Zar sad kod Čukča više nema mudrih staraca, kad počinju kevkati štenići?

— Pripovijedaj, Satanau — izustio umirujući Tigrenkau. — Dječaci će šutjeti.

— Vidio sam — reče Satanau bacajući bijesne poglede unaokolo — ono, što nitko nije vidio. Tko je vidio — umro je,

*) Šaman = čarobnjak, vrač; šamaniti = čarati, vraćati.

a tko će vidjeti — umrijet će. Ja! Ja sam jedini živ. Vidio sam platno bijelo kao snijeg i čisto kao snijeg. A veliki je šaman udario u talambas, pa su se na platnu pokazale sjene. I svi, koji su bili pritom, umrli su od straha. Samo Satanau nije umro. Vidio je, kako su po platnu hodale sjene, prijetile ljudima noževima i siktale kao zle kele.*) O! To je bilo strašno. Ali ja nisam umro. — I on prijeđe ponosnim pogledom preko svih prisutnih.

Mladi Čukči ponovo su zašaptali, no Ukutagin reče sam, siječnuvši na njih srditim pogledom:

— I mi smo vidjeli platno i sjene, Satanaue. Ondje — on pokaže u stranu polarne postaje — pokazivali su nam o praznicima to čudo. I mi smo se bojali, da ćemo umrijeti, ali...

— Ja sam vidio — vikne presijecajući mu riječ Satanau — kako se ljudi razgovaraju jedan s drugim, i to jedan u kući na obali, a drugi na parobrodu na moru. I oni čuju glasove, a i sâm sam govorio i čuo. To je čudo, muškarci, to vam velim!

Svi su se nasmijali, ali nitko se nije usudio prekinuti Satanaua. A on, bojeći se, da ga ne prekinu, nastavi:

— Vidio sam svjetiljku, koja gori bez ulja i bez petroleja i bez drva. A vidio sam sanduk, u kojemu su zatvorene sjedile i pjevale vesele kele. Bila je to lijepa glazba, kakve nitko od vas nikad nije čuo.

No sad se smjesta digao dobrodušni Tigrenkau i pošao k svojoj jarangi. Ljudi su ga pratili začuđenim pogledom, pače i Satanau je stao i zbunjeno počeo čekati, što će biti. Tigrenkau se doskora vratio, u rukama je njegovim bio dug sandučić. Metnuo ga je kraj ognjišta na zemlju i rekao uslužno:

— Bit će ti prijatno, Satanaue, čuti glazbu, koju si slušao za morem. — I on otvori patefon. — Dao sam za taj sanduk dvije lisice. A Ukutaginu su ga dali badava — doda sa žaljenjem.

— Ja sam ga dobio, jer sam najbolji lovac — objasni braneći se Ukutagin. Htio je još nešto reći, ali u tom času završava patefon.

Nježni zvuci argentinskoga tanga zastruje nad tundrom i zaplove nad morem. Očarani stanu muškarci i žene slušati glazbu i klimati glavama po taktu i ljuljati se čitavim tijelom i šaptati:

*) Vile

— E! E! Pravilno.

Slatka glazba! Rodila se pod vrućim nebom, ali je, evo, živjela i kraj zadimljena ognjišta na obali ledena mora. Tigrenkau je ponosno vrtio ručicu patefona. Satanau je zgrbljeno sjedio kraj vatre na svojem počasnom mjestu. Oborio je glavu i gledao u zemlju. Oči su mu bile mutne, ruke su mu oslabile i klonule, sva je njegova pojava izražavala jad i umor. Glazba je umuknula, svi se ponovo okrenu k Satanau očekujući njegovo pripovijedanje, no on je kao i prije sjedio i gledao u zemlju. Zašto je svima postalo neugodno i turobno; Ukutagin je bijesno bacio kost u pse, koji su se vrpeljili kraj jarange. Tigrenkau je smeteno okretao ručicu patefona. Bilo je tiho kraj ognjišta, samo su besposleni galebi kikoćući prelijetali nad žalom.

Onda je bliže k vatri došao zagrižljivi Peljaugin, skinuo naočari, protro ih, stavio ih na sam krajičak nosa i rekao obraćajući se k Satanau:

— Ti si lutao deset godina po tuđoj zemlji, Satanaue, a mi smo sjedjeli ovdje kraj mora i tukli morža i tukli zvijer. Ti si postao čovjekom, koji bez potrebe hoda po zemlji, a mi smo ostali, što smo bili. A što si vidio takvo, što mi ne bismo vidjeli? Ti ne umiješ živjeti,*) Satanaue, ipak.

A Satanau se posve zgurio od te strašne psovke, ali nije ništa odgovorio, nego je samo još dublje uvukao glavu među ramena.

Dobrodušni Tigrenkau sažali se nad njim. Zaklima glavom i reče Peljauginu:

— Ne smiješ ga grditi, Peljaugine. On je gost našega ognjišta.

A Ukutagin je također rekao:

— Ne treba grditi Satanaua. Zar naši mladići ne odlaze na put u Veliku Zemlju, a zar se onda ne vraćaju k svojem domu kao ljudi velike mudrosti?

— No oni se uče na Velikoj Zemlji — vikne prodorno Peljaugin i prsne slinom.

— Možda se i Satanau nečemu naučio — reče umirujući debeli Tigrenkau. Svi debeli ljudi vole miran razgovor.

— Čemu si se ti naučio, Satanaue, ipak? — viknu svi sokoleći ga.

*) Jedna od najuvredljivijih grdnja kod Čukča, koji uopće ne poznaju psovke.

Ali Satanau nije ništa odgovarao.

— Možda si se naučio liječiti ljude? — upita Ukutagin.

— Sin Rikkona iz Vankarema vratio se s Velike Zemlje, pa sad liječi ljude u tundri. Možda i ti umiješ liječiti?

— Ne — kazao je tiho Satanau.

— Onda si, možda, postao mornarom, kao Ranau? On plovi po moru i poznaje stroj, kao što mi poznajemo psa.

— Ne — zaklima Satanau sjetno glavom.

— Tigrenkau je shvatio! — vikne iznenada Tigrenkau.

— On će učiti našu djecu u crvenoj jarangi, kao što ih uči učitelj, koji je rodom s Čauna.

— To je ženski posao — promrmlja Ukutagin — a on je muškarac.

— Ne, ne umijem učiti djecu.

Čukči neodobravajući zašapću među sobom. No Tigrenkau još nije izgubio nade, da gosta obrani od uvreda.

— Evo, Tivljanto — vikne on. — On ne uči djece i ne liječi muškarce u tundri. Ali je velik čovjek na Čukotki, a sjedio je sa Staljinom u velikoj jarangi i razgovarao s njim o čukotskim stvarima. Možda si postao boljševikom, Satanaue?

— Ne — zaklima glavom gost.

— Ili umiješ rezati na kosti kao Vukvol? Za to se plaća velik novac. Možda umiješ voditi stroj? Ima još ljudi, koji umiju govoriti po zraku. Ančenko, sin Tajuge, vele, radi na radiostanici.

— Ne, ne umijem — šane Satanau.

Tigrenkau šmeteno raširi ruke i izusti:

— No, pa što, ubijati ćeš kao i prije, poput nas, životinje u moru. Ali nisi velik čovjek, Satanaue. I ničim se ne trebaš ponositi pred nama.

— Htio sam biti kod vas šaman! — promrmlja Satanau. — Vidio sam za morem mnogo čudesa...

Svi se zlobno nasmiju, a Tigrenkau najglasnije: debeli se ljudi rado smiju.

A smijući se govorio je zagrižljivo Peljaugin:

— Po kakvoj si zemlji lunjao deset godina, Satanaue? Naši mladići također odlaze putovati po svijetu. Odlaze u velika naselja i tamo uče mnogo, vrlo mnogo godina. Onda se vraćaju k nama i znadu mnogo čudesa, ali nitko od njih ne će da bude šaman. Po kakvoj si zemlji putovao, Satanaue, da se ničemu nisi naučio? Takve zemlje nema, ipak.

A svi viknu:

— Pripovijedaj, Satanaue, o toj zemlji.

I on je počeo pripovijedati o zemlji za morem. Rekao je, da je bio na ribarskim poduzećima, a ribe da ondje ima mnogo, ali Satanau je bio vječno gladan.

— A zašto si gladovao, Satanaue, kad je tamo mnogo ribe?

— Tamo je riba tuđa.

— Riba pripada onome, tko je lovi — reče mladi Čukča u kaputu i kravati. — Tko ubije morža, onaj ga i jede. Zar ne?

— Ne — nasmiješi se Satanau.

No mladi Čukči zaključče, da on laže.

Pripovijedao je o tom, kako je putovao po zemlji i tražio, a nije mogao naći posla. Dolazio je na poduzeća, na farme, u tvornice, pokazivao svoje snažne ruke, ali tjerali su ga i govorili mu: ne trebamo te.

— Jesi li bio bolestan, Satanaue? — upita Tigrenkau.

— Ne, bio sam zdrav.

— A zašto zdrav čovjek nema posla?

Nije znao, kako da protumači i zbunio se. I onda su svi zaključili, da laže i zarumenjeli se od stida za njega: muškarac ne smije lagati — to je sramota.

A on je nastavio pripovijedati o čudnoj zemlji, po kojoj je putovao deset godina, u glasu njegovu nije sad bilo ni trunka hvalisanja, nego samo umor i bol. Ali pripovijedanje je njegovo bilo nerazumljivo ljudima kraj ognjišta. Mladi su Čukči zaključili, da laže o zemlji za morem — takve zemlje nema, stari su klimali glavama i govorili: »Da, to je bilo, bilo nekoć... Ali sad toga nigdje nema. Ti pripovijedaš o onome, što je bilo. Zašto ne pripovijedaš o onome, što je sad?«

I svi zaključče, da je Satanau — lažac, pa se odvrnu od njega. Žene odvedu od ognjišta djecu, da ne vide i ne čuju, kako laže muškarac; muškarci su se pomalo razišli. Satanau ostane sam.

Kad su se ljudi ujutro probudili, stanu tražiti Satanaua, da ga nahrane, ali ga nigdje nije bilo. Nestalo ga.

I do dana današnjega nitko ne zna, kamo je nestalo Satanaua.

Imali smo suditi svojem drugu Stjepanu Grohotu, desetniku.

Uoči suđenja, uvečer, zašao je k meni.

— No — rekao je smiješeći se krivo. — No, strogi suče? Jesi li našao članak, po kojemu ćeš mi suditi?

Nisu mi se svidjele te šale. Ne, dovraga, našalili smo se do sita te proklete zime. Bio Stjepan prav ili ne bio, ali s tim smo morali svršiti.

Rekao sam:

— Nisam ja tvoj sudac, Stjepane. Svi smo ti suci.

— Svi? — vikne on. — I onaj pas također?

Znao sam, da tako govori o starješini. Toga nisam mogao odobriti. Rekao sam:

— Odlazi spavati, Stjepane. Porazgovorit ćemo se sutra o tom.

Ali on nije htio otići. Stajao je u vratima njišući se na krivim nogama i griskao lulu.

Zašto je došao? Nije smio doći k meni danas. Ali ga ja nisam mogao otjerati sa svoga praga. Stjepana Grohota? Ne, nisam mogao.

— Sjećaš li se — Lena-Goldfields-Limiteda, Fjodore, izusti najednom Grohot.

Zadrhtao sam.

— Lena-Goldfields pamtiš?

Pa što! Pamtio sam Lena-Goldfields-Limited. Prokletu vrijeme! A sad ga se mogu sjećati mirno.

— Želiš govoriti o Lena-Goldfields-u Stjepane? Hajde da govorimo. Radi čega smo onda bili otjerani s nalazišta? Čini se zbog tučnjave. No da, ti si nalupao nadglednika rudnika. Ostali smo zimi bez posla i bez krova. Ta što nam je još preostalo, negoli poći u kopače. Odvažne smo pothvate poduzimali ja i ti, Stjepane, u rudniku koncesionara. Uzimali smo zlato, gdje smo htjeli. Ali jednom nas je neki pasji sin izdao. (Tko

je to mogao biti? Dosad o tom razbijam glavu, Stjepane). I uhvate nas kao štakore u zlatnom oltaru... O, nadglednik je znao, da se s nama ne treba šaliti. Pseto! Naslućivao je, da imademo zube. I svršio je s nama bojažljivo i podlo, kao... kao neki gazda. Zatrpao je izlaz iz naše rupe, pa smo se našli u mišolovci. Pa što, zakon je bio na njegovoj strani, a mi smo bili izvan zakona. Koliko smo dana proboravili tamo, u toj stupici, bez jela, bez zraka, bez nade? Da, pet dana, čitavih pet dana, dok nisi ti, Stjepane, negdje u tlu našao sićušnu pukotinu i izvukao me, polumrtvoga, gore, u život.

— No, da. Pamtim Lena-Goldfields-Limited. Kako ne bih pamtio! Ali čemu to sad, Stjepane?

— Ničemu... Odgovori on njišući se podrugljivo na svojim krivim nogama. — Posve ničemu...

Ali ja sam znao, zašto je to spomenuo. Pa sam rekao:

— Svejedno ćemo ti sutra suditi.

— No, a Sasil-sisi, Lisičju Poljanu, pamtiš, Fjodore?

— Da, pamtim i Lisičju Poljanu. Ne bi mi je trebao spominjati, Stjepane. Vazda sam ti govorio, da ćeš zlo svršiti. Sjećaš li se, unišao si onda u zemunicu i rekao: »Dosta smo čeprkali po zemlji, Fjodore. Daj da čeprkamo po ljudima.« To je bilo u Jakutiji, 1921. godine, na nalazištu, za koje smo samo mi znali. Prevarnim smo prozvali to nalazište, jer nas je ono prevarilo. A onda si ti rekao: »Dosta je«. Htio si se baciti u drugu igru. Rekao si mi: »Budala je, tko sad sjedi na zemlji i od nje očekuje uspjeha. Pobjegli korneti i esauli i svakovrsne skitnice, i ti se sad smatraju osvajačima! Skupimo, rekao si mi, bandu od poznatih momaka, dvadesetak na broj, osvojimo kojigod zaselak, proglasimo se upravljačima jakutskim i iscijedimo zlato i krzno iz Jakuta«. Je li tako? No ja sam te poznavao. Ti si lukavio sa mnom. Veliku si igru zamislio. Govori: htio si prodati naše ruke Pepeljajevu! A što sam ti odgovorio? Rekao sam ti: prijateljevali smo mnogo godina, Stjepane. No naš je put pri kraju. I ja ću napustiti nalazište, samo prema drugoj strani. A ti znađeš, prema kojoj. I još sam ti rekao: biraj sad, Stjepane, put. Ili sa mnom — k crvenima, ili bez mene — gađu Pepeljajevu. Dugo si onda mislio, Stjepane. Mislio se noć i dan. I pošao si sa mnom. A taj nas je put doveo k Lisičjoj Poljani. Dva su nas mjeseca Pepeljajevci opsjedali, a mi smo se držali. Naši su drugovi padali mrtvi, a mi smo od ukočenih mrtvacu gradili puškarnice. Sjećaš li se, rekao sam

ti: budem li ubijen, uzmi moje tijelo za svoj zaklon. Neka i kao mrtav služim revoluciji. Nismo imali vode. Umirali smo od žeđe. Ispili smo i zgazili sav snijeg oko naše opkoljene kolibice. A pred nama je ležalo polje čistoga snijega, kroz koji je probijala vatra. I mi smo noću puzali, Stjepane, po taj snijeg, a zrna su fijukala nad nama. Da, tih smo dana vidjeli smrt, Stjepane! — Da, sjećam se Lisičje Poljane. Pa što, to više ćemo ti sutra suditi.

Stajao je šuteći kraj vrata. Nije mi imao što odgovoriti. Promrmljao je:

— Osude li me sutra, ustrijelit ću ga kao pseto. A možda i sebe nakon toga. Da znadeš!

Silno je udario vratima tako, da su se vrata dugo još njihala na rdavim baglamama i škripala. A iza vrata dopre do mene:

— Veliki Never pamtiš, Fjodore? A Japanca se sjećaš?

Te noći nisam mogao usnuti. Pamtio sam sve — i Veliki Never i Japanca i Ohu na Sahalinu, gdje smo gradili luku, i Čukotku, gdje smo tražili zlato.

Ne ću govoriti zlo o onome vremenu — ono je bila naša mladost. A Stjepan mi je onda bio dobar drug. Sjećam li se Velikoga Nevera? Zašto nisi upitao pravo: sjećaš li se moga ramena, Fjodore? Da, naslanjao sam se na njega tri mjeseca, dok nismo došli s Velikoga Nevera na magistralu, k svojim. Nisi me napustio, Stjepane, u tajgi, ranjenoga me nisi ostavio, a znadem: ne bi me bio ostavio ni mrtvoga. Ali ja bih mogao upitati tebe: a pamtiš li Čukotku? Jer kad smo se na Čukotki potukli s Japancem radi diobe zlata — sjećaš li se — on te je prilično parnuo nožem, a ja sam te nosio na leđima do rijeke, k ljudima, dok se i sâm nisam svalio. Zar sam žalio, što nisam vukao na sebi zlato, nego tebe? Zlato sam ostavio. Čitavu vreću zlata — kopali smo ga dvije godine. Jer mi je drug... jer si mi ti, Stjepane, bio vredniji od zlata. A ti bi uradio to isto. Zar ne?

Ali čemu spominjati sve to? To ne može ništa promijeniti. Mi smo već starci, ja i ti, Stjepane, sljepočice su nam kao kremen — srebrne, pa nije moja krivnja, što su nam se ovdje kraj Ledenoga oceana putevi razišli.

No usnuti nisam mogao. Za takve se noći ne spava. Ustao sam i izašao u blagovaonicu. U starješinovoj sobi gorjelo je svijetlo. Pomislio sam, da se on, kao i ja, muči sutrašnjom

stvari. Što ako zađem k njemu i porazgovorim se od duše, barem jednom za svu tu prokletu polarnu zimu? Možda bismo i rasjekli taj vražji uzao.

Pokucao sam i začuo oštro, poznato:

— Uđite!

Ušao sam.

Starješina je sjedio, nagnuvši se nad crtežima. Bio je u surci, zakopčanoj na sve gumbе. Njegovo obrijano lice izgledalo je izmučenim. Ali samo jedan trenutak. Opazivši mene, postao je smjesta naduto-mirnim.

— Zašto ne spavate, družе Fjodore? — upitao je muklo.

Nasmiješio sam se:

— Ta, evo, ni vi ne spavate, družе starješino... Ne mogu...

Namrštio se:

— Treba spavati, spavati. Treba čuvati snagu. Sutra se spušta mol. Spavati! — zapovjedi on i nagne se ponovo nad crtežima.

Eh, nije se umio smijati taj čovjek! A u tom je i bila njegova nesreća, a možda i cijeloga našega zimovališta.

No pa što! Preostalo mi je samo da idem.

Ipak te noći nisam izvršio starješinova naloga: te noći nisam spavao.

Mislio sam.

A to sam se, možda, prvi put za četrdeset i sedam godina ozbiljno zamislio nad svojim životom. Sramota je ljudima reći, ali treba: četrdeset i sedam je godina živio na zemlji čovjek, a nijedan puta nije valjano pomislio, kako živi, čemu živi, živi li, kako treba...

Te sam noći pred suđenjem Stjepanovim prvi put uzeo svoj život na dlan i pogledao ga. Po čistoj savjesti, svom strogošću sudio sam sebi te noći, da sutra imadem snage suditi Stjepanu.

Prije dvadeset i devet godina sastali smo se mi, ja i ti, Stjepane. Moj je život svagda određivalo to, što sam bio bez putnice; moja putnica ostala je u Kazanji kod redarstvenoga predstojnika, a s njom i moja sudbina. Možda je od mene mogao postati čovjek velik i učen, a postao je — skitnica. No nije u tom stvar. Sastali smo se i stali koracati zajedno.

Dvadeset i devet godina putovali smo po zemlji, ja i ti, Stjepane Grohote. Smjestismo se tako negdje na nalazištu — a ti već sebi ne nalaziš mjesta. Napokon izjavljuješ:

— A slabo mi tu živimo, Fjodore-prijatelju!

— Slabo! — odgovaram smjesta, ma i bio sa svime zadovoljan.

— Da... Slabo... Dosadno... A čemu i živimo ovdje? — čudiš se ti. — Idemo, kako li?..

Ako je ići, idemo. Vreću na pleća — i hajde.

Tako smo zajedno ishodali mnogo staza. I svakakva vremena iskušali. Sjećaš li se, predali smo jednoć u Rusko-kinesku banku osam vreća zlata nemjerena, nedijeljena. Cio Blagovješčensk bio je pijan za naš novac. Oficiri su nas na ulici pozdravljali kao generale. U lučkim su gradovima izbijajući pred nama širom otvarali vrata, a djevojke su goste ostavljale i trčale k nama. Sve smo plaćali zlatom. A jednoga smo se dana probudili kao prosjaci, okrijepili se za posljednje i pošli kao trhonoše raditi u luku. Tako smo živjeli nas dvojica, Stjepane. Danas — milijunaši, sutra — prosjaci, a vazda — skitnice.

Što nas je tjeralo? No, prije nas je mladost tjerala, skitnički duh, izvjedljivost. A sad? I mladosti više nema, a i radoznali nemamo radi čega biti: sve smo to već vidjeli, sve smo to već spoznali. Kao ravnodušni ljudi lunjali smo nas dvojica po toj zemlji, ravnodušni i prema onome, što smo radili, i prema onome, što smo vidjeli, pa i prema onome, šta će biti s nama.

»Idemo, zar ne!?« — samo se čulo nad nama, poput fijuka knuta.

Tako vjetar tjera i mete po zemlji suho jesensko lišće. Mete ga radi toga, što se otiknulo od grana i palo na put.

Nismo nas dvojica, Stjepane, imali ni grana rođenih, ni doma, ni krova. Za svakoga se čovjeka može reći, čiji je, kakva roda. Evo, pripaljivač Korobov iz moje brigade. O njemu se govori s poštovanjem: lenjingradski, štabni. Za Kuzmu Butorova: mezenski tesar. Mezenci su svima tesarima — »tesari«. Za Arhipka Kolesu, i za nj vele ljudi: šenkurski, zato i jest lakom. Šenkurjanci su svi lakomi.

A nas dvojica, Stjepane, odakle smo? S kakvih grana?

Još se o ljudima govori ovako: »On je zidar na Magnet-skoj gradnji« ili »Gradio je Amuro-Bajkalsku, udarni«. Zašto se o nama ne govori ovako? A i mi smo se na Amuro-Bajkalskoj gurali, i na Sahalinu povlačili i po Jakutiji puzali...

Svuda nas je bilo, Stjepane, samo se nigdje nismo za grane priljepili... Samo je bilo: »Idemo, zar ne?!« — I ponovo već koracamo nas dvojica po željezničkim pragovima i po cestama.

Sad se sjećam: odavna me već to mučilo. Čamu sam tu već odavna osjetio u sebi, samo je imenovati nisam mogao, imena i otačtva njezina nisam znao. Sad znadem: to ti je, brate, čežnja za domom.

A ne da bih želio steći svoju kućicu, obitelj možda, dječicu... Ne, gdje je to meni, skitnici... Htio bih barem za nešto na svijetu reći s punim pravom (a da mi se ljudi ne smiju): To je moje! Moja luka! Moj put.

Sad evo znadem, što hoću.

A ti? Znadeš li ti, Stjepane, što hoćeš?

Sudit ću ti sutra, Stjepane, čiste savjesti, svom strogošću, po zakonu zimovališta.

Za velik si grijeh optužen, Stjepane. A ja evo ne spavam, prevrćem se na usku ležaju, tražim za tebe opravdanja.

Je li to bilo prije godine dana? Da, točno jedna godina. Sjedjeli smo na bulvaru u Moskvi, žvakali suhu ribu i čitali novine. Za koga smo vruga dospjeli u Moskvu? Tvoja, Stjepane, fantazija.

Sjedimo dakle na bulvaru, bio je mjesec ožujak, po našima je džepovima fijukao vjetar. Sjećaš li se točionice u Tverskoj? Ne ću o njoj reći ništa loše, ali tamo je ostao sav naš novac.

Najednom si rekao:

— Nas dvojica, Fjodore, putujemo graditi Sjevernu Luku.

Sjeverna Luka? Odakle se ona najednom pojavila ovdje, na bulvaru? O njoj nije bilo razgovora. Ali se nisam začudio. Stari se konj, na kraju krajeva, navikne na fijuk biča.

Pružio si mi novine, ja sam pročitao oglas, pa smo se pošli prijaviti.

Jedno si umio raditi savršeno, Stjepane: osvajati ljude. Veliki je glumac propao u tebi. Dosad se ne mogu bez smijeha sjetiti, kako si se pretvarao u odjelu štaba.

I izišli smo odande kao pobjednici: ti — kao prvi desetnik, ja — brigadir.

Umio si raditi, kad si htio! Ne velim ništa: radio si bijesno. Kako ne bi — postao si glavnim starješinom. Pravoga starješinu još nisu bili postavili. Sâm si izabirao radnike, dobivao opremu, brinuo se za parobrod, tovario, nosio, zapovijedao... A kad smo u srpnju pod tvojim zapovjedništvom zaplo-

vili morem na otok, gdje je trebalo graditi Sjevernu Luku, zauzeo si s otmjenošću posebnu sobicu na parobrodu, a kuhar je u znoju jurio ovamo onamo ne znajući čim da ti ugodí.

Raznovrsni ljudi skupili se na pustoj obali zaljeva, kod gradnje Sjeverne Luke.

Bilo nas je sedamdesetorica, i sve različiti ljudi. Bilo je tu momaka i sa sjevera i s juga, arhangelški graditelji, mezenski tesari, šenkurski pećari, bušitelji s Donbasa, te ronionci iz Pitera. Bili su majstori za rušenje pećina, za gradnju luka, za svarivanje željeza, ljudi mehanici, bušitelji, tesari, rudari i drugi zanati. Bilo je ljudi slobodnih, bilo je snubljenih, a bilo je i raskulačenih, koji su odslužili svoj rok, pa su sebi sad poštenim radom zarađivali pravo na sovjetsku putnicu. Među njima su se nalazila i zlopamtila, koji su u sebi pritajili — privremeno — osvetu i srdžbu. A bilo je i vlastima zahvalnih ljudi, koji su se očistili svoje prošlosti i naučili poštenu zanatu. Bilo je ljudi, koji su rado radili, koji su bili nestrpljivi. Bilo je tu lakomih šenkurjanaca, koji su pojurili za dugim rubljem. A bilo je i radoznalih — više južnjaka — koji su u čudu gledali, kamo ih je vrug donio! Bilo je i plašljivaca, ustrašenih... Svakakvih je ljudi bilo.

Samo smo nas dvojica, Stjepane, bili ravnodušni ljudi. Nije u nama bilo ni ljubavi, ni srdžbe, ni lakomosti, ni izvjeđljivosti. Istina je, ti si se zanosio, opojen vlašću, no ja sam znao: proći će te volja, pa će opet nada mnom profijukati tvoje dosadno, lijeno, bezizlazno: »Idemo, zar ne?!« I poći ćemo, kud nas oči vode.

U strahu sam očekivao dolazak pravoga starješine. Kao da sam predosjećao: bit će tu zla. A kad si se visoko zanosio, Stjepane, ja sam te, sjećaš li se, potezao. A ti si kikotaó.

— Zavidíš mi, vraže! — vikao si mi. — Zavidaj!

I evo posljednjim avionom doletio pravi starješina.

Sišao je s aviona — visok, mršavi vojnik-mornar s hladnim očima — obišao pogledom našu neurednu gomilu, trgnuo glavom i otišao u svoje prostorije.

Da, tako je i bilo: trguo je glavom i otišao u svoje prostorije.

No, pa što, Stjepane, daj da govorimo o ljubavi. Ni toga se razgovora ne bojim.

Istina je — svi su te ljubili. Momci su te svagda ljubili. A što su većma ljubili tebe, to manje su ljubili starješinu, a

što su manje ljubili starješinu, to su demonstrativnije ljubili tebe. Ti si bio dobar momak, oštra jezika, svoj čovjek, naša kost. Ti si i zapovijedao veselo i grdio nježno i tjerao nas u šali.

I nisi žalio špíríta. Ne, špíríta nisi žalio! Sve si plaćao modrom tekućinom: natovarivanje i istovarivanje, mokro obalno kamenje, ledenu vodu, u kojoj smo radili do prsiju, kao i bjesnilo, kojim smo razbijali dijabaz — tlo devetnaestoga razreda. Govorili smo ti: »Gazda! To će stajati po petnaest grama na nos«. A ti si odgovarao: »Tjeraj na moju glavu. Postavit ću!« Druge cijene ljudskoga reda i ljudskim čuvstvima nisi znao. A i mi nismo znali.

A starješina?

Prvo, što je učinio, stigavši na otok — oduzeo je Stjepanu špirit. Uostalom, to je bilo ispravno: raspomagati špiritom — pravo je starješinovo. Ali on nije ostavio špirit kod sebe. Predao ga je... liječniku. U nedoumici smo se smirili, saznavši za to. Čekali smo: što će sad biti? Ništa se nije dogodilo. Špirit je tako i ostao kod liječnika, sad služi u liječničke svrhe.

A onda smo se sjetili: naš starješina nije poznavao sjevera, bio je »tekunica«, polarni novak. Počeli smo mu se rugati. Rugali smo se zlobno. Ti, Stjepane, glasnije od svih.

Da, on nije poznavao sjevera, naš mornar. Uveo je na otoku brodski poredak, odredio stražu, strogo pazio na dnevni red, redovito vršio preglede momčadi i zdravstvena obilaženja baraka... Mislío nas je stegnuti u željezna kliješta discipline. Nas! Smijali smo se gledajući njegove uzaludne napore. Nas! Ne, on nije poznavao sjevera.

Jednom je zahtijevao, da izidemo raditi na mećavu. A istina je: mećava je gradnji prijetila neprojenim nevoljama. Upravo smo bili pripremili gore kamenja za »postolje« mola — bio je to rad od triju vrućih nedjelja — a sad će mećava zasuti kamen snijegom; vrug neka znade, koliko će trebati čeprkati po smetovima. Pripremili smo i rupu u ledu. Samo naše ruke i leđa znadu, kakvoga nas je napora stajala ta četverokutna rupa u ledu. Razbijali smo led kao pećine, dinamitom i amonalom; — a sad će mećava zatvoriti rupu, pa je naša muka propala uzalud, ni za jednu jelensku izmetinu.

Sve smo to znali isto tako dobro, kao i starješina. Pa ipak...

No, da, nismo izišli na rad. Ta tko radi za mećave? Za mećave ljudi spavaju. Mećava — to je izlazni dan na sjevernoj gradnji.

Starješina je unišao u barake:

— A zašto ne radite, drugovi?

Za odgovor čulo se samo hrkanje. Čak i oni, koji nisu spavali, zahrkali su sočno, hotimice.

Gledao sam našega starješinu i radoznalo očekivao, što će uraditi.

»No, vikni, drekni, opsuj nas!« — sanjario sam. Eh, da je viknuo! Ne bismo šutjeli, dali bismo oduška srcu, posvadili bismo se s njim... pa ipak ne bismo pošli na posao. Ali on nije vikao. Nikad nije vikao na nas.

A što će uraditi? Hoće li zaškrnuti: »Zapovijedam!« Pljujemo mi na tvoje zapovijedi, starješino! Za mećave se ne radi. Hoćeš li nas nagovarati, moliti, hoćeš li nam obećati špirlita? No predao si svoj špirit liječniku, starješino. Hoćeš li agitirati, skupštinu držati? No zar se nas može zaagitirati?«

Veoma me zanimalo da pogodim, što će uraditi u tom prokletom času.

A evo, što je uradio: pogledao nas je s neizrecivim prezirom, zaškrinuvši: »Babe!« i izišao, okrenuvši se oštro na peticama.

Izišao je, a mi smo šutke i zbunjeno gledali za njim. Stjepan se pokušao našaliti, viknuti za mornarom: »neka se, biva, vozi na lakom kuteru«, — ali meni je iznenada postalo nemirno na srcu. Uzbudljivo. Stidno.

Nisam više mogao ostati u baraci. Obučem se. Pođem na poljanicu i gledam: nad rupom radi šuteći s kijačom u rukama, šiban i udaran mećavom, osamljen čovjek u crnoj kabanici sa sidrima.

A onda sam ne znajući za sebe potrčao nazad u baraku, trgnuo vrata tako, te umalo nisu odletjela s baglama i viknuo, koliko je u meni bilo snage:

— Gadovi! Gadovi smo mi! — i još nešto, čega se sad ne sjećam.

Nakon deset časaka stajali smo kraj starješine i šutke mrvili kijačama mladi led, lovili ledene komade ručnim mrežama, šuteći čistili rupu, šuteći bacali kamen u vagonetke; šuteći, srdito tjerali vagonetke po tračnicama; s bjesnilom ih prevrtali u rupu... A čitavo to vrijeme nije nikamo odlazio

starješina. Radio je, kao da nas ne opaža... Nijedne riječi nije bilo rečeno među nama. Nijedne riječi.

A ja sam, stara budala, priznajem, čekao: ne će izdržati naš mornar, probit će iz njega ljudska toplina, prsnut će i ogrijeti sve. Mislio sam, nasmiyat će se tako jednostavnim, ljudskim smiješkom, hladne će mu oči, napokon, planuti i reći će nam: »Eh, momci, momci... Drugovi!« Samo toliko. Više ne treba. I sve će u nas poći glatko, lijepo, veselo.

Učinilo mi se pače, da i sam želi reći te riječi, da se sili.

»No, deder! No!«, htio sam ga požuriti.

Ali nisu bile izgovorene te riječi. Same po sebi nisu bile izgovorene.

Mnogo vremena nakon toga — a možda tek sad, ovoga časa — dosjetio sam se, da se to nije dogodilo radi suhoće njegova značaja. Nego i zbog drugoga nečega. Na kraju krajeva, on je zaista bio u tešku položaju. Dospio je na sjever prvi put. Dospio je na tešku gradnju. Svjetovati se nije imao s kim, upitati nije bilo koga. Nikoga od nas nije poznavao, nikome nije mogao vjerovati — sve je ljude skupio Stjepan »na sliku i priliku svoju«.

Drugi bi čovjek, zapavši u takvu kašu, prosudio drugačije. Možda bi tražio naše prijateljstvo, moleći bi nam zagledao u oči, bratimio se, potkupljivao špiritom. Da li bismo voljeli takvoga starješinu? Vjerojatno. Ali ga zacijelo ne bismo cijevali.

Naš mornar nije tražio našega prijateljstva — to je bila njegova nesreća. No nije pokazivao svoje slabosti. Stisnuo se sav u šaku, nategnuo kao opruga — sav je i vazda bio nategnut. Kakve su ga muke, sumnje, bojazni trzale, kad je ostajao sam u svojem brlogu? Šta je mislio? Šta je proživio! Ali nikad nije pokazao, da mu je teško. Vazda je bio u ledenom oklopu — jednak, miran.

Samo jednoć se izvikao na podređenoga, a taj je podređeni bio kuhar; dogodilo se pak to onda, kad je kupusna juha bila izvanredno loša. No, i valjano ga je nasapunao starješina! Od onda smo svagda jeli izvrsnu hranu. Starješina je sam zavrivao u kotlove. Brinuo se za kruh, koji je za nas pekao pekar, za kupanje, za strunjače, za obitavalište, za odjeću. Bio je strog, ali pravedan čovjek. Toga ne ćeš ni ti poricati, Stjepane.

Da, sjevera nije poznavao, Ali je znao nešto, čega mi, Stjepane, nismo saznali za četrdeset i sedam godina života.

Katkad mi se pričinilo, da i o luci, koju smo gradili, znade nešto takvo, što mi nismo znali. Daj da govorimo otvoreno: što je za nas, Stjepane, bila ta luka? — Za tebe — redna zabava, za mene — jednostavna zarada. Ta badava te ne će nigdje hraniti.

A za njega? Šta je ta luka za njega?

Jednom je došao k nama na poljanicu upravo onoga dana, kad smo počeli zbijati molove. Hodao je, pipao rukama grede, ispitivao, a onda je dugo, šuteći gledao tesare, kako rade. A najednom sam opazio smiješak na njegovim usnama.

— Dar... — namignuo mi je gladeći rukama gredu.

— Za koga? — nisam razumio.

Začudeno me pogledao kao dijete i nasmijao se:

— Za glupoga susjeda...

Imao je u vidu, da će Velikim sjevernim morskim putem moći ploviti ne samo trgovački brodovi.

Onda mi je postala shvatljivijom još jedna crta značaja našega starješine. Da, Stjepane, u tom, na oko mirnom čovjeku, živi velika nestrpljivost. Promotri ga. Pogledaj ga za vrijeme gradnje. Kako nestrpljivo prati on porast mola, rad ronilaca, napredak gradnje. On želi što prije ugledati, opipati tih šezdeset metara pristaništa. Zacijelo kod kuće, u svojoj izbici, nad crtežima sanjari on o onome danu, kad će s bukom prići k zidu prvi brod. Očima, u kojima se kao u vodi odražuje hladan, modar sjaj leda, gleda kroz prozor i vjerojatno vidi, kako dolaze brodovi jedan za drugim, kako se šušteći vijore zastavice na vjetru...

A kad sam shvatio, osjetio to...

No, evo, Stjepane, sad smo se primakli onome glavnome — znadem, da će brzo, vrlo brzo, čim samo krene led u zaljevu, nada mnom zafijuknuti tvoje: »Idemo, zar ne!« No, evo, ne idem više s tobom, Stjepane. Ostajem ovdje. Želim vidjeti, kako će prići prvi parobrod k mojemu pristaništu. Do vruga! Uložio sam u njega ne samo bol i znoj svoje sudbinom proklete stare kože — uložio sam u nj i svoju dušu. Stjepane! Ja ostajem ovdje.

Sudit ću ti sutra ne radi toga, što si digao sjekiru na starješinu — ma da je to veliko zločinstvo — sudit ću ti radi dvadeset metara mojega pristaništa, koje si ti, samo ti omeo.

Prokleta da je ova zima, a samo si ti za nju kriv. Nitko od nas nije ljubio starješinu, ti si nas huckao na njega. Nisi mu

mogao oprostiti toga, što je on starješina i što ne pleše po tvojoj glazbi. Ismježivao si sve njegove naloge; najdjelatnije od njih nisi jednostavno izvršivao. No da, svi mi bili smo na tvojoj strani — jer si ti bio dobar momak, i jer smo u tvoje vrijeme bili vječno pijani. Radoznalo smo, kao u cirkusu, pratili tvoju borbu s mornarom; u njoj je bilo nešto veselo i jezovito, kao u svima tvojima zabavama. Platili smo tu zabavu s dvadeset metara pristaništa, a ne samo ja nalazim, da je to skupa cijena. Upitaj starca Korobova, upitaj Kuzmu Butorova, upitaj Afanasija Suhorukoga — svi te osuđuju.

Na koga si oslonio, Stjepane? Eh, Stjepane, neka u meni nema ni ponosa, ni časti — ali nametnik nisam nikad bio. Ja sam, brate, radnik. Nikad nisam jeo tuđega komadića. I ja imam svoju savjest. Oslonio si se na raskulačene, Stjepane. Na kulake, čankolize. Eh, Stjepane!

Derali su se:

— Ne damo vrijeđati našega Stjepana!

Kladili su se kao na trci, hoće li te starješina skinuti s mjesta, ili ne će! Kako ne! Kako bi starješina mogao biti bez tebe, ako ne poznaje sjevera? Tko će naći drvo za mol, kad na otoku nema drva? Tko osim tebe?

A najednom se kao grom iz vedroga neba pojavio u zajedničkoj sobi nalog: »Prvi desetnik Grohot odstranjuje se s posla i premještava se na poljanicu kao tesar«.

Čitali smo i prečitavali taj nalog — i nismo vjerovali. Prijatelji su se tvoji primirili, a stari Korobov rekao:

— Hvala bogu, sad ćemo početi graditi pristanište.

A ti?... Strgao si nalog sa zida, bijesno ga zgazio. Kao da je stvar u papiru. Eh, Stjepane!

Gdje si se napio toga dana? Sjećaš li se, što se dogodilo? Uvalio si se uvečer pijan u zajedničku sobu, na sebi si imao radno odijelo, a na ramenu tesarsku sjekiru. Viknuo si:

— Više mjesta, novi tesar ide!

Svi su se makli dajući ti mjesta, a starješina je rekao:

— Odlazite spavati, Grohote. Ovdje nije kazalište.

A onda si sa sjekirom u ruci pošao na starješinu. Nismo te stigli niti zadržati, niti viknuti na tebe. Zamrli smo.

A ti, ti si išao izravno na starješinu; sjekira pak blistala je na svjetlosti svjetiljaka, kiselo je zaudaralo po ovčjem krznu, i bilo je tako tiho, da se čulo, kako podrhtava napuklo staklo u prozoru.

Starješina te dočeka mirnim pogledom — nijedna žilica nije zadrhtala u njemu, ni obrva, ni nabor na korijenu nosa. Nisi izdržao toga pogleda, Stjepane. Sjekira je pala na pod, zveknula i opet je nastala tišina. U toj je tišini odjeknuo samo jedan glas — sjećaš li se, čiji? Ja se sjećam. Moj glas.

Rekao sam:

— Suditi!

Tvoji su te prijatelji odveli. Išao si pijan, slab, plakao si, prijatio se, štucalo, a mi smo počeli birati suce.

Ja sam predložio starca Korobova, a starješina je predložio mene.

Mene?

Uzvratio sam nasmijehnuvši se gorko:

— Mene se ne može, družo starješino. Mi smo prijatelji, ja i Grohot. Pobratimi.

Starješina me pogleda brzim pogledom i ponovi svoj prijedlog. Mene izaberu.

Ne, nisam htio biti tvojim sucem, Stjepane. Prevrćem se, evo, na ležaju, mučim se, uzdam se u čudo, u to, da ćeš ti sam kao i ja prosuditi svoj život i donijeti sutra pred drugarski sud priznanje svoje krivnje. Ali ne, čudesa nema! Više očekujem nesreću. Znađem, ne će se sutrašnji dan svršiti mirno, vido sam danas tvoje lice, Stjepane: u tebi je sve kipjelo. Što ćeš ti izbaciti sutra, sad, noćas? Ne bih se začudio, kad bih ovoga časa začuo pucanje, zvonjavu požarnoga zvona ili riku opasnosne sirene. Ti si na sve sposoban. Ti si takav.

No noć je prošla mirno, samo ja nisam spavao ni časa, a ujutro sam u zajedničkoj sobi začuo Stjepanov smijeh.

Stajao je i kikota u krugu drugova. Jutro je bilo jasno, sunčano, svibanjsko. Po opranim zidovima skakala su sunčana svijetla; na velikoj je gredi visio plakat: »Prvi je mol gotov. Daj rok za drugi!«

Stjepan mi je doviknuo igrajući obrvama:

— Pripovijedam im o Mariji Ivanovnoj, Fjodore. Sjećaš li se Marije Ivanovne?

Nasmiješio sam se. No, u dobru si dakle raspoloženju, Stjepane, ako se sjećaš ne Lena-Goldfields-Limiteda, nego Marije Ivanovne. Možda se i zaista dogodilo čudo?

Kako ne bih pamtio Mariju Ivanovnu! Slatka je to bila, ali glupa ženčica. Gdje je to bilo? Na Kolimi? No da, ženčica

je ta bila prognona ovamo zajedno s mužem, nepmanom.*) Napustila je muža i odlučila samostalno obogatjeti. Imala je mnogo obožavatelja, ali ona je svima odgovarala: ljubim za zlato. Koliko smo zlata odvukli k njoj, Stjepane! Ne ću reći ništa zlo — pošteno je odradila zlato. Pošteno. A koliko li ga je ona nakupila! Sjećaš li se, hvalisala se vrećicom? Koliko se bojala: saznat će čekisti za zlato i oduzet će ga. I zaista: saznali su. Uzeli su joj zlato, pogledali... i... vratili joj ga. Nastojali smo onda, da joj se ne pokažemo na oči. Zar je šala! Čitav smo joj samovar omaknuli za ljubav. Lijep je bio samovar, bataševski. To je dobro, što si se spomenuo Marije Ivanovne.

Smijući se sjeli smo zajutarkovati. Lako mi je bilo na duši toga jutro. Pričinjalo mi se: sve će se urediti, sve će biti dobro.

Međutim se vrijeme pogoršalo. Zaduhao je mećavni istočnjak, koji je na očigled prelazio u sjeverne crte. Navalio snijeg. U zraku se začuju koraci snježne oluje, koja se približavala.

Prišli smo k molu. Evo ga, našega ljepotana. Drvena gradnja... Dvadeset metara u duljinu, deset u širinu, osam — u visinu. Stotinu i osamdeset tona težine. Ali šta su brojevi! Tko će izbrojiti, tko će vidjeti kapljice našega znoja na tim hrapavim gredama? Tko će izbrojiti nade naše, i muke i napore? Sad za sat dva bit će sva ta građevina pod vodom, na dnu zaljeva — nitko je ne će ni vidjeti. Prići će parobrod, bacit će uže na skele i još će izgrditi graditelje... A ipak smo divni mol mi sagradili! A za vrijeme vijavice smo ga slupali, i u polarnoj noći i u studeni...

Svi su stajali na mjestima; mehanik je sjeo na traktor, ja i Korobov stali smo k motovilima. Među tesarima opazio sam Stjepana. Začuo sam njegov glasni smijeh. Svi su čekali starješinov znak.

Starješina je obišao poljanicu, popeo se na uzvisinu kraj moga motovila i mahnuo zastavicom:

— Puštaj!

No tesari se — oni su trebali početi — nisu micali s mjesta.

— Puštaj! — vikne ponovo starješina i ponovo se nitko ne maknu.

*) Bogataš iz vremena »Nepa« — Nove ekonomske politike, kad se privremeno slobodno trgovalo.

Začuo sam glasni smijeh Stjepanov i ohladio se. »Evo ga, počinje...«

Po licu starješinovu prođu lagano rumene mrlje. Sišao je s uzvisine i prišao k tesarima.

Očekivali su ga. Stojali su šuteći. Netko je zapašio.

— Što je na stvari, drugovi? — upita starješina otržito, zaustavivši se pred tesarima.

Iz gomile istupi Savoska Krugljak — riđi vrag — i reče, prižmirivši lukavo:

— Pripada nam, družo starješino.

— Što vam pripada? — nije shvatio mornar.

U gomili zakikoću.

— Obična stvar — nastavi žmireći Krugljak. — Takav je red... Pripada nam...

— Traže špirita! — vikne netko od nas.

Savoska se milo nasmiješio i namignuo svojim.

— Ne dam špirita — izusti polagano starješina.

— A budući da maziva nema — ne će ni mol poći — pisne Savoska i sakrije se, smugnuvši u gomilu.

Iz stražnjih redova netko vikne:

— I onda želimo, da spuštanjem zapovijeda Stjepan. Kako je on gradio — neka i pušta...

Sad su svi tesari zagalamili:

— Želimo Stjepana.

— Neka Stjepan!

Stjepanova se glasa nije čulo. Starješinov je glas utonuo u općoj galami.

Slušao sam tu galamu, shvaćao sam, da je to posao Stjepanov, a nisam znao, što da činim, što da poduzmem. Gadno je bilo u mojoj duši. Eh, Stjepane! Mećava je jačala; sad je snijeg padao u krpama; osjećao sam goru na svojim ramenima.

Iznenada pogledam rupu. Već se sva pokrila korom mladoga leda. Led je na očigled rasao, snijeg se više nije talio na njemu.

Led na rupi! — viknem uplašeno i zgrabivši kijaču, poletim k rupi.

A onda su svi, koji su bili na poljanici, pohrlili za mnom k rupi. Rupa se zatvarala ledom — znali smo, šta to znači! Počinjala je mećava — znali smo, što to znači! To znači, da

ćemo se morati, ne pustimo li odmah, ovoga časa, mol na vodu, opet i opet boriti s ledom, razbijati ga, kidati, lomiti i izbacivati.

Do vraga tesari, Stjepan i starješina! Tu nije bilo vremena počinjati sporove. Svi se smjesta nađu na svojim mjestima; slobodni ljudi — bušitelji, roniaci, elektrici, pače liječnik postave se na mjesto tesara. Ali i ovi — uplašeni i smeteni — pobacali su već na zemlju rukavice i uprljali u mol. Da li je s njima bio Stjepan, ne znam. Nije mi bilo do njega. Navalio sam se na ručicu motovila.

Samo da se građevina makne s mjesta! Hoće li krenuti? Pun nemira gledao sam grede. Hoće li te drvene tračnice izdržati kretanje građevine? Hoće li ona krenuti?

Ljudi su složno nalegli na grede, mnogi su na njih zajahali, legli potruške, da mol dođe u nagnut položaj, da se olakša njegova kretanja naprijed. Ručna motovila — moje i Korobovljevo — zagrizla su, poput malenih psića, čeličnim konopcima za krajeve mola, traktor se latio sredine. Svi zamru. Sad je došao odlučan čas. Ovoga će se časa sve odlučiti.

Starješina je stajao na hrpi leda i zabrinuto gledao ljude. Mećava je jačala.

Bušitelj Pantelij Kločkov trgne se najednom s mjesta, popne se na vrh mola i pričvrsti crvenu zastavu. Odakle ju je ovoga časa smogao — ne znam. Zastavu trgne otržit istočnjak.

— Puštaj! — vikne starješina, a mi upremo na motovila, na grede, na tračnice. Konopci se napnu. Traktor se trgne naprijed... Nešto se prekinulo s bukom i zvukom. Netko je viknuo: »Čuvaj se!« Mol se nije ni maknuo. To je puklo čelično uže.

Ponovo su užeta uhvatila mol. Nategnula su se zvučno, do krajnje granice, a ja sam dospio pomisliti, da se ovako i živci... kad li ponovo sa zvukom padne prekinuto uže i neonoćno zalupi po gredama.

Mol je stajao nepokolebljivo. Činilo se, nikakva ljudska sila nije ga mogla gurnuti s mjesta. Šta smo mogli učiniti mi, hrpica ljudi na pustu otoku, sa svojom primitivnom, kućnom tehnikom?

Ponovo sam pogledao rupu — ondje je vjetar već nanio smetove!

Da, nikad u životu nisam osjetio tako gorki očaj. Činilo se, da ne pucaju užeta, nego moje sanje... E, što da se govori! A na rupi su sve više i više rasli smetovi.

Netko je predložio, da se otpile krajevi gređa, tako da mol visi nad rupom. Mehanik reče, da će pokušati trgnuti jedan ugao mola. Starješina pristane. Tesari stanu piliti gređe, traktor s bukom prijeđe na novi položaj. Puzao je lomeći poput teška topa bijesno i sočno snijeg.

Uhvatio je ugao mola. Trgnuo ga.

Ja se nisam samo navalio, nego sam naprosto ležao trbuhom na ručici.

I najednom se mol ljuljne. Ljuljnuo se i pokoravajući se našoj volji krenuo naprijed, u vodu. Još, još trzaj — prednji mu se kraj taknuo rupe. Sad ne uzmiči! Sad ga treba vući i vući u vodu!

Ne izdržavši napregnutosti, razletjelo se Korobovljevo motovilo na komadiće, odletjele su u stranu slomljene gređe, a mol je kidajući u trijeske podložena pod njega brvna, polagano krenuo u rupu. Evo ga već je na rubu. Ne će li se prevrnuti? Ne će li pući ćelijice, ne izdržavši vlastite težine? No mol je sišao u vodu kao novi brod. Evo ga već je sav u vodi. Tone. Sa zvekrom se lomi mladi led. Radosno »hura« izlijeće iz sviju grla. Mećava trga bijesno zastavu na molu, ali sad to nije strašno.

Uvečer smo sudili Stjepanu Grohotu, bivšemu desetniku, svojim društvenim, drugarskim sudom. Na malenu otoku u nas nije bilo ni milicije, ni suda, ni seoskoga vijeća. Jedina vlast bio je starješina (čitavoga večera nije izustio ni riječi), suci — čitava zajednica zimovališta. A to su bili strogi suci.

Stjepan je dospio gucnuti i držao se drsko. Pokušao se šaliti, ali mu šala nije uspjela. Nije nam bilo do smijeha.

Rekao sam mu:

— Stjepane, tebi je već četrdeset i sedam godina. Dosta je, našalio si se. Uzmi svoj život u ruke, pogledaj, promisli... Dajem ti posljednjemu riječ, Stjepane.

Zadrhtao je. Poštena riječ, vidio sam, kako su drhtnule njegove obrve i problijedjelo lice. Da li je shvatio, napokon, da se ne šalimo, da se stvar tiče njegova života, njegove sudbine? Sad će se zamisliti, oboriti će u spoznaji krivnje glavu i reći

Ali on se najednom uspravio, podbočio, zafrkao brkove — eh, glumac, glumac! — i izustio naduto:

— Nemam što govoriti, drugovi suci. Ne mogu sebe prekoriti ni za što. Odlučite mojom sudbinom. Ja pljujem! — I zaista je pljunuo.

Pa što! Nismo dugo vijećali: donijeli smo zaključak, da je kriv po svima točkama. Starješina je imao odmjeriti kazan. Nakon suđenja prišao je Stjepan k meni.

— Ritaš se, Fjodore? — upita stojeći preda mnom i podbočivši se.

— Ne — odgovorim. — Sudio sam po savjesti.

— A tko će tebi suditi, Fjodore? — vikne on.

— Sebi sam ja sam sudio.

— Nema dakle više prijateljstva na zemlji? — vikne on.

— Prijateljstva ima — odgovorim. — Puta s tobom nema za mene zajedničkoga. Eto, tako je.

I te noći nisam spavao.

Nije lako osuditi druga. Ali sudio sam po savjesti. Ima li na zemlji prijateljstva? Eh, Stjepane. Ti i ne slutiš, kakva čuvstva imaju ljudi na zemlji. Ja i ti nismo ih ni poznavali. Ja ih sad poznajem.

A šta će sad biti sa Stjepanom? Domišljao sam se odluci starješinovoj. Znao sam: primijenit će najvišu mjeru svoje vlasti! A šta će biti sa Stjepanom? No bilo u meni žaljenja ili ne, ali kolebao se ne bih, iako... iako nisam mogao mirno usnuti.

U dva sata u noći pokuca netko na moja vrata. Skočio sam. Da li je Stjepan?

— Ulazi! — viknem.

Unišao je starješina.

Imao je umorno, nekako zgnječeno lice. Sjeo je na stoličicu kraj kreveta i raspalio lulu. Čekao sam šuteći.

Podigao je na mene oči — bile su rastaljene. Shvaćate li? Kad se led tali u moru... takve boje.

— A ja nisam ni očekivao — izusti on začuđeno — da ćete ga proglasiti krivim.

U glasu mi se pričula nota krivnje. Bilo mi je i lako i uhvatila me zlovolja.

— Eh, starješino! — rekao sam klimajući glavom. — Ništa vi ne znate o nama. Nismo mi crteži — nego ljudi.

Dugo je sjedio šuteći, oborivši glavu. Opazio sam sjedinu na sljepočicama i svijetlu poljanu na tjemenu.

Onda je upitao tiho:

— Kakvu odluku očekujete o Stjepanu?

Nisam odgovorio. Nisam mogao odgovoriti tako jednostavno...

Digao je glavu, pažljivo me pogledao, nasmiješio se kutićem usta — mučan je bio taj smiješak, smiješak umorna, izmučenoga čovjeka — i rekao:

— Dobro. Tako ću i načiniti.

Onda je prišao k prozoru i dugo gledao zaljev, prema pristaništu. A ja sam ga motrio i vidio, kako se pred mojim očima tali i grije čovjek, koji je osjetio potporu zajednice. I ja sam sad znao: sve će poći drugačije na našem otoku. I uzdahnuo sam s olakšanjem.

Izjutra bude proglašena starješinova osuda: Stjepan se kažnjava najvišom kazni po zakonu zimovališta — progonstvom s otoka. Upreg pasa, koji je bio upregnut izjutra, imao je Stjepana odvesti na trista kilometara odavde u tundru, do prvoga naseljenoga mjesta. Ondje će Stjepan živjeti do parobroda. Na našem otoku nema za njega mjesta.

Svi graditelji luke skupe se kraj saonica odbačenikovih. Stajali su šuteći. Čekali su da Stjepan iziđe.

Momci iznesu njegove stvari, namirnice i natovare ih u saonice. Psi su cvilili. Gonič se natezao s omčama. Dan je bio studen, sunčan.

Stjepan iziđe.

Išao je sagnut, oborene glave, nastojeći nikoga ne gledati. Bio je u putnoj kuhljanci i čizmama. Starješina ga je obilno snabdio na put.

— Zbogom, Stjepane! — rekao sam tiho.

Zadrhtao je, ali nije ništa odgovorio. Okrenuo se licem k zaljevu, k crti pristaništa i mahnuo rukom.

— Svršavajte sad bez mene, momci — rekao je nastojeći biti veseo i uvalio se u saonice.

Psi trgnu saonice, snijeg zaškripi pod salincima. Stjepan se okrene i opet mahne rukom:

— Ne spominjite me po zlu... momci... — dopre do nas.

Psi strče sa strme obale i pojure po zaljevu. Na snijegu ostanu uski trakovi salinaca i grančice pasjega koraka...

Prvi put odlaziš na put bez mene, Stjepane!

Ali nije bilo žalosti u mojemu srcu...

Građu za tu pripovijest našao sam u »arhivu« otoka Dikson. To je nekoliko polupokidanih, od vremena požutjelih bilježaka. Prvu je napisao čovjek, kome su, vjerojatno, bile smrznute ruke: rukopis je hrapav, slova skaču. Bilješka ukratko izlaže povijest nesreće i poziva u pomoć.

Drugu je napisao čovjek, koji se ponosi svojim rukopisom: slova su visoka, okrugla, točna; ispisana sa završakima, rukopis pisara ili pokrajinskoga telegrafista. (Trgovci su obilno davali na čaj, ako je brzopjalka bila ugodna i lijepo napisana). Bilješka ta bila je ostavljena u Pavlovskoj kolibici, gdje su putnici noćili. S točnošću trgovačkog pomoćnika bilo je navedeno, što je uzeto iz skladišta za namirnice. Napisano je bilo prema pravilima domaćega pravopisa godine 1920: tvrdih znakova već nema, slovo jat se nalazi, ali nesigurno. U riječi »svijeća« već ga nema. Bilješka je napisana na listu, koji je bio istrgnut iz dnevnika.

To je sve.

Listajući te starostavne i nikome više potrebne papire, predočio sam sebi najednom njihove autore. Pričinilo mi se dapače, da sam shvatio, što se putem odigralo među njima. Vidio sam obojicu tako jasno, kao da su sjedjeli ovdje u zajedničkoj sobi, da su pili vrelu kavu s konjakom i pripovijedali.

12. prosinca 1920. godine uputio se lovac-obrtnik Fjodor Voronov sa sedam pasa iz postaje Goljčihe, koja se nalazi u grlu Jenisejskoga zaljeva, na Dikson, nadajući se kroz diksonsku radiostanicu saznati, žive li njegovi srodnici u Šenkursku i kakva je sad vlast u Velikoj Zemlji: naša ili bijela. U Goljčihi se o tom govorilo različito, a posljednjih mjeseci nije uopće bilo vijesti.

Put od Goljčihe do Diksona — dug je trista kilometara, vrijeme — kasno: približavalo se »tamno doba«. Voronov se žurio. Na postaji Ošmarino, gdje je Voronov morao prenoćiti,

prišao je k njemu Vasilij Harčenko, trgovački pomoćnik, i zamolio ga, da ga uzme sa sobom.

Voronov se nehotice namrštiio začuvši molbu i ispod čela pogledao Harčenka.

Sjevernjaci vele: u tri je slučaja u životu potrebna osobita opreznost — kad biraš krzno za čizme, psa na čelo uprega i druga na put. Harčenko nije obećavao biti dobrim drugom.

No Voronov nije, razumije se, rekao Harčenku, da u njemu vidi lošega suputnika, nego je samo tmurno progundao, da pasa ima malo, da su saonice — teške, da se dvojica, možda, ne će moći odvesti.

— Ja imam jednoga psa — molio je Harčenko — a drugoga ću izmoliti od susjeda.

No Voronov je samo glavom klimao za odgovor.

Onda je Harčenko rekao:

— Što da radim? Moram svakako na Dikson, k liječniku. Zubi mi propadaju.

Što se na to moglo odgovoriti? Ako čovjek mora k liječniku, onda ne ćeš pogađati, da li je suputnik dobar ili je loš. Morao je pristati.

Ujutro krenu. Put je bio gadan, sav izderan. Voziti se po derotinama na saonicama isto je kao po gomili oštra kamenja. Psi su brzo iskrvarili šape.

Tek nakon tri sata stignu putnici do Sopočne Kirge. Harčenko izjavi, da se umorio od truskavice i da se želi odmoriti. Voronov pogleda njega, onda nebo i ne reče ništa.

Ostanu preko noći u Sopočnoj. Noću počne mećava. Bjesnila je tri dana. Dva dana sjedjeli su putnici u zarobljeništvu u Sopočnoj jedući zalihe. Harčenko je gundao i tužio se na sudbinu, na vrijeme i na druga. Voronov je šutio.

18. krenu dalje niz istočnu obalu Jenisejskoga zaljeva.

Tih je dana bila pusta istočna obala. Mrtve postaje, napuštene kolibice. Ribarska ljetovališta bez prozora i vrata, do krova zasuta snijegom. Ni dima, ni svijetla, ni čovjeka, ni psa.

Ljudi su otišli iz tih mjesta na magistralu, gdje je kipio građanski rat. Ljudi su odlazili odavde ne zabijajući ni prozora, ni vrata, ostavljajući nedirnute stupice i gvožđa. Tamo negdje na magistrali kipjele su vatrene borbe — ovdje su ostajala mrtva tjelesa zaselaka, kosturi kolibica, rebra krovnih rogova, kosturi drvenih kuća.

Upreg Voronovljevu vukao se od jedne mrtve kolibice do druge. Na noćenje se ovdje nije moglo ni misliti. Da se dopre u kolibicu, trebalo je četiri pet sati odbacivati snijeg od vrata i prozora.

Kad je došla noć, utaknuo je Voronov kijaču u snijeg, zakočio saonice, uzeo lopatu i počeo kopati jamu pod pećinom.

— Što radite? — upita Harčenko.

— Kopam jamu za prenoćište.

— Jamu? — zaprepasti se Harčenko. — Spavati u snijegu?

Voronov slegne ramenima.

— Ja ne mogu spavati u snijegu — vikne Harčenko. — Ja hoću spavati u kolibi. Evo kolibe. Tamo ćemo prenoćiti.

Voronov je šutke nastavio kopati jamu. Harčenko je prišao k njemu, zavirio preko ramena i zarežao:

— Kopate grob za mene? Ne?

Njegovi su se prsti upijali u ramena Voronovljeva. Taj ih je zbacio oštrom kretnjom, šuteći uzeo lopatu i uputio se kolibici. Harčenko ga je pratio uplašenim očima. Onda je i sâm uzeo lopatu i počeo Voronovu nevješto pomagati. Uskoro je iznemogao. Klonuo je u snijeg i zastenjao. Voronov je nastavio raditi sam.

Noćili su u kolibi, negrijanjoj i praznoj. Na podu je ležao snijeg. Harčenko je bacao na druga plašljive poglede i sve se trzao, da nešto kaže: da li da mu zahvali, ili da ga izgrdi, ne zna se.

Voronov je sjedio upiljivši pogled u pod i mislio na težak teret, koji ga je zapao. Glasno nije ipak ništa rekao.

Ujutro krenu na put. Dva su se sata vozili od kolibice do kolibice — četiri su sata otkopavali ulaz u kolibicu, šest su sati spavali. Voronov nije više predlagao Harčenku, da spavaju u snijegu.

Čudna stvar: u svemu se pokoravao svojem suputniku. Polazio je na put tek onda, kad je Harčenko govorio, da se može ići, zaustavljao se, kad je Harčenko izjavljivao, da je umoran. Šutljivo je slušao jadikovke suputnikove i njegove beskrajne pripovijesti i dosadno psovanje. Sad je Harčenko psovao često, sve je krivio Voronova, za sve neuspjehe sudbinske vožnje, a Voronov se samo stiskao pod tučom psovaka i... šutio.

Nasta mračno doba, a putnici nisu doprli još ni do Varzugina zaljeva. Noću, kad je Harčenko spavao, izbroji Voronov

zalihe namirnica. Čak uz najskućenije obroke ne će doteći do Diksona.

Ujutro to kaže Harčenuku. Ovaj se uplaši i umolnim pogledom pogleda Voronova.

— Golubiću, golubiću... — promrmlja on i najednom cmokne Voronova u rame. Što mu se pričinilo? Da li mu je došlo pred oči, da će ga drug ostaviti sama u toj jadnoj, negrijanoj kolibici, a odnijeti sa sobom svu zalihu hrane? Ili da će ga ubiti? Šta je njemu ubiti slaba, bolesnoga, jadnoga Harčenka.

— Golubiću, golubiću, mili... — mrmljao je pružajući ruku Voronovu i hvatajući se za njegovu krznenu košulju, za ramena.

Voronov nije shvatio, što je uznemirilo Harčenka. Pomislio je, da se ovaj napokon, uvidjevši istinski položaj stvari, prožeo samilošću prema drugu i sebi. Prvi put za vrijeme čitavoga puta Voronov se nevješto nasmiješio i potapšao suputnika po ramenu.

— Ništa, družo. Štedjet ćemo, pa ćemo se dovući...

Prešli su na silno smanjeni obrok. Krenu ponovo na put. Harčenko se umirio videći, da ga ne će ostaviti sama u tundri. Umirivši se, sjedio je na saonicama i šutio. Voronov je trčao krajem, sad je rijetko sjedio u saonicama: psi su oslabjeli, pa nisu mogli vući dvojicu.

Uvečer, za večerom, Harčenko izjavi, da će skapati od takva obroka.

— Skapat ću, skapati, skapati... — tvrdio je pogledajući kradomice drugarov obrok. I Voronov mu ne govoreći ni riječi primakne polovicu svoga obroka.

Sad su obrok dijelili ovako: dvije trećine Harčenuku, jedna trećina Voronovu. No Harčenko je sve tvrdio: »Skapat ću, skapati...«, a Voronov ga je uplašeno pogledao.

I zaista, što, ako umre? Ta je misao uplašila Voronova. Na svoju je smrt mislio malo: no, umrijet ću — i gotovo! Ali Harčenko... Neopazice za sebe uživio se u misao, da odgovara za život Harčenka. »Samo da ga živa dovezem do Diksona!« — mislio je gledajući s mržnjom svoga suputnika. — »Samo da ga dovezem živa!«

Nije tu bilo govora o ljubavi, pače ni o žaljenju. Ničega osim gađenja nije u Voronovu izazivao taj debeli, mlohavi, ni za što sposobni drug. »Pa ipak« — mislio je Voronov — »bolje

da ja umrem, negoli Harčenko«. Tu je bilo čuvstvo odgovornosti za život suputnikov, a to je, možda, bilo jače od ljubavi i žaljenja.

Harčenko je to naslutio nagonom strašljivca. Na sve je načine sad ponavljao, da će »skapati, skapati, skapati« i krivio za to Voronova. Govorio je o svojoj smrti, kao da bi to bila svjetska katastrofa. Ali straha nije bilo u njegovu glasu. Nije se bojao umrijeti, znao je, da ne će umrijeti, dok je s njim Voronov. Nije plašio sebe, nego Voronova. Dražio ga svojom smrću. Govorio je o njoj sa zloradošću, a Voronov je čuo u njegovim riječima: »Ti si — ubojica! Ti si snažan, silan, vješt, a ja slab i bolestan. Ti bi me mogao spasti, a ubijaš me«.

I Voronov mu je, teroriziran strahom za život Harčenkovičev, davao čitav obrok, a sam je gladovao, smrzavao se, uprezao se zajedno sa psima u omče i vukao Harčenka sanjareći samo o jednom: »Da ga samo što prije dovuče do Diksona!«

Kad je Harčenuku dodijalo govoriti o smrti, počinjao je razgovor o jelu. Sad se zabavljao uspomenu na divne gozbe, na kojima se nekoć častio. O jelu je mogao govoriti bez prestanka, cmokajući sočno usnama i puckajući jezikom. Stvarao je nezamisliva jela, potanko je opisivao priloge i umake, čalabrčke i piće. Tražio je, da i Voronov sudjeluje u razgovoru, u toj gozbi gladnih maštalaca, ali Voronov je tmurno šutio. Gledao je u zemlju i mislio: »Hoće li se u Varzuginu zaljevu na zimujućem brodu »Sjeveru« naći namirnica za nas?«

Napokon su se dokopali do Varzugine. Iz magle su se pokazali zaleđeni jarboli broda, koji su bili nalik na prostorije stalaktitne špilje: duge ledenice visjele su sa zamrzlih dimnjaka i rubova.

Putnicima je ususret istrčao čovjek. Nešto je radosno vikao, ali na tri koraka od njih iznenada se zaustavi i razočarano spusti ruke.

— Zdravo — rekao je Voronov.

Čovjek s broda turobno klimne za odgovor i smjesta upita:

— Niste li vidjeli čovjeka u tundri?

— Kakva čovjeka?

— Moj drug je zalutao. Zaharčenko. Mornar.

Nisu vidjeli čovjeka u tundri.

Otišao je prije šest nedjelja u tundru, u lov, pripovijedao im je čovjek sa »Sjevera« (zvao se Pjetuhov) i nestao. Žao mu

je druga i puške, koju je odnio sa sobom. Sad je na parobrodu ostao sam Pjetuhov bez oružja, a prema tome i bez mesa. Hrani se samo sladorom i smrdljivom ribom. Sladora im može dati.

Voronov odluči, da mu dade mesa. Mesa nije ostalo mnogo, ali oni idu k ljudima, a Pjetuhov ostaje ovdje sam čuvati parobrod.

Kad je Harčenko vidio, da Voronov daje polovicu obroka, koji su mu preostali, zavrisknuo je kao lud. Navalio je na Voronova, uhvatio ga rukama i vikao ne prestajući:

— Ne dam, ne dam, ne dam...

I onda je, prvi put na čitavu putu Voronov planuo. Surovo je odgurnuo Harčenka i viknuo:

— No! Ti! Čuješ! — A Harčenko se stisnuo pod tim uzvikom kao pas, kad začuje fijuk biča.

Šutio je čitavu noć — putnici su je proveli na brodu — i cijelo jutro, dok nisu krenuli na put. Ali kad je ostao u magli zaleđeni, fantastični brod, a snijeg je zaškrinuo pod salincima, počeo je grđiti Voronova. Grdio ga je dugo i s nasladom radi toga, što je ovaj dao Pjetuhovu hrane, a sad će Harčenko umrijeti.

— Dao si, gade — vikao je, nadvikujući vjetar — dao si tri obroka sušena mesa. Mogao sam se tri dana hraniti mesom. A ti si ga poklonio! Poklonio si sve naše meso. Koliko mesa!

Počeo je preuveličavati zalihe poklonjene Pjetuhovu. U njegovoj uobrazilji bile su to gore hrane. Govorio je, da se mogao prirediti raskošan pir od namirnica, koje je dobio Pjetuhov. Opet je počeo izmišljati jela i stvarati gozbe, ali sad su to bile gozbe sastavljene od namirnica, koje su ostavljene Pjetuhovu. Voronov je šutio.

Da utješi suputnika rekao je Voronov samo, da u Pavlovoj kolibi ima hrane. Diksonci su je spremili za putnike tundre. I Harčenko je stao sanjariti o Pavlovoj kolibi.

Predstavljao ju je kao dvorac. Opisivao je uređaj njezin i gore jela po stolovima i pune smočnice, spremišta i podrume... A Voronov je slušao i šutio. Sam nije bio uvjeren, da u kolibi Pavlova ima hrane.

Bili su na putu već sedamnaest dana i noći. Hrana je bila potrošena. Na rtu Bražnjikova nije bilo čak ni kolibe, morali su spavati u snijegu. Harčenko je ponovo počeo vikati o svojoj

neizbježivoj smrti, ali nije bilo kud kamo: uvukao se u jamu i u tren oka usnuo.

No ovaj čovjek nije umio spavati u snijegu. Voronov nije mogao shvatiti, kako je umio smrznuti noge. Ali noge su bile smrznute, to je Harčenko priznao. Priznao je tako zburado, da je Voronov samo uvukao glavu među ramena i nije ništa kazao.

Sad je već bila blizu Pavlova koliba, a za njom je već Dikson. U kolibi je bilo mnoštvo hrane i ogrjeva. Harčenko se zatresao, ugledavši sve to. Lakomim, drhtavim rukama stao je hvatati kutije i zamotke, puniti njima džepove; onda ih je odvuкао k saonicama i stao ondje sakrivati. To je bilo ludilo glada. Iz njegovih su ruku ispadale na pod kutije s paštetom, kutije kave, koluti sira... Htio je sve to pokupiti i odnijeti, ali je još više gubio. Natezao se na podu gotovo plačući od srdžbe.

— Ostavi! — vikne na nj Voronov. — Ostavi sve!

— Ostaviti! Ostaviti? — začudi se Harčenko i najednom zakikoće. — Ne, ne, ne ću ostaviti. Sve ću odnijeti.

— Ostavi! — zapovjedi Voronov. — I nakon tebe proći će ovuda ljudi.

— Nakon mene! — vikne Harčenko, ali zapne sjetivši se vjerojatno slučaja s Pjetuhovim. Bilo je očito pitanjâ, u kojima je Voronov bio nepopustljiv. A onda je Harčenko htio pokazati, da i on shvaća zakone tundre. Istrgao je list iz dnevnika i napisao uživajući u svojem rukopisu:

»Vasilij Vasiljević Harčenko i Fjodor Voronov na putu iz Goljičihe na Dikson boravili su ovdje s devet pasa i noćili tu.« Dalje je slijedio popis uzetih namirnica: drva za tri loženja, petroleja za svjetiljku, dvije svijeće, sladora stotinu i osamdeset zlotnika,*) ulja, kutiju pašteta, mesa, kobasica, mlijeka, kave i t. d. Bilo je također zabilježeno, da su prelomili nož kod otvaranja konzerva. Onda se izjavljivala zahvalnost uređivačima kolibe. Harčenko se digao prvi. To je i bila ona bilješka, koju sam našao u arhivu na Diksonu.

Sad je do otoka ostalo svega dvadeset i pet kilometara. Harčenko je blaženo krčao, a Voronov je sjedio i bavio se neveselom aritmetikom: mislio je za dvadeset dana doći tamo i natrag, a već je prošlo osamnaest dana, a oni još nisu ni stigli.

*) Zlotnik = ruska mjera za male težine.

Na putu su bili trideset i šest sati, a sve je ostalo vrijeme otišlo na otkopavanje koliba, na san, te na očekivanje lijepa vremena. Pogledao je usnula suputnika. No, sad je uskoro kraj. Sjetio se, da je danas predvečerje Nove godine. »Dobro je, da je dočekujem u toplini i u kolibi« — pomisli on kao pravi Sjeveranin. — »Neka čitava godina bude takva!«

— Za tri ćemo sata biti na Diksonu — kazao je Voronov veselo Harčenkcu, pošto se taj probudio.

— Gospode, napokon! — usklikne Harčenko i najednom lukavo namigne okom. — Što? Nije uspjelo izmučiti me? Što? — I on je počeo veselo kikitati i udarati se po listovima.

Voronov je izišao iz kolibe. Bilo je mračno u svijetu, nebo je bilo tamno, bez zvijezda, i snijeg — taman, mutan. Dikson je blizu. Krene li se ravno kroz zaljev, može se za dva sata stići tamo. Samo hoćeš li naći otočić u mraku među hrpom drugih otočića? Voronov pomisli na Harčenkcu i odluči držati se Istočne obale. Dalje je, ali pouzdanije.

Krenu na put.

— Smrzavaju mi se noge — izjavi najednom Harčenko. Voronov mu posavjetuje, da malo potrči.

— Nisam vam ja pas, da trčim! — vikne Harčenko. — Zašto idete po obali, a ne ravno?

Voronov objasni, da nikad nije bio na Diksonu i da se ne nada naći otok u magli.

— Ja poznajem, poznajem Dikson — zaviče Harčenko. — Ja ću ga naći.

— Ne vjerujem u vaše znanje.

— Ne vjerujete? O! — Čak se zagrenuo od bjesnila. Skreći u zaljev, gade...

Voronov sa zamahom turi kijaču u snijeg. Saonice stanu.

— Slušajte! — izusti svladavajući se Voronov. Ne idem kroz zaljev. Ne vjerujem, da ćete vi naći Dikson. Vi ništa ne umijete, čak mirno sjedjeti u saonicama ne možete. — Vi ste — prezren čovjek...

No Harčenkcu mu nije dao dalje govoriti. Opet je stao vikati o svojoj neizbježivoj propasti i posuo Voronova gradom psovki i prijekora.

— Dobro! — reče onda Voronov i digne svečano ruku! — Slušajte me pažljivo. Ja sam protiv vožnje kroz zaljev. Ne vjerujem u vaše poznavanje otoka i u vaše pamćenje. Čujete li?

— Čujem...

— Dajete li poštenu riječ, da za posljedice ne ćete kriviti mene?

— Čemu ta ceremonija? — vikne Harčenko.

No Voronov mu surovo presiječe riječ:

— Dajete li poštenu riječ? — U glasu se njegovu čula svečanost. Zahtijevao je prisegu ovdje, pod tamnim nebom polarne tundre, da skine sa sebe odgovornost za čovjekov život. Za svoj se život brinuo malo.

— Dajem, dajem... — promrmlja Harčenko, pa Voronov skrene u zaljev.

Prošla su dva i tri i četiri sata, a diksonskih koliba nije bilo. Putnici su se sad nalazili na ledu usred gomila tmurnih stijena i otočića. Bilo je jasno: prošli su mimo Diksona i odvezli se na more.

— No? — upita Voronov. Ali Harčenko je samo zaplakao od bjesnila. Sjedio je u saonicama i plakao. Suze su se smrzavale na njegovim obrazima. Voronov se s gađenjem otkrene.

Počela je mećava. Voronov pojuri k saonicama, u kojima je plakao Harčenko i odvuče ih za brijeg. Onda iskopa jamu u snijegu, prostre pust, polegne Harčenkcu, pokrije ga debelim platnom i zamoli, da ne spava.

— Ne spavajte, ne spavajte, molim vas — ponovio je mnogo puta. — Usnete li — smrznut ćete se.

On sam nije spavao. Hodao je unaokolo, skakao, da se ugrije i sve gledao prema istoku, prema onoj strani, na kojoj je trebao biti Dikson. No unaokolo su bili jednolični crni otočići i stijene...

Tako su prošla tri dana. Niti su ljudi, niti su psi išta jeli. Voronov nije nijednom legao u jamu, spavao je na hodu, čitavo je vrijeme bio u kretanju, znao je, da usnuti — znači — umrijeti. A on ne smije umrijeti. Ta šta bi onda bilo s Harčenkcu?

Harčenkcu je cijelo vrijeme ležao u jami i spavao ili plakao. Svakoga časa dopiralo je do Voronova iz smeta:

— Otkrijte me, vruće mi je. — Onda je Voronov otkrivao Harčenkcu, ali za pol sata: — Hladno mi je. Pokrijte me! — I Voronov ga je pokrivaio platnom, na koje se opet skupio smet snijega.

— Ne spavajte! — zaklinjao je Voronov suputnika. — Protrčite se, hodajte, ovako ćete se smrznuti!

No Harčenkcu je za odgovor samo gundao:

— Nisam gluplji od vas. Sam znadem, što mi je dobro, a što loše.

Sad mu je bilo dobro — ležao je u jami, u toplini i spavao je. Nije se morao niti kretati, niti hodati, niti trčati. Samo spavati, spavati i ni na što ne misliti! Kad msliš — turobno je i dolazi plač. Kad spavaš — sit si i sretan.

Ali glad ga je mučio kao i Voronova, kao i pse. Nije mogao mirno podnositi glad. Probudivši se, vikao je:

— Dajte mi jesti!

Zahtijevao je jelo uporno i srdito. Zašto mu se ne daje jesti? Probudio se, pa hoće jesti.

Voronov bi mu uzalud stao tumačiti, da hrane nema. Uradio je pametnije: dao je Harčenkku svu zalihu mekinja — dvadeset funti — jedino, što je putnicima preostalo. Harčenko je stao žvakati mekinje. Ipak je bila hrana. Njegove su čeljusti radile. Najeo se i rekao, da je — dobro, da se jesti može.

Tako prođu još dva dana. Mećava je bjesnila. Uzalud se Voronov penjao na brežuljke i na stijene nadajući se u prozračju mećave ugledati svijetlo Diksonova svjetionika ili jarbol. Ništa se nije vidjelo. Bijela, drhtava pelena. Strašna mutna pomrčina, fantazmagorija snijega i vjetra. Histerični ples smetova. U zavijanju mećave čuo je Voronov svakoga časa Harčenkov plač.

Voronov je hodao oko saonica i mislio. Šta da se radi? Bio je privezan k tom humku, k tima saonicama, k toj jami, u kojoj je čas plakao, čas spavao čovjek, koji se nije umio boriti čak ni za svoj život. Voronov se morao boriti za obojicu. Morao je spasti Harčenkku, koji sam ne će ništa uraditi za svoje spasenje. No za to je potrebno otići, proći sve otoke, sve stijene, sve zaljeve i zatone, te naći, svakako naći ili Dikson, ili Pavlovu kolibu.

Bio bi i otišao. Ali Harčenko... On nije sposoban hodati po tundri, a psi su preslabi, da ga vuku. Šta da se radi, što da se radi, do vraga?

Voronov je obilazio oko humka, udarao nogom o nogu i mislio. Već šesti dan ništa ne jede i ne spava. Još dva tri dana, pa će se svaliti kao i Harčenko, a onda više ne će biti nikakve nade u spasenje. Onda je — kraj. Sad, dok u njemu još ima snage, treba ići, ići, tražiti... A Harčenko?

No, dobro, neka odluči Harčenko. On je — slabiji od dvojice. Neka se vrši volja slabijega.

Prodrmao je Harčenkka i protumačio mu stanje stvari.

— Ne odlazite! — vikne Harčenko i zgrabi druga za nogu čvrstim prstima. Držao ga je snažno upijajući mu se do boli u tijelo, ne želeći ga pustiti, bojeći se ostati sam u toj mrtvoj, tuđoj tundri, u zavijanju mećave...

— Dobro! — rekao je mirno Voronov. — Ne ću otići. Umrijet ćemo zajedno.

I onda je Harčenko zatulio. Nije zaplakao, niti vikao, nego je zatulio strašno, čeznutljivo, kao što tuli vuk.

Voronov je sjedio kraj njega i šutio. Nije ga tješio, nije mirio Harčenkku. Znao je, da je sad — kraj. Kraj obojici. Ali nije mogao napuštati druga.

Onda Harčenko umukne. Voronov ustane.

Harčenko ga je pratio uplašenim očima.

— Čujte! — zapišti najednom. — Dajte mi noć... jednu noć... da porazmislim. Sutra ću vam reći...

— Dobro! — pristane Voronov.

Harčenko je razmišljao čitavu noć. Sad već ni on nije spavao, nije mogao zaspati. Do Voronova je čitavo vrijeme dopiralo jecanje, onda šaptanje, kao izgovaranje molitve, onda grčevit kašalj i plač.

Ujutro otkrije Voronov Harčenkku i zaprepasti se — lice drugarevo bilo je strašno: obrazi su se objesili, oči iskočile iz jama.

— Mislio sam — izusti tiho Harčenko. — Čitavu sam noć mislio. Ne mogu ići s vama. Ja... pače ni sjedjeti sad ne mogu. Na meni je sve sagnjilo.

Voronov je raskopao jamu i uvidio, da je Harčenko sav moker. Na Voronova udari oštar smrad i trulež. Svuče s Harčenkku polugnijale čizme i dade mu svoje, rezervne, suhe.

— Povratit ćete se po mene, zar ne? — promrmlja Harčenko. — Mili, dragi... Grdio sam vas cijelim putem... Oprostite... No vratit ćete se po mene, zar ne?

— Vratit ću se!

— Zakunite se — vikne Harčenko. — Zakunite se, da me ne ćete ostaviti, kao... kao psa... — i on zaplače.

— Vratit ću se! — odgovori jednostavno Voronov.

Nakon pola sata je otišao, pokrivši prije toga Harčenkku brižno i metnuvši mu pod platno psa i vedro mekinja.

Krenuo je najprije na jug, onda na istok; psi su pokorno pošli za njim. Nijednom se nije okrenuo prema humku, pod

kojim je ležao Harčenko. Ali u fijuku mećave je čuo: »Vratit ćete se, golubiću, vratit ćete se, zar ne?«

Bio je to osmi dan gladovanja. Jedva je hodao, jedva je za sobom vukao saonice. Jedan je pas pao. Nagnuo se k njemu — bio je mrtav. Uzeo je sjekiru, rasjekao ga na sedam dijelova i bacio psima. Šest je pasa pojelo svoj dio, sedmi ga nije dirnuo. Onda je njegov dio uzeo Voronov, ali se nije mogao prisiliti, da jede pseće meso. Hranio se samo snijegom — od toga ga je počelo boljeti grlo.

Psi više nisu mogli ići za njim, pa ih je metnuo u saonice i svezao užetima. Onda se upregao u saonice i povukao ih. Već su dosta psi vozili čovjeka, sad će on povesti njih. Ne će ih ostaviti.

Hodao je tako još jedan dan. Unaokolo je svejednako bjesnjela mećava, posipavala ga hrpama snijega, a on je sve išao i išao ni sam ne znajući, kamo, ne videći ništa pred sobom u tom bijelom mraku. Katkad su se pokazivali neki nejasni obrisi pećina, onda su nestajali, a on je sveđer išao i uporno premećući noge vukao saonice. Pao je. Ležao je ničice na snijegu i mislio, da više ne će ustati. Obraz, koji je pritisnuo k snijegu, počeo se smrzavati: »Smrznut ću ga, smrznuti!« I prisili se da ustane i da pođe dalje.

Tako je lunjao još pet sati, a najednom je ugledao drva, složena u hvatove. Obradovao se i umalo te nije viknuo. Onda je ugledao jarbola broda. Nije shvatio, odakle ovdje brod, ali nije razmišljao. Ljudi, dakle su ljudi ovdje! Potrčao je k njima, zaletio se na škunu i viknuo:

— Hej, ljudi! Drugovi!

Okruže ga nekakvi bradati ljudi. Uzbuđujući se stao je pripovijedati o Harčenuku. Zvao ih je sa sobom, ali ga oni nisu razumjeli. Nisu razumijevali ruski. Bila je to norveška škuna »Hejmen«, koja je tražila ljude Amundsenove ekspedicije i koja je zimovala kraj Diksona, u malenu zaljevu, koji se sada zove Zaljev Hejmen.

Voronov im stane znakovima objašnjavati svoj položaj. Vikao je: »Drug, drug moj propada«.

Da li su ga razumjeli Norvežani? Uzbuna, nesreća i ljubav internacionalne su. Vjerojatno su ga Norvežani razumjeli. Uptali su ga, čime mu mogu pomoći?

On upita: da li je daleko do Diksona? »Dikson, Dikson,

Dikson« — ponavljao je mnogo put. Pokažu mu na ručnu sat: dva sata onamo i natrag.

Zamolio ih je, da bez oklijevanja odnesu pisamce na Dikson. Smjesta ga je napisao. Pisao je duhajući u prste, da ih učini poslušnim. To je bilo ono pisamce, koje sam također našao u arhivu Diksona. Počinjalo je ovako: »Nas, t. j. mene i Harčenka stigla je sudbina nesreće« — onda je slijedio opis nezgoda i molba: »što prije doći, da stignemo spasiti čovjeka. Bez mene ne ćete naći Harčenka, a ja ću mjesto odmah naći. Do sutra oporavit ću se potpuno, pa ću lako moći ići s vama. Ali žurite se, žurite, molim vas«.

Norvežani su otpremili pisamce na Dikson i dovezli odgovor: ljudi će sutra doći. Voronova su i njegove pse nahranili — on je legao spavati. No spavao je slabo: sve je sanjao o Harčenuku. Sve je čuo njegov plač.

Ujutro se dovezu liječnički pomoćnik i radist. Voronov se dotle dospio osušiti i zakrpati čizme, pa je bio spreman na put.

Odmah je našao humak, gdje je ostavio Harčenka.

— Harčenko! — vikne on, skočivši sa saonica.

Nitko mu ne odgovori.

— Harčenko! Harčenko! — stane ponovo vikati Voronov i uplaši se: »Umro je, čemu je podnio te muke?..« Počeo je nestrpljivo raskapati jamu i sveđer vikati: — Harčenko! Harčenko!

Napokon su iskopali Harčenka. Bio je živ. Pogledao je Voronova i nasmijao se:

— Vratio si se, golubiću!

Za dva sata bili su Voronov i Harčenko već na Diksonu. Harčenka polože u posebnu sobu. Njegovo stanje bilo je teško. Sve se vrijeme trzao u grčevima, činilo se, da će svakako umrijeti.

Sve je te dane Voronov hodao smrknut. Svaki čas dolazio je pitati liječničkoga pomoćnika za Harčenkovo zdravlje. K Harčenuku ipak nije unišao ni jednoć.

Napokon je liječnički pomoćnik rekao, da je Harčenuku bolje.

— Aha! — obradovao se Voronov, a lice mu se zasja.

— Ozdravit će, dakle.

— Da. Tome kreće stvar.

— A život mu je izvan opasnosti?

— Potpuno.

— Aha! Vrlo dobro. — I Voronov stane veselo hodati po sobi.

— Pa možete ga sami vidjeti. Prava junačina! Uđite! — reče liječnički pomoćnik.

— Ja?

— Uđite.

— Ne, ne — stane mahati rukama Voronov. — Ne. Čemu?

— Kako — čemu? — začudi se liječnički pomoćnik.

— Čemu, ta velite, da ozdravljuje!

— No, da! — smutio se liječnički pomoćnik. — Zato sam i mislio, da ćete unići. Ta prijatelji ste...

— Ne, ne! — vikne Voronov. — Ne mogu ga vidjeti. Gadi mi se.

— Ma nemojte!

Voronov najednom priđe k liječnikovu pomoćniku i reče gledajući mu pravo u oči:

— Jeste li kad vidjeli, da muškarac plače... na smrzcavici. Razumijete li, na smrzcavici?... No, eto...

Istoga dana odvezao se Voronov, a da se tako i nije vidio s Harčenkicom, zajedno sa skupinom Diksonovaca, koji su se uputili u Varzugin zaljev, k Pjetuhovu.

Daša se rodila i odrasla je u krčmi. Evo najranijih uspomena njezina djetinjstva: vrata, snop snijega, a u njemu bradat muškarac s bičem.

Da ju je tko upitao, odakle dolaze ljudi, odgovorila bi: iz snijega. Svi ljudi, koje je vidjela u djetinjstvu, nicali su iz snijega i nestajali su u snijegu. Zašto su dolazili i kamo su nestajali, toga nije znala. Prolazili su mimo kao prikaze. Kočijaške trojke nestajale su u mećavi, zvonjava praporaca zamirala je za obronkom.

Svi ljudi, koje je Daša vidjela u svojem životu, bili su prolaznici. Svi su se vozili, plovili ili hodali. Oko Daše bila je svagda užurbanost, pucanje bičeva, zveckanje praporaca ili škripanje škarama.*) Zimi su se po škripanju snijegu Vitima vukli beskrajni, turobni redovi saonica, prolazili su kočijaši s putnicima; upregnuvši se pod saonice, vukli se s nalazišta neuspješnici, stupali su po tajgi i besniježnim uzvisinama muž i žena u jednoj omći, dijete u trošnu kožušcu na saonicama; ljeti su po rijeci jurili čamci, pretovarivači, veslarice, brodići, splavovi i cijele karavane barki.

Kraj Daše su neprestano prolazili šareni ljudski valovi. Proljetni je vjetar tjerao val niz rijeku, na nalazišta, jesenski — uz rijeku, na magistralu. I kao što su svi valovi na rijeci slični jedan drugome, pa ma bili i različiti, tako su i svi ljudi bili za Dašu jednolično šarena, široka, užurbana rijeka, nikoga ne možeš upamtiti — svi su poderani, svi bezlični.

Čovječanstvo se u Dašinih očima dijelilo oštro u dvije polovice. Prva — golema — nalazila se u stalnom kretanju: vozila se ili plovila ili hodala. Ti ljudi nisu imali kuća, njihove su kuće bila kola, krčma ili paluba. Tu su sebi kuhali hranu, prali i sušili svoje rublje, rađali se, tražili jedni dru-

*) Škaram = raklje na čamcu, u koje se metne veslo kod veslanja.

gima uši, pjevali i pili, svađali se i mirili, svirali na bajanama i plesali. Druga — manja polovica čovječanstva, posve malena i najdosadnija — sjedjela je na mjestu iza ograde krčamske i grijala za prolaznike samovare.

K toj je polovici pripadao djed Arhip, tetka Marija, majka i, nažalost, sama Daša. Nikad i nikamo nije ona putovala, ništa nije vidjela. Vele, da Vitim utječe u Lenu, ali ni toga nije ona vidjela, nego je znala samo po čuvenju i po knjigama.

Tako je prošlo njezino djetinjstvo, tako je prolazila njezina mladost. Kad je navršila dvanaest godina, umrla joj je mati, a kad je pošla u osamnaestu godinu, našao se otac.

Pojavio se iznenada, kao i svi prolaznici: donio ga je proljetni val, niz rijeku.

— To je tvoj otac — kazala joj je tetka Marija, kod koje je živjela.

Daša se zarumenjela i stala smeteno motriti prolaznika — oca.

Otac je bio onizak i ne star. Bio je u bluzi, onakvoj, kakvu su imali svi lađari. Samo je mjesto sidara na gumbovima ima propelere. Lice očevo bilo je puno brazgotina i sjekotina.

— To su tragovi nesreća, kćeri — rekao je važno, opazivši, da ona gleda brazgotine, pa rado počne pripovijedati povijest svake brazgotine. Pripovijedajući zanio se, stao mahati rukama i spominjati vragove, poprimiti poze, frkati brkove, kao da je pred njim bila dvorana sa slušateljstvom, a ne dvije ženske — starica i djevojčica.

A djevojčica je sa zanosom slušala pripovijedanje nepoznata joj čovjeka i mislila: to je dakle, napokon, njezin otac, kojega je tako dugo i tako mučno vjerno čekala mati i o kojemu je uporno govorila tetka, da on odlijeće i da se vraća. Sad se, eto, vratio.

— A mama je umrla... — kazala je ona iznenada, predkidajući oca.

On zapne i zarumenje se. — Da, da — progunđa on — čuo sam... pisali su mi.

Čak je i on shvatio, da je nezgodno bilo početi prvi razgovor s kćeri nakon sastanka sa svojim doživljajima. Trebalo je pitati i za pokojnicu; dobra je, vjerna žena bila. Kako to, da se nje nije sjetio?

Najednom suze bljesnu na njegovim očima.

— A ja sam se evo naletio, kćeri — rekao je klimajući glavom.

— Posve naletio? — upita ona u zanosu.

— Posve, posve... Motor s istrošenim oprugama. Točka.

— A šta ćeš sada raditi? — upita tetka Marija.

— Uzet ću kćer k sebi. Živjet ćemo zajedno — reče smijući se otac. Kod toga su čovjeka bili laki prijelazi od sjete k smijehu. — No, sad ćemo živjeti zajedno, kćeri!

Daša se obradovala. Smjesta je zamislila, kako će otploviti s ocem niz rijeku, sve niz i niz rijeku, do mjesta, gdje Vitim utječe u Lenu i dalje... Tako će i ona početi putovati i za nju će se grijati samovari.

Ali se pokazalo, da ne treba nikamo putovati. Treba samo prijeći iz jedne kuće u drugu, iz jedne krčme u drugu. To, što se nova krčma važno zvala »Avioport« i što je starješina njezin bio njen otac, nije nimalo promijenilo Dašina života. Prije su bili kočijaši; sad — letači. Kočijaši su bili bradati, letači — obrijani. Kočijaši su zaudarali po gnoju i konjskom znoju, letači — po benzinu. No i jedni su i drugi, ulazeći sa smrzavice u sobu, radosno hrakali, privlačili se k vatri, pohlepno gutali vreli čaj i zahtijevali pečena jaja na masti. Daša je spremala.

Sve je ostalo kao i prije. Kao i prije živjela je Daša na visokoj obali Vitima, samo što je prijašnja kuća bila stesana »na kut«, ova — »na zubac«; zasunci u starom dvorištu bili su rđavi, mukli, u novom — pjevno zvonki; nad starom se kućom ponosno dizao rezbareni zabat, nad novom — vjetroduj, golema, isprugana kobasica, napunjena vjetrom; radnik se u staroj kući nazivao konjušarom, ovdje — motoristom; to su bile sve promjene.

Kao i prije bio je zakon rijeke zakon Dašina života: zimi su avioni sjedali na led, ljeti — na vođu; za vrijeme proljetna bespuća i jesenskoga smrzavanja rijekâ nisu letjeli; magla na rijeci značila je nelijetno vrijeme, pa je u »Avioportu« bilo пусто, otac je hodao srdit i zlovoljan, njemu su bili potrebni ljudi, slušatelji — a ljudi nije bilo. No magla se razilazila, udaljeni, modri rt s tri bora na sebi postajao je blizim, otac je počeo telefonirati na poštu, užurbao se, povikivao na motoriste; pojavili se letači, mehanici, glasnici, koji su pratili vreće sa zlatom, putnici. U kući je postalo bučno, pištala je na tavama

mast, letjelo perje iz narašivanih uzglavnica, zvečale su šalice. Daša se trsila oko samovara.

A otac?

Otac je već frkao brkove.

Gledao je mlade pilote pun smetena čuvstva: i zanos i zavist i sjeta i gorčina, spoznaja svoje nadmoći i shvaćanje, da nadmoći više nema — (tako mora gledati stari, zaslužni motor Solmosona na novi, snažni »M-34«).

Dobro je još, što su ga postavili za starješinu »Avioporta«, istina, malenoga, zabačenoga, ali ipak avioporta. I onako ne bi poput staroga psa otišao nikamo od aerodroma, ostao bi kao motorist, čuvar, bufetar, što bilo — samo da se gura među ljudima u šljemovima s »konzervama«, samo da gleda, kako se uvijaju u teški zrak strojevi, samo da udiše zadržah aerodroma, čudesnu smjesu spaljene trave i istrošena benzina.

Evo, avijacija je nova stvar, a već ima u njoj i svojih staraca.

Letačeva je starost svagda preuranjena. Ona dolazi prije negoli starost mornara, polarnika, kovača ili tesara. Čovjek je još u punom soku, a već ne može letjeti — »naletio se«.

Jedino, što je tješilo Dašina oca u njegovoj neveseloj starosti, bile su uspomene. Nitko u avijaciji nije umio pripovijedati tako čudesne doživljaje, kao Dašin otac, nikoga se nije tako pohlepno slušalo.

No »dječaci« su njegove pripovijesti slušali radije, negoli njegove savjete.

On toga nije opazao, ali je opazala Daša. Ona je sve opazala, ta tiha, šutljiva, neuglašena djevojčica. Vidjela je, kako se podrugljivo sjaje oči »dječaka«, kad slušaju očeve pripovijesti; isprvice ju je to boljelo, sad se — samo stidi.

Ali otac nije lagao. Naprosto su tuđi doživljaji postali njegovim vlasništvom, ali u svima je on bio junak, samo on — to je bilo njegovo pravo, pravo pripovjedačevo, pa se njime obilno koristio. I iskreno je vjerovao, da je tako uistinu i bilo.

Trebalo je samo spomenuti ime znamenita letača, a on bi već uskliknuo:

— A, Vasja! Dakako! Moj učenik!

Svi znameniti piloti bili su njegovi učenici (ako su bili mlađi od njega), ili njegovi prijatelji (ako su mu bili vršnjaci).

Pred njim se nije smjelo ništa pripovijedati. Tuđe je doživljaje slušao nestrpljivo, nervozno — to je bio ljubomor pripovjedača.

— To nije ništa! — presijecao je on riječ. — Sa mnom se dogodio slučaj...

Jednom odluče piloti, da ga izigraju. Jedan od njih (mladi, kicoški ljepotan Lenja) počne pripovijedati povijest »svoje prve nesreće«. Govorio je svagda više glasovima, negoli riječima.

— Bilo je to u Srednjoj Aziji — počne Lenja. — Letim, ni brige me nije. Najednom čujem prasak. Gledam: krilo se odlomilo. Ipak, letim. Opet prasak. Tres! Druga ploha. Trrah! — i nema je. Ipak, letim. Motor... fr... zakašlje, uguši se, umukne, grob. Ipak, letim...

— To nije ništa! — prekine ga nestrpljivo Dašin otac. — To je obična stvar! To se meni na Farmanu češće događalo... — I najednom zapne, shvativši i sam, da je prevršio. Piloti zakikoću.

Bilo je nemoguće ne nasmijati se, čak se i Daša nasmijevala. Otac se također pokušao nasmiješiti, no smijeh mu nije uspio, starac se okrenuo na peticama i zgurivši se odlunjavao k vratima.

Izišao je i dugo stajao, stisnuvši se pod snijegom, koji mu je padao na glavu i mislio na to, kako je sad, eto, star, a starost je njegova tužna i sramotna, kako mu se prije, dok je letio na Farmanu sâm u cijeloj eskadrili, nitko nije usudio smijati... Eno na Zapadnom bojištu, u zračnoj borbi nad Galicijom, kad ga je sam brigadni zapovjednik pred svima nazvao »Crnim princem zraka«, djevojke su ga zvale »Sretni princ«, a momci — »Riđi đavo«... I tako dalje i tako dalje... Već mu se u glavi slagao nov događaj, već je vjerovao u to, da je tako zaista i bilo nad Galicijom; otare s lica mokre struje i gizdavo uđe natrag u sobu, da pripovijeda novu zgodu.

Ne, s letačima se umio snaći! Ma što se reklo, ipak se gotovo dvadeset godina motao u zraku, u svakojakim nezgodama bivao i svakojake ljude vidio.

S kćerkom je bilo teže. Kad je kuća bila puna svijeta, nije ju naprosto opazao. A ona je tiho, bezglasno klizila po sobama, radila svoj posao i nikomu nije smetala. Ali kad su za nelijetna vremena otac i kći ostajali sami u kući, a starac je trebao slušatelje, sjećao se kćeri.

Ona je slušala šutke, ne prekidajući ga, često zaklopljenih očiju. To ga je vrijeđalo. Zašto ne gleda? Njegov pripovjedalački ponos bio je povrijeđen — ona se nije smijala, nije vriškala od užasa, samo je slušala. Smijala se uopće rijetko.

— Ta nasmij se, šumska dušo! — vikao je na nju srdito otac, a ona je dizala prema njemu oči — velike, modre, pa bi pod njihovim pogledom starac uplašeno ušutio.

— Ista majka — mrmljao je — ista majka-pokojnica...

Majka je također bila tako velika, topla i pokorna kao Daša, isto tako tiha i šutljiva, ali on je znao, da se za mirnim svjetlucajem očiju skriva plamen.

Daša je sva bila nalik na majku, to je otac ispravno opazio, no nije li u njoj bilo i očeve, nemirne krvi?

Rado se uvečer nećujno uvlačila u silno ugrijanu sobu za prolaznike i naslonjena na dovratka slušala beskrajne pripovijesti letača o dalekim putovanjima, o velikom životu. Bilo joj je potrebno znati, kako žive ljudi tamo, na magistrali, što rade, ta ipak se svi ne voze i ne lete.

Letači su uništili udaljenost između Vitima i magistrale. Doručkovali su na Vitimu, objedovali na Leni, a uvečer su išli s drugaricama u irkutsko kazalište. Čak je za Dašu Irkutsk postao bližim. Bio je nedaleko, eno ondje, za koljenom rijeke (gdje nikad nije bila).

Pokušavala je sebi predočiti, kakav je Irkutsk, kako je to u kazalištu, ali se stidjela i nije znala pitati.

S letačima se ipak družila. Znala je njihova imena i ukuse, razumijevala je njihov jezik.

Veseli su momci letjeli na toj pruzi! Nazivali su sebe »zračnim kočijašima«, kirijašima. Nisu govorili »sjesti«, nego »prizemljiti se«; ne »jesti«, nego natrpati se; špirit su zvali »topljivom«, konjak — sosnačk (čitajući ruski inostranu etiketu). Nisu govorili »razbio sam stroj«, nego »priložio sam stroj k zemlji«, odlazeći spavati izjavljivali su: »Idem u noć«. Nisu imali lijepa ili ružna vremena. Vrijeme je bilo ili »hrapavo«, ili »lijetno«; hrapavo češće. Taj su šareni jezik, kojemu se Daša dugo nije mogla priučiti, opremali piloti, koji su došli na prugu iz pomorskoga zrakoplovstva, morskim riječima. Kicošili su se njima, kao što su se kicošili svojim kombinezonima, šljemovima, gumbovima s propelerom — svim, čim su se razlikovali od beskrilnih, zemaljskih ljudi. Govorili su bučno, veselo i vazda podrugljivo. O svemu su govorili podrugljivo i prezirno

— o vremenu, o putovanju, o ljubavi, o čuvstvima. Činilo im se, da taj stil najbolje pristaje njihovu opasnome zvanju. Daša je opazila, da što je pilot bio stariji, to je manje »lijetnih« riječi bilo u njegovu govoru.

Daši nije bilo drago, kad su se svemu izrugivali. Istina je, života nije poznavala, ali joj se činilo, da u životu ima nešto takvo, čemu se sramota smijati, čemu se ne smije smijati.

Među pilotima bilo je momaka, s kojima se sprijateljila. Čudno je bilo to prijateljstvo! Gotovo sa svakim od njih počinjalo je ono sa sukobom. Snažna, jaka djevojka znala se braniti. Napastovanja nije podnosila.

Pa što! Jednom je ljepotan Lenja doletio na Vitim u kravati. Pilot je bio neobično ozbiljan i svečan, pače je probljedio od uzbuđenja, kad je ugledao Dašu. Rekao joj je, da želi govoriti, pa su otišli na rijeku, k jeli. Ondje, kraj jele, promrmljao je Lenja, da on može, ako ona želi, zauvijek pristati k njoj i usidriti se. Jer — kako da to kaže? — on je ljubi, kako li, više od života ljubi. I onda je, konačno zbunjen, ušutio. Ali ona samo zaklima glavom za odgovor. Za Lenju se ne će udati. S njim ne će otputovati.

Ali da ne uvrijedi momka, odmah je rekla:

— Kravatu si metnuo, a na ramenu je — rupica. Idemo, sašit ću ti. — To je radila s voljom.

Samo jedan čovjek nije nimalo mario za Dašu, ali on nije uopće nikoga gledao. Ulazeći u sobu gledao je pod noge, izlazeći dizao je oči gore, u nebo (kakva je oblačnost?).

Za leđima su ga zvali Uksus*) Ivanić. Bio je to stariji pilot, koji je odavna letio na pruzi. Kad je on ulazio, stišavao se najbučniji razgovor, kao da se zajedno s tim čovjekom u sobu uvalila studen. Ne smrzavica, nego nekakva jesenska hladnoća, koja prodire do kostiju.

Svi su se osjećali za nešto krivima, mehanicima se počelo činiti, da im rezervoari nisu napunjeni, pilotima, da su strojevi slabo pričvršćeni, da će ih vjetar strgnuti sa sidara, da će se uopće dogoditi nesreća, a oni ovdje sjede i kavu piju.

Ali Uksus Ivanić nije ništa govorio, nikoga korio, nego jednostavno nije opazio ljude, brzo prolazio k stolu, spuštao se na klupu (škripala je pod njegovim teškim tijelom) metao lakte na stol, podbočio šakama podbradak i šutke čekao, za-buljivši se u tanjur.

*) Ocat

Jeo je šuteći i ravnodušno.

— Ne ide vam u tek? — pitala je bojažljivo Daša.

— Svejedno mi je! — gundao je.

Pitala ga je, kakva jela voli, znala je omiljela jela svih pilota.

— Svejedno mi je! — odmahnuo je.

Nije imao omiljenih jela? Toga nema. Svaki čovjek jedno jelo voli, drugo ne. Ali više se nije usuđivala dosađivati mu pitanjima, nastojala je sama saznati, što radije jede.

Piloti ga nisu voljeli, mehanici su ga se bojali. Letio je svagda sam — zato, kako je govorio, što nije mogao naći mehanika, kojemu bi mogao mirno povjeriti stroj, zato, kako su govorili momci, što se u čitavoj avijaciji nije moglo naći mehanika, koji bi drage volje htio letjeti s Uksusom Ivanićem.

Ali i sam je dospio za navigacije letjeti više od svih. Letio je i za lijepa i za ružna vremena, samo ga je mrak mogao prisiliti, da pristane na noćivanje.

Daša je vidjela, da s aerodroma dolazi najkasnije, da se trsi oko stroja — sam je i pilot, kormilar i mehanik, da dolazi prozebao, stisnut i umoran, da mu u toploj sobi nije toplo, a s ljudima nije veselo.

Da li je imao obitelj? Daša je jednom upitala momke. — Nitko nije znao. Nitko nije bio u gostima kod Uksusa Ivanića. On k nikome nije išao. Stariji, tmuran, osamljeni čovjek, izazivao je on u Daši čudan osjećaj. Možda saučešće? Možda samilost? Ona nije znala.

Prvih dana travnja zatvarala se pruga obično na pol-drugi, na dva mjeseca: u Irkutsku već nije bilo snijega. Počinjali su mučni dani za Dašina oca, lagodni za Dašu. Obično ih je nestrpljivo očekivala. Svršit će se vreva, život kao u uzavreloj kotlu, moći će se pomisliti i na sebe i na oca.

A zašto je sad, kad su došli travanjski dani, postala sjetnom?

Letači su se svečano praštali s Dašom.

— Ne dosađujte se, Darija Kuzminična. Ove je godine proljeće rano, u svibnju se vidimo.

Posljednji je odletio Uksus Ivanić. Daša je izišla, da ga isprati. Obukla je nov kožušac, vjeveričju kapu. Stajala je kraj stroja, pokorna, mirna i potajno gledala pilota, očekivala je: sad će joj se na rastanku nasmiješiti, nešto joj reći.

A on je pače nije ni pogledao. Viknuo je motoristu: »Spoj — gotov!« — i odletio.

Dugo je gledala, kako se u nebu talio njegov modri stroj. Pomislila je: »Sad su svi odletjeli. I on je odletio. A ja sam ostala. A nije me ni pogledao«. I još dugo je stajala na ledu, kraj zastavice za startanje.

No nakon tri dana doletio je on iznenada opet na Vitim i zajedno s njim skupina veselih inženjera. Ozebli su, pa ugledavši Dašu, smjesta viknu:

— Želimo čaja, ljepotice.

Daša se uzvrpoljila po sobi. Triješće joj je i ugljen padao iz ruku. Ovoga će časa i on unići. Čim stroj uredi. Ozebao je, jadnik. Zašto je doletio?

Najmlađi inženjer, ponosan na svoj prvi lijet, pripovijedao je ocu, koji se već užurbao oko novih ljudi.

— Shvaćate li položaj? U Moskvi su nas zadržali, jedva smo se iščupali, dolazimo u Irkutsk, vozimo sa sobom važne crteže od narodnogospodarskoga značenja, a saznajemo, da je pruga zatvorena, te da strojeva za sjever ne će biti. Dobro još, što se Stjepan Ilijić ponudio da leti. Lijet je, znate, opasan.

— On je pohlepan za radom... — rekla je neočekivano za samu sebe Daša iz kuta i zbunila se.

Pilot se digao, kad je vani bilo još tamno, brzo se obukao, probudio sve i otišao k stroju. Nakon pol sata bio je već spreman za lijet. Nestrpljivost njegova bila je razumljiva: u Irkutsku, na aerodromu gotovo već nije bilo snijega.

Nakon tri sata vratio se s nalazišta. Putnika s njim nije bilo: nikoga nije uzeo sa sobom na taj posljednji lijet — nije htio izlagati opasnosti njihov život — zato je uzeo teret i poštu.

Doletjevši na Vitim, zatražio je smjesta izvješće o vremenu. Dašin otac pokaže mu šuteći kroz prozor — počinjala je mećava, kosi trakovi snijega padali su nad zamrzlom rijekom.

— Svjetovao bih ne letjeti — reče otac klimajući glavom.

— Ne molim vas savjeta, nego izvješće — odgovori surovi Uksus Ivanić.

Otac se uvrijedio i bacio mu izvješće na stol.

— Ta ne ću ovdje proljetovati — progundala pilot čitajući izvješće. Zgužvao ga i turio u džep.

»Ostanite!« htjela mu je viknuti Daša, ali nije. Zar bi mogla zadržati toga čovjeka!

Za deset časaka bio je u zraku. S visoka ulazišta vidjela je Daša, kako se ljulja u nebu njegova modra mašina. Nakon toga nije se Daša dva sata nigdje mogla smiriti. Za ta je dva sata proživjela sve, što čini život pilotove žene: i nemir i strah i muke očekivanja. A on joj nije bio ni muž, ni ljubavnik. Pače ju ovoga časa, kad je poletio na smionu lijet, nije ni pogledao, niti rekao: no, zbogom!

Nakon dva sata dođe ona k ocu i reče, da treba upitati Kirensk, je li doletio Stjepan Ilijić. Otac se još uvijek srdio na pilota, ali je poslušno pošao k telefonu, da nazove poštu.

Onda se najednom lecnuo: koji je vrug! Koga se vraga ona miješa u tu stvar? Zar on sam svojih dužnosti ne zna! No Daša ga je gledala uporno, a oči su joj bile kao u pokojne majke.

Iz Kirenska odgovore, da Stjepan Ilijić nije doletio. Nakon jednoga sata pitali su već sami: nije li se vratio na Vitim? Daši je bilo jasno — dogodila se nesreća.

— Možda je preletio nad Kirenskim i nije sjeo, a oni ga u mećavi nisu vidjeli? — pretpostavi otac.

Upitaju Ustj-Kur, Žigalovo, Verholensk...

Govorila je tako, kao da je imala pravo zahtijevati. Sad, kad se nesreća dogodila, nije se više vrtjela po sobi.

Do jutra je bilo jasno: letača na pruži nema.

— Treba ga tražiti — rekla je Daša ocu.

— Da, da, tražiti! — užurbao se otac i poletio k telefonu.

Daša je šutke gledala, kako otac vrti telefonsku ručicu, kako viče: »Halo, halo«, onda trči k prozoru... Ustala je, uzela vučje krzno, očevu pušku i otišla u krčmu k djedu Arhipu. Djed joj je bez riječi dao konja i saonice. Nije mu rekla kamo, niti zašto odlazi i krenula u tajgu.

Dva dana kružila je po tajgi nastojeći držati se više Vitima. Znala je, da za mećave letač ne odlazi daleko od rijeke. Mećava je prestala, u tajgi je bilo tiho, samo je snijeg škripao pod salincima.

»Stjepane Ilijiću!« — vikala je Daša, koliko je imala snage i dugo čekala odgovor. Da bolje čuje, skidala je kapu; snijeg je padao na njezinu rusu kosu. — »Stjepane Ilijiću!« vikala je, stojeći na teretnim saonicama. Jeka je u vršcima plašljivo ponovila: »Stjepane... I... ić...« Ali odgovora nije bilo.

Pucala je iz puške, pucnji su zvučno odjekivali u stude-
nom nebu. Vjeverice su se sakrivala u čupavim kedrovima, konj
je uplašeno strigao ušima; Daša je čekala odgovorni pucanj
ili uzvik, ali odgovora nije bilo. Pošto se jeka stižala, postalo
bi u tajgi još turobnije i tiše.

Noću, kad je tražiti bilo teško, a hodati s konjem po
uskim tajginim stazama opasno, izlazila bi na otvoreno mjesto,
bliže k rijeci, i zapalila vatru. Vitki bi se plameni jezici dizali
iznad šume.

Pred osvit bi vatra gasla, a s njom i nada. Ali kad su se
gasile posljednje glavne, a vršci najviših kedara počinjali se
zlatiti, polazila je ponovo uporno na put, nukala izmučena konja
i stupala pred njim gazeći snijeg, da bi mu bilo lakše hodati.

Daša se instinktivno držala Vitima. Zakon rijeke bio je
svagda zakon njezina života. Vidjela je, kako po rijeci idu,
voze se i plove ljudi. Na rijeci se rađaju, na rijeci žive, u rijeci
tonu. Ovdje je na rijeci prvi put vidjela Stjepana Ilijića; njegov
se stroj spustio na led Vitima, a on je s rijeke išao k njoj u
susret po uskim, zaleđenim stubama. Odavde je odletio na pos-
ljednji lijet. Ovdje, na rijeci, naći će ga živa ili mrtva. Živa,
govorila je, kad je počinjao dan; mrtva — kad su se gasile
posljednje glavne vatre.

Našla ga je živa, našla ga je ondje, gdje je očekivala,
na podnožju gola vrha, na visokoj obali Vitima.

— Stjepane Ilijiću! — vikne ona i potrči posrćući u sni-
jegu k njemu. — Živi ste, živi! — I zaplače od radosti, od
sreće, ženski, glasno.

Nije se odazvao. Sjedio je, obuhvativši glavu rukama i
bešćutno zurio u krhotine onoga, što je nedavno bilo stroj.

— Živi ste, živi! — vikala je trčeći k njemu, smijući se
i plaćući od sreće.

Nije se maknuo, nije se obazreo.

Bio je potišten nesrećom, prvom nezgodom. No Daša nije
ništa opažala. Radovala se tome, što je on živ, živ. Što je njoj
do stroja? Pritisne se k mokru pilotovu ramenu.

— Povezimo se — šapnula je. — Već će ubrzo mrak.
Ustanite, Stjepane Ilijiću, krenimo!

Ali on se nije ni maknuo. Tek sad opazi Daša, da s pilotom
nešto nije u redu.

— Stjepane Ilijiću! — vikne ona uplašeno, ali on se ne
odazove.

Pogleda ga dugim, pažljivim pogledom, onda ga primi za ramena i povede k saonicama.

Nije se protivio. Bilo mu je svejedno — ostati ovdje ili se odvesti. Volje za životom nije bilo.

Spustio se u saonice. Daša ga brižno pokrije vučjim krznom. Onda ode k stroju. Stajala je među krhotinama i mislila: »Evo, dakle, što je on ljubio više od života, evo, zbog čega nije gledao Daše!« Oprezno, kao da je to bio mrtvac, obilazila je ona krhotine, uzela poštu, skupocjen tovar i odnijela u saonice.

— Nadja, Nadja, ta što ti je? — dopre najednom ispod vučjega krzna. Daša se uplašeno obazrela i potrčala k saonicama.

— Stjepane Ilijiću! — vikne. — Što vam je? Koga zovete?

— Odlazi! — zahriplje on. — Vidiš gora... Uletjet ću... Eh, Nadjo! Ta što ti?... Odlaziš? Stoj! A-a! Vražja kćeri!..

Počeo je bulazniti. Baca se, kidao na sebi krzno.

— Zagušljivo je, zagušljivo — vikao je. — Ta što me gušiš, Nadjko, vraže?

Daša poleti konju, brzo ga upregne pod saonice i povuče naprijed, na stazu. Brže, brže, samo da ga doveze živa!

Osam dana odležao je Stjepan Ilijić u krevetu, osam noći nije od njega odlazila Daša. Onda se prenuo, otvorio oči, prešao pogledom po sobi, ugledao Dašu, ali se nije začudio, ništa nije upitao, samo je šapnuo: »Piti!« Ona se obradovala, brzo mu pružila piće. Ispio je, rekao: »Hvala«. Onda je dugo ležao i gledao u strop.

Devetoga dana ustane iznenada sâm s kreveta; ona čak nije ni pokušala, da ga zadrži, izvuče iz džepa lulu i zapuši. Onda je dugo stajao kraj prozora i gledao rijeku. Pratila ga je uplašenim pogledom; sad, kad je bio zdrav, opet ga se bojala, kao što su ga se bojali letači i mehanici. Odvrnuo se od prozora, prišao k njoj i progundao:

— Tebi — hvala!

Ona zamre, čak ruke stavi na grudi — tako joj je udaralo srce. On mahne lulom:

— Ali bez potrebe... bez potrebe je to... bez potrebe...

Nije shvaćala: što je bez potrebe? Onda se dosjetila: bez potrebe ga je spasla — to je htio reći.

Nije imao volje ni da živi, ni da leti. Lunjao je po sobi kao nepokopani mrtvac. Kad bi ga zvali jesti, jeo je, a da ga ne pozovu, ne bi ni jeo. Otac ga je pokušao pozabaviti zračnim

pripovijetkama, ali na najzanimljivijem mjestu, kad bi se slušateljima kosa morala dizati na glavi, Stjepan se Ilijić iznenada dizao i odlazio, ostavljajući oca uvrijeđena, a Dašu — uplašenu.

Izlazio je na ulazište, gledao rijeku, ali pogled mu je bio ugasao, ravnodušan. Nije se zagrijavao, pa ma što gledao — pukotinu li u ledu, koja je nagoviještala proljeće, bačvu s topljivom ili vjetroduja, koji je treperio na proljetnu vjetru.

Dašin je otac mrmljao:

— Kakve li pripovijesti! Koliko sam strojeva ja u svojem vijeku polupao, koliko nesreća pretrpio, a nijednom nisam psihovao. A ovaj — prvoga je slupao i već psihoza

No Daša ga je oštro prekimala. Za Stjepana Ilijića bila je spremna potući se sa svakim. Nije li ga ona našla na Vitimu? Bio joj je drag... Pa što — sad nije sakrivala od sebe, da ljubi. Ali njemu ne bi toga nikad rekla. Nastojala je, da mu ne dosađuje, izbjegavala je susretaje s njim, krila se. A on toga nije opazio, kao što nije opazio ni njezine ljubavi. Ništa nije opazio. Nije imao volje niti živjeti, niti ljubiti, pače niti letjeti.

Što ga je moglo spasti? Daša nije bila liječnik. Ali je ljubila, a ljubav ju je učinila mudrom i iskusnom. Samo ga stroj može spasti, kao što novo dijete može majci zamijeniti umrlo. Ali nahodče rijetko zamjenjuje rođeno. Stroj, koji će dobiti u Irkutsku, ostat će za nj zavijek tuđim — dobit će ga gotova, dušu ne će u nj uložiti.

A onda se sjetila stroja, koji je gnjio u njihovoj suši. Nekoć su ga tjerali na nalazišta, za aeroklub, koji se ondje namjeravao osnovati, u Vitimu se stroj polupao, spremili su ga u sušu, da ga kasnije dadu popraviti i zaboravili. Otac se svake godine spremao podsjetiti Irkutsk na stroj, ali se nikako nije odlučio.

Uvečer je s lukavošću, koje nikad nije imala prije, Daša započela razgovor s ocem.

— Kakav je ono stroj u našoj suši? — upita za večerom tobože nenamjerno.

— Koji? — upita otac, kao da je ovdje kod njega bila čitava tvornica strojeva.

— A onaj, maleni, zelenkasti...

— Ah, onaj! Amfibija... — pa stane potanko pripovijedati povijest stroja. Daša je kradomice motrila Stjepana Ilijića; nije čak ni glave digao, nije slušao.

— A može li se popraviti? — upita Daša ne očajavajući.

— Popraviti? Popravio bih ga, da imam vremena... — i otac počne vrlo potanko pripovijedati, kako treba stroj popravljati i čega nedostaje. Stjepan Ilijić podigne glavu. Daša to opazi.

— A hoće li se moći na njemu letjeti? — šapne ona posve nećužno.

— Zacijelo je sav sagnjio — grune iznenada Stjepan Ilijić.

— Kod mene u luci ne gnjiju strojevi! — uvrijedio se otac. — Sam ću ga popraviti, da. Odmah sutra ću se latiti. Vidi, sagnjio!..

— Pogledat ću stroj... — reče tiho Stjepan Ilijić.

Ujutro je bilo pregledavanje. I Daša je bila tu i nikako se nije mogla oteti misli, da sad kao da gledaju zaručnicu za Stjepana Ilijića. Sad će preko glave zaroniti u posao, razveselit će se, posve će zaboraviti Dašu — šta ću mu Daša biti onda? No ni jednoć nije požaljela, što se sjetila stroja.

Stjepan Ilijić pažljivo pregleda stroj. Teško je vidjeti avion u tako bespomoćnom stanju u suši, među gredama i daskama, ali ta bespomoćnost učinila je svoje: Stjepan Ilijić zavoli stroj. Izliječit će ga, uložiti će u nj sve svoje znanje, svu svoju ljubav i nježnost, i sam će ga povesti u nebo.

Kriomce od Stjepana Ilijića odvezla se Daša s motoristom nekoliko puta na mjesto nesreće, pa su dovezli sve, što se moglo uzeti od krhotina staroga stroja. Tako je stari ulazio u novi i činio ga još bližim.

Sad je Stjepan Ilijić čitave dane provodio u suši. Suša bude očišćena i ugrišana, pretvorena u radionicu. Zajedno s pilotom radio je i Dašin otac. Pilot je bio kao i prije šutljiv, s motoristom i s Dašom razgovarao je samo srdito, vikao je na njih. No katkad je Daši uspijevalo vidjeti i smiješak na njegovim usnama — kad je posao napredovao, a jednoć je pače počeo zvižducati.

I Daša je bila sretna. Sjedjela je šuteći kraj njega, pogađala njegove zapovijedi, pružala alat, ložila peć, grijala vodu i nosila jelo. Bilo joj je lijepo sjedjeti kraj njega, kad on radi, i slušati, kako pjeva drvo pod blanjom, željezo pod čekićem, i vidjeti, kako se sve više žare oči Stjepana Ilijića, kad gleda stroj. Takvima očima nije nikad gledao Dašu. Sad želi i živjeti i letjeti. Nestrpljivo radi, žuri se, svakoga časa gleda rijeku. Želi što prije odletjeti na novom stroju. Pa što! Neka leti. Ipak ga je ona našla među vršcima na Vitimu. Ona mu je dala stroj.

I ona mu je sama pomagala svršavati posao, da bi mogao odavde što prije odletjeti.

Na rijeci je već prošao led, doletjeli su prvi avioni, piloti su zvali Stjepana Ilijića, da leti na njihovim strojevima u Irkutsk, no on se samo smješkao:

— Odletjet ću na svojem — i više nije rekao ni riječi. Duskora je spustio stroj na rijeku, počeo ga kušati na vodi, onda u zraku.

Daša je vrtjela vijak i vikala:

— Kontakt?

— Jest, kontakt! — odgovarao je on. I motor je počinjao udarati.

To joj se sviđalo. Okreneš vijak — i evo kontakta! Kakav vijak treba okrenuti u njemu, u Stjepanu Ilijiću, da plane iskra, da dođe do kontakta? Ali ništa nije ni radila za to. Kao osuđena čekala je čas, kad će on odletjeti, zauvijek odletjeti. A vrati li se, onda kao prijašnji Uksus Ivanić...

— Sjutra ću poletjeti! — rekao je jednom Dašinu ocu.

A Daša je, čuvši to, ohladjela. Sad se, kad je napokon došao čas, koji je tako davno čekala, smela. »Šta će s njom biti, kad on odleti?« Nastojala je ne misliti o tom, pa i misliti nije bilo što. Živjet će, kao što je živjela — a šta bi još mogla? Raspaljivat će samovare, krpati momcima bluže, čekat će, kad on doleti, ostane li na pruži, spominjati ga, ode li s pruge. Ljubila je prvi put, no činilo se, da i posljednji.

Napokon je nastalo jutro, sunčano, jasno. Već od osvita bio je Stjepan Ilijić kraj stroja; Daša mu je onamo donijela kavu u termosu, ali on je samo mahnuo na nju i nije pio kave. Nešto mu nije bilo u redu u posljednjem času. Bio je srditiji od vraga. »Možda i ne će odletjeti?« — pomisli Daša, no nije se ni obradovala: odletjet će sutra.

A ipak, kad je nastupio posljednji čas, a Stjepan Ilijić, potpuno spreman na lijet, i prišao je najednom k Daši, da joj za sve zahvali i s njom se oprosti, požalje ona, što ne ostaje makar još jedan dan. Gledala ga je očima punima tako otvorene ljubavi, da se on pače smutio.

Nikad ga nijedna žena, pače ni ona prijašnja, nije gledala tako...

Stajao je kraj djevojke i nije znao, što da kaže.

— Odletjet ću, evo, — reče. — Hvala... za sve...

— Sretan put! — izustila je tiho.

On se okrenuo, pogledao rijeku — ondje se na valu lju-
ljao stroj; sad, na, će sjesti i odletjeti. Doletjet će u Irkutsk,
uvečer će doći kući, u pust, prljavi, momački stan. Ukopčat će
električni čajnik, počat će tražiti čašu, ne suviše prljavu i po
mogućnosti cijelu... Tako će opet početi život, kao što je išao,
sve nizbrdice...

A djevojka je sveđer stajala kraj njega. Ništa nije čekala,
ništa nije govorila.

— Zbogom! — reče i nespretno, nevješto joj pruži ruku.

— Sretan put! Lijepo vrijeme! — šapne ona ponovo i
digne prema njemu oči. Od njihova je pogleda pilotu najednom
bilo toplo i veselo. Pomislio je, da ga na svaki lijet prati dje-
vojka s takvim pogledom, letio bi lako... kako još nikad nije
letio. Kakva bi čudesa svršavao u zraku!

Trebalo bi joj to nekako reći, ali on je zaboravio govoriti
s djevojkama, a možda nije nikad ni znao. Stupao je na mjestu
s noge na nogu, mrštio se, bio zlovoljan, što nema riječi, a
vrijeme odlazi. Treba letjeti, sunce je već visoko, o obalu ne-
strpljivo udara val, ljulja stroj, a on stoji i ne može naći riječi.

— No, ta što stojiš? — vikne najednom, rasrdivši se, na
Dašu, kao što je vikao na mehanike, na startere, na motoriste.
— Hoću li dugo čekati? Gdje su tvoje stvari? Hajde, živo.
Letjeti treba, dok je vrijeme povoljno...

Pogledala ga je smeteno, ali on je, ne dajući joj da se
snađe, viknuo:

— No, brže!

— Odmah — šapne ona zbunjeno i potrči u kuću.

A on je stajao i gledao za njom i radovao se, što su se,
eto, porazgovorili i što se sve razjasnilo, pa nije sad osamljen
čovjek na zemlji.

Daša uleti u sobu, zgrabi kotaricu, turi u nju haljine,
košulje, koje su joj došle pod ruku, majčinu fotografiju, ne-
kakvu knjigu i istrči na ulazište.

— Zbogom, oče — zagri ga užurbano Daša. — Ne grdi me.

— Kamo, mahnita? — nije ništa otac razumio.

— Odlijećem! — vikne mu već u trku. — Odlijećem,
oče-e!

Motorist je viknuo »spoj«, pilot je odgovorio »Spoj-go-
tov!« — i Daša se našla u zraku nad rijekom.

Kako je bio, tako je otac izletio na ulazište. Tek kad se
stroj digao nad rijeku, on shvati, da je to kći, Daša, odletjela,

da je odletjela zauvijek s tuđim čovjekom, koji joj je sad ro-
đeniji i miliji od oca. »A ja? A ja?« — umalo te nije viknuo. —
A kako ću ja? Ta ja sam star, za mene se nema tko brinuti...«
Stroj se već uzvio nad vršcima kedara i zaokretao na smjer.
Starac je nehotice gledao za njim — nikad nije mogao mirno
gledati stroj u zraku, a ovaj je on sam, sam skupio iz ničega.
»Vidi, kako zaokreće!« — progundā nastojeći naći nedostatak
u zaokretu. Ali ga nije našao. Sve je bilo čisto, ispravno, sve
je bilo, kako je sâm nekoć radio. I gledao je zanosno, kako se
sjaju plohe i repne peraje na suncu, slušao, kako odmjereno
udara motor... Tako je, eto, i on nekoć, davno-davno, skoknuo
sa zemlje u nebo — kakav je to bio skok! Iz tajge, iz medvjede
zabiti — u nebo! A sad Daša... »A kćer... kćer je... — po-
misli on začuđeno — vidiš ti... junačina!«

U polarnoj godini ima jedan u doslovnom smislu riječi besputni mjesec.

Šta mislite, koji je to? To je... srpanj. Točnije: od 20. lipnja do 20. srpnja. Upravo u to vrijeme postaje Dikson otokom.

Parobrodi još ne plove, avioni više ne lete, psi ne trče. Jednom riječju, u srpnju ljudi sjede po kućama i čekaju. Srpanj je mjesec potpunoga bespuća, no zato i predosjećanja velikih puteva.

Čuditi se ne treba: u polarnom je kalendaru sve naopako. Ovdje je najsunčaniji mjesec travanj, a najružniji — kolovoz; ovdje je u listopadu već zima, a proljeće, bojažljivo i izmučeno dalekim putem, doklima ovamo tek krajem lipnja. I lipanj je ovdje — prelazni mjesec, hrbat godine, mjesec velikog očekivanja i nejasnoga nemira.

Upravo u to vrijeme navlači čiča Terenj s Istočne obale visoke, bijele čizme od dupinske kože, debelo ih maže vorvanjem, uzima pušku, palicu i duhan, prebacuje preko ramena putnu vreću i kreće na put.

— Kamo si se uputio, čiča Terenju? — susreće ga začuđeno njegov susjed po zanimanju, mlad momak, koji je zimovao prvu godinu. — Ta tko hođa za takva vremena?

— Ja hodam — odgovara jednostavno čiča Terenj — trinaestu godinu hodam.

— A kamo ideš, čiča Terenj?

— Pa na Dikson.

— Jesi li poludio, starče! Poldrug stotine kilometara! Ostani kod kuće! Uskoro će poći parobrodi.

— Dragi čovječe! — čudi se čiča Terenj — ta kako da ne idem. Ne pođem li ja, tko će onda ići?

— A zašto da ideš?

— Treba ići, čudače čovječe! Ja ti, brate, čitava života hodam. I u selu sam nekoć hođao. A tko će drugi poći? —

mrmljao on pogledajući nestrpljivo put. Dosadno mu je sve to tumačiti.

— Nemaš li kakve pošte za Dikson? — pita on oživljujući. — Ja ću je uzeti i poći.

— Pošte? — zbunjuje se susjed. — Ne, ta što... No, kad već svejedno ideš, uzmi nadirku.*) Predaj tamo... — pa šapatom dodaje: — Neka dođe, Nastja...

Čiča Terenj se smješka, prima radiogram i kreće na put. Ide i pjeva u brk pjesmu, koju je sam izmislio:

Dalek je put do mora sinjega... Eh!
Težak je put do otoka kamenita... Eh!
Gdje si, jarbole, gdje, zavjetni?
E — eh!

U tundri je — proljeće. Žubore veliki i maleni potoci. Stenjući pucaju rječice u gorama. Dršću tankim ledom smrznata pokrivena namreškana jezerca, lokve, mlake nepokretne rastaljene vode, koja oštro zaudara po mahovini i zemlji.

Voda je posvuda. Staneš li nogom u mahovinu — i iz nje se cijedi. Dirneš li mahovinast humak — i humak se cijedi. Staneš li bojažljivom nogom na led — i ispod njega pršti voda, zvučna, proljetna. Sva je tundra sad — jedna močvara. Oživljena jeca ona pod čizmama, meka i podatna, pokrivena žutom, prošlogodišnjom travom, te nježnom, proljetnom mahovinom, sličnom pilećim pahuljicama.

Proljeće ulazi u tundru bojažljivo i nesigurno. Zaustavlja se. Uplašeno zamire pod neočekivanim sjevernjakom, stišće se pod vijavičnim istočnjakom, pa ipak ide, ide... Već je spuzao s uvale snijeg, ali se još nije rastalio. Već se otkrio predjel za suprotnom obalom, ali led je još čvrst. Već su se pojavile guske, ali još nema komaraca.

Pod ledom na rijeci zbiva se oku nevidljivo veliko kretanje. Hidrolozi bilježe povišenje toplote i pad slanoće vode u zaljevu — sigurne znakove skora proljeća.

Ali na pothvatima i zimovalištima Istočne obale, gdje hidrologa nema, najsigurniji je znak — čiča Terenj.

— Uskoro će biti velika voda! — govori se radosno po kućama. — Čiča Terenj je već pošao.

Prekjučer su ga vidjeli u zaljevu Belužiju, jučer su mu čuli pjevanje na Sopočnom Kargu. On ide dvadeset dana pred

*) Nadirka = pisamce (nenecki).

velikom vodom. On ima svoje račune. Još se nije dogodilo, da se ne bi opravdali. Pravite bilješke u kalendaru, zarezujte rovaše na palici — nakon dvadeset će dana na onome mjestu, kojim je prošao čiča Terenj, biti velika voda.

On ide po mekoj obali i pjeva:

Hej ti, tundro probuđena... Eh!
Ti putiću besputni... Eh!
Moje nožice promočene...
E — eh!

Gaču guske pod nebom. Za gorom otegnuto riče jelen. Prodorno krešte polarne čigre. Raširivši važno svoj divan, proljetni nakit, nose se polarne sove nad rijekom i sjedaju na crne i zelenkaste hridine. Žustri lemingi pretrkuju uz srdito piskutanje pod nogama. Ispod humka je isprhnula debela, bijela jarebica, potrčala po snijegu njišući se s jedne strane na drugu kao trgovkinja.

— Hej, gospođo, čekaj! — vikne za njom čiča Terenj, koji nije dospio skinuti s ramena pušku. Gdje bi! Uplašeno je zagegala, uzletjela i — nema je!

A pod nogama se već motaju okretne šljuke — spletkarice šiljastih kljunova, pijuću kratkorepi uralski miševi u riđoj bundici, potrčala je lisica, oguljena, olinjala...

I sve to, što živi i oživljuje — žuri se, nastoji, viče, krešti, pjeva i raduje se proljeću. Čak se i na rijeci kida uz radosno praskanje.

Sve je sigurno, sve je pravilno, rokovi se zbivaju. Čiča Terenj se zadovoljno smješka u brk.

Prilazi k brvnari pod stijenom bakreno crvenom.

— Hej? — udara palicom o vrata. — Ima li gospodara kuće ove?

I čeka odgovor. U kući je tiho. Iz dimnjaka struji lak, turobni dimić. Smetovi kraj kuće već su se počeli taliti, iz njih su počele izvirivati na svijet rđave kutije od konzerva. One se, kao i visibabe, pojavljuju samo u proljeću.

— Ima li žive duše u kući? Odazovi se! — viče starac ponovo udarajući nestrpljivo palicom.

Vrata se širom rastvaraju, a na pragu se pojavljuje klo-
nuo, odrpani momak.

— No, zdravo, Arsenije!

— Zdravo! — odgovara nerado momak propuštajući naprijed gosta.

— Ne dočekuješ gosta lijepo — veli prijekorno čiča Terenj i zbacuje s ramena pušku i putnu vreću. — Zašto si zlovoljan?

Prelazi u sobu i gleda momka pažljivim, ali podrugljivim pogledom. Na stolu je — hrpa pisama, brzozavki i fotografija: ženčica prčasta nosa s kovrčicama ispod kapice; evo je iste u kožušcu, ona je i u sarafanu, golo rame blista se. Opet je ona na zidu. Smješka se sramežljivo i smeteno.

— Uhu! — izustit će čiča Terenj i sjeda na cjepanicu kraj peći.

Ipak ništa ne pita. Već mu je sve poznato, sve je shvatio. Znade i kakvu će mu poruku dati Arsenij. Skida čizme, meće ih kraj peći i šuti. Čeka i gleda, kako po staklu teku mutne strujice. Sluša, kako udaraju kapljice s krova.

Arsenij hoda šuteći po sobi, stavlja čajnik na vatru, šalice, kruh i meso na stol, onda se teško spušta na taburet.

»No kako ide posao ove godine?« — trebao bi upitati čiča Terenj po običaju, ali ne pita. Arsenij šuti, pa šuti i on.

— Prestala me ljubiti — šapće Arsenij. — Ne govori, čiča Terenju, ne protuslovi. Molim...

— Pa i ne protuslovim.

— A ja ti velim: kuja je ona. Evo šta je!

— I prošle si godine tako govorio. Ipak si se prevario.

— A sad se više ne ću prevariti, ne. Već se dvije nedjelje u toj stvari snalazim. Sva sam pisma prikupio... Jedno k drugome — mrmlja Arsenij. — Ne jedem, ne pijem, iz kuće ne izlazim... samo čitam... samo čitam...

— Jesi li se snašao? — pita podrugljivo čiča Terenj.

No Arsenij ne čuje ruganja.

— Evo — veli — evo. Gledaj sâm, starče. — Razlaže po stolu pisma. Tako i istražitelj razlaže stvarna dokazala.

— Evo — užurbao se — pisma od 20. studenoga. Prvo od ove godine. Vidiš na kraju: »vruće, vruće ljubim!« Vidiš li? Vruće-vruće... A evo — od 19. prosinca. Evo — »čvrsto ljubim...« Ne vruće, starče, nego samo čvrsto... Vidiš li?

— A što, zar je to gore?

— A evo posljednjega radiograma, svibanjskoga. Čitaj: »ljubim«. Jednostavno — ljubim. Bez ičega. A jesi li opazio vrijeme. Treći svibnja. Svibanjska stvar... Smotala se, kli-

pana je našla. Nije li jasno? — pitao je svečano. Gorka je to svečanost! Ne, sam ti pogledaj, sam... — i on tura čiči Terenju pisma.

Čiča Terenj vadi bez žurbe iz njedara naočari, nasaduje ih na nos. Gleda u pisma. Zaista: od 20. studenoga »vruće-vruće ljubim«, od 19. prosinca — »čvrsto ljubim«, a od 3. svibnja — »ljubim« jednostavno, bez ičega.

— No? — pita nemirno Arsenij.

Kakav odgovor očekuje? Utješljiv ili potvrdu zla nagađanja? Čiča Terenj vrti pisma neobično ozbiljno u ruci i šuti.

— No? — pita ponovo Arsenij.

— Proljeće je to... — izusti napokon starac — proljeće u tebi bjesni, momče.

— Proljeće? — pita zbunjeno Arsenij. — Šta tu ima posla proljeće?

Na peći je uzavrio čajnik. Čiča Terenj ga meće na stol i laća se jela. Arsenij ništa ne jede, nego vrti u rukama pisma.

— Ne protuslovi, ne protuslovi... — gundā on — ja sam ta pisma do rupa pročitao. Svaku sam riječ u njima pretresao, vagnuo. Ta nije riječ uzalud rečena. Svaka riječ ima svoj smisao.

— To ona sad kod tebe ima smisla, a ženčica tvoja ih onako meće. Kakva joj u glavu dođe.

— Nije tako, starče, nije. Riječ se od srca piše. Evo pismo od 20. studenoga... Znađem ga napamet. Teškoga je srca pismo pisano. Najprije se radi mene, očito, mučila... — lice mu postaje dobrim, nježnim, sive oči — modrima.

— Mučila se? No, evo... — potvrđuje čiča Terenj i smije se.

— A onda su počela zbunjena pisma... kao puna krivnje. U nečemu je zgriješila preda mnom. A posljednje je pismo — posve lako. Tako je bez srca pušteno. Piše: u kinu je bila.

— A zašto da ne ide u kino?

— Ali čemu da meni o tom piše? Ta ja ne idem u kino. No, idi, idi u kino — više on najednom kroz vrata, kao da nastavlja svoju davnu prepirku sa ženom. — Ali što mi pišeš o tom? Zar mi je slatko tako nešto čitati?

— Krv u tebi bjesni — klima glavom čiča Terenj. — To je od samotna života. Događa se...

U peći je pucketao naplavak, pougljenjene glavne rasi-pavaju se, planu posljednji put jarkim svijetlom i gasnu.

Čiča Terenj meće cjepanicu.

— Na Dikson ideš, čiča Terenj? — pita tiho Arsenij.

— Na Dikson.

Obojica šute.

— Hoćeš li uzeti poštu?

— Uzet ću je.

I opet dugo šute.

— I odgovor ćeš dočekati.

— Dočekat ću.

— Čiča Terenj ustaje i ide k ležaju. Prostire pustenu kabanicu, sprema postelju.

— Onda ću napisati... čiča Terenju — govori neodlučno i kao s krivnjom Arsenij.

— Napiši, napiši...

I dok čiča Terenj spava, sastavlja Arsenij radiogram. Dere listić za listićem, grize držalo i ponovo piše. Njegovo lice odrazuje naizmjenice sva ljudska čuvstva: od nježne ljubavi do bijesne srdžbe, od mahnita očaja do tihe nade...

Nakon četiri sata starac je već na nogama. Vrijeme je dragocjeno, a put dalek. Arsenij ga prati. Idu šutke. Na obali se rastaju. Arsenij čvrsto stišće ruku čiči Terenju i zagledajući mu u oči pita:

— Da čekam?

— Čekaj, momče, čekaj...

Sad put čiče Terenja vodi ravno preko zaljeva.

Arsenij stoji još dugo na visokoj obali i gleda, kako starac klima po ledu, kako preskakuje preko pukotina, kako propada u rahli, mokri snijeg, kako pada, kako se diže i ponovo ide. Vreća poskakuje na njegovim leđima. U vreći je brzjavka.

Napokon je prokleti zaljev iza njega. Čiča Terenj se penje na obalu. Otrasa snijeg s hlača, s čizama, sjeda na nešto suvlji humak i teško diše.

Da li su proljeća postala gorima ili više nisu nekadašnje godine, no put postaje starcu sve težim i težim. »Još ću godinu dvije ići, a onda u mir!« — misli on tarući znoj s čela i s vrata.

Nebo je nad tundrom modro, visoko, ponešto vlažno — onakvo, kakvo je kod kuće u travnju. Isto tako miriše zemlja, vlažna, razrovana. Jednako žubori voda. Isto tako gače guska na jezeru. Samo ševe nema.

Stenjući diže se čiča Terenj na noge i ide.
Već se ponovo čuje pjesma:

Hej ti tundro šutljivice... Eh!
Kraju daleki, zabačeni... Eh!
Gdje si jarbole, gdje zavjetni?
E — eh!

Ide izbirajući suvlja mjesta. Dobro je ići po valuticama, teže — po ljepljivoj, masnoj glini, posve loše — po uvalama: pod tankom, varavom snježnom korom — studena je voda.

A kad čiča Terenj ide uvalom, više ne gleda nebo. Nebo je — visoko. Voda je blizu. Ide oprezno, pipa snijeg palicom, lula se gasi, pjesma prestaje. Ako tu propadneš, ne ćeš se izvući — snijeg je prhak, nemaš se za što uhvatiti

Tako ide kroz uvale, diže se na humke, lunja po tundri i izlazi na usku stazu, koju su proprtile životinje. U riđoj glini su — otisci papaka. Trag je svjež. Vodi na sjever, čiča Terenju usput.

Starac ide po tragu i misli:

— Što tjera jelena na sjever? Obad! A u jesen sa sjevera na jug? Glad. A što tjera čovjeka ovamo? Ah, nemiran je stvor čovjek!«

Jelenska staza skreće oštro nadesno. Čiča Terenj morao bi ravno — i bliže je i suše — ali on sve ide tragom. Kakav obad tjera njega?

Na brežuljku se zaustavlja, diže glavu i posve kao stari, sijedi jelen njuši zrak.

Miriše po vlažnoj, sirovoj zemlji, močvari, ustajaloj vodi, travi, sparenoj pod snijegom — trpki, rđavi mirisi tundre. Vjetar ih nosi na čiču Terenja. Samo se mirisa životinjskoga ne osjeća. Slabe su čovjekove nozdrve, ali su zato oči dobre.

Pa u uvali, između dva humka, opazi čiča Terenj jelena.

Jelen je mršav, proljetni, nemirni. Uplašeno okreće glavu, očito također miriše. Nešto ga uznemiruje. No slabe su oči jelenove — on ne vidi, kako se k njemu šulja čovjek s puškom, ali zato su mu nozdrve dobre. Jelen plašljivo njuši zrak. Miris je uzbudljiv, zlokoban: miriše po čovjeku. Jelen skoči uplašeno u stranu... No čiča Terenj je već nanišanio. Granata glava točno se smjestila na očaniku.

Dva pucnja odjeknu u isti tren. Zastenjajući žalobno, pade jelen u snijeg, tijelo mu se grčevito trza i smiruje.

Čiča Terenj prilazi bez žurbe k lovini.

No pretiče ga zvučan dječji glas.

— To je moj jelen! — Iza hridi istrči momčić od kojih trinaestak godina, u golemoj vjeveričjoj kapi i s puškom.

— To je moj jelen! — viče on upozorujući i juri k mrtvoj životinji. Kraj njega staje i čeka, stisnuvši čvrsto rukama pušku, neočekivanoga takmaca. Sav se nakostrušio. Čak se krzno na njegovoj vjeveričjoj kapi uzdiglo.

Čiča Terenje prilazi bliže. Dječak ga uzbuđeno čeka, no vidjevši ga, spušta glavu.

— Vaš je jelen, čičo Terentiju! — veli turobno i okreće se, da sakrije lovca nedostojne vlažne oči.

— Odmah ćemo vidjeti, Mitjaj, čiji je jelen — odgovara starac i naginje se nad mrtvom životinjom. Smjesta nalazi rupicu na čelu među rogovima. Rupica je okrugla, točna, pa čiča Terenj nehotice uživa u točnu pogotku.

Ali treba naći drugu luknjicu, da ni za koga ne bude krivo. Čiča Terenj brižno istražuje tijelo, ali druge škuljice nema. Mitjaj uzbuđeno prati njegov rad, srce mu udara.

— Tvoje je zrno — govori čiča Terenj.

— Moje? — pita neuvjereno Mitjaj.

— Tvoje je. Na tvoju je stranu jelen gledao, pa je i zrno tvoje.

— Moje? — šapće zanosno Mitjaj, pa najednom zavikne na svu tundru — moje!

— Čestitam ti na prvoj lovini, Mitjaju! — čestita mu svečano starac. — Ta prva je?

— Prva!

— Velik ćeš lovac biti, Mitjaju.

Mitjaj ne zna, kamo da se metne od sreće. Htio bi biti solidan i ozbiljan. »No, ubio je jelena, pa šta je u tom?« Ali srdačna mu radost samo sijeva iz očiju. Pjege na nosu sjaju se kao zvijezde.

Čiča Terenj guli jelena. Ruke su u krvi. Krv je topla.

— Pij! — govori on mladome lovcu. — Ne ćeš nikad skorbutati.

Mitjaj naginje glavu k rani na grlu i pije toplu krv. Da nikad ne skorbuta, da bude snažan, smion i okretan lovac.

Ogulivši jelena i sakrivši ga, idu obojica — stari i mladi — prema kući i razgovaraju se ozbiljno kao dva stara lovca.

— Kakav je lov ove godine, Mitjaju? — pita čiča Terenj.

— Mogao je biti bolji — odgovara dječak. Ne pristoji lovcu hvaliti se, a grđiti lov nema radšta.

— Lisice sad nisu prijašnje... — tumači on važno.

— Nisu prijašnje?

— Lisica je sad lukava. Na meku više ne ide. Nije prijašnja.

— A ti se sjećaš, kakva je lisica prije bila?

Mitjaj se smeo. Očeva mu je kapa posve pala na nos.

— Ljudi su pripovijedali... — mrmlja.

— A možda i nisu lagali ljudi! — pristaje dobrodušno čiča Terenj. — Čovjek postaje pametnijim, zašto ne bi i životinja. No, a kako tvoja osnova?

— Svoju sam osnovu, čiča Terenju, čitavu ispunio.

— Za to si junak i udarnik. A je li osnova velika?

Čiča Terenj to iz pristojnosti pita. Kao i svi ljudi u tundri, čuo je i on za lovački ugovor Mitjajev. Sastavio ga je veseli nadglednik, koji je obilazio lovce. Mitjaj je dobio pušku, čamac, komad lovišta i osnovu: pet lisica. Postao Mitjaj pravim lovcem. Pa se i ne ponosi toliko puškom, koliko osnovom.

— Osnova je pet lisica, čiča Terenju! I još sam zeca ubio. Te pet jarebica. I evo jelena. Sad mislim poći na guske.

— Velik je tvoj promet, obrtniče! Bogataš si sad! Kamo ćeš s prihodima?

— Sve dajem tati — smućuje se Mitjaj. — Meni ničega ne treba.

— A kako je kod tate s osnovom?

— Kod tate? Kod njega je slabo...

Starac se smješka. Ali nastavlja razgovor, kao da nije ništa.

— A tamo je, sjećam se, u tvojoj osnovi još točkica bila. Što? Hoćeš li je ispuniti?

— Ispunit ću, čiča Terenju — odgovara nesigurno dječak. — Već sam došao do razlomaka.

— A ne lažeš li?

Mitjaj se pače uvrijedio.

— Pas laže, a ja sam čovjek. Možete me ispitati.

No sad je na čiči Terenju red da se zbuni. Češe zatiljak i veli:

— Slaboga si, brate, profesora za ispitivanje našao. Profesor i sam na prste računa. No ne tuguji, Mitja. Ali svoj posao

radi: uči se. Postat ćeš učenjak. Odvest ćeš se na magistralu, pa gledaj, možda ćeš i profesorom postati.

— Ne, radije ću ovdje ostati, čiča Terenju — veli dječak i diže oči k starcu. — Tu je lijepo!

— Lijepo je!

Već su došli do kolibe. Ona je dolje, na obali malena, tihoga zaljevića. Daleko se u zaljev pružio masivni grbavi rt Jefremov Kamen. Sad je nekako osobit. Nije tmuran kao u jesen, nije crn s bijelim poput kavkaskoga srebra s crnim, kao što je zimi, nego je sivkast, pače ponešto modar i lagan, lagan, gotovo bestjelesan. Oko njega — modar prislon leda, a dalje — nepregledna, mirna snježna ravnina. Snijeg je srebrn, dirnut proljećem, u njemu je već kovne mutnoće. U zaljevu je tiho. Sunce se mirno igra u ledenim šiljcima. Tundra drijema. Lak dimić nad kućicom i udaranje sjekire. Očito Trofimov gospodari. A unaokolo leži tundra, majka vlažna zemlja! Da upravo vlažna! Vlažnija i ne može biti.

— Lijepo-o! — pristaje čiča Terenj.

Spuštaju se kućici. Trofimov je zove posjedom.

Doduše, to je jedino obitavalište na čitavoj istočnoj obali, ograđeno plotom. Zašto je tu plot, Trofimov i sam ne zna. Tatova nema, skitnica je nestalo, vuci se ne zalijeću. Pa i zemlje Trofimove nitko ne ugrožuje. Na desetak kilometara unaokolo on je sam — gospodar tundre, jedini stanovnik i lovac.

No on je upravo taj komad kraj zaljevića ogradio, odijelio. Kao da se obranio od tundre: ovdje je moje, nastanjeno, Trofimovo, a tamo za plotom već je tuđe, divlji kraj, zabitno mjesto. I kuća je njegovna, ne kao druge, nego točna, topla i pametna. Prigradio je k njoj kućerak; kupaonicu je podigao u strani. Naplavak je napilio u jednake komade i uredno složio. Dvorište je iskopao kanalićima, da proljetna voda brže otječe. A po dvorištu je pustio da šecu guske — još je prošle godine ulovio dvije olinjale i pripitomio ih. One hodaju po dvorištu kao po živadniku i turobno gaču. Psi su se već naučili na njih.

— Dobar je gospodar tvoj otac! — veli čiča Terenj udišući slatki dim obitavališta, a u glasu mu se čuje ne samo odobravanje, nego i dobrohotnost, upravo onakva, kao i kod Mitjaja, kad govori o ocu.

Zatekli su Trofimova u dvorištu. On radi sa sjekirom oko saonica. Nad zemljom u dvorištu, koje se brzo suši, diže se

topla, proljetna para. I čini se, da Trofimov ne popravlja saonice, nego da priprema branu za proljeće.

— A ja sam jelena ubio — više Mitjaj. — Sâm sam ga ubio. Čiča Terenj je vidio.

— Vidi ti! — čudi se otac i pozdravljajući se s čičom Terentijem, veli — pokazujući sina — kao da se ispričava: — Lovac raste. Divalj.

Vodi čiču Terentija, da mu pokaže prirast u kući: kćer.

Kćeri su — tri mjeseca. Spava u kolijevci obješenoj o tram i u snu slatko cmače usnama. Kolijevku je Trofimov načinio sâm.

Dok se Trofimova domaćica trsi kod peći, muškarci puše i besjede. Razgovor je — gospodarski, a vodi ga Trofimov. Od srca mu je drago, što se našao subesjednik, ima se pred kim pohvaliti osnovama. Osnove su velike: zamišljeno je kuću pregraditi, kupaonicu proširiti, načiniti novu nastambu za pse...

— Ta ti bi morao gradove podizati, Trofime! — prekine ga smijući se čiča Terenj. — Kakav si ti lovac? Ti si — čovjek-graditelj.

— Pa evo i gradim — nasmiješi se ponosno Trofimov.

Domaćica meće na stol jelo. Muškarci spremaju lule u sare i uzimaju žlice.

— U novinama piše — govori između boršča i pečene jelenjine čiča Terenj — a meni su ljudi pripovijedali, da su učenjaci tobože pronašli takav gnoj, da će se i u tundri moći žito sijati.

— To bi bilo lijepo-o! — oživljuje Trofimov. — Koliko li je tu zemlje, bože moj! Da ju je podići, pa uzorati i zasijati... — čak zamire od zanosa, ali onda, mahnuvši žlicom, završuje: — samo mislim, da ljudi lažu. Zemlja je skroz zamrzla, gnojem je ne možeš osvojiti — pa dodaje, uzdahnuvši: — A zemlje je mnogo!

Nakon zasitna jela razgovor prestaje. Domaćica se bavi s djetetom. Spomenuvši se, očito, dodatka k ugovoru, sjedne Mitjaj za knjigu. Poduprijevši šakama obraz, čita mičući usnama. I svakoga časa baca pogled kroz prozor — pogled ptice u krletci. Trofimov je na čas izišao po poslu, s dvorišta dopire udaranje njegove sjekire.

A čiča Terenj sjedi kraj prozora i zamišljeno puši. U kući Trofimova je toplo i domovno. Miriše po kupusnoj juhi, mo-

krim pelenama i ovčjem krznu — po seljačkim mirisima, nemirnima. A čiča Terenj misli o tom, kako je teško samcu živjeti na svijetu. »Lijepo bi bilo, vrativši se pred veliku vođu kući, zateći u svojoj kući, no kćer, kako li... ili sina... unuke... Nego vratiš se kući, a tamo nije ni naloženo«.

Takve mu misli svagda dolaze u glavu, kad je gost kod Trofimova.

Noću odlazi čiča Terenj dalje. Noću je lakše ići — smr-zava se. Trofimov mu uručuje brzojavku i moli, da sam vidi, hoće li je cijelu predati. U brzojavu je temeljito navedeno, kakve namirnice mora Trofimov nabaviti za narednu zimu. Popis je dug.

Domaćica nabija torbu čiča Terenja jelom i moli ga, da na Diksonu nabavi zgusnuta mlijeka.

Mitjaj ide ispratiti starca.

— A tebi, Mitjaju, što da donesem? — pita nježno čiča Terenj.

— Knjigâ meni. Svoje sam sve izučio.

— A što još?

— A još... — oči Mitjajeve planu — a još nož, čiča Terenju. Onakav, kakav vi imate, da životinju param — i namrštivši zabrinuto čelo, dodaje: — bez noža je sasvim loše, ne mogu biti.

Do jutra je čiča Terenj već daleko za Jefremovim Kamenom.

Kamen je morao prijeći. Pošao je bio u zaljev, ali je tamo kraj obale takva proljetna zbrka, da ne možeš proći. Čiča Terenj se pače uplašio: nije li se prevario u roku! Proljeće je rano došlo.

»Kod nas kod kuće zacijelo su već odavna poorali i posijali! — misli nježno čiča Terenj — ozimi je usjev već i klasao. Kakvo je proljeće bilo kod kuće? Lijepo bi bilo, da je složno!«

I on se spominje rodnoga kraja. Po navici još uvijek govori: kod nas kod kuće, u selu. A u selu ga se vjerojatno nitko više i ne sjeća. Tko ga je upamtio, zaboravio je, a tko ga nije poznavao, taj se i ne brine za to, je li čiča Terenj na svijetu ili nije.

Samo čiča Terenj sve pamti, da je iz gubernije Permske, kotara šadrinskoga, a ovdje da je čovjek došljak, privremeni, iako živi već trinaest godina.

Lovački poslovi i seljačke brige — sve se pomiješalo kod čiče Terenja, pa i sâm ne zna, što mu je bliže. A tu ima još muke sa Arsenijevom ženom. A Trofimovoj — mlijeko i Mitjaju — nož. Evo Mitjaj već svoj pravac znade. On nije iz Šadrinska, ne.

Razmišljajući tako ide čiča Terenj po tundri, a svaki mu je kamen tu poznat, svaka su mu vrata otvorena, svako se srce rastvara pred njim spremno i s povjerenjem. Ulazi u tuđe kuće, a odmah i u tuđ život; tuđi poslovi i brige postaju njegovim poslovima i njegovim brigama.

»A Mitjaju — nož — misli starac prilazeći kući Ždanovljevoj. — Već ja znadem, kakav mu treba! — korice od moržove kosti, a držak crn, usukan«.

Ždanova nema u kući. U vrata je usađen lovački nož, na nožu bilješka: »Čiča Terenju! Jelen je na peći, duhan na stolu, čaša — i sam znadeš, gdje je. Ubrzo ću doći. Ždanov«.

Čiča Terenj nije ogorčen. Nije ni očekivao, da će za povoljna, sunčanoga dana Ždanova zateći kod kuće. Kako je Trofimov svagda na svojem posjedu, tako je Ždanov vazda u lovu. Čiča Terenj je već vičan gospodariti u Ždanovljevoj kući bez domaćice.

Obitavalište Ždanovljevo je — siromašno, momačko. Samo je oružja mnogo. Ima ga i po zidovima i po tramu, i u kutovima. U hladnom prisoblju vise lisice. Čiča Terenj potresa rukom kitnjaste repove, bijele s točkicama i smješka se. Sad da i ne dođe Ždanov — čiča Terenj znade, kakav radiogram treba predati.

Tako se već uobičajilo odavna: ulazeći u prisoblje Ždanovljevo baca čiča Terenj svagda prvi pogled u »spremište« — kakav je prihod krzna. Ako je prihod dobar, ostatak će Ždanov još preko zime u radu, ako li je godina bila slaba, bez prihoda, pa Ždanov nema čime pokriti primljeni predujam — povratiti će se na magistralu. Ždanov je nerado dugo dužnik. Prvorazredni mehanik, odlazi onda u tvornicu i čitavu godinu odrađuje svoj dug. U tom se vremenu ni s kim ne razgovara o lovu, o tundri — on je samo mehanik prvoga razreda, profesor svoga posla. No godina je prošla, dug je podmiren, pa umotavši brižljivo instrumente u krpu Ždanov traži isplatu i ponovo odlazi u lov. Zato, jer nije mehanika, nego je lov — zanimanje njegova srca.

Evo zašto je čiča Terenj mogao, zavirivši u spremište, bez pogreške reći: ove će godine Ždanov ostati u lovu.

Osim lisica i oruđa nema u Ždanovljevu obitavalištu što gledati, pa čiča Terenj, našavši na peći jelenje meso, na skrivenu mjestu — špiritić, a na stolu — duhan u kesici — najede se i liježe spavati. Spava on čvrsto bez snova.

Uvečer se iz lova vraća Ždanov. Sagnuvši se, ulazi u kuću, meće u kut pušku, otkapča i baca na pod pojas, na kojemu je lovina — guske.

— Došao si, dobitniče! — dočekuje ga veselo čiča Terenj. — Još nisi istrijebio svu divljač u tundri?

— Nisam svu — smješka se Ždanov. Smiješak mu je nevjest: oči se više smiju, negoli usne.

— Jer govori se — nastavlja čiča Terenj — životinje se spremaju napisati tužbu protiv tebe. Nema nam, vele, života od Ždanova.

Ždanov se svlači, pere i sjeda za stol. Sjeda i čiča Terenj predosjećajući besjedu. Jer svaki će polarnik reći: dobra je čašica nakon smrzavice, kupka — nakon puta, ali je najsladji razgovor s umnim čovjekom uz lulu.

I starac bez žurbe počinje razgovor o lovu. Sa svakim čovjekom treba govoriti o glavnom: s Trofimovim — o gospodarstvu, s Arsenijem — o ženi, sa Ždanovim — o lovu, drugi razgovor ne vrijedi s njim počinjati — ne će odgovoriti.

— Eto već su i guske tu — govori čiča Terenj zagledajući u sive oči Ždanovljeve. (To je — poziv na razgovor.)

— Kakve su to guske? — smješka se Ždanov. — To su slabe guske. Samostalnih gusaka još nema.

— Doći će skoro. U širokoj već led popucao...

— Zar? — pita nerado Ždanov, pa se razgovor gasi i ne razgorjevši se, kao vatra od sirova granja.

No, pa što, s umnim čovjekom ugodno je i šutjeti. Obojica puše lule i gledaju u vatru.

No sad Ždanov mrmlja nešto sebi u brk.

— Što-o? — pita starac.

— Kažem — grune Ždanov ne dižući glave i gledajući pod — ne znaš li, kakva cvijeća ima na zemlji?

— Cvijeća?

— Cvijeća.

— A što će ti cvijeće? — čudi se čiča Terenj.

— Tako. Zanimljivo je.

— Cvijeće! — smješka se čiča Terenj. — Vidi, cvijeće... Ta već trinaest godina nisam, dragane, nijednoga cvjetića vidio.

— A i ja, ma da sam vidio, ali nije bilo čemu, pa i nisam upamtio.

— Cvijeće! — mota se u glavi čiče Terenja, a sam brzo smišlja: »Čemu je Ždanovu zatrebalo cvijeće? Nije badava upitano, nije takav čovjek«.

— Cvijeće — govori međutim. — Cvijeća ima svakojakoga. Evo ima cvijeće ruža. Njezino je zvanje — kraljica cvijeća. Još je ljubica, pa maćehica također. To je naše cvijeće, seosko.

— A još?

— Još? Što još? Ima preslica cvjetić. Pa onda đurđice. Pođeš tako u šumu, a on se već, dragan, zvončić pokazuje ispod jele. Kao da zvonči.

— Ne, to nije ono...

— Nije ono? No, onda razlićak, od njega se pletu djevojkama vijenci. Kamelije. Onda ruža...

— Ružu si već rekao.

— Rekao sam. Vidi! No, šeboj, rezeda, tulipan. Važan je cvijet — tulipan. On je na gredici kao redarstvenik, nadut, ohol...

— Božur je još — govori Ždanov. — Sjećam se, bio je takav cvjetić — božur. Rumeni. Ima još georgina, astre, ruže.

— Ružu sam ja rekao...

— A, da. A je li lijep cvijet ruža?

— Lijep je. A čemu će ti to?

— Ne, to ja samo tako.

Ušutio je. Sad već šuti stalno.

Čiča Terenj se sprema na put. Ždanov piše brzojavku.

Lijepe su ti lisice ove godine, Ždanove — govori čiča Terenj takvim glasom, kao što se govori — »lijepi su ti kraštavci ove godine, Ždanove«. — Mislím tako, da prve vrsti nema manje od polovine, što?

No Ždanov šuti i piše.

— Dobra je godina bila — nastavlja čiča Terenj preobuvajući se. — A kakva će biti buduća? Godina jedna drugoj ne nalikuje. Kako su ti stupice, dobro? Ne trebaju popravka?

Ždanov diže glavu i govori ne gledajući Terenja:

— Odlazim ja...

— Što?

Čiča Terenj spušta čizmu.

— Kako? — pita on još jednom zbog nečega šapatom. Ždanov mu pruža brzojavke.

Tri su: dvije u poslovnicu, u njima se saopćuje želja Ždanovljeva, da ode s lova, treća — u Moskvu. »Trustu zelene izgradnje« — čita čiča Terenj naslov. — »Molim petoga srpnja poslati košaru ruža u vrijednosti od stotinu rubalja adresa Arbat 32 stan 8 Tatjani Loginovoj Novac vam šaljem poslovnicom Tajmirtrusta. Lovac Ždanov«.

Čiča Terenj dugo gleda brzojavku. Ždanov stoji kraj njega. Obojica šute: Ždanov smučeno, čiča Terenj — prijekorno.

— A što, da čekam odgovor? — pita napokon čiča Terenj.

— Ne — odgovara tiho Ždanov.

Onda dodaje klimajući glavom još tiše:

— Odgovora ne će biti.

»Što li se to događa, ljudi dobri? — misli smeteno čiča Terenj klimajući po tundri — što li se to događa na zemlji? Ždanov šalje ženi cvijeća!«

Potpuno zbunjen stupa on kraj riječna korita i razmišlja: »Kakva je to Loginova? Žena Ždanovljeva ili znanica? Zašto da se odgovora ne čeka? Zašto odgovora ne će biti?«

»Evo i Ždanov je... to... — misli ogorčeno čiča Terenj — smotao se čovjek. A kakav je lovac bio! Kakav je muškarac bio! Kakva je to sila — žena?!«

Diže oči prema rijeci, kao da od nje očekuje odgovor.

Ali rijeka žubori samo svoje. Nad njom prelijeću luda ptičja jata. Pobjednički proljetni žagor razliježe se u zraku. Sa svakoga kamena dopire ptičje cvrkutanje. Kao da kamenje pjeva.

Iza rta dostiže čiča Terenj lovce na dupine. Ima ih stotina, idu brzim hodom po ledu, žure se na mjesto lova, u zimovališta se ne svraćaju, griju se i jedu kraj vatara na obali. Do široke su doplovili po Jeniseju za ledom, dalje ih led nije pustio, pa idu pješice.

Čiču Terenja dočekuju radosno: mnogi poznaju starca. Okruže ga bučnom gomilom, sa svih se strana pružaju ruke i kese.

— Nešto vas je mnogo ljetos — smije se čiča Terenj ogledajući pogledom šarenu gomilu lovaca. Opaža u njoj mnogo

nepoznatih, mladih lica. — Jesu li kolhoznici? No, kako je kod kuće? Jeste li poorali?

Prigodom sastanka proglašuje se odmor ravno na ledu. Ljudi se razmještaju kraj velike vatre i neprekidice ispituju čiču Terenja:

— No, hoće li ljetos — dupina mnogo biti?

Čiča Terenj se srdito otresa:

— Zar sam čarobnjak? Odakle da znadem?

— Čarobnjak, čarobnjak... — smiju se lovci. — Ti znakove poznaješ.

— Znakove! — srdi se starac. — Ako je glava na rame-nima — to je »znak«: čovjek je pametan. Ništa vam ne ću reći, kazat ću samo jedno: sleđica je ljetos mnogo.

— A šta tu ima posla sleđica? — pita bojažljivo mlad momak debelih usana. On drži čiča Terenja očito i zaista čarobnjakom.

— Nerazumljivo ti je, dojenčiću? — mršti starac kosmate obrve (oči se smiju). — Zagonetka! Sleđica je malena riba, kolik prst; pliskavica je velika životinja, kolika je krava. Sad shvati, što od čega ovisi — sa zadovoljstvom opaža, da je momak-dojenac od čuda čak i usta otvorio, pa svečano svršava. — A evo odgonetke. I zviđer i riba i čovjek — svaki za hranom ide. Pliskavica za — sleđicom, lisica za — lemingom, čovjek za — životinjom. Tako je to, dojenčiću.

Lovci zovu starca da ide dalje s njima.

— Zajedno je veselije! — govore ne želeći se rastati s veselim starcem.

Ali on za odgovor samo klima glavom.

— Na tom hvala! Ali ja moram svratiti u stranu. Gospodaru tundre se idem pokloniti.

— K djedu Kurašu? — čudi se predvodnik skupine. — Zar starac još živi?

— Sve će nadživjeti! U staraca je čvrsta kost.

To govori ponosno. Diže se na noge, uzima palicu i gleda, pokrivši oči dlanom, prema istoku, onamo, gdje se modre gore.

— Idem! — veli jednostavno i ne praštajući se mahne palicom, odlazi.

Lovci dugo gledaju za njim.

A on ide, visok, uspravan, mršav, nepoderiv je i on i njegove čizme od bijele kože.

Sad ne pjeva, ne smije se u brk, ne naginje se nad travicom i kamenom. Ide se pokloniti gospodaru tundre, bojažljiv, uljudan, onakav, kakav je bio prije trinaest godina, kad je prvi put išao k djedu moliti savjeta, zaštite i blagoslova. Evo i rječice, koja se čak i na kartama zove rječicom djeda Kuraša. evo i obitavališta.

Čiča Terenj brižno otresa pred pragom snijeg s čizama i ulazi.

Djed Kuraš leži na krevetu u čistoj, bijeloj košulji, svečan i svijetao. Ta svečanost plaši čiču Terenja, pa brzo skida kapu, užurbano se klanja.

— A-a! — pozdravlja ga djed Kuraš. — Šumski je vjetrogonja došao! Sveđer hodaš, mladiću?

— Hodam, Jegore Kuzmiću.

— A ja, brate, ležim.

Baba Darja s lupom tura lonac u peć.

— Ne plači! — više joj srdito djed — ne plači, čuješ li! Ne volim.

Ali baba i ne plače (ne umije ona plakati).

— Kamena je — gunđa djed — da bi suzu spustila. A muž joj umire. Ne tkogod!

— Dat ću ti ja umrijeti, vraže! — više najednom baba. — Vidi, našao je vrijeme!

— Nisam ja, majko, vrijeme našao — kori je prijekorno, ali meko djed Kuraš. — To je, majko, vrijeme mene našlo. U kakvu sam se zabit od njega sakrio, a evo ipak me našlo...

Čiča Terenj oprezno prilazi krevetu i sjeda na tronožak. Htio bi pripaliti lulu, ali se ne usuđuje. Trebalo bi nešto reći, ali nema riječi. Najednom je osjetio: trinaest je godina proletjelo kao jedan čas... Zar će djed Kuraš zaista umrijeti?

— Da, poživjeli smo — veli djed Kuraš. Htio bi govoriti pred smrt, nagovoriti se do sita, mnogo toga treba reći, mnogo je proživljeno, mnogo je bilo promišljeno (u tundri se dobro misli), mnogo se saznalo — sve treba reći, sve. I djed se Kuraš od srca raduje, što je k njemu došao čovjek, došao čuti starca — pa je i umirati lakše.

— Da, poživjeli smo... — veli on uzdišući. — Vrijeme je već i... na onaj svijet seliti.

— Rano je još... — umeće bojažljivo čiča Terenj.

— Nije rano, mladiću, nije! A pravo da kažem: ne će

mi se. Ta tko umire, a? Djed Kuraš umire. Ovoga kraja vladar. Što? Govorim li pravo?

— Pravo, pravo...

— No, dakle! Kad sam ovamo došao, nije traga ljudskoga bilo ovdje. Bilo je to... Hej, Darja, koje smo godine došli?

— Devetstotina i druge, starče.

— Vidiš. Trideset ljeta i tri godine. Došao sam ovamo sa ženom i djetetom. Ogljedali smo se. Medvjedi predio. Žena plače.

— Lažeš, nisam plakala.

— Plakala si. Ti si, vraže, cmizdrava. Plakala si, velim ti. A ja njoj — šuti! Ni riječi! Ne treba tu, budalo, plakati, nego pjevati. Šta si u selu bila? Robinja si bila. Svima robinja. Vlastelinu — robinja. Redaru — robinja. Starješini — robinja. A ovdje? Ovdje smo nas dvoje, Darjuška, sami vlastelini, sami carevi. Vidiš li, kakvo je prostranstvo! Od stana do stana stotine vrsta. A koliko je životinja! Koliko ptica! I sloboda! Pjevaj, tuci, suze lijevaj — sve u svojoj slobodici.

Zamišljeno spušta glavu na grudi i dugo šuti. Čiča Terenj boji se povrijediti njegove misli i šuti također. Baba Darja stoji, namrštivši se, kraj kreveta i gleda, podbočivši šakom podbradak, muža. Lice joj je kao od kamena, a oči suhe, no kraj usana stisla se dva nabora i u njima je sve: i velika nježnost i velika bol.

— Slušaj, slušaj mene, mladiću — više iznenada srdito djed Kuraš. — Ne prekidaš me... — prelazi preko svih srditim očima. Čini mu se, da je čitavo vrijeme govorio, a ne mislio u sebi, ali da ga ne slušaju, da ga prekidaju.

— Pa i tako šutim... — opravdava se uplašeno čiča Terenj.

— Ne prekidaš me! Ne ću te zlu naučiti. Nisi samo ti dolazio k meni poučiti se. Slušaj.

I počinje dugu pripovijest o tom, kako mu je omiljeo taj zabitni kraj, ta rječica i kamenje u njoj, kako je podigao kućicu, kraj kućice — stupice, kako je počinjao shvaćati premudrost tundre i druge učiti poslu, kako su počeli k njemu dolaziti po savjete, a sâm je — išao po pamet k Nencima (»jer laže se, da su oni divalj narod, to su — najpametniji ljudi na zemlji«), pa sad može štošta naučiti ljude (»da je tu učenjak, mogao bi prema mojima riječima debele knjige napisati«), nego sad umire, a posao nema kome ostaviti. Narađala Darja čopor djece, a gdje su?

— Gdje je naš Serjoška, Darja?

— Serjoška je u lovu na pliskavice, djede.

— A gdje je Petruška?

— Petruška na Murmanu leti.

— A Vasek?

— Vasek je na Čeljuskinovu rtu.

— Lutalice! — grdi ih djed. — Po bijelu svijetu lutaju, a otac umire sam.

— Pa pričekaj s umiranjem, djede — govori laskavo čiča Terenj. — Čekaj sinove. Ja ću ti ih sve skupiti.

— Da pričekam! To ti, brate, mladiću, ne ovisi o meni. To još kakvu će odluku stvoriti smrt. Ali ipak — sinove ću dočekati — govori iznenada i odlučno prelazi preko sviju srditim pogledom. — Opet plačeš, Darja? Šta me prije vremena pokapaš? A koga si se vruga ti, šumski duše, snuždio? Zar se tako djeda Kuraša pozdravlja? Pjevaj pjesmu, veseljače. No!

Baba Darja pače rukama plješće od negodovanja.

— Šta si naumio? — viče. — Šta si naumio?

— Pjevaj pjesmu, Terenju! — zapovijeda odlučno djed, pa se čiča Terenj, kao i prije trinaest godina, iskašljuje i počinje pjesmu:

Hej ti, tundro, hej beskrajna... Eh!

Rodna majko — ne maćeha... Eh!

Slobodice naša — slobodna...

E-eh!

Djed Kuraš ga sluša, klima po taktu bradom, ali mu glava sve niže i niže pada na uzglavnicu. Zaklapa oči i teško diše.

Čiča Terenj prekida uplašeno pjesmu i baca se k starcu. Djed nešto šapće, čiča Terenj teško shvaća riječi.

— Sinovima napiši... neka se požure... Ne ću ih moći dugo čekati...

Teška srca odlazi čiča Terenj iz kuće Jegora Kuraša. I čini mu se, da je i put postao težim i noge da su slabije. »Ta ni moja smrt nije daleko. Svi mi kraj njezinih stupica hodamo, pa ne znamo, kad će nas uhvatiti.«

A tundra zuji i pjeva. Evo i gospodar umire, a ona se ne brine. Sve ide svojim redom: puca led na rijekama, tali se snijeg, jure u zaton rječice, tuljani probijaju u ledu rupe —

sve radi sad za proljeće, sve ide svojim redom. Trofimovu je do nove kupaonice, Mitjaju — do lovačkoga noža. Arsenija muči ljubomor, a Ždanova — ljubav, susjed očekuje Nastju, galeb krešti, lisica trči, tuljan se na suncu grije. A umre li čiča Terenj, ipak će susjed čekati svoju Nastju i obradovati se joj se, kad dođe.

Napokon se u daljini zaplavio Lemberovljev rt. Tu je posljednje zimovalište na putu k Diksonu.

Tako je i na karti napisano: rt Stjepana Lemberova. A Lemberova je čiča Terenj osobno poznao, nije se jednom s njim kraj špirita grijao. Stjepan Lemberov bio je običan čovjek, toboljski tesar i gonič pasa, proživio je dug, skitnički život na sjeveru, učestvovao u prvoj Zieglerovoj ekspediciji na zemlju Franje Josipa, a onda u ekspediciji na »Herti«, tražio je »Sjedova«, živio na Diksonu, sagradio kupaonicu, a godine 1920. je umro. Na njegovu grobu i sad stoji križ od sivoga naplavka, a na karti je tiskano njegovo ime.

I ime djeda Kuraša je na karti. Možda će i zatonić, gdje živi čiča Terenj, jednoć prozvati njegovim imenom? Ipak ne će bez traga nestati sa zemlje čovjeka, ne će se rastaliti kao snijeg u proljeću.

Razmišljajući tako o životu i smrti prilazi čiča Terenj kući Povojnikovih.

Sagnuvši se, ulazi u nisko prisoblje, rastvara vrata, za kojima se čuje vika i plač, i zapada u tučnjavu.

Da nije odskočio u stranu, bio bi starac pokojnik: kraj njega je s fijukom proletio stolac, udario u vrata i razletio se u trijeske.

Tuku se braća Povojnikovi, mlađemu je lice ogrebano do krvi, starijemu po usni teče rumena strujica, a oko mu je nabreklo. Žene vrište i također ulaze u tučnjavu. Žena starijega, mršava i srdita, navaljuje raširivši prste, na protivnicu; njezini su nokti strašni; žena mlađega, punašna, malena, u pode-ranoj bluzici, brani se čim može, ali najviše suzama.

— Mir kući ovoj! — izušćuje tmurno čiča Terenj i zbacuje vreću s ramena.

Povojnikovi se smjesta smiruju. Žene užurbano skapčaju bluze, mlađa se sakriva iza zastora. Braća taru krv s lica i smeteno se okreću. A on šuteći prilazi k stolu, polagano se spušta na stolac i meće na stol ruke.

— Ljetos je proljeće rano . . . — govori, kao da nije ništa

vidio. — U širokoj je led pukao prije dva dana. Lovci na pliskavice vele: Ljetos je kod Gorla led. — Ravnodušnim pogledom mjeri sobu: polupane stolce, prevrnutu klupe, kolijevku, u kojoj napršće plače, pa istim glasom pita: — No? Što niste podijelili?

Stariji Povojnikov, golem, nečešljani i lijeni seljak strasne, tupe snage, a mlađi — spletkar i lupež. Zabada, vjerojatno, mlađi. A on prima i batine. Žena starijega je — žena-vještica; žena mlađega — ovca i budala. Započinje, vjerojatno, starija, ona i hucka muža . . . Sve to znade čiča Terenj i pita bez nade, da će pomiriti braću i njihove žene.

Mlađi Povojnikov počinje prvi iznositi što mu je krivo. Govori piskutljivim, ženskim glasom bacajući srdite poglede na brata i njegovu ženu. Stariji smeteno šuti, za njega govori njegova žena. Ona nadvikuje sve i sipa na čiču Terenja hrpu spleta i krivica — sve su to obične trice, sve od neuglađenosti života. Koliba je tijesna, a ljudi — bodljikavi poput ježeva u rupi.

U takvoj je stvari teško biti sućem. No čiča Terenj pokušava pošteno da se u svemu snađe.

— Stojte, građani — veli on strogo, metnuvši naočari. — Dajte po redu. Ti dakle, Semjone, govoriš o stupicama?

Ali ga nadvikuju glasovi prepirača, pa on, mahnuvši beznadno rukom, ušuti i skida naočari.

Prepirka plane novom snagom. Kreštavo više Povojnikov mlađi, maše rukama i sve se vrijeme obraća k čiči Terenju bacajući sa strane poglede na bratovu ženu. Muklo grdi žena starijega, za zastorom pišti žena mladoga. Napokon nadvikuje, ne izdržavši, stariji Povojnikov, koji je sve vrijeme šutio, sve svojim snažnim grlom. Sad će doći do tučnjave!

Ali čiča Terenj, na kojega su u buci posve zaboravili, čuje plač u kutu, ustaje, prilazi kolijevci, naginje se k dojenčetu i govori srdito:

— Eh, ljudi, ljudi! Dijete ste probudili . . . Roditelji!

Da li zbog toga, što je to rekao od srca, ili zato, što se svađa najednom iscrpla, no Povojnikovi se smjesta umire.

A u tišini, koja je iznenada nastupila, čuje se, kako dijete plače. Ono plače uporno i uvrijeđeno.

Kod Povojnikovih se čiča Terenj ne zadržava. Nema vremena, a ni volje.

U prisoblju tura mlađi brat užurbano starcu pisamce.
— Pošalji brzozavku — šapće uzbuđeno — neka nas rastave. Ubit će me.

Stariji stiže čiču Terenja tek za rtom. Skida kapu i pruža starcu papir. Ne čitajući meće čiča Terenj brzozavku u vreću.

— Eh, ljudi, ljudi! — klima on glavom. — Zvijeri u brlogu.

Povojnikov smeteno obara čupavu glavu.

— Ne osudi — moli on muklo i širi ruke.

Dug je put do mora sivoga... Eh!

Težak je put do otoka kamenoga... Eh!

Gdje si, jarhole, gdje zavjetni?

E — eh!

Sad je zavjetni jarbol provirio iz magle. Evo i crnih hridina. A za hridinama je već sivo more. Put je svršen.

Čiča Terenj ulazi u Diksonov zaljev. Snijeg je s leda otišao, pa je zaljev — kao dvorište dobra gospodara — čist, kao metlom pometen. Samo se u jamicama u ledu crni smeće — ali i ono je odozgo pokriveno tankom, prozirnomo ledenom koricom... Nalik na staklene kugle, ukras ormara.

Najprije čiča Terenj odlazi na radiostanicu. Tu istresa svoju vreću i gleda, kako u eter jure i brige Trofimove, i ljubomor Arsenijev, i ljubav Ždanovljeva. Otkucan je posljednji radiogram. Sad je posao čiča Terenja — čekati. I slušati.

Sjedi u zajedničkoj sobi, okružen polarnicima, pijucka kavu iz velike šalice, naslađuje se zaslađenim limunom i sluša. Sluša požudno, sve želi znati: i što se u svijetu događa, i kakve karavane dolaze, i gdje je ljetos led. Čitave sate sjedi kraj reproduktora, ovijen oblacima duhanskog dima, dugo stoji kod karte, na kojoj su zastavicama označene brodske pruge. Ispituje sinoptike, radiste, mornare broda, koji zimuje. S njim se ljudi rado razgovaraju, umije on i upitati i slušati i svoju riječ umetnuti. Ništa ne zapisuje — takve mode nema, on i ne zna, da se novosti mogu zapisati, ali što je čuo i shvatio, to je čvrsto upamtio. Kuhar govori, da je čiča Terenj posve »nadjeven novostima« — a starcu se sve čini, da je saznao malo.

No ostati predugo na Diksonu ne smije. Proljeće se žuri: ljetos je rano. Već je u svojoj ljepoti: kiše i magle. To i jest polarno proljeće. Čiča Terenj ponavlja zabrinuto u glavi robove, obratni put bit će težji.

— Ljetuj s nama, čiča Terenj — nude mu radisti.

Ali on samo klima glavom za odgovor:

— Nikako ne mogu, dragane, ovdje ljetovati. Čekaju me ljudi.

Ali i otići ne može nikako. Evo već su sa sviju strana primljeni odgovori na brzozavke, samo ga od Arsenijeve ženice nema te nema.

— Kakve li žene, kakve lakoumnice! — srdi se čiča Terenj, ali ne odlazi s otoka, čeka: kako bi mogao Arseniju na oči bez brzozavke?

S bolju gleda, kako se pod kišom tali led na zaljevu — već je sav rupičast kao sir. Pocrnjeo je i stisnuo se snijeg na sjevernim obroncima gora. A odgovora od žene sve nema. Proletjelo je nad otokom prvo jato gusaka. To su već samostalne guske, a odgovora nema. Svi su rokovi minuli, a odgovora nema i nema. Radisti odluču pomoći čiči Terenju u nevolji.

— Dozvat ćemo je k mikrofonom. Laže, javit će se.

I zaista, drugoga dana bude čiča Terenj pozvan u raciju.

Našao se pred mikrofonom i začuo ženski glas:

— Halo! Slušam...

Starac se pače smeo. Ta što je to, ta to je glas iz Moskve... Ta on će sad reći, a u Moskvi će čuti. Tu se ne smije kazati zaludna riječ, tu će te čitav svijet čuti.

— Halo! — odjekne nestrpljivo u uhu ženski glas. — No, što ne odgovarate?

— »Mušičava damica« — pomisli čiča Terenj i najednom se rasrdi: vidiš babe! Još više. Led će sad, na, krenuti, a ti ovdje sjedi, njezino pisamce očekuj.

— Ja sam susjed vašega muža... — reče u mikrofonom neuvjeren, da će se njegove riječi čuti.

— Ah, susjed. Veoma mi je, veoma drago. No, što radi, kako je, jadnik moj? Ah, znate...

— A tako, da ružno činite, draga damice. Ružno — kazao je čiča Terenj u telefon i pače glavom zaklimao. — Reći ću ti starački, jednostavno. Da si mi kći ili snaha, ja b... — no tu ga je radist trgnuo za rukav, pa je stao. — No, tako dakle — promrmlja on.

— Ne razumijem — smela se ženica. — Što to govorite?

— To velim — vikne čiča Terenj srdito u mikrofonom — da se tako ne smije. Muž ti, ženo, nije igračka, i ne treba njime vrtjeti. Jesi li primila radiogram, reci?

— Primila sam...

— A šta je s odgovorom? Ne mogu ja ovdje hladovati. Pa i muž čeka. Je li on tvoj muž ili što?

— No, muž je...

— A kad je muž, treba ga poštovati. Makar je muž, a ipak je čovjek. I srce ima. Ne uznosi se! Tebi zabavice, a on ne jede, ne pije... san je izgubio.

— Napisat ću, napisati... — požuri se žena. — Još danas ću napisati... Ah, on je glup!

— Što, napisat ću? — vikne čiča Terenj. — Nemam više vremena čekati. Možeš li razumjeti: skoro će led poći. Led! A! — mahne on rukom. — Što da joj o ledu tumačim...

Radisti, koji su se grčili od smijeha za vrijeme toga razgovora, odluče smjesta pomoći čiča Terenju.

— Građanko — reče u mikrofonski radist — izdiktirajte radiogram, a mi ćemo ga predati susjedu.

— Samo da bude dobar radiogram — zagundra čiča Terenj. — Loš ne ću ponijeti.

Radist počinje zapisivati... »Živa sam i zdrava, veoma sam te se zaželjela...

— Zaželjela si se, kako ne — bubne starac. — Još za kino napiši.

... — veoma zaželjela... Ne mogu te dočekati. Novac sam primila, ali sav sam već potrošila. No to nije ništa, ma da mi je teško. A onda ostani zdrav, čuvaj se. Ljubim te. Tvoja Frosja.

— Ne, ne! — vikne čiča Terenj, koliko je imao snage. — Ne primam takvu brzojavku. Ne primam.

— Šta ti to, djede? — začude se radisti.

— Jednostavno ljubim ne primam. Neka bude čvrsto-čvrsto, vatreno ljubim, onda ću ponijeti. Varaš se!

— No, čvrsto... čvrsto... vatreno — zatepa Frosja — kako ste čudni!

Radisti su napisali »čvrsto-čvrsto, vatreno«, pa je zadovoljni čiča Terenj nakon jednoga sata koracao sa svojom vrećom na plećima po zaljevu dirajući led palicom i pjevao.

Sad samo da dospije kući prije velike vode! Čiča Terenj ide brzom hodom, gdje može — ravno kroz tundru, gdje se ne može — ravno kroz zaljev. Žuri se. Treba dospjeti zaći na sva zimovališta, svima pisma razdijeliti i iznijeti, što je najvažnije,

novosti. Kapce, kako vele Jakuti, pinelj, kako govore Čukči.

Velika je stvar — novost! Čovjek, koji znade novost — potreban je, poželjan čovjek u tundri. On dobiva počasno mjesto u kući.

No čiča Terenj ne ponosi se novostima, on njima ne trguje. Obilno ih dijeli svakome, koga susretne, pa smjesta dobivaju krila i lete po tundri. Novosti važne, potrebne: o tom, kuda ide ljetos led, a kad treba karavanu očekivati i čim su barke natovarene, i kakvi ljudi dolaze, i kakve cijene za životinje voze i kakav se red očekuje. Sve je čiča Terenj saznao, sve, što je saznao, razdijelio je.

U kući je Povojnikovih neočekivano i nenadano zatekao mir. Očima ne vjeruje: za stolom sjedi složno čitava obitelj, lica sviju su blagdanska, svijetla, žene su u ružičastim bluzama, stariji je Povojnikov počešljan, na licu mlađega je srdačnost, ogrebotine su zarasle.

— Mir kući ovaj! — mrmlja čiča Terenj i već razmišlja, da li bi predao radiograme iz poslovnice ili ne.

— Čiča Terenj je došao! — viču radosno obje žene i vuku starca k stolu.

Ne shvaćajući ništa sjeda, prelazi preko svih očima — mir, mir napisano je na svima licima — i, obradovavši se, diže čašu:

— No — veli da i nama i vama i svima dobrima ljudima bude! — Pa pije.

Objed prolazi bučno i složno. No nakon objeda poziva mlađi starca u stranu i pita:

— No, kako je?

— Donio sam vam rastavu — govori neodlučno starac. — Ili u nevrjeme?

Mlađi se zamisli. Onda veli:

— Daj ipak.

Starac predaje radiogram iz poslovnice: mlađi ostaje na Lemberovu rtu, stariji se ima preseliti na zimovalište Ždanovljevo.

— Kako to? — govori najednom glasno mlađi. — Zašto da Ivan seli? I ja mogu vrlo lako otići.

Svi se u sobi napregnuto smiruju.

— Vidiš ti! — nasmjehne se krivo mlađi. — Kakva pred-

nost Ivanu. Lov Ždanovljevi je poznat, s našim se ne može uporediti.

I najednom baca brzojavku u lice starijemu i pišti:

— Naprijed si otrčao! Spretan si!

Stariji Povožnik se još nije ni u čemu ni snašao, a žena je njegova već navalila na Semjona, a Semjonova na njega. Tučnjava počinje smjesta, pucaju ženske bluže, lete stolci...

— Stojte! Stojte! — viče iza glasa čiča Terenji. — Jeste li vi ljudi ili ne? — Kojekako se izvlači iz tučnjave, zgrabi vreću i pušku.

— Tfu! — pljuje na pod i brže van.

»Kakvi su to ljudi? — čudi se, pošto je ostao sam. — Tundra je široka, a njima je tijesno...«

Ali nema vremena razmišljati o Povožnikovima. Nema vremena misliti. Sad samo gledaj, te gledaj. Led postaje tanjim, pukotine su postale golemima, kao rupe, tundra je mekana, pod svakim je kamenom lokva, rijeke su potekle, razlile se, težak je put, mokat.

A vremena je malo!

»Hoću li još zateći djeda Kuraša živa?« — misli zabrinuto čiča Terenji.

Djeda Kuraša nalazi kraj kuće. Starac leži na klupi i grije se na suncu.

— A-a! — dočekuje on čiču Terenju. — Dugo hodaš, mlađiću! Prije si znao brže ići.

— To su prije noge radije hodale — šali se čiča Terenji. — Sad su se moji samohodi istrošili. Moram nabaviti automobil.

— Nabavi, nabavi. No, kako si išao? Sretno?

— Dobro. Doputovat će k tebi, Jegore Kuzmiću, sinovi. Dočekaj ih!

— A-a! — smješka se djed u bradu i ne može sakriti smiješku. — Doputovat će ipak, lualice. Uplašili se. A ja ću leći i, ne dočekavši ih, umrijeti. A? — i on se smije svojoj prijatnji.

Čiča Terenji počinje izlagati novosti. Najprije državne, političke.

— U Moskvi su sagradili put pod zemljom — saopćuje. — Zove se metro.

No djeda Kuraša ne zanimaju moskovske stvari. Jednom

za uvijek ograničio je svoje zanimanje na stvari Arktika. Tu je njegova kuća, njegov posao, njegova djeca.

— No, kako je tamo... kakvi će lijetovi biti? — pita on.

»To je pitanje za Petrušku« — bilježi u sebi čiča Terenji i pripovijeda o lijetovima.

— A što se za životinje čuje? Kako ide ljetos pliskavica, kako tuljan, kako morž?

»A to je za Serjožu« — domišlja se čiča Terenji i pripovijeda o lovu na životinje.

— Tako, tako — klima odobravajući djed. — A jesi li čuo za polarne stanice? Kako je ljetos na Diksonu? Ili na primjer na Čeljuskinovu rtu.

»A to je već Vaska« — smješka se čiča Terenji i pripovijeda o Vaski, to jest o stanici na Čeljuskinovom rtu.

Sad su sve novosti iznesene. Može se i na put. Djed se srdi, što gost odlazi tako brzo, ali razumije — zadržavati se ne smije.

— Ostavio bih te još na dan — govori mu na rastanku starac. — Ali noge tvoje nisu ljetos one prave. Žuri se. Ne ćeš dospjeti do velike vode.

Čitavoga dana sipi kiša, sitna, drska, pa kad se čiča Terenji dokopao do Ždanovljeve kuće, nema na njemu suhe niti.

Ždanov ga dočekuje kao uvijek šuteći, ni za što ga ne pita, vodi ga u kuću, pa dok čiča Terenji skida sa sebe mokru odjeću, vadi iz sanduka svoju i daje je starcu.

Onda obojica sjedaju k vatri i pale lule.

— Poslao sam — saopćuje ukratko čiča Terenji. Sa Ždanovim se učiš kratkoći.

— A-a! — odazove se ravnodušno Ždanov.

— Odgovora nisi naredio da čekam?

— No?

— Ja i nisam čekao — dovršuje čiča Terenji i pruža k vatri noge u vunanim, Ždanovljevim čarapama.

Obojica šute i puše.

Čuje se, kako kiša udara o prozor.

— Ipak je — govori iznenađeno čiča Terenji zijevajući — neko pisamce za tebe stiglo...

Lice Ždanovljevo počinje se polagano crvenjeti. Ali ništa ne govori, ne požuruje čiču Terenju, samo brzo povlači iz lule — a ova se, kao na zlo, ugasila.

Čiča Terenj vadi iz vreće radiogram i tura ga Ždanovu.

»Primila sam vaše ruže, dragi prijatelju. Hvala vam od svega srca. Često se i toplo spominjem našega susreta u tundri, pa vam još jednom kao i onda velim: dobar ste vi, ispravan čovjek. S radošću vas očekujem u Moskvi, dođete li slučajno ovamo. Srdačan pozdrav. Tatjana Loginova«.

Dugo, vrlo dugo čita Ždanov radiogram, pa iznenada počinje sam pripovijedati o Tatjani Loginovoj, o tom, kako se s njom sastao prošle godine petoga srpnja, u tundri (ona je geolog), kako mu je pošlo za rukom iskazati joj uslugu, neznatnu, a evo sjeća je se, i kako je mislio na nju od onda, svu je zimu mislio, a misli i sad...

— Otputovat ću u Moskvu. Pogledat ću je. Samo ću je pogledati. I natrag ovamo.

— Hoćeš li se sâm povratiti? — upita čiča Terenj kao nenamjerno.

Ždanov baci na nj bijesni pogled i riče:

— Sâm! Nego šta misliš? Sâm, vrag da te uzme!

U kući Trofimovljevoj meće čiča Terenj vreću pravo na stol; sva se obitelj sabire naokolo, pa starac svečano dijeli darove: Mitjaju — knjige, domaćici — zgusnuto mlijeko u kutijama i staklenice s lijekovima i prašcima iz bolnice, Trofimovu — gospodarske sitnice.

Mitjaj vrti u ruci knjige i gleda čiču Terenja ispod čela.

— Šta ti je? — pita otac.

— Ništa — mrmlja Mitjaj, naprčivši usne. — Prevario me...

— Ah, da! — veli čiča Terenj udarajući se rukom po čelu. — Gotovo sam zaboravio!

I smiješeći se lukavo izvlači iz džepa nož i daje ga Mitjaju.

Darovi su podijeljeni, sad — novosti. Trofimovu treba pripovijedati opširno. To nije Ždanov, nije djed Kuraš. S Trofimovim se može dugo i sočno razgovarati o politici. Nagađati, hoće li biti rata ili ne, pa kakva se može očekivati ljetina u kolhozima i kakva cijena za životinje.

Kao svagda, čiči se Terenju ne da otići iz tople, domovne kuće Trofimove. Lijepo bi bilo ostati i sjedjeti tako kraj vatre, pušiti, razgovarati se, slušati, kako udara kiša u prozor, kako se kopra djevojčica u kolijevci i kako cvile psi u prisoblju.

Pa i da se reče, dosta se već nahodao za svoga života. Starčevo je mjesto kraj peći.

No pošto je ispričovijedao sve novosti, ustaje, istrese lulu o peticu, prebacuje vreću preko ramena, oprašta se i izlazi.

Čitavim putem od kuće Trofimove do nastambe Arsenijeve grdi Terenj posljednjim riječima Arsenijevu ženu. To je radi nje izgubio tri dana na Diksonu. Tri dana, zar je malo reći! Tri dana, kad je svaki sat dragocjen. Sat načini proljeće.

— Vidiš vražje babe! — psuje starac preskakujući preko pukotina i propadajući do grudiju u ledenu vodu. — Ah, baba prokleta! Da si mi kei ili snaha, ja bih...

K nastambi Arsenijevoj dovlači se posljednjim silama. Na njemu je sve mokro. Dršće i od studeni i od umora, proklinje put, babu i sebe radi toga, što se upleo u te stvari. »Vidiš, kakve su stvari nastale u tundri: ljubav, ljubomor. Nikad toga nije bilo. I ljudi su postali nemirnima, i proljeća gorima, i voda studenijom — do kostiju probija, pa i kosti nisu više one (glavno su kosti), što su nekoć bile. Čitavo te tijelo boli, posve si se nahladio, starče. Eh, poslovi!«

Ali kad se Arsenij, mršav, bradom obrasao, strašan, nestrpljiv baca k njemu u susret i viče: — No? No? No? — odgovara mu starac u prvom redu cvokoćući zubima od studeni:

— Donio sam, donio. Čvrsto ljubi. Daj da se ugrijem, čekaj, do dođem k sebi...

Ali prije svega predaje Arseniju radiogram, jer duša čovjeka boli vazda silnije od kostiju.

Arsenij trga radiogram iz ukočenih starčevih ruku i požudno čita.

— Vidiš li! Vidiš li! — mrmlja, rasplinuvši se sav od smiješka. — Vidiš! — gundā on.

I već je duša izliječena. A kosti — što je za kosti? Kosti su staračke vične — povratile su se i one. Ponovo se može na put.

— Ne odlazi! Ne odlazi! — moli Arsenij. Čovjek ne može ostati sam, sam s nesrećom, ali još teže — s dugo očekivanom radošću. Sad bi samo govorio, govorio, pripovijedao o ženi, o tom, kako ga ona ljubi, a on nju i kako će divno živjeti...

— Ne odlazi, čičo Terenju, zlatni čovječe! — moli ga Arsenij. — Sad upravo moramo gucnuti!

No starac misli na susjeda, koji također čeka. I njega, zacijelo, srce boli.

Treba ići. Treba ići.

Susjed stoji na visokoj obali i gleda u zaljev. Nad Jeni-sejem je — rika. S lomljivom puca led, ledene se sante sukobljuju, sa škripanjem se prevrću i razbijaju; stup snježne prašine stoji u zraku.

»Sad čiča Terenj ne će poći zaljevom! — misli turobno susjed. — Sad će krenuti obalom, okolo. I ne treba ga danas očekivati«.

Posljednji put baca pogled na led u kretanju, pa najednom opazi daleko, daleko u zaljevu osamljenu, crnu pojavu: vrti se među ledenim santama, skače. Susjed se zagleda i pun strave prepoznaje čiču Terenja.

— Čiča Terenja! — više uplašeno. — Šta radiš?

Ali starac ne čuje. Oko njega je — lomljava, rika i trijesak. Led mu puzi ispod nogu, čvrsta se ledena polja iznenada lome na najsigurnijem mjestu i zalijevaju vodom. Velika voda dolazi, kako da s njom starac iziđe na kraj!

— Ta prokleta baba! — psuje, spomenuvši se Arsenijeve žene i vrti se po ledenoj santi. Do obale je daleko.

A na obali se vrti susjed. Nehotice ponavlja starčeve kretanje na ledu i plješče rukama: »Ah, kakve li nevolje! Šta je sad, a? Propao je starac!«

Najednom se odlučuje, trči k čamcu, gura ga u vodu, skače u nj i odbijajući se od leda motkom, žuri se u pomoć. Čamac klizi među ledom, komadi leda lete na nj sa sviju strana.

— E-ej! — više susjed. — Čiča Tere-enju!.. Drži se!.. Drži-i-i!..

Starac je opazio čamac.

— Ta čemu si? Če-emu? — više srdito. — Zgnječit će te, vra-aže!..

— Drži-i-i se!.. — dolijeće do njega.

A starac, pljunuvši bijesno, skače na susjednu santu, a s nje na drugu i još na daljnju, u susret čamcu.

Nakon pol sata oba su šabra*) na obali. Obojica su mokra od glave do nogu, obojica izmučena.

*) Susjeda.

— Doputovat će Nastja... — govori starac. — Kad voda prođe, ona će doći. — I predaje mu radiogram.

Smutivši se, čita ga susjed. Čiča Terenj gleda, kako kraj njega jure sante s tragovima njegovih koraka. One jure u more.

— Je li dobro, što će Nastja doći? Što? Kako misliš? — pita smučujući se susjed. — Čovjek bez žene nikako ne može živjeti.

— To je istina — slaže se starac. — To je već tako — i gleda kretanje leda.

Susjeda je najednom stid radi njegove radosti: »Ta što ja sve o sebi i o Nastji! Treba starca upitati«.

— No, a ti, čiča Terenju, što si primio od kuće? Dobre vijesti?

— Od kuće? — smije se starac. — Pa ja, dragane, nikakve kuće nemam.

— A rođaci?

— Ni rođaka nemam. Samac sam. Kao maslačak na međi, sâm... Tako je to!..

— A kome si radiogram poslao?

— Ja? Nikome.

— Pa zašto si išao? — pita u čudu susjed.

Ali starac ne odgovara.

Dolazi velika voda — to je najzanimljivije.

»Ipak sam dakle stigao!« — misli starac i skida kapu, kao da pozdravlja veliku vodu.

Vjetar je — deset jedinica. Oluja.

Golem čovjek stoji, raskrečivši široko noge. Vjetar ga ljulja, hoće ga prevaliti, on se odupire.

O čizme, o krajeve kuhljanke udaraju bijesni snježni valovi; snježna prašina ključa kao pjena. Čovjek se nagnuo i zaklonio lice zaledjelim šalom.

Sve je bijelo, mutno, varljivo unaokolo — niti je noć, niti dan, ni zemlja, ni nebo. Stvarnoga svijeta kao da i nema — sve je išibano vjetrom, izopačeno vijavicom i zasuto snijegom. Niti ima crta, niti obrisa. Sve je uzvitlano, uzdignuto, zahvaćeno vjetrom i ubačeno u igru.

Samo je čovjek stvarnost u svojoj modroj kuhljanci s kukuljicom i u kožnatim čizmama.

Samo on stoji, sve je unaokolo u kretanju. Kraj njega s tutnjavom leti kamenje, komadi leda, smetovi snijega, humci, pokriveni jadnom mahovinom. Pobješnjeli prizemni vjetar kida snježni tundrin pokrivač; milijuni snježnih zrnaca prelaze u kretanju: ogoljene gore, humci i hridine; sve se trga s mjesta i juri pokoravajući se vjetru. Sav svijet — mutan, kosmat i ubodljiv — s fijukom juri kraj čovjeka.

Već je teško stajati na mjestu i protiviti se kretanju. Treba se sakriti, kao što se sakrivaju ptice i životinje, ili ići. Ali čovjek u kuhljanci nema kamo da ide i nema gdje da se sakrije: njegov traktor uletio je s motorom u snijeg i zamro, poderano platno nad karoserijom gotovo i ne štiti od vjetra. Unaokolo ni nastambe, ni vatre, ni dima.

Čovjek u kuhljanci isteže vrat, kao da želi vidjeti nešto sprijeda. Golem mu teret svija leđa. To je vjetar. Vjetar sjedi na njegovim ramenima i srdito ga gura naprijed. Čovjek se odupire. Vjetar je jak, ali čovjek je jači.

Unaokolo je sve zahvaćeno strjelovitim, otržitim kretanjem. To nije vior, nije slijepa mećava, niti vrtlog. To je —

jurnjava. Jurnjava uraganske brzine. Neprekidni i usmjereni trzaj naprijed.

Ima svoj pravac: prema sjeveroistoku, prema moru. S gora se lomi golo, bakreno zeleno kamenje i tutnjeći i poskakujući juri na sjeveroistok. U zaljevu se s bukom valjaju oštri ledeni šiljci i njihovi komadi, te jure prevrćući se, lomeći se i mrveći se prema sjeveroistoku. Razbarušena vjetrom puši se tundra, po njoj putuju smetovi — na sjeveroistok, na sjeveroistok! Podižući hrpe snijega juri strjelovitom brzinom prizemni vjetar — na sjeveroistok, na sjeveroistok! I čini se, da se sva tundra trgla i da je pojurila, tjerana vjetrom, na sjeveroistok, prema daleku moru.

Samo čovjek stoji na mjestu, licem k sjeverozapadu i ne čini ni koraka naprijed. Šal mu već ne štiti lica, šal je strgnuo vjetar, još trepće unaokolo oko vrata, naduvava se i najednom, raširivši se, pojuri prema sjeveroistoku. Fijučući i zavijajuću juri kraj njega kosmati svijet.

A onda se čovjek okreće prema vjetru. Čini to polagano, vrlo polagano. Mora svladati otpor strašne snage: čvrsti olujni zid. Zaokreće u krugu kao avion: najprije zanosi desno rame i isteže desnu ruku, onda čini poluokret i prima udarac vjetra u grudni, izdrži ga i ostaje na nogama, onda čini još poluokret i zaklanja lice rukama.

Sad stoji protiv vjetra. Bijesan, bodljiv pljusak bije mu lice, kao da ga udara tisućama igličastih grana. Čovjeku naviru suze na oči, cure po obrazima i smrzavaju se. Lice mu je odrvenjelo, ne osjeća više kože. Grčevitim naporom otvara usta, da udahne i boji se, da mu koža na obrazima ne pukne, da ne ispuca.

Suviše mnogo je vjetra: čovjek se guši, sad će uz buku pući pluća.

A onda počinje vikati:

— E-hej! Ti! Budalo! — Glas mu tone u zavijanju divlje oluje, ali on uporno i srdito viče vjetru. — Ti! Budalo! No? Idem. Čuješ li? Idem. No? Hej ti!

Čini mu se, da je lakše ići, ako se viče. Počinje pače pjevati, srdito, bijesno. Ali za pjesmu nema daha. Može se samo vikati, grčevito, otržito: »O-o! A-a! He-ej!« Ili zavijati, kako zavija vuk.

Svaki korak dobiva borbom. Lakše bi bilo puzati, ali čovjek se uporno drži na nogama, pada i diže se. Ide šireći ru-

kama čvrst vjetreni zastor. Guši se, sopće, pljuje gustu pljuvačku, ali ide.

I evo, napokon se iz bjelkaste magle pojavljuju mutni obrisi nečega tamnoga i bezobličnoga. Napokon! Pobjednički maše šakom mećavi, podiže platno i uvlači se u karoseriju. »Kod kuće« je.

Snijegom tare zamrzle obraze.

— Jesi li ti, Ignjate? — čuje drugarev glas.

— Da, ja sam.

— No?

— Što — no?

— Jesi li izvidio?

— Jesam.

— No? Je li vjetar popustio? Hoćemo li skoro krenuti?

Ignjat nagađa u glasu svoga druga nadu, ali odgovora nemilosrdno i podrugljivo:

— Popustio je, Kostice, spavaj. Deset jedinica. — I srdito se, neveselo nasmije.

... Prolazi mnogo sati, koliko — ne zna se: nitko ne gleda na sat. Vremena nema, samo je vjetar i ljudi, koji oslušuju vjetar.

Katkad im se čini, da oluja popušta. Dižu glave i pažljivo oslušuju.

— Čuješ li? — dovikuju oni. — Čuješ li?

Ali novi udarac vjetra gasi nadu, ona trne kao iskra u stepi. Ljudi se opet povale ničice i umuknu, stisnuvši se u svojim vrećama. Ignjat se pričinja, da bezbrižno hrče, Kostica uzdiše. U trećoj vreći netko tiho stenje i kašlja. Odnekud odozgo siplje se neprestano sitni snijeg, pada na lice i tali se, ali tome su već vični.

— Taj vjetar... — mrmlja Kostica — nikad ne će prestati. Vječno će trajati. Što da se radi, što da se radi?

Umuknuo je na časak, pa opet mrmlja ne obraćajući se nikome:

— Što da se radi, što da se radi, do vraga!

— Čekati! — začuje se oštar glas iz treće kukuljice.

Kostica zadršće i zašuti.

U tišini se čuje, kako škripe daske karoserije. Ignjat se puzeći dovlači do crna sanduka kraj ruba. To je — maleni, jednostavni radio s reproduktorom »Rekord«. Ignjat meće na

uši slušalice, svi dižu glave i požudno slušaju. Iz cijevi izlazi zlokobno fijukanje, kao da radiostanica ne šalje glazbu, nego oluju.

— Moskva — uzdiše Kostica. — Moskva...

Fijuk reproduktora slijeva se sa zavijanjem vijavice. Od toga se čini, da je vjetar postao srditijim, još bjesnijim. Ignjat skida slušalice i šutke se uvlači u vreću.

— Čekati? — mrmlja Kostica. — Kako dugo čekati, profesore? Dok naši kosturi ne budu pokriveni snijegom? Kad se putuje psima, može se barem pojesti pse, a mi...

— Čekati! — začuje se ponovo profesorov glas, pa Kostica brzo ponovo umukne.

Dugo se prevrće u svojem krznenom kavezu. Htio bi govoriti, čuti ljudske glasove. Osluškuje bučno disanje drugarevo i govori:

— U Moskvi sam živio na Patrijarškim Prudovima... Poznata su vam ta jezera? Zimi bijela, a ljeti zelena. Zašto čovjek ne miruje na mjestu?

Čeka. Nitko ne prihvaća razgovora. S bukom udara od vjetra naduveno platno.

— Kao dječak sam sanjario o jedrima — šapće Kostica. — Htio sam postati mornarom, a postao sam geologom. Ali nikad, pače ni u najluđim sanjama, nisam sebi zamišljao, da ću kao štakor crkavati u vreći, koja smrdi po psima. — Ponovo čeka, pa više, ne izdržavši tišine: — Ta recite makar riječ, de!

S bukom se prevrće na lijevu stranu i zapne nogom za hrpu ruda, koje su natrpane kraj ruba. Kamenje se s tutnjavom kotrlja po podu. Čuje se zveka razbijena stakla.

— Bočica? — viče uplašeno profesor. — Razbili ste je...

— Ne, ne... — odgovara brzo Kostica. — To je ručna svjetiljka.

— A-a! — umiruje se profesor. — Tako-tako!

— Čuvam bočicu kod sebe, profesore. — Da je to komad zlata, ne bih ga mogao čuvati brižnije.

— To je više od zlata, Kostice. To je — nafta.

— Da, da... Nafta. Znadem. Nafta — to je život. Ostanemo li živi i dospijemo li napokon u Moskvu — ta vi u to vjerujete, profesore, zar ne? — pripovijedat ćemo, da smo našli naftu na Sopci. I one kapljice... kako su kapale na pješčenjaku. I podrhtavale u boci, u koju smo ih lovili. I mirisalo je po nafti. Ukusan miris. O, ostanemo li živi!..

— Kostice! — presijeca mu riječ zlovoljno profesor. — Odučite se, molim vas, govoriti u slobodnim stihovima. To ne pristaje geologu.

— Slušam, profesore — šapće uvrijeđeno Kostica i umukne.

U kolima nastupa potpuna tišina. Samo se pokatkad začuje hripanje i kašalj profesorov, koji ih želi prigušiti, ali od toga kašlje još jače.

... Prolazi još mnogo dugih sati.

Oluja se stišava. Njezini udarci slabe, u njima nema više prijašnjega bjesnila. Rika prelazi u mrmljanje, u njemu se osjeća zasićenost. Sve to niže k zemlji pada vjetar. Oslabivši, više ne leti, nego puzi.

Razilazi se mutna pelena, koja je ovijala svijet, sve dolazi na svoje mjesto, svijet je ponovo stvarnost. Bijele gore. Bijelo nebo. Bijela tundra.

Usred te šutljive, bijele pustinje crni se malena točka. Sad se vidi: to je teretnjak-svudahod. Radiator je omotan vatnim pokrivačem (na kojemu je snijeg), vrh karoserije prevučen je debelim platnom (na platnu je snijeg), gumene su gusjenice stroja duboko utonule u snijeg. Uokolo — ni žive duše, ni ljudskoga traga. Pače i kolotečina je, koju je prooraio svudahod, davno zametena, pa se činilo, da svudahod niotkale nije došao i nikamo ne ide.

Ali evo se zatreslo platno, prosuo se snijeg, a iz stroja se izvuče čovjek u kuhljanci. Širi ramena, proteže se — čuje se, kako mu pucaju kosti — onda zbacuje kuhljanku. Sad je u riđoj košulji, u pižikovim hlačama s krznom prema vani, u kapi s naušnjacima i golemim, do lakata dugim šoferskim rukavicama. Ima cigansko, oštro lice, crnomanjasto ili neoprano, velika, grabežljiva usta i velike zube.

Dugo stoji i podrugljivo gleda gore, tundru i nebo. Kao da želi reći: »No, umirili ste se?« Po zemlji struji prizemni vjetrić, kao da jure srebrni potočići; udubine u snijegu nalik su na kamenito riječno dno.

— Veseo mjesec svibanj! — govori podrugljivo mehanik, pljuje i uvlači se u kabinu. Uskoro se opet pojavljuje. Sad je u njegovim rukama — lopata. Tura je u snijeg, a sam obilazi polagano oko stroja, gospodarski se ogledava, okucava, opipava.

i klima glavom. Onda se laća lopate i počinje odbacivati snijeg. Snijega je mnogo, stroj je sav u smetovima.

Radi brzo, odmjereno, ne ispravljaajući se. Za njegovim leđima rastu gore zgnječena snijega.

On je sam u kretanju — unaokolo sve se ukočilo. Mirne su gore, nepokretna je bezglasna tundra, na bijelu se nebu jedva opaža pomicanje oblaka. Sve se umorilo, sve je zamrlo, usnulo. U svemu je sklad i mir — onaj nevjerojatni krotki mir, kakav biva samo nakon oluje. Čini se, da je sve, što je dovukao, položio i razbarušio vjetar — smetovi, udubine, komadi hridina, ledeni šiljci — da je sve to bilo ovdje vječno, vazda, da je sve bilo ovako, kako je sad: drjemovno i nepokretno.

Samo je čovjek u pokretu. Njegove ruke, ramena, leđa, sve je u hodu. Ruše se pod lopatom smetovi snijega, snježna prašina ključa poput pjene.

Sad vjeruje, da će svudahod krenuti. Kidajući ledene šiljke, odbacujući tvrde komade snijega — krenut će, krenuti!

Za Ignjatovim leđima začuje se škripanje koraka. Ne obazirući se on znade: to je Kostica.

Kostica ide pomalo ljuljajući se. To je — blijed, mršavi mladić sa sivim naočarima, s rijetkom rusom kosom. Lice mu se oteglo, obrazi upali, oko usta ima dva nova, duboka nabora.

Ide polagano kao bolesnik podupirući se teško o lopatu. Naginje se, uzima šaku snijega, lakomo jede i kašlje. Kašlje dugo i mučno, ali iskašljavši se, jede ponovo snijeg. Onda prilazi k Ignjatu i veselo ga gleda žmireći od snježna sjaja.

— Krenut ćemo dakle, Ignjate? A? Krenut ćemo?

— Kako starac? — pita muklo Ignjat.

Kostica se smrkne.

— Slabo — odgovara tiho. Časak šuti, onda dodaje, namrštivši se — vrlo slabo.

— Šta kaže?

Kostica sliježe ramenima:

— Ta poznaješ starca: ništa ne će reći.

Ignjat sluša nagnuvši glavu. Najednom počinje snijeg mutno blistati — to je sunce probilo kroz hrpu oblaka, onda govori:

— Ne će reći!

Obojica dugo šute i gledaju u zemlju. Onda Kostica iznenada bijesno zamahne lopatom i počinje raditi. Njegove su kretnje nervozne, otržite, užurbane. Teško diše.

Ignjat ulazi u kola i izvlači odande dvije nevelike posude. Nosi ih stišćući ih brižljivo na grudi.

Ali prije no što će početi nalijevanje, diže ruku i dugo miče prstima; po prstima struji oslabjeli vjetar. Ignjat se okreće leđima k vjetru i počinje priređivati stroj.

Benzin lijeva oprezno, pažljivo, bojeći se proliti ma i jednu kap — tako gladan čovjek reže kruh na dlanu, da ne prospe mrvice.

Jedna je posuda već prazna, ali je mehanik još uvijek trese nad rezervoarom. Istekle su i posljednje kapi. Posuda je prazna i tu sad ne možeš više ništa. Uzdahnuvši, uzima drugu.

S lopatom na ramenu prilazi Kostica. Turi lopatu u snijeg i gleda, kako drug radi.

— Je li to — posljednja? — pita bojažljivo.

Ignjat ne odgovara. Čuje se, kako benzin grgoće u rezervoaru.

— Htio sam ti kazati, Ignjate — nastavlja Kostica bojažljivo. — Evo... Vraški smo bogati. Imamo još kutiju zgušnjuta mlijeka... Jedinu...

— Za starca — otržito dobacuje mehanik.

— Pol ploče čokolade...

— Za starca.

— I kolačića jedan paketić. To je sve — širi ruke. — Više ništa nema.

— Kolačići — tebi.

— A ti?

— Ja? — Ignjat osluškuje grgotanje benzina u rezervoaru, a lice mu se neznatno rasvjetljuje.

— Starcu je vrlo loše — počinje ponovo Kostica. — Vrlo, vrlo. — U tu riječ ulaže sve — svoju muku i očaj i strah.

Ignjat se mršti.

— On se ne tuži. Veli — čekati. Pače se šali i smije — nastavlja Kostica. — Ali ja vidim. Kako stenje, kad misli da mi spavamo.

Ignjat diže posudu, meće je na poklopac motora i sluša mršteći se.

— Nikad mu nije bilo tako loše — šapće Kostica! — Ta ja ga... ta odavna ga poznajem. Slušao sam njegova predavanja... Ispite sam trčao k njemu polagati. Ima bolesno srce... ali sad... taj put, snježna mećava, glad...

— Brzo ćemo krenuti, Kostice — veli Ignjat. — Po mojem mišljenju, sad sigurno putujemo...

— Vidiš li, Ignjate — Kostica prilazi k mehaniku bliže i meće ruku na posudu. — Vidiš li, veoma je oslabio. Bojim se: hoćemo li ga dovesti? Srce... to je, to je, brate... Evo, ti toga ne znaš...

— Magneto...

— Da? Nisam liječnik, naravno, ali mi se čini, da je posve oslabio starac. Ja se još držim, mlad sam. Ti? Ti si — bivol. A on... Njemu bi trebalo nešto vruće. Što? Vruće mlijeko na primjer. Šta misliš? A?

Ignjat se smrkava i uzima posudu.

— Upravo vruće mlijeko — šapće uvjerljivo Kostica. — Razumiješ li? To bi ga ugrijalo. A? Onda bismo ga dovezli... živa do baze. — Zaviruje u cigansko lice drugarevo trepćući ubrzano i traži njegov pogled, ali susreće olovni sjaj očiju i spušta glavu.

— Ne dam — govori Ignjat i odvrća se.

— Ali Starac, razumiješ li, Starac umire — viče Kostica, no bacivši uplašeno pogleda na kola, guši se uzvikom.

— Ne dam.

Nastaje duga šutnja. Ignjat stoji, stisnuvši čvrsto zube. Sad mu je lice neugodno: oštro se ističe naprijed teška snažna čeljust i hladno blistaju oči. Kostja tiho plače.

Neznatno zadržće Ignjatova čeljust.

— Zar misliš — govori on tiho — zar misliš, da manje volim Starca od tebe?

Gleda posudu, onda udara Kosticu odlučno po ramenu.

— Idemo!

— Što? — zadržće ovaj.

— Idemo k Starcu. Neka kaže. Dat ću.

— Ne, ne — plaši se Kostica.

Ignjat sliježe ramenima. — Kako hoćeš! — Dugo šuti, pa napokon reče:

— Pa kad bi i Starac rekao »dati«, ne bih dao. Jer — zapinje i govori gledajući sebi pod noge. — Jer ja ne volim samo Starca. Ja, brate, i moj stroj odgovaramo za njegovo spasenje.

— No pol litre... Svega pol litre prokletoga benzina u primus i...

— Pol litre — to je poldrug kilometra. —

I zbog poldrugog kilometra... odbijaš Starca? Ignjate! Ignjat uzima posudu i trese njome. Glasno bućka tekućina.

— Čuješ li? — pita. — Tu je sve. Posljednje kapi. Draže su mi od vlastite krvi. Kad bi rekao: daj Starcu svoje krvi, čašu, litru, vedro. Okom ne bih trenuo — dao bih. A benzina ne dam. Ne dam! Čuješ li? — više prijateći, no smjesta meće, došavši k sebi, posudu na rezervoar i govori sad već drugim tonom, šapćući, Kostici:

— Računao sam i proračunavao, Kostice. Čuješ li: benzina nema do baze. Koliko ga nedostaje? Ne znam. Znadem samo, koliko ga nedostaje, toliko moramo ići pješice.

— Zar je tako loše? — mrmlija Kostica.

— Stedio sam, kako sam mogao — sliježe ramenima Ignjat. — Drhtao sam nad svakom kapljicom.

Prilazi k motoru, meće ruku na posudu i upitno gleda Kosticu:

— No? — pita muklo Ignjat.

Kostica beznadno maše rukom.

Čuje, kako udarajući padaju u rezervoar posljednje kapi.

— A kolačiće ću podijeliti na tri jednaka dijela — mrmlija. — Starcu, meni i tebi.

— Prijatelji! Prijatelji! — začuje se iznenada glas iz stroja. — Šta radite?

— Starac! — šapće užurbano Kostica i obojica lete na glas.

Starac stoji uspravan u karoseriji i gleda prijekorno na sat. Visok je i mršav, ali daleko ne star. Nema više od pedeset. Ima jasne, dječje oči, ali pod njima teške modre vrećice. Lice mu je pokriveno davnom opaljenošću (opaljeno lice geologovo), no sad je nabuhlo, pokriveno oteklinama. Bolestan je i vjerovatno i sam to već priznaje.

— 16.50 po mjesnome, ergo 12.50 po moskovskome — klima on glavom: — Ta što vi, drugovi dragi? Ah-ah-ah! Da nisam opazio, propustili biste.

Ignjat brzo meće praznu posudu na zemlju i juri kolima. Skida platno, čisti rub. U kolima su na podu ovamo onamo pobacane vreće za spavanje. U kutu su točno složene prazne posude, instrumenat, šatori i sanduci — sav imetak skupine. U vrećama je hrpa kamenja, očito uzorci. U drugom je kutu, bliže k staklu upravljačeve kabine, radioprijamnik. K njemu i juri Ignjat. Pruža se po podu, navlači slušalice.

Kostica privlači vreće za spavanje bliže k reproduktoru. Svi sjedaju. Starac skuplja poda se turski noge i gleda nestrpljivo u crnu cijev. Pokrivena je srebrnastim mrazom. Tako je tiho, te se čuje, kako sat kuca na starčevoj ruci.

Ljudi šute, ali u toj šutnji ima nešto nalik na tinjanje zapaljive vrpce — golema praskava sila je u njoj.

Nepodnošljiva tišina vlada u svijetu. Ukočila se tundra, a daleki se uzvik polarne sove glasi, ne dočekavši odziva. Starac bolno motri na sat: 17.10. Na njegovu licu, u dječjim očima javlja se ogorčenje, pa tiho uzdiše:

— Propustili smo — i gleda drugove. Svi su tu, na osamljenu, u snijegu izgubljenom svudahodu. Svijet ih je zaboravio, štiti, a to je strašnije od studeni.

Ignjat se nestrpljivo nateže s prijamnikom. Mijenja val. Radovao bi se sad svakoj stanici, pače tuđoj. Najednom iz cijevi izlijeće veseo glas najavljiivačev. Zamirujući svi slušaju:

— A sad — govori cijev — saslušajte ploču: »Pod krovovima pariskim«...

Nježni zvuci valcera padaju poput tople kiše nad tundrom.

— Pariz, o Pariz! — pjeva jeka u gorama, a Ignjat počinje zvižducati s jekom.

Kostica sjedi, pokrivši lice rukama i stisnuvši se. Pleća mu lako podrhtavaju. Spočetka se čini, da jednostavno poskakuje po taktu valcera... Pariz, o Pariz!.. Ali sad se njegova ramena već ne tresu po taktu, nego brže i brže i čuje se, kako suho cvokoću njegovi zubi. Stišće rukama glavu i — više iznenada neprirodnim, visokim, vriskavim glasom: — »Ne mogu-u više!« — i ridajući grčevito pada ničice. Njegova glava udara po podu.

Starac pojuri k njemu.

— Kostice! Šta je, dragi moj? Ta što vam je? — vikanje se Kostičino miješa sa zvukovima valcera, a jeka u gorama, mrseći ponavlja pokorno jedno i drugo.

Starac diže brižljivo rusu glavu mladićevu, meće je sebi na koljena i gladi ga toplim dlanom po kosi:

— No, ne treba, ne treba, Kostiću. Oh, kako to nije lijepo!

— Ne mogu... ne mogu — muči se Kostica. — Ta glazba, kad mi ginemo... Ta glazba!..

— Ta zatvorite radio, Ignjate — više Starac. — Do vruga Pariz!

Ali Ignjat ne zatvara radio. Oštro koraca Kostici. Na licu mu se ukočila gadljiva grimasa i još oštrije su se isturile čeljusti. Šake su mu stisnute, kao da se sprema tući mladića, koji plače.

Nagiblje se nad njim.

— Kani se! — zapovijeda. Glas mu zvuči muklo. — Ostavi se malodušnosti! No? Čuješ li? Kani se! Ne treba. Doputovat ćemo. Govorim ti. Izvući ćemo se. No?

Kostica se uplašeno umiruje. Njegov se plač više ne čuje, davi se u njemu, pa mu se samo ramena tresu kao u groznici.

— Digni glavu — zapovijeda Ignjat. — Sramota je. No!

— Naočale — šapće bojažljivo Kostica. — Odmah... samo da naočale nađem. — Jecajući puzi po podu i traži naočale. Traži ih dugo, naročito dugo. Onda diže glavu, ali nastoji da nikoga ne gleda. Skuplja se, kao da mu je zima.

Ignjat se okreće i gleda naprijed, na put.

— Pariz, o Pariz! — pjevucka, ali mu glas zvuči srdito.

Stoji, raširivši silno noge i turivši ruke u džepove. Sprijeda je, koliko oči sižu, valovita tundrina namreškanost — to sunce čini tundru šarenom. Puta nema i nema ga po čemu izgledati.

— Sramota je — govori šapćući Kostica. — Oprostite, molim vas...

Starac ga obuhvati oko ramena, pa obojica šuteći slušaju glazbu. Sad reproduktor pjeva o vrućoj Argentini. Ignjat udara po taktu nogom.

Reproduktor umukne. U stroju je tiho. A sad se čuje, kako zveči tundra, koja se prenila, kako se glasaju zvijeri i ptice. Čini se pače, da i snijeg, dirnut suncem, pjeva. Starac stoji kraj reproduktora i čeka...

Nisko-nisko nad strojem proleti bijeli klikavac*) u ranoj proljetnoj odjeći — smeđe oči na bijelim krilima — i prodorno krešti.

Starac se najednom strese:

— Na put, djeco, na put! — više udarajući bodro rukavicama. — Na konje!

Ignjat poleti k motoru, vadi iz kabine tavu, nalijeva na nju izrađeno ulje, pali ga i ide grijati motor.

*) Vrst sokola, Falco tinnunculus, klikavac toranjski.

I najednom počinje udarati motor svudahoda. Udara isprvice tiho i neuvjereno, plamsajima, sad umukne, onda opet zaklopapa, sve jače i upornije.

— Čujete li? Čujete li? — viče Starac Kostici, a oči mu blistaju. — Čujete li?

Šta on čuje? Motor udara tiho i osamljeno, pa samo jeka u gorama ponavlja mnogokratno i jače njegovu tutnjavu. Ali možda upravo jeku i sluša Starac! I pričinja mu se, da u sopkama već buče strojevi, bušitelji, pokretači? A nafta izbija u vodokocima!

I Kostica osluškuje motorovu buku. Sad on udara jednako i odmjereno (uvjereni mu je glas nalik na Ignjatov glas), pa se Kostica umiri.

— Krenut ćemo! Sad ćemo krenuti! — šapće. Kući. K drugovima. Sad ćemo krenuti, Nikolaju Kuzmiću.

Svudahod polagano kreće na put. Pod gusjenicama počinje pjevati snijeg; zajedno s motorovim klopapanjem to je najljepša putna glazba.

Golemo se nebo nadvilo nad putnicima. Toga jasnoga, sunčanoga dana može ono služiti i za kompas i za kartu. Daleko, prema sjeveroistoku, ono je tamnosivo, tamo je voda, more; na jugu je — svijetlosmeđe, tamo je zemlja, tundra; na istoku je — modro, tamo su ledene sante zaljeva. Nebo poput ogledala odrazuje zemlju. Kostica se zagleda u njega, pa mu se čini, da u njemu vidi i put. On leži prema istoku u modrikastoj daljini zaljeva. Ravan je i čist, poprskan suncem. Modre iskre svjetlucaju na njemu.

Najednom snažan udarac potresa stroj. Sa zvukom puca čelično uže. U kolima svi padaju na pod i lete od ruba k rubu. Sa stroja silaze Starac i Kostica.

— Šta se dogodilo? — više uplašeno Kostica.

Ignjat pokazuje šutke rukavicom naprijed, na put. Sprijeda je — koliko oko siže — oštro brežuljkasta, zelenkasta ravnicama. To su ledeni šiljci, divlji kaos uspravljena leda.

— Šta ćemo raditi? — pita smeteno Kostica i čeznutljivo gleda naprijed: ondje za zaljevnim ledom, negdje vrlo blizu, nedostiživo blizu — nalazi se baza.

I Starac gleda naprijed, na put. Gleda dugo i napokon maše rukom Ignjatu.

— Naprijed!

Ignjat mirno ponavlja:

— Jest, naprijed!

Izvlači lopatu, odbacuje snijeg, u koji je zagrezao stroj. Starac i Kostica mu užurbano dolaze u pomoć.

Sad Starac i Kostica idu uporedo sa strojem. On čas propada u meki, sipki snijeg, sad najednom propevši se, kao konj pod Ignjatovom uzdom, prelazi preko leda. Kao da se slio sa svojim hladnokrvnim jahačem. I katkad se čini, da ga to Ignjat golemim naporom svojih mišica sili da juri naprijed, da diže na svojim rukama i nosi preko ledenih šiljaka. Ali sve češće i češće zapinje stroj nemoćno u snijegu. Badava ga Ignjat šalje naprijed — gusjenice su zagrezle, stroj ne sluša.

Onda lete naprijed s lopatama Starac i Kostica. Oni obaraju ledene šiljke, odbacuju snijeg, oslobađaju gusjenice, da nakon pet koraka opet jure s lopatama u pomoć. Stroj se polagano pomiče naprijed, svaki korak njegov plaća se natčovječnim naporom trojice umornih, gladnih ljudi.

... Tako prolazi dan. Klonuli leže ljudi kraj stroja. Svudahod je konačno zagreznuo među ledenim šiljcima. Motor je iskopčan. Velika tišina lebdi nad tundrom.

Kostica požudno liže snijeg.

— Jesmo li mnogo prošli danas?

— Trista metara.

— Nije mnogo.

Šutnja.

— Kako je daleko do baze?

Šutnja.

— Daleko...

... Starac se iznenada diže na noge i ode k stroju. Uzima lopatu i počinje bijesno odbacivati snijeg. Njegov primjer diže sve. Posrćući lunja k stroju blijedi Kostica. Umoran, ugaslih očiju, diže se Ignjat.

Oni rade šuteći, tmurno, grčevito. Kostici iz ugrizanih usana kaplje krv. On je liže i nastavlja s radom. Nitko ne će smjeti reći, da je Kostica klonuo!

Ispravivši na časak leđa, pogledava on s nadom naprijed: možda će mu uspjeti ugledati kraj toga prokletoga puta. No sprijeđa su kao i prije nagomilani ledeni šiljci, nema im kraja, kao da se sav svijet propeo. Nakon pogleda na tu beznadnu sliku teže je sagnuti leđa i počinjati raditi.

— Ništa! — govori Starac, kao da je pogodio Kostičinu

misao. — Ništa, djeco moja! De Longu je bilo gore... Nansen je bilo gore... Grili-u je bilo posve loše... Ništa... Glavne su vrline polarnika — strpljivost i rad.

Htio bih još nešto reći, vjerojatno smiješno i bodro (oči mu planu lukavim svjetlom), no iznenada se namršti i, uzdahnivši, spušta se tiho na koljena. Ignjat i Kostica trče uplašeno k njemu. Na licu mu zastaje izraz nepodnošljiva bola, više ga nije u stanju sakriti.

— Zlo je ipak... — izgovara s naporom. — Košulju... — grčevito trga košuljin okovratnik. — Guši me!..

Ignjat se naginje nad njim i nožem reže vrpce, uzlove, spone na krznoj košulji.

— Ništa, ništa — mrmrlja Starac. — To je i prije znalo biti. Proći će. Sad je lakše.

Kostica ga i Ignjat oprezno odnose u stranu i među na vreću za spavanje. Ignjat se prislanja k prsima Starčevim i sluša srce. Ono klokoće. Klokoće kao benzin u rezervoaru.

A onda se trgne s mjesta Ignjat.

Trči k stroju, nestrpljivo ruje po hrpi instrumenata i napokon nalazi sjekiru.

Otare oštricu rukavom, dugo je gleda i napokon počinje bijesno sjeći drvene stranice karoserije.

Udarci sjekire odjekuju glasno po tundri.

— Šta radi? Šta radi? — uzvikuje začuđeno Starac. — Poludio je? Ignjate!

No Kostica ga zadržava.

— Ništa, ništa — šapće on. — Tiho! On znade, što radi.

Rastvorivši širom oči, gleda on, kako mehanik siječe karoseriju. U njegovu bjesnilu ima sistema: siječe gornje daske, a ostavlja donje. Siječe užurbano bojeći se stati, bojeći se, da ne požali, što je počeo sjeći. Kostica ga gleda zapaljenim očima i misli, da nikad ne će zaboraviti te slike: kako mehanik siječe stroj.

Ignjat donosi rukovjet triješća, baca ga u snijeg i veli Kostici: — Pali! — I otkreće se.

... Uskoro se usred leda dimi vatra. U čajniku nad vatrom tali se snijeg, u snježnoj pustinji postaje prijatnije.

Kraj vatre sjede trojica.

— Negdje u Soči cvatu sad... — govori zamišljeno Kostica — magnolije... U Moskvi — jorgovan... A kod nas je — snijeg...

— Mit! Legenda! — presijeca mu riječ Starac. — Gdje cvatu magnolije? Ignjate, možeš li vjerovati, da sad negdje cvatu magnolije?..

Ignjat se smije.

— A ipak cvatu... — smiješi se Starac, gleda snijeg i klima glavom. — Ovdje ne će nikad cvasti magnolije. I ne treba, što! Čemu nam ovdje magnolije, reci, molim te?

— Ni za što — smije se Ignjat. — Nego da je duhan ovdje posaditi, to da...

Izasuo je iz džepa na dlan smeće i veli:

— Podijelimo, profesore!

— Pali!

Ignjat zapali.

U nastaloj se tišini čuje, kako u čajniku ključa uzavrela voda.

— Magnolija! — frče profesor. — Jedan učenjak, Dovernar-Zapoljski mu je ime, pisao je svega prije dvadeset godina u nekom uglednom časopisu, da je ruski Sjever od same prirode određen za poludivlji lov na životinje i ribe, a da civilizirani čovjek ovdje može živjeti samo od nužde. A? Znadeš li, šta ćemo uraditi, Ignjate? Uklesat ćemo te riječi u mramor svojih gradova, koji će zakipjeti ovdje u tundri, upravo kraj ledenoga oceana.

Profesor gleda beživotnu daljinu zaljeva, bijele gore, bakrenocrvene hridine, s kojih je vjetar izduhao snijeg...

— Gigantska talionica — govori on zamišljeno. — Mili-june godina vršili su u dubini zemlje titani rad. Naći ćemo njihov trag. Našli smo naftu, našli smo mezozojski ugljen. Naći ćemo i gornjepaleozojski, tipa norilskoga. To je, prijatelji, pravi, poštenu ugljen s visokom kalorijskom vrijednosti. Parobrode će tjerati naš ugljen. Kamčatka će primati jeftinu sol, koju ćemo ovdje dobiti. Nići će tvornice, poduzeća, gradovi i kazališta.

— Skupine graditelja doći će za nama — prihvaća sa zanosom Kostica. — Doći će na velikim, izvrsnim strojevima, kojima ne će biti opasan ni silan vjetar, ni oluja.

— Šta vjetar! — smješka se Ignjat. — Ta prisilit ćemo ga, da nam okreće pokretače. Kolika sila!

U posudi je uzavrijelo mlijeko. Ignjat ga brižno izlijeva u aluminijevu šalicu i pruža profesoru.

— A vi? — pita sumnjičavo Starac.

— I mi ćemo.

Ignjat uzima dvije šalice, pa nalijeva u njih, okrenuvši se leđima k profesoru vrelu vodu iz čajnika i kapi mlijeka iz posude.

— Evo i mi ćemo — veli on pružajući Kostici šalicu, iz koje se dizala para.

Starac grije ruku o aluminijevu šalicu, udiše ugodni miris mlijeka i govori:

— Ispijmo za život, koji će niknuti ovdje i za rođenje kojega nismo... ništa požaljeli.

...Kraj vatre, koja dogorijeva, spava, sakrivši se u vreće za spavanje, skupina. Kostica sanja, da u Moskvi, na Patrijaršijskim prudovima, časti drugove. Čudno je prostrt stol: oštre sladorne glave poput ledenih šiljaka, mlijeko u posudi za benzin i kutije od konzerva.

Samo Ignjat ne spava. Oprezno se izvlači iz vreće, obazire se, osluškuje drjemovno disanje Kostičino, hripanje Starčevo i — odlazi. Ubrzo se njegova pojava sakriva među ledenim šiljcima.

Na Patrijaršijskim prudovima bučno se piruje. Drugovi okružuju Kosticu, radosno mu tresu ruke, tresu...

Budi se. Nad njim je — Ignjat.

— Vrijeme je! — veli Ignjat i ide buditi profesora. Na nebu kao i prije visi veliko sunce. Koliko je sad sati? Dva sata dana ili dva sata noći?

— Profesore! — izvješćuje Ignjat. — Vrijeme je!

— Da, da — prene se Starac. — Da, na put!

— Dopustite izvijestiti, profesore. Izvidio sam put. Spri-jeda je neprekidno polje ledenih šiljaka. Ne ćemo proći.

Starac tmurno sluša, oko usta stvaraju se oštre bore.

— No? — veli on.

— Izvješćujem također: benzin je na izmaku.
Starac ide mirno k stroju, Ignjat i Kostica za njim.
— Čekam zapovijedi, profesore.
— Ta rekao sam: na put!
... Nanovo škripanje leda, koji se lomi, škrkut ledenih šiljaka, hripanje motora, zveka lopata — putna glazba.
— Koliko smo prošli? — šapće uvečer Kostica.
— Pet stotina metara.
— Malo...
Na odmaralištu dijeli posljednje kolačiće.
— To je sve — veli.
— Na put! Nema namirnica, benzin je na izmaku — zbraja starješina. — Kakva druga odluka može biti? Na put, djeco moja, naprijed!
To »naprijed« profesorovo visi čitavo vrijeme nad Kosticom. Ispravlja leđa i čuje: »Naprijed!« Trči s lopatom ka gusjenicama i čuje: »Naprijed!« I sam šapće osušenim usnama:
— Naprijed! Naprijed!
Ignjat se prekasno sjetio, da metne žute naočari. Oči mu zasljepljuju od vražjega snježnoga sjaja. Već slabo vidi put. No uporno navaljuje strojem na ledene šiljke.
— Čini mi se, profesore, da ću oslijepiti — mrmlja on.
Najednom se stroj naglo zaustavlja. Udarac izbacuje Kosticu iz kola. Pada, diže se i po navici se laća lopate.
— Opet ledeni šiljak?
Ignjat trga s ruku rukavice, skida naočari, hoće biti miran, ali kretnje su mu prvi put nervozne, pa veli:
— Druže zapovjedniče! Benzin je potrošen.
Kostica se spušta u snijeg i uplašeno gleda Ignjata.
Lice se Ignjatovo otešlo i ostarjelo. Nemoćnim pogledom prelazi preko svoga stroja, kao da se već opršta s njim. Starac gleda naprijed na put, onda gore i veli nastojeći biti podrugljiv:
— Tu, u gorama pronašli smo, Ignjate, tisuće tone nafte, a ti se tužiš, da nemaš benzina.
... Sad su nalik na ljude, koji su doživjeli brodolom. Šuteći sjede kraj ugasla stroja, a Kostica sve vrijeme tare naočale.

Napokon Ignjat prekida šutnju:
— Čekamo naloge, druže zapovjedniče.
— Da, da — govori Starac i baca pogled na Kosticu.
Kostica lovi taj pogled i rumeni se.
— No, onda na put, djeco — veli profesor. — Šta još? Na put!
Zamišljeno gleda hrpu kamenja, svaljenih u kola — plod natčovječnoga rada u vulkanskim Sopkama.
— Prije no što krenemo na put — govori on mirno — treba ovdje ostaviti pisamce o tom, gdje smo našli naftu. Za svaki slučaj — dodaje, bacivši pogled na Kosticu.
... Sjeda da piše pisamce.
»Istražna skupina profesora Starova, koja je krenula na put... — piše Starac — prema putnom rasporedu... sa zadacima...«
On piše temeljito i suho. »Učinili smo sve, što smo mogli — završuje pisamce. — Od svega srca želimo budućim skupinama da urade više«. Završivši, potpisuje sam i daje drugovima na potpis.
Onda gleda na sat.
— 12.50 prema moskovskome — veli. — Deset časaka za spremanje.
Kostica se sjetno smješka: spremati nema što.
— U 19 sati — izvješćuje tiho Ignjat — možemo još posljednji put čuti »Arktičke novine« preko radija.
Da, radio! Posljednja paučina, koja ih veže s dalekim svijetom.
— Dobro — veli profesor. — Još ćemo slušati radio.
Posjedaju oko crne cijevi i šuteći čekaju. Ignjat se nateže s prijarnikom. Starac pogledava na sat. Kostica misli, da će sad, vjerojatno, posljednji put čuti tuđi ljudski glas.
Iz reproduktora provaljuje iznenada snažan pljusak zvučnoga. Poznata veličanstvena melodija raste i širi se, već grmi nad šutljivom bijelom pustinjom, a smjesta se, prepoznavši je, dižu brzo i šutke ljudi sa svojih mjesta. Skidaju kape. Okreću se licem prema jugozapadu. Sad se vidi, da je Starčeva glava posve bijela.

Umuknuli su posljednji akordi, ali ljudi još dugo stoje, okrenuvši lica prema jugozapadu, prema Moskvi.

Budi ih objavljiivačev glas:

— Pozor! Pozor! Govori polarno radio središte na 72 stupnju sjeverne širine. Zdravstvujte, drugovi polarnici!

Meki objavljiivačev glas širi se unaokolo, a u stroju je najednom toplije i ugodnije. Ljudi se privlače k reproduktoru kao k vatri, da se ogriju, da se otale kraj toploga ljudskoga glasa.

Slušaju novosti iz dalekoga svijeta i čude im se. Negdje zasijedaju ministri, takmiče se nogometaši, žure se na jug kupališni gosti... Svijet živi, nateže se, pjeva i radi, a čudno: brige i radosti toga dalekoga svijeta uzbuđuju i raduju osuđeničke. Požudno slušaju, ogorčavaju se i smiju, udišu već zaboravljeni miris Velike Zemlje... Ti ljudi ne umiju umirati!

— Pozor! Pozor! — govori objavljiivač. — Na znanje geologijsko-istražnoj skupini profesora Starova.

Začudeno podižu glave.

— Čuje li nas skupina profesora Starova? Čuje li nas skupina?..

— Da, da, čujemo! — odgovara začudeno Starac.

— To nas zovu, nas! — viče Kostica. Skače s mjesta, juri, vrti se, ne zna, šta da radi, pa se napokon ponovo baca k reproduktoru i drma Ignjata: — Nas zovu. Čuješ li, Ignjate?

— Čujem. Ne smetaj — šapće taj i obuhvaća Kosticu za ramena.

Svi zamiru i zadržavši dah, čekaju.

— Druže Starove! Treći put šaljemo, za slučaj, da nas niste čuli prije, radiogram za vas iz baze ekspedicije. Ondje su uznemireni vašim dugim nevraćanjem. Odlučili su poći u po-tragu. Otpremljena su tri pasja uprega. Dva u pravcu: Baza-Sopka po vašem putu, treći na izvide u dolinu rijeke za slučaj, ako ste skrenuli s puta. Ponavljam još jednom...

— Ne onamo! Ne onamo! — viče očajno u cijev Kostica. — Treba nas tražiti u Zaljevu Krsta. Ovdje smo, u zaljevu.

— Šteta — smiješi se profesor — što vas ne čuju, Kostice.

— Vaša nas sudbina, drugovi — nastavlja reproduktor

— sve uznemiruje. Želimo vam bodrosti i zdravlja. Čujete li nas? Svi mi, zimovatelji, želimo vam bodrosti i zdravlja...

... Starac ustaje i dugo gleda prema jugozapadu. Ondje su se nagomilale bakrenocrvene, oštre gore, one se pružaju potput nazubljene grede kraj zaljeva, kamenje se blista na suncu, kao da je rastaljeno.

— Traže nas ondje — pruža Starac ruku — iza tih gora... u dolini.

Ignjat prilazi k njemu žmirkajući svojim poluslijepim očima, gleda gore i tiho veli:

— Prijeći ćemo te gore. Zar ne, profesore?

Starac se naglo okrene:

— Misliš?

Kostica osluškuje...

— Sjednimo — kaže profesor i spušta se na vreću. Obuhvaća glavu rukama i šuti. Kostica ga i Ignjat napregnuto motre.

— Vidite li — veli napokon. — Sad smo vraški bogati u izboru. Možemo izabrati kakav hoćemo način spasenja. Traže nas i tražit će nas tako dugo, dok ne nađu nas ili naša mrtva tjelesa. Govorim tako, jer želim, da budete potpuno svijesni stanja. I da sami stvorite odluku.

— Razumijemo, profesore... — šapću Ignjat i Kostica.

— Možemo ići starim putem, kako smo odlučili prije pol sata. Hoćemo li doći? Možda. No to je ipak izgled na život. Promislite. Možemo ostati ovdje i čekati, dok nas ne nađu. Hoćemo li ih dočekati? Možda, to je također izgled na život. Možemo napokon...

— Ići preko gore u susret potrazi — dodaje Ignjat.

— Da. Preko gore. Stavljajući na kocku, istina, da ne dođemo, da poginemo od smrzavice i iznemoglosti. Ali i to je izgled na život. Možda čak najpouzdaniji. Ali i najopasniji. Odlučite dakle.

— Idemo preko gore — veli Ignjat.

— Preko gore — ponavlja poput jeke Kostica.

Starac još jednom baca pogled na gore, onda na Kosticu i ustaje.

— Na put! — zapovijeda oštro i kradomice se, da nitko ne vidi, hvata rukom za srce.

... Ignjat odlazi posljednji. Dugo se još obazire, oprašta se sa strojem, onda očajno maše i stiže drugove. I opet lunjaju među ledenim šiljcima, propadaju u snijeg, vade jedan drugoga i ponovo idu.

Najednom Kostica više prestravljeno:

— Professore!.. Zaboravio sam... zaboravio bočicu...

— Kako?

— Zaboravio sam! — šapće smeteno Kostica. Gleda na-
trag — stroj se još vidi za ledenim šiljcima. Kako je naporan
put do njega! — I iznenada, odlučivši se, pojuri u led.

— Ne treba, Kostice, ne treba! — više za njim profesor.
— Vrag s njom! Ne ćete doći. Štedite sile.

No Kostica se žurno probija među ledenim šiljcima, pre-
skakuje preko pukotina u ledu, posrće, pada i brzo se diže, kao
da se boji, da će ga stići i vratiti.

— Izmorit će se — mrmrlja Ignjat. — Vražji put. Dopu-
stite, idem s njim. U dvoje je lakše — i načini kretanju, ali ga
profesor zaustavi.

— Ne treba — veli on surovo. — Neka Kostica sâm do-
nese. Dječak postaje muškarcem.

... Nakon dva sata vraća se Kostica. Izmučen je, ali
sretan.

— Evo — veli zadahtan. — Evo... — i pada u snijeg.

... Sad lunjaju sva trojica. Već su na podnožju gora.
Očito su pali. Leže. Leže dugo. Onda se počinju pomicati na-
prijed. Sad ne idu, nego puze hvatajući se za oštre izbočine
stijena, a za njima ostaju crne mrlje. One se jasno vide na
snijegu. Jedna mrlja podsjeća na ispružena čovjeka. To je —
kuhljanka, koju je bacio jedan od trojice. Dalje je — još jedna
kuhljanka, a onda još jedna. Kao da su tri mrtvaca na snijegu.
Onda je bačen šal. Kapa. Rukavice. Znakovi na putu k prijevoju.

Ljudi se dižu više i više. Sad prelaze greben... Sad su
na putu k spasenju.

... Dva su sata noći. Na sjeveroistoku je golemo, bakreno
sunce. Zamračujući ga neznatno prolaze posve nisko oblaci. Oni
prolaze u brznoj gredici, koja se kovitla, rumeni i kida poput
dima. Kao dim nad kućama noću.

U zaljevu je pusto i tiho. Kraj ukočena stroja gomilaju
se smetovi. Vjetar ih pomiče...

S A D R Ž A J

	Strana
Porod na Krastavčevoj zemlji	7
Prijateljstvo	20
Trgovac Lobas	41
Karpuhin s Polinje	71
Razgovor	95
Bocman s »Gromoboja«	98
Mi i radist Vovnić	104
Razboljela se pralja	138
Za zimske noći	142
Slučaj sa sinoptikom	148
Tajan — starješina	153
Veretgirgin	176
Satanauovljev povratak	189
Suđenje Stjepanu Grohotu	198
Pripovijest o dvojici muškaraca	217
Daša	231
Velika voda	248
Ovdje će bućati gradovi	280